

ольнийМіністерство освіти і науки України
Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва
Факультет обліку і фінансів

МАТЕРІАЛИ
III МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОБЛІКУ,
АНАЛІЗУ ТА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА»

12 – 13 листопада 2020 р.
м. Харків

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ **О.В. Ульянченко**, чл.-кор. НААН України, д-р екон. наук, професор; **В.М. Петров**, канд. екон. наук, професор університету; **М.Ф. Огійчук**, канд. екон. наук, професор; **О.В. Олійник**, д-р екон. наук, професор; **Г.П. Пасемко**, д-р наук з держ. упр. професор; **В.В. Ярова**, канд. екон. наук, доцент; **О.В. Горох**, канд. екон. наук, доцент; **Р.М. Остапенко**, канд. екон. наук, доцент

Сучасний стан і перспективи розвитку обліку, аналізу та фінансового забезпечення підприємств агропромислового виробництва: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 12 – 13 листопада 2020 р. / Харків. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків: ХНАУ, 2020. – 270 с.

До збірника увійшли результати досліджень вітчизняних та іноземних науковців і практиків, здобувачів усіх рівнів освіти. Висвітлено актуальні аспекти розвитку обліку, аналізу та фінансового забезпечення підприємств агропромислового виробництва.

Призначено для науковців, викладачів, здобувачів та фахівців, які займаються питаннями розвитку бухгалтерського обліку, аналізу, аудиту та фінансового забезпечення.

Видано за редакцією авторів.

© Харківський національний аграрний
університет ім. В.В. Докучаєва, 2020

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Utenkova Karina, Economic security of the agrarian sector in the context of the global sustainable development goals	9
Артеменко Я.О., Рагуліна І.І. Інвентаризація активів на підприємстві – сучасний аспект	12
Василішин С.І. Місія обліку й аналізу в системі управління економічною безпекою підприємств.....	15
Волкова О.Ю., Вінник Ю.О. Система управління витратами в аграрних підприємствах	18
Герасимчук М.С., Рагуліна І.І. Сучасні проблеми обліку в фінансово-інвестиційній діяльності підприємства	21
Дроб'язко В.В., Рагуліна І.І. Особливості методики внутрішнього контролю біологічних активів тваринництва.....	24
Дьомінов Д.В., Огійчук М.Ф. Правове забезпечення обліку власного капіталу	27
Зейда О.Д., Рагуліна І.І. Внутрішній контроль на підприємстві: управлінський аспект	30
Ковальова О.В. Сутність обліково-аналітичного забезпечення системи управління витратами	33
Король Є.Я., Рагуліна І.І. Стратегічні аспекти аудиторської перевірки кредитних операцій у банку	36
Нежид Ю.С. Обліково-аналітичне забезпечення управління витратами на оплату праці як складова механізму регулювання зайнятості в аграрному секторі економіки.....	38
Нейберга Г., Якушонока И. Возможности повышения качества бухгалтерских услуг	41
Огійчук М.Ф., Дьомінов Д.В. Теоретичні та методичні аспекти бухгалтерського обліку чистих активів як джерела стабільного функціонування підприємства	44
Печенкіна А.В., Данілішина Д.С. Податковий облік основних засобів: новації – 2020	46
Рагуліна І.І., Горлова І.В. Основні засоби: організаційно-методичні аспекти бухгалтерського обліку	49
Рагуліна І.І., Курганська М.Г. Дебіторська заборгованість підприємства: управлінський аспект	52

Садовський І.П., Огійчук М.Ф. Виплати працівникам за ПСБО 26 та МСБО (IAS) 19: порівняльний аспект	55
Солодка Г. С., Сколотій І.В. Облік та контроль капітальних інвестицій на аграрних підприємствах.....	58
Ступницький Є.Р. Методичні засади та проблемні аспекти бухгалтерського обліку забезпечень.....	60
Усенкова А.А., Кузнецова Н.В. Ведение бухгалтерского учета в облачных сервисах	62
Чаплыгин И. К., Фурсова В. А. Основные проблемы проведения аудита на агропромышленных предприятиях в Украине	64
Шершньова І.В., Сколотій Л.О. Обліково-аналітичне забезпечення управління доходами підприємства	67

СЕКЦІЯ 2 ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ ВІДНОСИНИ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Mishchenko V.S. Effect of quarantine restrictions on the banking system of Ukraine..	69
ГлухOVERЯ Г.М., Міщенко В.С. Бюджетування як один із інструментів ефективного формування витрат	72
Горох О.В., Скоромна О.Ю., Марченко А.О. Проблеми бюджетної політики України	75
Жовтогарячий А.С., Міщенко В.С. Вплив державного соціального страхування на вирішення проблеми зайнятості сільського населення.....	77
Казанник В.В., Скоромна О.Ю. Сучасний стан кредитування аграрних підприємств	79
Квасницька Р.С. Сучасні реалії та перспективи використання лізингу в агробізнесі України на прикладі «ОТП ЛІЗИНГ».....	81
Керимов Г.Г. Инвестиционная политика Туркменистана – залог экономического роста.....	84
Коваль О.М., Олійник О.В. Теоретичні та практичні аспекти страхування цивільної відповідальності власників наземних транспортних засобів.....	87
Ковальова А.О., Танклевська Н.С. Теоретичні основи альтернативних форм фінансування аграрних підприємств	90
Лавриненко А.С. Шляхи розвитку системи управління державними фінансами в Україні.....	93
Литовченко Т.В. Державна підтримка як фінансовий інструмент розвитку молочного скотарства в Україні	95

Ліненко О.Р., Міщенко В.С. Особливості недержавного пенсійного страхування в Україні	98
Марченко А. М., Міщенко В. С. Державне пенсійне страхування в Україні: сучасний стан і пріоритети розвитку	101
Маслова М.В., Міщенко В.С. Акцизний податок як форма специфічних акцизів	104
Нагаєва Г.О. Розвиток ринку страхування в Україні після зміни регулятора	107
Приходько А.Г., Міщенко В.С. Медичне страхування як складова системи страхування	110
Скормна О.Ю., Ковальова В.В. Фінансові ресурси підприємства та формування їх	113
Слепцова Ю.А. Особливості адміністративно-фінансової децентралізації	115
Трипольська А.О., Міщенко В.С. Вплив пандемії COVID-19 на стан соціального страхування на випадок безробіття	118
Хитрик Я.О. Особливості банківського кредитування підприємств АПК.....	121
Царевський М.В. Взаємозв'язок місцевих і державних фінансів	124
Євдокімова М.О. Проблеми розвитку платіжної системи України	127
Ісаєнко М.А., Нестеренко Д.М. Аграрні розписки як новий інструмент кредитування підприємств АПК.....	130

СЕКЦІЯ 3 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ І ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ

Kryshtal H.O. Analysis of separate types of taxes in Japan on the example of income tax...	133
Mohd Helmy Abd Wahab, Ostapenko Roman Digitalization agricultural productions	136
Акыниязова Г. Анализ общего развития экономики Туркменистана за годы независимости.....	139
Безлепкіна М.С., Посилаєва К.І. Сутність і шляхи виявлення резервів підвищення ефективності виробництва	142
Боровік Л.В. Державний механізм формування інвестиційного потенціалу аграрного підприємства	145
Волкова О. Ю. Статистичний аналіз як засіб підвищення ефективності виробництва насіння соняшнику	148
Воробйова Т.А. Аналіз прибутковості сільськогосподарських підприємств	151
Гончаренко Л.В. Управління витратами як складова забезпечення конкурентоспроможності підприємства	153

Горкавий В.К. Удосконалення методології статистико-економічного аналізу ефективності праці в сільськогосподарських підприємствах.....	156
Димченко О.В., Хайло Т.О. Трансформація аналітичних досліджень у функціях управління	159
Дубина А.В. Обліково-аналітична складова ефективності витрат на оплату праці	162
Дубина В.В., Герасименко Ю.С. Прогнозування на базі екстраполяції	165
Кабиш В.О., Пастушенко Р.Р. Енергетичний аудит систем освітлення як один із заходів для позитивного розвитку виробництва тваринницької продукції	168
Куліш С.О., Олійник Т.І. Аналіз методичних підходів до оцінювання фінансового потенціалу підприємства	171
Лавриненко А.С., Герасименко Ю.С. Призначення та класифікація процедур прогнозування.....	174
Ментей О.С. Демографічний розвиток України	176
Морозевич О.А., Герасименко Ю.С. Экономическое управление развитием экологического агробизнеса в современных условиях	178
Плешинець К.В. Використання кореляційного методу в аналізі врожайності цукрових буряків (фабричних)	181
Посиляєва К.І., Курганська М.Г. Особливості факторного аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств	183
Сергєєва О.О. Удосконалення обліку та аналізу дебіторської заборгованості	185
Слепцова Ю.А., Герасименко Ю.С. Діагностика мультиколінеарності та застосування ridge регресії	188
Таран О.М., Рожненко Д.А. Маркетингова політика сільськогосподарських підприємств як інструмент їх економічного зростання	191
Таран Ю.С. Вибір напрямку розвитку підприємств галузі сільського господарства на основі оцінки їх стратегічної позиції	194
Тетеря І.О. Організаційні засади обліково-аналітичного забезпечення ефективності виробництва кукурудзи на зерно	197
Ткаченко А.А., Таран О.М. Удосконалення організаційної структури управління	200
Удовенко М.В., Герасименко Ю.С., Велієва В.О., Методи дослідження якісних економічних показників.....	203
Хитрик Я.О., Герасименко Ю.С. Теоретичні основи та поняття кореляційного аналізу	206
Царевський М.В., Герасименко Ю.С. Причини появи мультиколінеарності і та її прояв в моделі	208

Шерстюк К.Д., Шерстюк С.В. Моделювання детермінованих факторних систем господарської діяльності підприємств	210
Ярова В.В. Статистична грамотність в умовах цифровізації економіки.....	213
Ярова В.В., Орленко В.О. Абсолютні показники в системі показників оцінки якості прогнозів	215
Ярова В.В., Якуніна А.А. Напрями державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні	217

СЕКЦІЯ 4 РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН АГРАРНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Mohd Helmy Abd Wahab, Shovkun Liudmyla Digital regulation in digital economy	220
Saiful Bari The economic growth perspective falling stock market in Bangladesh	223
Tsekhanovych V. Conceptual aspects of creating agro-industrial cross-border clusters in ukraine	226
Айназаров Н.А. Стратегические векторы политики импортозамещения агропромышленном комплексе Туркменистана	229
Акмаммедов М.Ю. Диверсификация сельского хозяйства.....	232
Акмаммедова Д.А. Роль предпринимательства в развитии сельского хозяйства	235
Бага Л.Г., Порохняк Н.В. Специфіка категорії інтелектуальної власності в сучасній економіці.....	238
Беленкова М.І. Підтримка агропромислового комплексу в проекті державного бюджету України на 2021 рік.....	241
Боровик Н.В., Боровик О.В. Сутність і особливості формування економічної культури здобувачів освіти ПТНЗ	243
Бесєдіна Г.Є., Скрипник Д.Ю. Підходи до мотивації в управлінні персоналом ..	247
Иванченко О.В. Разработка стратегии интернет-маркетинга в сфере агробизнеса	250
Козак О.А. Еволюція концепції типових господарств для бенчмаркінгу аграрного бізнесу на світовому рівні	253
Крамаренко К.М. Сучасні проблеми інвестиційного забезпечення агропромислового виробництва	256
Курганська М.Г., Мещеряков В.Є. Негативний вплив глобалізації на розвиток сучасного агропромислового виробництва України	258
Маслакова Ю.В., Бага Л.Г. Регулювання міжнародної міграції робочої сили	260
Пасемко Г.П., Лозинська Т.М. Вплив глобалізації на продовольчу проблему	262

Россоха В. В., Петриченко О. А. Інтеграційні процеси молокопродуктового підкомплексу	264
Семенюк О.В., Сало М.І. Американський та японський досвід відбору персоналу	267
Страпчук С.І. Теоретичні засади сталого розвитку	270
Царевський М.В., Бага Л.Г. Міжнародна міграція робочої сили в період covid 19	271
Шевченко С.В. Теоретичні підходи до аналізу типів ринку та їх впливу на ціноутворення	273
Горковенко І.В. Інноваційні інформаційні технології бухгалтерського обліку....	273

Utenkova Karina, PhD, Assistant Professor,
(Kharkiv National Agrarian University named after V. V. Dokuchaiev)

ECONOMIC SECURITY OF THE AGRARIAN SECTOR IN THE CONTEXT OF THE GLOBAL SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Economic security of the agricultural sector presupposes, firstly the stability of its functioning and progressive development. The food security of any state is determined by the efficiency of the whole national economy. At the same time, food resources are formed in the agricultural sector. Undoubtedly, food security is a component of economic security [1]. At the Sustainable Development Summit held on September 25, 2015, 193 UN member states approved the Sustainable Development Goals for the period up to 2030 (SDGs) [2].

This became the basis for formulating the Sustainable Development Goals for Ukraine [3] by adapting 17 global SDGs taking into account the specificity of national development.

Our further research will be aimed at studying the problems and prospects of achieving SDG - 2. Food security exists when all people, at all times, have physical, social and economic access to sufficient, safe and nutritious food that meets their dietary needs and food preferences for an active and healthy life.

Food insecurity exists when people do not have adequate physical, social or economic access to food as defined above.

According to the latest estimates, 9.2 % of the world population (or slightly more than 700 million people) were exposed to severe levels of food insecurity in 2018, implying reductions in the quantity of food consumed to the extent that they have possibly experienced hunger.

A broader look at the extent of food insecurity beyond severe levels and hunger reveals that an additional 17.2 % of the world population, or 1.3 billion people, have experienced food insecurity at moderate levels, meaning they did not have regular access to nutritious and sufficient food.

The combination of moderate and severe levels of food insecurity brings the estimated total to 26.4 % of the world population, amounting to about 2 billion people [4].

Particularly, certain tasks have been identified for SDG - 2, the achievement of which will ensure its implementation. First of all, we speaking about the following:

1. To ensure the availability of a balanced diet at the level of scientifically sound standards for all segments of the population.

2. To double the productivity of agriculture, primarily through the use of innovative technologies.

3. To ensure the creation of sustainable food production systems that contribute to the preservation of ecosystems and gradually improve the quality of land and soil, primarily through the use of innovative technologies.

4. To reduce food price volatility.

Meat consumption per capita in 2018 comparing with 2015 increased by 2 kg / year and amounted to 52.9 kg / year, which is quite small, comparing with the planned volumes for 2020 - 61 kg / year.

Consumption of fruit per capita in 2018 comparing with 2015 increased by 6.9 kg / year and amounted to 57.8 kg / year, which is also insufficient, compared to the planned volumes for 2020 - 65 kg / year.

In the previous cases there was a slight increase of meat and fruits. On the contrary, the milk consumption per capita in general there was decreasing, starting in 2015 from 209.9 kg / year to 199.8 kg / year, ie 10.1 kg / year.

On the whole as to the achievement of SDG - 2 "Overcoming hunger, development of agriculture" it's necessary to note the following. The main priority to be achieved by 2030 is to bring the main kinds of food (meat, milk, fruit) to a scientifically sound level by the population of Ukraine.

The key to the fulfillment of this task is a competitive and efficient agricultural sector. The planned twofold increase in labour productivity in the agricultural sector (up to 15 thousand US dollars per person employed in the sector) will contribute to the stable growth of gross agricultural output, which by 2030 should increase by more than one third.

The increase in agricultural production should occur due to the compliance with environmental norms and international food quality standards. Firstly, the area of agricultural lands allocated for the production of organic products is expected to be increased by almost 300,000 hectares.

The growth of agricultural production should not only increase the share of raw materials as foreign markets of Ukraine, but also stimulate the development of the domestic food industry. Ensuring food security is directly related to the development of the national economy and, consequently, increasing the level of income of the population, which requires the implementation of a set of macroeconomic measures [3].

Taking into consideration the above mentioned, the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine provided the following recommendations for achieving the goal:

- increasing the level of investment attractiveness of agricultural sector;
- stimulating the creation of small farms with an area of up to 50 hectares, including family farms, by improving the legal framework and providing favourable economic, organizational and social conditions for their activities;
- technical modernization of agricultural production and food industry, increasing their energy efficiency and realization of energy saving potential;

- promoting the growth of high value-added food exports, particularly by completing the adaptation of Ukrainian legislation to EU requirements in the field of agriculture, ensuring the comprehensive implementation of permanent procedures based on the principles of HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Point) that allows to guarantee production of safe production by identification and control of dangerous factors;

- creation of a clear mechanism for regulating the market of organic products and raw materials, a proper system of its certification;

- ensuring the stability, predictability and transparency of the system of state support for the agricultural sector by introducing medium-term budget planning and allocating at least one percent of the gross output of agricultural products to support agricultural production;

- development and implementation of a system of targeted food aid for the most vulnerable categories of the population;

- launching programs that will allow children of different ages to have daily access to a minimum set of foods and provide a third of their daily calorie intake;

- conducting information campaigns to promote healthy nutrition, especially at preschool and school institutions;

- limiting excessive price volatility on food and ensuring the proper functioning of food markets, particularly by reducing market risks for farmers through market instruments (insurance, guarantee funds, forward trade, derivatives trading, e-commerce, etc.) [3].

Thus, it is clear that the successful implementation of SDG - 2 requires further work towards the development of economic security of the agricultural sector of Ukraine's economy.

A further research perspective in this direction should be the formation of a strategy for economic security of the agricultural sector of Ukraine, which is based on the research dedicated to the achievement of the Sustainable Development Goals.

References.

1. Danylenko A., Satyr L., Shust O. (2017). Price parity in the agricultural sector as a guarantee of the national food security Economic Annals-XXI: Volume 164, Issue 3-4, Pages: 61-64. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V164-14>

2. FAOSTAT, (2018). Data. URL: <http://www.fao.org/faostat/en/#data>.

3. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2017). Tsili staloho rozvytku: Ukraina. Natsionalna dopovid. [Sustainable Development Goals: Ukraine. National report]. URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf

4. United Nations (2015). Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015 No. A/RES/70/. URL: https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E

Артеменко Я.О., здобувач першого (бакалаврського) рівня
Рагуліна І.І., канд. екон. наук, доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ АКТИВІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ – СУЧАСНИЙ АСПЕКТ

Основним важелем контролю за збереженням і раціональним використанням активів підприємства є проведення інвентаризації. При проведенні інвентаризації необхідно керуватися Положенням про інвентаризацію активів та зобов'язань від 02.09.2014 р. № 879 [1].

Інвентаризація являє собою певну послідовність практичних дій щодо документального підтвердження наявності, стану та оцінки зобов'язань підприємства з метою забезпечення достовірності даних обліку і звітності. Від правильності її проведення та оформлення належним чином її результатів залежить і успішність подальших заходів підприємства, спрямованих на впровадження ефективної системи управління [2].

Висока якість інвентаризацій забезпечується за рахунок дотримання термінів і раптовості її проведення, кваліфікаційного підбору складу членів комісії, точного перерахунку кількості активів, правильного оформлення інвентаризаційних описів, своєчасної і правильної підготовки даних бухгалтерського обліку і виявлення результатів, оформлення результатів інвентаризації, відображення їх в бухгалтерському обліку та звітності. За допомогою інвентаризації підтверджуються не тільки факти розкрадань, але і контролюється робота матеріально-відповідальних осіб, встановлюються заходи матеріальної, адміністративної та кримінальної відповідальності, виявляються помилки, допущені у первинному обліку матеріальних цінностей і відображенні на рахунках бухгалтерського обліку.

Вимоги до проведення інвентаризації: раптовість; дійсність (реальний перерахунок майна); комісійність (проведення ревізійною комісією), участь матеріально-відповідальної особи; безперервність.

Кількість інвентаризацій на протязі року, терміни та об'єкти визначаються керівником підприємства за погодженням із бухгалтером в наказі про облікову політику.

Законодавством передбачені різні форми і методи проведення інвентаризації, які підприємство повинно використовувати при складанні наказу про облікову політику та визначити порядок проведення інвентаризації, з урахуванням специфіки своєї діяльності та завдань, які необхідно вирішити під час інвентаризації.

Розглянемо види інвентаризацій за різними класифікаційними ознаками.

За обов'язковістю проведення:

- обов'язкова – проводиться в обов'язковому порядку відповідно до законодавства України;
- ініціативна – проводиться за рішенням Науковий керівника.

За періодичністю:

- планова – проводиться у встановлені порядком проведення інвентаризації терміни;
- позапланова – проводиться за рішенням керівника підприємства поза затвердженим плану для забезпечення додаткового контролю над збереженням окремих видів майна, або необхідність її проведення передбачена законодавством.

За ступенем охоплення:

- повна – інвентаризації підлягають усі об'єкти активів і зобов'язань підприємства;
- часткова – перевірці підлягає один або кілька видів активів.

За методом проведення:

- натуральна – полягає в безпосередньому спостереженні об'єктів і визначенні їх кількості шляхом підрахунку, зважування, обміру тощо;
- документальна – полягає в перевірці документального підтвердження наявності об'єктів.

Підприємства залишають за собою право самостійно визначати порядок проведення інвентаризації, за винятком випадків, коли проведення інвентаризації є обов'язковим, що регламентовано Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [3].

Виявлені при інвентаризації відхилення між фактичною наявністю активів і відомостями бухгалтерського обліку відображаються в обов'язковому порядку на рахунках бухгалтерського обліку:

- надлишки оформляються за справедливою (ринковою) вартістю на дату проведення інвентаризації, і сума зараховується на фінансові результати підприємства;
- нестача активів або їх псування в межах норм природного убутку відноситься на витрати, понад норми – за рахунок винних осіб. У разі не встановлення винних осіб або відмови судом у стягненні з них збитків, збитки списуються на фінансові результати підприємства [4].

У процесі контролю якості інвентаризації активів використовують відповідні процедури. Важливо встановити, які були вжиті заходи до осіб, котрі допустили порушення правил інвентаризації активів. На їх збереження впливає своєчасність і повнота поточного контролю документації по руху, аналіз руху активів за інвентаризаційний період, оперативний аналіз активів, їх надходження, внутрішнього переміщення, реалізації (відпуску).

Оцінку якості контролю інвентаризаційної роботи і його результативності слід проводити по ряду показників. Система показників повинна відображати повноту, своєчасність і оперативність інвентаризаційної роботи, проведення в термін запланованих заходів, відповідальні виконавці завдань, дотримання термінів виведення результатів інвентаризацій, участі окремих фахівців в їх проведенні, визначення коефіцієнтів якості інвентаризацій, відшкодування виявленого збитку.

Для вирішення зазначених проблем необхідно: розробити локальний документ (стандарт) з виконання певних обов'язків працівниками під час

інвентаризацій активів, що містить опис основних критеріїв, принципів і процедур, а також цілей, які досягаються в результаті їх застосування. Необхідно переглянути частоту і терміни проведення інвентаризації в облікову політику підприємства; виявити ефективність і результативність планів проведення інвентаризацій; послідовність проведення етапів інвентаризацій, складання мережових графіків її проведення; проводити інструктаж про порядок і техніці проведення інвентаризації, про методику інвентаризації окремих об'єктів, перелік питань, на які слід звернути пильну увагу тощо.

Найбільш раціональним прийомом проведення інвентаризації та підвищення її якості вважається ярличний метод, коли працівники підприємства розсортовують матеріали в порядку, зручному для їх підрахунку, потім заповнюють ярлик і направляють його для включення в електронну інвентаризаційний опис. Також вважаємо необхідним організовувати: камеральні перевірки дотримання норм витрати і списання товарно-матеріальних цінностей на витрати підприємства, що надає більшої результативності внутрішньому контролю; аналізувати коефіцієнти проведених інвентаризацій товарно-матеріальних цінностей, своєчасності прийнятих рішень, виконання рішень, відшкодування нестач винними особами; досліджувати факти наявності помилок в інвентаризаційних описах і звіряльних відомостях; використовувати прийоми і методи коригувань, виправлень, розробки стратегій.

Отже, проведення інвентаризації – це один з найважливіших процесів підприємства, так як вона дозволяє забезпечувати систематичний контроль за станом і зміною активів підприємства.

Список використаних джерел:

1. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: Наказ Наказ Міністерства Фінансів України від 02.09.2014 р. № 879.
2. Рагуліна І.І. Контроль якості процесу інвентаризації товарно-матеріальних цінностей на підприємстві // Бухгалтерський облік, аналіз і аудит в системі інформаційного забезпечення підприємств: тези доповідей III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих вчених. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. С.119-121.
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 року №996-XIV: за станом на 01 жовтня 2020 р.
4. Рагуліна І.І., Махия В.О. Інвентаризація на підприємстві – проводимо правильно // Сучасні тенденції розвитку обліку, оподаткування, аналізу і аудиту: збірник матеріалів Міжнародної наукової інтернет-конференції, м. Київ. 17 листопада 2017 року. Київ. ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». 2017. С. 88–89.

Василішин С.І., канд. екон. наук, доцент,
член-кореспондент АЕН України
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

МІСІЯ ОБЛІКУ Й АНАЛІЗУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ

У комплексі складових управління економічною безпекою підприємств велике значення має інформаційне забезпечення, за допомогою якого ідентифікують причинно-наслідкові зв'язки між господарським життям і управлінськими рішеннями. Дотепер актуальними залишаються питання, пов'язані з ідентифікацією системи обліково-аналітичного забезпечення як єдиного джерела повної, достовірної і точної інформації, зокрема місії та функцій підсистем обліку й аналізу в процесі протидії ризикам та попередження економічних криз.

На нашу думку, найбільш важливим етапом ризик-менеджменту підприємства є саме обліково-аналітичне забезпечення, яке передбачає розгляд ідентифікованих ризиків крізь призму об'єктних можливостей бухгалтерського обліку та економічного аналізу. Специфічність і різносторонність кожної складової ризиків впливають на всі без винятку складові активів, власного капіталу, зобов'язань та господарських процесів.

Науковий доробок учених дозволяє зробити висновок, що обліково-аналітичне забезпечення – досить динамічне поняття, яке не втрачає своєї актуальності. При цьому категорію та її дефініцію можна охарактеризувати як складну багатогранну систему, яка передбачає збирання, накопичення, узагальнення інформації для подальшого аналізу та контролю, що стане запорукою прийняття ефективних управлінських рішень, задовольнить інформаційні потреби зовнішніх і внутрішніх користувачів.

Проведений глибокий аналіз літературних джерел та гіпотеза про визначальний вплив економічної безпеки на економічний розвиток підприємства дають підстави запропонувати власне трактування категорії «обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства», під яким ми розуміємо інтегровану систему бухгалтерського обліку, аналізу та контролю із сукупністю їх інструментально-методичного забезпечення, що в поєднанні створюють інформаційну платформу для прийняття управлінських рішень щодо зміцнення економічної безпеки в межах задоволення запитів зацікавлених користувачів і стейкхолдерів, ураховують існуючий інституційний вплив факторів макро-, мезо- та мікросередовища, відповідають принципам стратегічного управління та формують основу для стійкого і безпечного розвитку підприємства.

Ядром і системоутворювальною складовою обліково-аналітичного забезпечення є його облікова підсистема. Проте сьогодні досить часто висують гіпотези і твердження, згідно з якими облік не варто вважати окремою наукою, а лише «сервісною» функцією інформаційного обслуговування підприємств. Академік В.М. Жук наголошує на тому, що «бухгалтерський облік не обмежується інформаційно-сервісною функцією управління, а представляє собою повноцінний

соціально-економічний інститут. Інститут бухгалтерського обліку існує незалежно від його сприйняття чи несприйняття науковою спільнотою. Це об'єктивна реальність. Однак посилення позитивного впливу цього інституту на соціально-економічне середовище, зростання його значущості потребує оновлення теоретичного підґрунтя» [1, с. 21].

Як точно висловилися відомі професори В.Ф. Палій та Я.В. Соколов, бухгалтерський облік – наука предметна і методологічна. Як предметна, вона вивчає факти господарського життя, їх юридичну та економічну природу, як наука методологічна – являє собою метод опису господарської дійсності, за допомогою якого дізнаються про стан господарства і про зміни в ньому [2, с. 41]. Вважаємо, що в мультимедійну епоху розвитку суспільства та посилення процесів діджиталізації виникла необхідність трансформації місії обліку та бухгалтерської професії, головними компонентами якої, крім реєстрації фактів господарського життя і підготовки фінансової звітності, стають формування нефінансової звітності, гарантування економічної безпеки і сталого розвитку підприємницьких структур.

Водночас у процесі управління зміцненням економічної безпеки підприємств аналітична підсистема стає надважливим елементом механізму обліково-аналітичного забезпечення, оскільки на ній базується можливість імплементації методичних підходів оцінки стану і тенденцій економічної безпеки в системі економічних показників на основі обробки достовірної облікової інформації, яка міститься у фінансовій звітності підприємств.

Нині питання взаємозв'язку та функцій обліку й аналізу та їх місце в системі управління підприємствами залишаються дискусійними. На нашу думку, саме облік і аналіз забезпечують методологічну основу управління складними процесами, надають користувачам достовірну і неупереджену інформацію про факти господарського життя, забезпечують перманентний аналіз та моніторинг бізнес-середовища підприємства, здатні вплинути на рівень економічної безпеки і ступінь загроз від ризиків різних видів діяльності. Іманентною складовою, яка супроводжує реалізацію місії обліково-аналітичного забезпечення на всіх його етапах, є система контролю.

Ще в 1962 р. науковець А.Л. Бикова зауважила, що в процесі економічного аналізу роботи підприємств комплексно використовують дані всіх видів обліку, але основою аналізу є бухгалтерський облік, показники якого дають найбільш повну і документально підтверджену характеристику діяльності підприємства. Тому теорія бухгалтерського обліку тісно пов'язана з аналізом господарської діяльності [3]. Тобто економічна безпека як комплексне явище охоплює всі сторони господарського життя, тому має включати оцінку реальних та потенційних ризиків, пов'язаних з управлінням використання активів і джерел їх утворення. У процесі такого управління взаємозв'язок бухгалтерського обліку і економічного аналізу повинен бути нерозривним, тому що саме на основі релевантної та достовірної інформації можливе формування висновків і рекомендацій щодо зміцнення економічної безпеки.

Згідно з теорією системного підходу, будь-яка система характеризується такими складовими елементами, як мета, суб'єкт, об'єкт, елементи, вхід, вихід, принципи, стан, процес, методологія та середовище функціонування. Саме тому основними ознаками обліково-аналітичного забезпечення, як і будь-якої іншої системи, є наявність суб'єктно-об'єктного поля та існування забезпечувальної підсистеми, змістовне наповнення яких напрацьовано багатьма дослідниками і практиками в галузі бухгалтерського обліку, аналізу та контролю (рисунок).

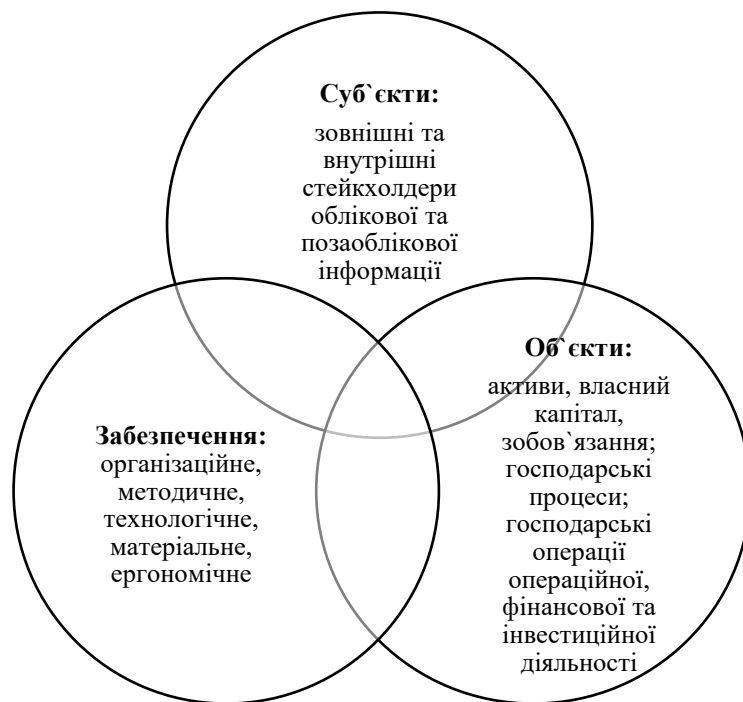

Рисунок. Суб'єктно-об'єктне поле обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємств

Джерело: розроблено автором.

Отже, місія облікової й аналітичної підсистем у єдності та протиріччі їх функцій і особливостей поступово посилюється та виходить за межі традиційних уявлень про задоволення інформаційних запитів зовнішніх і внутрішніх стейкхолдерів.

Поступове переосмислення місії та поглиблення предмета обліку й аналізу, що не обмежується лише технічним відображенням господарських операцій та їх аналізу, а за рахунок побудови безпекоорієнтованої облікової політики та розкриття економічної безпеки в інтегрований звітності стає визначальним інформаційним драйвером ризик-менеджменту і стратегічного розвитку підприємств.

Список використаних джерел:

1. Жук В.М. Наукова гіпотеза трактування бухгалтерського обліку як соціально-економічного інституту. Облік і фінанси. 2012. № 2. С. 14–22.
2. Палий В.Ф., Соколов Я.В. Введение в теорию бухгалтерского учета. Москва: Финансы, 1979. 304 с
3. Быкова А. Теория бухгалтерского учета. Москва: Госфиниздат, 1962. 352 с.

Волкова О.Ю., здобувач¹ другого (магістерського) рівня
Вінник Ю.О., здобувач другого (магістерського) рівня
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Важливою умовою успішної діяльності підприємства є досягнення оптимального рівня витрат на виробництво. Особливе значення у забезпеченні ефективної діяльності підприємства посідають можливості зниження витрат, що дозволяє зменшити собівартість виробленої продукції, а також можливу ціну її реалізації.

Дана проблема значною мірою визначає конкурентоспроможність продукції та послуг будь-якого підприємства, у т. ч. й аграрного, та є актуальною для них. В умовах ринкових відносин увага акцентується не тільки на кінцевих результатах, але й на методах їхнього досягнення.

Проаналізувавши термін «управління витратами» можна зробити також, що це процес цілеспрямованого процесу витрат щодо їхніх видів, місць та носіїв за постійного контролю рівня витрат, а також стимулювання їхнього зниження [1]. Це є важливою функцією економічного механізму будь-чого підприємства, зокрема, сільськогосподарського.

Дослідивши систему управління витратами можна зазначити, що вона має функціональний та організаційний аспекти та включає наступні організаційні підсистеми: як і виявлення чинників економії ресурсів; нормування витрат ресурсів; планування витрат за їхніми видами; облік та аналіз витрат; стимулювання економії ресурсів і зниження витрат.

У свою чергу, саме витрати виробництва сільськогосподарської продукції є економічною основою визначення собівартості, яка дає можливість глибоко аналізувати економічний стан підприємства і виявляти резерви підвищення ефективності виробництва, реалізація яких сприяє забезпеченню соціального та економічного розвитку аграрних підприємств. До основних завдань управління витратами на аграрних підприємствах можна віднести: планування собівартості, облік витрат та визначення собівартості сільськогосподарської продукції, калькулювання собівартості одиниці продукції, визначення напрямів та реалізація заходів щодо зниження собівартості продукції [3].

Основними напрямками внутрішнього контролю витрат підприємства є: контроль обсягу виробленої продукції, контроль собівартості (витрат) і контроль результатів (доходів та прибутків). Тому витрати підприємства є складовою управління підприємства загалом, і існує необхідність детального вивчення та вдосконалення саме формування рівня витрат, доходів і прибутків.

---

¹ Науковий керівник О.В. Ковальова, канд. екон. наук, доцент

Проблематика вдосконалення підходів до управління і оптимізації витрат знайшла відображення у роботах широкого кола науковців: П. Атамаса, Ф. Бутинця, Ю. Великого, М. Голова, М. Грещака, І. Давидовича, К. Друрі, О. Крушельницької, А. Турила, Ю. Цаль-Цалка та ін. [1-3] Водночас зазначимо, що особливості управління витратами аграрних підприємств, залишаються недостатньо дослідженими та потребують подальшого вивчення.

Крушельницька О.В. вважає, що витрати – це загальноекономічна категорія, яка характеризує використання різних речовин та сил природи в процесі господарювання [4]. А тому, це треба враховувати в господарській діяльності. Від величини витрат залежить прибутковість підприємства, тому ефективне управління витратами, яке передбачає мінімізацію їхньої загальної величини є надзвичайно важливим. Управління витратами – це процес цілеспрямованого формування витрат щодо їхніх видів, місць та носіїв за постійного контролю рівня витрат і стимулювання їхнього зниження. Воно є важливою функцією економічного механізму будь-якого підприємства.

Таблиця 1

Склад і структура витрат на виробництво продукції сільського господарства (робіт, послуг) ТОВ «СД-Агро», 2017-2019 рр.

Види витрат	Рік					
	2017		2018		2019	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Прямі матеріальні витрати – усього	9354,0	35,9	10042,1	41,5	14176,8	45,2
у т.ч. насіння та посадковий матеріал	1512,3	10,1	1823,6	9,3	3259,7	5,6
мінеральні добрива	5048,9	13,8	4545,2	9,8	7616,3	6,2
пальне і мастильні матеріали	2361,7	10,8	2177,5	8,7	2686,9	9,5
Запасні частини	431,1	2,9	1495,8	12,8	613,9	8,7
прямі витрати на оплату праці	652,4	4,4	1244,3	5,2	1386,9	5,6
інші прямі витрати – усього	5140	4,7	3009,4	3,1	3837,7	3,4
у т.ч. відрахування на соціальні заходи	143,5	0,9	273,7	1,1	305,1	1,6
орендна плата за земельні частки (паї)	922,2	6,2	995,1	3,2	1244,0	4,4
амортизація	1683,3	7,3	2039,0	4,1	1431,4	5,6
оплата послуг сторонніх організацій	453,8	3,0	379,9	1,2	1367,7	4,2
Всього витрат	14947,8	100	13431,4	100	19382,2	100

Таким чином, щоб система управління витратами функціонувала ефективно, в основу її формування має бути покладена концепція, що враховує особливості

діяльності підприємства, його структуру, стадію життєвого циклу продукції та підприємства в цілому, а також стратегій, яких дотримується підприємство.

Згідно П(С)БО 16 «Витрати» витрати – зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів (наприклад витрати сировини, матеріалів) або збільшення зобов'язань (наприклад нарахована заробітна плата, вартість послуг операційної оренди), які призводять до зменшення власного капіталу.

На підставі даних складу і структури витрат у ТОВ «СД-Агро» Ізюмського району Харківської області було досліджено склад і структуру витрат на виробництво продукції сільського господарства.

За даними табл. 1 видно, що витрати за досліджуваний період значно зросли за всіма елементами витрат. У структурі витрат витрати на оплату праці у 2019 р. займають 5,6% , тобто на 1,2% більше ніж у 2017 р., що свідчить про, хоч і незначне, зростання заробітної плати як чинника мотивації праці. Найбільш питому вагу займають матеріальні витрати. Зростання витрат на амортизацію пояснюється придбанням техніки для обробітку ґрунту та збирання врожаю. Отже, зростання витрат є недостатньо ефективний рівень управління ними.

Також за даними таблиці видно, що порівнюючи 2019 з 2017 роком значно зросли ціна на мінеральні добрива, пальне і мастильні матеріали, насіння та посадковий матеріал, це свідчить про зростання іноземної валюти (долар, євро). Зростанням цін на прямі матеріальні витрати впливають на вартість посівної.

Діяльність підприємств аграрної сфери пов'язана з ризиком і невизначеністю та суттєво відрізняється від інших галузей народного господарства, що й зумовлює особливості управління витратами. При цьому в умовах постійного зростання розміру витрат, особлива увага з боку керівництва аграрних підприємств повинна приділятися ефективності їх формування. Саме тому проблема побудови ефективної системи управління витратами повинна стати пріоритетом розвитку кожного підприємства, що сприятиме підвищенню прибутковості господарювання.

Список бібліографічних посилань:

1.Давидович І.Є. Управління витратами [Текст]: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури. 2018. С. 320

2.Ясінська Я.І. Місце стратегічного управління витратами у системі стратегічного менеджменту підприємства. Науковий вісник. 2017. №17 С. 238-246.

3.Золотарьова А. М. Напрями підвищення ефективності управління виробничими витратами на вітчизняних підприємствах. Управління розвитком. 2019. №5. С. 21-22.

4. Крушельницька О.В. Управління витратами: навч. посіб. – Житомир, 2018. С. 437.

Герасимчук М.С., здобувач першого (бакалаврського) рівня
Рагуліна І.І., канд. екон. наук. доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ В ФІНАНСОВО-ІНВЕСТИЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У зв'язку з відновленням та розвитком виробничої діяльності і економіки держави в цілому, постає питання о залученні фінансових інвестицій в виробництво та покращення інвестиційного клімату загалом. В умовах тривалої економічної кризи в Україні, питання в залученні та покращенні інвестиційних умов є найбільш пріоритетним. Оскільки завдяки фінансовим вкладенням інвесторів, підприємства отримують змогу оновлювати обладнання, тим самим удосконалювати якість своєї продукції, що надає можливість знайти потенційного покупця а також вийти на нові міжнародні ринки світу [1].

Фінансово-інвестиційна діяльність є найбільш ризиковою і складною умовою ведення бізнесу і потребує ефективного управління інвестиційними процесами. Сучасні умови обліку ставлять нові завдання та цілі, що потребують сучасних комплексних підходів до розв'язання проблем, пов'язаних із реформуванням національної системи обліку, звітності та покращення інвестиційної політики в Україні.

Вирішення проблеми з поліпшення інвестиційного клімату привертає постійну увагу до цієї теми вчених України. Так, вагомий внесок в економічну науку з питань обліку фінансових інвестицій внесли такі вітчизняні вчені, як: Г.Ю. Хоменко, О.В. Вознюк, М.Ф. Огійчук, Є.М. Романів, А.П. Шот, Ю.О. Швець Ю.О., О.В. Бурдило та ін.

Порядок обліку фінансових інвестицій і розкриття інформації про фінансові інвестиції у фінансовій звітності визначається Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції». Стандарт 12 не дає визначення терміну «фінансові інвестиції».

Фінансові інвестиції – це активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку за рахунок відсотків, дивідендів, зростання вартості капіталу або отримання інших вигод для інвестора, тощо.

До фінансових інвестицій відносяться:

- облігації;
- акції;
- казначейські зобов'язання;
- депозитні сертифікати;
- інші цінні папери [2].

На практиці вітчизняних бухгалтерів виникають нові питання та проблеми при оцінюванні та обліку інвестицій. В фінансовому обліку повинні розрізнятися активи, мета придбання яких є продаж та утримування окремих об'єктів фінансові

інвестиції для одержання прибутку та інших вигод в майбутньому від операційної діяльності.

Підприємницька діяльність котра зосереджена на купівлі-продажу цінних паперів, повинні відображатися в фінансовому обліку підприємства як звичайний товар хоч і віднесені за П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» до інвестицій. Оскільки, дохід такої діяльності формується від різниці в цінах, а не за рахунок ринкових механізмів інвестування (відсотків, дивідендів, приросту капіталу). В основному це стосується окремих підприємств, окрім державних та бюджетних установ.

Інвестиції з пов'язаними сторонами за методом участі в капіталі згідно П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» обліковуються на субрахунку 141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі». Не зважаючи на обов'язковість, більшість інвесторів, які мають суттєвий вплив на об'єкти інвестування не застосовують в обліку метод участі в капіталі.

Це можна пояснити кількома причинами:

- облік за методом участі в капіталі є новим та досить складним для сприйняття та розуміння;
- даний метод не узгоджений з податковим законодавством України щодо оподаткування прибутку;
- відсутні способи контролю достовірної інформації про результати діяльності асоційованих, дочірніх підприємств, які повинні враховуватися у балансі інвестора [3].

Також слід виділити і порушення вимог П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» щодо первісної оцінки фінансових інвестицій. Досить часто в практиці, первісна оцінка цінних паперів на підприємствах, здійснюється без урахування витрат на сплату державного мита при укладенні відповідних угод та комісійних винагород фінансовим посередникам. В наслідок чого витрати від операції входять до собівартості придбання фінансових інвестицій.

Підвищення корисності та оперативності отримання бухгалтерської інформації щодо операцій з фінансовими інвестиціями можна досягти шляхом комп'ютеризації фінансового обліку та складання звітності [5].

На думку вітчизняних вчених, система інформаційного забезпечення фінансового обліку фінансових інвестицій повинна включати такі складові:

- уніфіковану систему документування.
- уніфіковану систему формування довідників
- систему визначення облікових показників

Впровадження такої системи на підприємствах забезпечить ряд переваг, зокрема дозволить спростити обліковий процес, а також отримати більш достовірну облікову інформацію щодо фінансових інвестицій.

Етапи облікового процесу в комп'ютеризованій системі фінансового обліку щодо операцій з фінансовими інвестиціями повинні передбачати:

- 1) документування операцій щодо фінансових інвестицій та формування інформаційної бази даних – введення інформації з первинних документів;

2) узагальнення облікових даних щодо фінансових інвестицій та формування облікових реєстрів;

3) завершення звітного періоду, формування звітності і аналіз отриманих результатів; кінцевий розрахунок підсумків оборотів та залишків на рахунках, зокрема і за фінансовими інвестиціями; формування кінцевого балансу, фінансової та іншої звітності; аналіз отриманих результатів та підготовка інформації для прийняття рішень [6].

В ході дослідження фінансових інвестицій як об'єкта фінансового обліку важливо зазначити, що в даних ринкових умовах процес інвестування є досить важливим, потрібним та актуальним на сьогодні. Підтвердженням цього є щорічні статистичні дані про обсяги здійснених фінансових вкладень в економіку держави. Подолання наявних проблем та реалізація запропонованих пропозицій створять нові передумови для покращення інвестиційного клімату в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 року №996-XIV: за станом на 01 жовтня 2020 р.

2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції»: Наказ Міністерства Фінансів України від 26.04.2000 р. № 91.

3. Романів Є.М., Шот А.П. Фінансовий облік: Навчальний посібник. Львів: ЛДФА, 2012. – 486 с.

4. Лобода Н. Облікова концептуалізація фінансових інвестицій, як результат процесів феноменологічної редукції, зарубіжний досвід та вітчизняні євро-інтеграційні перспективи // Міжнародний збірник наукових праць «Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації». 2015. № 4. С.78–86.

5. Огійчук М.Ф., Сколотій Л.О., Беленкова М.І. та ін. Фінансовий та управлінський облік за міжнародними стандартами: Підручник // За ред. проф. М.Ф. Огійчука. 7-ме вид., перероб. і допов. Київ: Алерта, 2016. – 1040 с.

6. Хоменко Г.Ю., Вознюк О.В. Сучасні проблеми обліку інвестиційної діяльності підприємств України // Науково-практичний журнал «Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю та аналізу». 2018. № 3(41). С.78–82.

7. Швець Ю.О., Бурдило О.В. Оцінка інвестиційного клімату в Україні: Стан, проблеми та шляхи його поліпшення // Науково-практичний журнал «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2017. № 12. С. 165–168.

Дроб'язко В.В., здобувач першого (бакалаврського) рівня
Рагуліна І.І., канд. екон. наук. доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ БІОЛОГІЧНИХ АКТИВІВ ТВАРИННИЦТВА

Однією із важливих функцій у господарській діяльності підприємств є контроль. Внутрішній контроль з'ясовує реальний стан діяльності господарства, перевіряє відповідність його розвитку встановленим завданням, забезпечує успішне досягнення поставленої мети.

У сільському господарстві, а саме в галузі тваринництва внутрішній контроль здійснюють з метою ефективного функціонування господарства, підвищення рівня рентабельності, забезпечення успішного функціонування господарства в умовах конкурентного середовища, отримання мінімальних ризиків його діяльності.

Внутрішній контроль – це інструмент управління діяльністю підприємства, що надає змогу керівництву перевірити стан виконання планів. Це процес, який здійснюється на самому підприємстві і не залежить від зовнішніх факторів, метою якого є забезпечення впевненості керівництва (власників) щодо досягнення в діяльності підприємства належних показників фінансових результатів, економії витрат, ефективності та результативності діяльності відповідно до поставлених завдань, достовірності управлінської звітності [1].

Відповідно до Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку біологічних активів, «метою внутрішнього контролю є забезпечення достатньої впевненості керівництва у досягненні належного рівня економії, ефективності та результативності відповідно до завдань; достовірності фінансової, статистичної й управлінської звітності; виконання визначених законодавством та керівництвом норм і правил; належного захисту активів від втрат» [2].

До основних об'єктів внутрішнього контролю господарства відносять: організаційну структуру господарства та систему його комунікацій; систему управління господарства; процес планування та нормування витрат господарства та інших показників його фінансово-господарської діяльності, положення відносно стимулювання працівників; стан організації та ведення бухгалтерського обліку сільськогосподарської діяльності; поточні біологічні активи тваринництва як елемент майна господарства, частина його ресурсного потенціалу; система оподаткування діяльності господарства та його окремих господарських операцій, стан розрахунків з бюджетом, своєчасність і повнота сплати податків; фінансова звітність господарства (щодо правильності її складання, повноти та достовірності); показники фінансової стійкості та платоспроможності господарства, в тому числі, забезпеченість його власними оборотними коштами [3].

Під суб'єктом проведення внутрішнього контролю розуміють структурний підрозділ господарства або штатний його працівник. Проте, введення окремої

посади внутрішнього контролера у сучасних умовах, на нашу думку, неможливе, адже господарства не згодні нести витрати на утримання власного контролера, тому що всі контрольні функції в межах функціональних повноважень може виконувати керівник підприємства або головний бухгалтер [3].

Метою контролю біологічних активів є надання мотивованого висновку про правомірність, надійність та доречність діяльності біологічних активів, встановлення правильності їх обліку та її відповідності до облікової політики підприємства. Під час проведення внутрішнього контролю біологічних активів тваринництва використовують такі джерела інформації:: Наказ про облікову політику підприємства; Розпорядчі документи керівника підприємства по руху біологічних активів (наказ, розпорядження, акт, службова записка); Статут та засновницький договір; Первинні документи та облікові регістри по обліку біологічних активів; Акти та довідки попередніх ревізій, аудиторські висновки та інша документація, яка узагальнює результати контролю; Головна книга; Звітність підприємства, страхові поліси і т.д. [4].

В процесі аудиторських перевірок виявляють цілий ряд помилок, допущених в бухгалтерському обліку. Розглянемо типові помилки в бухгалтерському обліку біологічних активів.

Помилки, виявлені в результаті аудиту біологічних активів, призводять до спотворення валюти балансу, впливають на обчислення ПДВ, податку на майно і податку на прибуток.

За результатами здійснення процедур детальної перевірки біологічних активів і їх відображення в бухгалтерському і податковому обліку повинен дати оцінку правильності застосування облікової політики сільськогосподарських підприємств.

Типовість помилок визначається для кожного господарства індивідуально. Наведемо приклади систематично здійснюються помилок в обліку біологічних активів:

- не укладені договори про матеріальну відповідальність з матеріально-відповідальним особами;
- неправильно оформляються документи з надходження та списання біологічних активів;
- неправильна оцінка придбаних біологічних активів;
- немає аналітичного руху біологічних активів в бухгалтерії;
- неправильне обчислення фактичної собівартості вирощування біологічних активів;
- необґрунтовано змінена балансова оцінка біологічних активів;
- нерегулярно проводиться звірка даних по руху біологічних активів в бухгалтерії і на фермах, бригадах підприємства, не проводиться щорічна інвентаризація біологічних активів.

З практики аудиторських перевірок видно, що найбільш поширеним умисним порушенням в обліку поголів'я, яке відбувається внаслідок змови працівника,

завідувача фермою або інших посадових осіб, може бути збільшення чисельності тварин, які загинули або приховування приплоду задля їх привласнення. Однак бувають випадки коли навпаки занижують падіж (коли розмір заробітної плати залежить від рівня збереження плоду). І на підставі цього може відбуватися завищення маса приросту тварин. Виявити зазначені порушення за допомогою звірки первинних документів з даними зведеного та аналітичного обліку майже неможливо. У таких випадках застосовують такі прийоми, як раптова інвентаризація та метод логічного зіставлення взаємопов'язаних документів.

Також часті помилки можливі при оцінці тварин на вирощуванні та відгодівлі. За допомогою арифметичного перерахунку аудитор перевіряє достовірність розрахунків фактичної собівартості приплоду, 1 ц приросту, 1 ц живої маси. Отримані результати перерахунку він порівнює з даними особи, яка відповідальна за заповнення. Водночас розглядається правильність списування виявлених калькуляційних різниць.

По завершенню перевірки, аудитор має переконатися в тому, що вся важлива інформація, яка повинна бути розкрита згідно до чинних нормативних актів, правильно класифікована, повно та чітко відображена в бухгалтерській звітності підприємства.

Отже, особливості методики аудиту біологічних активів обумовлені специфікою бізнес-проектів, що протікають в сільськогосподарських підприємствах, та специфікою самих біологічних активів та вимагають використання інформаційної бази аудиту, формування вибірки з використанням стратифікації на основі кваліфікації біологічних активів та операцій з ними, застосування специфічних аудиторських процедур, а також необхідності орієнтації на типові помилки, які виявляються в ході перевірки.

Список використаних джерел:

1. Столяр Л.Г. Внутрішньогосподарський контроль та внутрішній аудит у системі управління підприємством // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2010. Вип. 4. С. 334–338.

2. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку біологічних активів: Наказ Міністерства фінансів України від 29 грудня 2006 р. № 1315.

3. Клименко О. П. Внутрішній контроль поточних біологічних активів тваринництва на сільськогосподарських підприємствах // Наукові праці Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет». Економічні науки. 2013. Вип. 152. С. 268–274.

4. Васільєва Л. М. Шатравко А. В. Організація і методика контролю поточних біологічних активів тваринництва // Молодий вчений. 2017. № 3. С. 596–599.

Дьомінов Д.В. здобувач другого (магістерського) рівня
Огійчук М.Ф. канд. екон. наук, професор
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКУ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ

В основі існування ринкової економіки є відносини власності, які в системі бухгалтерського обліку виражені категорією «власний капітал». Під цим терміном розуміють частину авансованого капіталу, що сформована за рахунок різних джерел, є власністю підприємства і кількісно визначається як різниця між його активами і зобов'язаннями (позичковим капіталом). Будь-яке підприємство, що обособлено від інших здійснює свою господарську діяльність, повинно володіти капіталом. Наявність капіталу є важливою умовою створення та розвитку бізнесу.

Структура та динаміка власного капіталу є головним показником, який визначає фінансовий стан господарюючого суб'єкта. В ринкових умовах, коли господарська діяльність підприємства та його розвиток здійснюються на принципах самофінансування, а через недостатність власних фінансових ресурсів – за рахунок залучених коштів, важливо дати об'єктивну аналітичну оцінку фінансової незалежності суб'єкта господарювання від зовнішніх джерел фінансування. В той же час основним джерелом, де акумулюється та систематизується необхідна зовнішнім та внутрішнім користувачам інформація, є бухгалтерський облік. Він відображає всю інформацію про формування та використання власного капіталу як фінансової основи діяльності господарюючих суб'єктів. Великий спектр організаційно-правових форм підприємств, де спостерігаються відмінності у відносинах власності, регулюванні майнових питань, зумовлює особливості нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку власного капіталу, які у свою чергу здійснюють значний вплив на методiku відображення в обліку формування відносин власності та власного капіталу.

Серед об'єктів бухгалтерського обліку особливе місце займає власний капітал, що формується на початку діяльності підприємства, поповнюється та нарощується протягом усього періоду роботи підприємства. Збільшення власного капіталу є найважливішим завданням підприємницької діяльності, яка є самостійною, ініціативною, систематичною, на власний ризик господарською діяльністю із метою досягнення економічних та соціальних результатів, та одержання прибутку.

Правове регулювання бухгалтерського обліку власного капіталу підприємства здійснюється численними нормативно-правовими актами як загального, так і спеціального характеру. В Україні за останні роки створена достатньо ґрунтовна законодавча база з регламентації системи бухгалтерського обліку, у т.ч. власного капіталу, ознайомлення з якою допоможе обліковим працівникам своєчасно та правильно відображати в обліку операції з формування та зміни власного капіталу за окремими його складовими [1].

На законодавчому рівні поняття «власний капітал» закріплене у НП(С)БО №1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Так, власним капіталом є частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань. Дане

визначення відображає порядок розрахунку власного капіталу, але не розкриває джерел формування та напрямків використання власного капіталу. В міжнародних стандартах бухгалтерського обліку не використовується термін «власний капітал», його еквівалентом є поняття «чисті активи» [2].

Відповідно до ст.14 Закону України «Про акціонерні товариства» власний капітал (вартість чистих активів) товариства – різниця між сукупною вартістю активів товариства та вартістю його зобов'язань перед іншими особами [3].

Основним елементом власного капіталу підприємства є його статутний капітал. Початковий капітал – це статутний фонд, виділені підприємству або залучені ним на засадах, визначених чинним законодавством, фінансові ресурси у вигляді грошових коштів або вкладень у майно, цінності, нематеріальні активи, цінні папери, закріплені за підприємством на праві власності або повного господарського відання. За рахунок статутного фонду підприємство формує свої власні основні та оборотні фонди (кошти). Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо статутного капіталу» від 22.12.2010 р. № 2850-VI у законодавстві вираз «статутний фонд» замінено на «статутний капітал» [5].

Основні характерні риси партнерського неакціонерного підприємства висвітлені в новому Державному класифікаторі України «Класифікація організаційно-правових форм господарювання» ДК 002:2004. Класифікатор передбачає чотири види товариств неакціонерної форми господарювання, а саме: 1) товариство з обмеженою відповідальністю; 2) товариство з додатковою відповідальністю; 3) повне товариство; 4) командитне товариство. Що стосується товариств акціонерної форми господарювання, то класифікатор передбачає такі їх види: 1) відкрите акціонерне товариство; 2) закрите акціонерне товариство; 3) державна акціонерна компанія (товариство); 4) державна холдингова компанія; 5) холдингова компанія.

Видовими формами акціонерного товариства є відкриті (публічні) і закриті (приватні) акціонерні товариства. В одній з останніх редакцій Закону України «Про акціонерні товариства» держава визначила відкриті акціонерні товариства як публічні, а закриті – як приватні. Таку назву законодавство пов'язує з організаційною формою розміщення акцій тобто, відкритий їхній продаж через торговця цінними паперами веде до утворення публічного акціонерного товариства, а розміщення їх між майбутніми акціонерами в кількості до 100 членів веде до утворення приватного акціонерного товариства [3].

Видове розмежування акціонерних товариств на публічні (відкриті) і приватні (закриті) має певний сенс і пов'язане звичайно з об'єктом господарської діяльності. Якщо об'єкт свідомо є прибутково-привабливим, а майбутні акціонери мають достатній капітал для здійснення діяльності, вони локалізують кількість учасників. Якщо об'єкт капіталу ризикований і існує недолік капіталу, то утворюється відкрите акціонерне товариство. Саме організаційно-правова ознака – акціонерне чи неакціонерне підприємство – має вирішальний вплив на формування окремих видів власного капіталу. І передусім це стосується організації та порядку ведення обліку формування та руху статутного капіталу. Права підприємців щодо формування

статутного капіталу закріплені в Законах України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 р. №2275-VIII[4], «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. №514-VI[3], Господарському Кодексі України від 16.01.2003 р. № 436-IV[5] та Цивільному Кодексі України від 16.01.2003 р. № 435-IV [6].

В Законі №2275 серед важливих змін варто відзначити зміни щодо формування статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю і товариства з додатковою відповідальністю та змін його розміру. По-перше, під час створення нового товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю у його учасників виникає обов'язок сформувати статутний капітал протягом шести місяців, з моменту державної реєстрації, за винятком, коли у статуті може бути передбачено інше положення. По-друге, Закон №2275 вдосконалив порядок прийняття виконавчим органом товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю рішення щодо встановлення додаткового строку для внесення учасником частки у статутний капітал товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю.

Таким чином, проаналізувавши зміни в законодавстві, які відбулися останнім часом можна зазначити, що це безперечно стане ще одним етапом успішного його розвитку в Україні. В той же час перехід України на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та звітності потребує адекватного відображення власного капіталу в обліку та звітності для зрозумілості та корисності її користувачам та гармонізації чинних НП(С)БО із МСБО.

Подальші дослідження будуть спрямовані на:

- обґрунтування пропозицій щодо зниження податкового тиску та уникнення подвійного оподаткування;
- удосконалення процедури обліку операцій, пов'язаних з виплатою дивідендів та реінвестування прибутку;
- удосконалення нормативно-правової бази в частині посилення відповідальності акціонерних товариств за багаторічну нестачу дивідендів.

Список використаних джерел:

1. Любар О.О. Нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку власного капіталу. Ефективна економіка. 2020. № 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7835>;
2. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>
3. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. № 514-VI;
4. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 р. № 2275-VIII;
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV, зі змінами;
6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV.

Зейда О.Д., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої
Рагуліна І.І., канд. екон. наук, доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ НА ПІДПРИЄМСТВІ: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

На сьогоднішній день кількість підприємств, що приділяють особливу увагу внутрішньому контролю збільшується, оскільки він є одним із найважливіших елементів налагодженого механізму управління.

Внутрішній контроль – це система заходів, визначених управлінським персоналом підприємства та здійснюваних на підприємстві з метою найбільш ефективного використання усіма працівниками своїх обов'язків по забезпеченню та здійсненню господарських операцій [1, 46]. Внутрішній контроль визначає закономірність цих операцій і їх економічну доцільність для даного підприємства.

Об'єктами внутрішнього контролю є функціональні цикли діяльності організації – постачання, виробництво і реалізація.

Суб'єктами внутрішнього контролю є окремі посадові особи і працівники структурних та функціональних підрозділів підприємства.

Внутрішній контроль може здійснюватися у двох організаційних формах:

1) контроль, здійснюваний безпосередньо на кожному робочому місці. Прикладом такої форми організації внутрішнього контролю можуть бути: контроль при виконанні операцій бухгалтерського обліку, здійснюваний паралельно з обліковою діяльністю й органічно з нею пов'язаний; самоконтроль або сумісний контроль на виробничих ділянках; контроль у функціональних відділах; контроль за реалізацією управлінських рішень;

2) контроль, здійснюваний спеціально створеним контрольним апаратом. Прикладом такої форми організації внутрішнього контролю можна назвати: контроль облікових документів, виконуваний спеціально створеними методичними центрами контролю; проведення внутрішніх ревізій спеціально створеним на підприємстві контрольно-ревізійним апаратом [2, с. 335].

Основними цілями внутрішнього контролю на підприємстві є:

- інформаційне забезпечення системи управління для одержання можливості прийняття ефективних рішень;
- забезпечення ефективного функціонування підприємства, його стійкості й прибутковості в умовах багатопланової конкуренції;
- забезпечення дотримання політики керівництва кожним працівником підприємства;
- забезпечення збереження майна підприємства й ефективне використання його ресурсів і потенціалу;
- своєчасна адаптація підприємства до змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі.

Задля того аби підвищити ефективність процесу управління на підприємстві необхідно запровадити контрольні процедури на кожній з його стадій:

1. На стадії планування реалізуються наступні контрольні функції:

- оцінка раціональності можливих варіантів запланованих рішень;
- відповідність запланованих рішень загальній стратегії підприємства.

2. На стадії обліку повинен бути забезпечений контроль:

- за наявністю і рухом майна;
- раціональним використанням виробничих ресурсів відповідно до затверджених норм та нормативів;
- стану виданих й отриманих зобов'язань;
- доцільності законності господарських операцій підприємства й т. д.

3. На стадії аналізу здійснюється оцінка інформації про результати виконання управлінських рішень на основі її групування на різні складові [2, с. 332].

Основними елементами внутрішнього контролю є: а) контрольне середовище – сукупність принципів і стандартів діяльності економічного суб'єкта, які визначають загальне розуміння внутрішнього контролю й вимоги до внутрішнього контролю на рівні економічного суб'єкта загалом; б) оцінка ризиків – процес виявлення й аналізу поєднання ймовірності та наслідків недосягнення економічним суб'єктом цілей діяльності; в) процедури внутрішнього контролю – дії, спрямовані на мінімізацію ризиків, що впливають на досягнення цілей економічного суб'єкта; г) інформація, що забезпечує функціонування внутрішнього контролю й можливість досягнення ним поставлених цілей; д) комунікація – поширення інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень і здійснення внутрішнього контролю; е) оцінка внутрішнього контролю, щодо елементів внутрішнього контролю, з метою визначення їх ефективності й результативності, а також необхідності зміни [3, с. 286].

Внутрішній контроль може надати управлінню інформацію про успіхи діяльності організації, або їх відсутність. Але, по суті, він не може змінити відношення працівників до своїх обов'язків. Внутрішній контроль може забезпечити надійність фінансової звітності та дотримання законів і правил.

Незалежно від того, наскільки система внутрішнього контролю є добре продуманою і наскільки вона ефективно працює, вона може надати керівництву лише відповідне, а не абсолютне забезпечення керівництва щодо досягнення цілей. Імовірність досягнення залежить від обмежень, притаманних усім системам внутрішнього контролю. Що включає в себе реалії про те, що судження в процесі прийняття рішень можуть бути невинуватливими, і що спотворення інформації може статися через найменшу похибку або помилку.

Крім того, контроль можна подолати шляхом змови двох або більше людей, і в такому випадку керівництво має можливість переналаштувати систему контролю. Іншим обмежувальним чинником є те, що побудова системи внутрішнього контролю повинна враховувати той факт, що існує брак ресурсів, а вигоди від контролю повинні бути розглянуті по відношенню до їх вартості.

Що стосується прав і обов'язків, то кожен на підприємстві несе відповідальність за внутрішній контроль.

Вважаємо за необхідне зазначити, що керівник підприємства є безпосередньо відповідальний за внутрішній контроль і повинен взяти на себе «право власності» системи. Він більш ніж будь-хто впливає на цілісність, етику, і інші фактори позитивного середовища контролю.

Особливе значення також мають фінансові керівники і їх персонал, які контролюють звичайну діяльність, а також зверху вниз операційні та інші підрозділи підприємства.

У деякій мірі, внутрішній контроль – це відповідальність кожного співробітника підприємства, і він повинен бути явною або неявною частиною роботи кожного. Практично всі співробітники надають інформацію, яка використовується в системі внутрішнього контролю або вживають заходів, необхідних для здійснення контролю. Крім того, всі співробітники повинні нести відповідальність за поширення інформації про операції підприємства, недотримання кодексу поведінки та інші порушення або незаконні дії.

При проведенні внутрішнього контролю як комплексної системи пропонуємо складати звіт, що складається з чотирьох розділів.

Перший розділ – це резюме (високорівневий огляд системи внутрішнього контролю).

Другий розділ – структура (визначає внутрішній контроль, описує його елементи, і встановлює критерії, за якими керівники можуть оцінити їх систему управління).

Третій – це звіт для зовнішніх користувачів.

У четвертому розділі, який називається «інструменти оцінки», надаються матеріали, які можуть знадобитися при проведенні оцінки системи внутрішнього контролю.

Таким чином результат проведеного дослідження підтверджує те, кожне підприємство повинно мати власну створену систему внутрішнього контролю, яка була б призначена для того аби виявляти та попереджати недоліки у стані безпеки, надійності й ефективності роботи підприємства, а також підвищувати якість діяльності на всіх етапах виробничого циклу економічного суб'єкта, ефективно забезпечувати процес виробництва продукції (товарів, робіт, послуг).

Список використаних джерел:

1. Внутрішній контроль господарської діяльності підприємства: Навчальний осібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. к.е.н. проф. М.Д. Корінька.– Фастів: "Поліфаст", 2006. – 440 с.
2. Мельник М. В., Пантелеев А. С., Звездин А. Л. Ревизия и контроль: учебн. Москва: Кнорус, 2011. – 640 с.
3. Хмелев С. А. Создание службы внутреннего контроля в системе экономической безопасности предприятия. Вектор науки ТГУ. 2011. № 1. С. 285–288.

СУТНІСТЬ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ

Досягнення стратегічних цілей суб'єктами агробізнесу забезпечується за рахунок реалізації базових функцій управління: планування, обліку, аналізу та контролю. Інформаційна підтримка процесу прийняття рішень охоплює отримання, переміщення, обробку, зберігання та передачу інформації у межах певних цілей і завдань управління, вивчення проблем управління, розгляд рішень, прийняття та реалізація управлінських рішень виконавцям, контроль управлінських рішень.

Оцінка результатів господарської діяльності, розвиток економічних процесів, оптимізація факторів виробництва для прийняття управлінських рішень має ґрунтуватися на повній, своєчасній та достовірній обліковій інформації та аналізі фінансово-господарської діяльності суб'єктів агробізнесу.

Постійна зміна середовища економічних відносин суттєво впливає на вибір методу управління витратами. В системі управління витратами підприємства використовуються різні методи і підходи, які потенційно можуть вплинути на розмір і структуру того чи іншого виду витрат. Особливістю сучасних методів управління витратами є їх варіативність і здатність враховувати потреби окремих підприємств, з огляду на специфіку підприємства, його організаційні характеристики і багато іншого. В сучасних умовах нестабільності зовнішнього середовища ефективність господарюючих суб'єктів істотно залежить від якості бюджетного процесу.

Багато науковців розглядають управління витратами як складний багатогранний процес для досягнення високих економічних показників. Управління витратами передбачає формування раціональної, чіткої й налагодженої системи, що включає наступні елементи: прогнозування і планування витрат; нормування витрат; калькуляція; вартість і аналіз витрат; контроль і регулювання процесу управління витратами.

Для прийняття обґрунтованих управлінських рішень і організації ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств пріоритетним напрямком є обліково-аналітичне забезпечення витрат як основного елемента формування фінансових результатів господарської діяльності та досягнення стратегічних цілей суб'єктів агробізнесу.

У дослідженнях вчених існують різні точки зору щодо змісту поняття «обліково-аналітичне забезпечення».

На думку Р.П. Юзви, обліково-аналітичне забезпечення - це сукупність обліково-аналітичних процесів, об'єднаних в обліково-аналітичну систему та спрямованих на задоволення інформаційних потреб користувачів шляхом перетворення первинної інформації до узагальненої відповідно до визначених

цілей, а також нормативне, методичне, організаційне, програмне, математичне, технічне і ергономічне програмне забезпечення [1].

Дане визначення відображає зміст обліково-аналітичного забезпечення в контексті управління підприємством.

Як спосіб реалізації ефективної аналітичної роботи В.В. Вольська визначає обліково-аналітичне забезпечення через сукупність процесів збору, підготовки, реєстрації та узагальнення бухгалтерської інформації підприємств в залежності від встановленої системи бухгалтерського обліку і проводяться на основі цієї інформації в глибинний аналіз з використанням певних методів і прийомів [2].

Більш широкий зміст поняттю обліково-аналітичного забезпечення надає Мулик Ю.І. Так під обліково-аналітичним забезпеченням управління фінансовою безпекою аграрних підприємств автор розуміє процес збору, підготовки, реєстрації та обробки обліково-аналітичної інформації та прийняття на її основі управлінських рішень, направлених на забезпечення захисту фінансових інтересів підприємств на всіх рівнях його фінансових відносин від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз [3].

За рахунок своєчасного формування бухгалтерської інформації, яка, в свою чергу, є основою для моніторингу та аналізу з метою виявлення слабких місць в діяльності підприємств, можливе підвищення ефективності діяльності підприємств. У цьому контексті важливо обґрунтувати ефективні заходи управління на основі обліково-аналітичного супроводу, спрямованого на оптимізацію витрат підприємств з метою виявлення потенційних можливостей суб'єктів господарювання, підвищення їх прибутковості та посилення конкурентних позицій на ринку. У зв'язку з цим В.В. Прядко виокремлює поняття обліково-аналітичного забезпечення управління витратами, під яким він розуміє забезпечення стейкхолдерів, емітента корпоративних прав, обліково-аналітичною інформацією, в частині витрат, яка необхідна для прийняття управлінських рішень задля мінімізації небажаних фінансових ризиків, а також оптимізації виробничих витрат та витрат діяльності [4].

Інформаційна база управління витратами повинна враховувати як зовнішні, так і внутрішні джерела інформації. Зовнішні – включають нормативну інформацію, а внутрішні – дані бухгалтерського обліку діяльності підприємства.

У системі обліково-аналітичного забезпечення управління витратами буде доречним відокремити юридичну інформацію, під якою слід розуміти сукупність задокументованої або розкритої публічно інформації про право, його систему, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення та боротьбу з ними тощо. Така інформація створюється в порядку правотворчої діяльності та міститься в нормативно-правових актах. Нормативна інформація у сфері підприємницької діяльності – це сукупність будь-якої інформації, яка регулює фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання. Нормативно-правова інформація у галузі бухгалтерського обліку та звітності включає: Конституцію України, закони та кодекси України, тобто нормативно-правові акти вищої юридичної сили; укази та розпорядження Президента України, постанови Кабінету Міністрів України; нормативно-правові акти (інструкції, положення,

інструкції) та методичні рекомендації Міністерства фінансів України, державних адміністрацій, місцевих органів влади та інших органів.

З огляду на специфіку функціонування суб'єктів агробізнесу, можна зазначити, що обліково-аналітичне забезпечення управління витратами сільськогосподарських підприємств слід розглядати як процес систематизації інформації, що генерується даними фінансового та управлінського обліку, економічного і стратегічного аналізу, з метою цілеспрямованого формування і оптимізації витрат, зміни зовнішнього і внутрішнього середовища для підвищення ефективності сільськогосподарської діяльності [5].

Отже, система обліково-аналітичного забезпечення є важливою складовою системи управління діяльністю суб'єктів господарювання в цілому і окремими показниками ефективності, що формують рівень ефективності їх функціонування та конкурентоспроможності.

Таким чином, обліково-аналітичне забезпечення системи управління витратами суб'єктів агробізнесу слід розглядати як єдність підсистеми фінансового і управлінського обліку, аналізу, прогнозування та контролю, що взаємодіють через інформаційні потоки при формуванні та передачі оперативно-облікових і аналітичних даних. Функціонування раціональної системи управління витратами суб'єктів агробізнесу дозволяє виявити негативні процеси і тенденції в їх виробничо-господарській діяльності, а також розробити комплекс заходів щодо запобігання загроз погіршення фінансового стану і забезпечення подальшої фінансової стійкості в умовах конкурентної економіки.

Список використаних джерел:

1. Юзва Р. П. Обліково-аналітичне забезпечення управління діяльністю підприємств спиртової промисловості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата екон. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит». Тернопіль, 2011. 20 с. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/1845> (дата звернення: 06.05.2019).

2. Вольська В. В. Методичні підходи до обліково-аналітичного забезпечення та аудиту управлінської діяльності аграрних підприємств. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2012. Вип. 3 (24). С. 83–88.

3. Мулик Я. І. Формування системи обліково-аналітичного забезпечення фінансової безпеки аграрних підприємств. Ефективна економіка. 2014. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_10_28 (дата звернення: 14.05.2019).

4. Прядко В. В. Обліково-аналітичне забезпечення управління витратами. Економічний аналіз. 2018. Том 28. № 4. С. 265–270.

5. Добрунік Т. Обліково-аналітичне забезпечення управління витратами операційної діяльності аграрних підприємств. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2019. 6 (269). URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2019/269/page.php?id=abstract/ukr/30-52>.

Король Є.Я., здобувач першого (бакалаврського) рівня
Рагуліна І.І., канд. екон. наук, доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ АУДИТОРСЬКОЇ ПЕРЕВІРКИ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ У БАНКУ

Сільськогосподарське виробництво характеризується сезонністю і тривалістю виробничого циклу, який визначають особливості кругообігу коштів. Виникає розрив між часом виробництва (отриманням виручки) і робочим періодом, коли сільськогосподарські організації відчують потребу в грошових коштах, які задовольняються в більшості випадків за допомогою банківських кредитів.

Основним донором ресурсів для сільськогосподарських підприємств в Україні виступають комерційні банки. Однак, для багатьох підприємств кредитування залишається непосильно дорогим інструментом залучення зовнішніх коштів. Висока вартість кредитних ресурсів, відсутність відповідного забезпечення та недостатня кредитоспроможність більшості господарств перешкоджають розвитку ефективних відносин між комерційними банками та сільськогосподарськими товаровиробниками [1].

Позикові кошти у вигляді кредитів є одними з найпоширеніших джерел фінансування сільськогосподарських підприємств. Вони надходять із зовнішніх джерел і використовуються підприємством для покриття сезонних витрат, інших поточних потреб, а також для розширення і модернізації виробництва. Це пояснює інтерес до питання про стан і проблеми обліку і контролю розрахунків за короткостроковими кредитами. Найбільш поширеною формою залучення позикових коштів є банківський кредит, який завжди виступає в грошовій формі і видається спеціалізованими кредитними установами.

Для банків кредитування є одним з найприбутковіших, але високо ризикових видів його діяльності, то це зобов'язує банки здійснювати ретельний контроль над дотриманням банківського кредитування і ефективність використання кредиту.

Головною метою аудиту кредитних операцій є оцінка кредитного ризику банку, перевірка та підтвердження відповідності кредитних операцій чинній законодавчій, нормативній базі та внутрішнім положенням банку, перевірка достовірності і своєчасності відображення в обліку та звітності інформації про кредитні операції.

Для досягнення поставлених цілей аудитору необхідно вирішити такі завдання: оцінка системи бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю операцій по кредитах і позиках; перевірка структури позикового капіталу, складу кредитів та позик; перевірка правильності відображення відсотків за отриманими кредитами і позиками на рахунках бухгалтерського обліку; аналіз умов кредитування (процентні ставки); перевірка цільового характеру використання отриманих кредитів і позик; перевірка своєчасності розрахунків по кредитах і позиках, відсоткам по ним та іншими витратами, пов'язаними з обслуговуванням кредитів і позик (заставу, забезпечення, гарантійні зобов'язання і ін.).

Джерелами інформації можуть бути: кредитні договори та договори позик; журнали рахунків, машинограми; Головна книга, баланс [2].

Аудитор повинен пам'ятати, що отримання підприємством банківського кредиту оформлюється кредитним договором, в якому вказуються: об'єкт кредитування, строк видачі та повернення кредиту, форма забезпечення зобов'язань, процентні ставки та порядок їх сплати, права та обов'язки сторін, інші умови.

В області кредитування банківський контроль проходить попередню, поточну і наступну стадії. Попередній контроль полягає у виборі з числа потенційних позичальників тих, які за своїм статусом фінансовим становищем, цілі кредиту, відповідали б усім вимогам банку і його кредитну політику. Під поточним контролем розуміється перевірка банком всієї документації, наданої позичальником, для оформлення кредиту, її аналіз з метою укладення кредитного договору. Наступний контроль здійснюється з моменту надання позики до повного її погашення.

Отже, ми можемо вважати, що аудит банківських операцій можливий лише в тому випадку, якщо банк має всі необхідні документи для проведення аналізу. На сучасному етапі, банківська практика показала, що в інтересах посилення банківського контролю в процесі кредитування необхідно використовувати різні організаційні форми кредитної політики, спрямовані на систематичне вирішення питань своєчасного погашення основної суми боргу і відсотків по кредиту.

Таким чином, стратегією проведення аудиторської перевірки є дослідження обліку кредитних операцій, починаючи від бухгалтерської звітності, поступово переходячи до регістрів синтетичного та аналітичного обліку та первинної документації. Прийнята стратегія дозволить зберегти логічну послідовність перевірки ведення обліку кредитів на сільськогосподарському підприємстві. Існує ряд питань з контролю розрахунків по кредитах, які відіграють важливу роль в організації обліку. Законодавче та нормативне дозвіл поставлених проблем, усунення зазначених недоліків буде сприяти підвищенню якості бухгалтерського обліку кредитів і позик, і як наслідок більш ефективному використанню позикових коштів. Також, слід зазначити, що на сьогоднішній день важливою складовою залишається удосконалення методики обліку кредитних операцій.

Список використаних джерел:

1. Рагуліна І.І., Поліщук Н.О., Скрипник Ю.Р. Організація обліку та внутрішньогосподарського контролю грошових коштів // Актуальні проблеми розвитку обліку, аналізу та фінансів в агропромисловому виробництві: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 200-річчю ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 9-10 листопада 2016 р.) / Харк. нац. аграрн. ун-т. Харків: ХНАУ, 2016. С. 67–69.

2. Огійчук М.Ф., Рагуліна І.І., Новіков І.Т. Аудит: Навч. посібник. 4-е вид., перероб. і допов. Київ., Алерта, 2020. – 752 с.

Нежид Ю.С., здобувач² вищої освіти ступеня доктор філософії
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ОПЛАТУ ПРАЦІ ЯК СКЛADOVA МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Аграрний сектор економіки – це потужна стратегічна галузь, яка забезпечує продовольчу безпеку нашої держави, багато років поспіль має позитивне зовнішньоторговельне сальдо, підтримує цілісність сільських територій, дає значній частині сільського населення робочі місця. У зв'язку з цим потрібно приділяти велику увагу процесу регулювання зайнятості з урахуванням факторів на мікро-, мезо- та макрорівнях, зокрема зосередити увагу на справедливій винагороді працівників у вигляді гідної оплати праці. Значна частка підприємств для забезпечення достатнього рівня інтенсифікації виробництва всі ресурси зосереджує на оновленні машинно-тракторного парку, впровадженні сучасних агротехнологій, проте, лише поєднуючі перелічені заходи із розвитком людського капіталу, стане можливим ефективний та стабільний розвиток підприємства.

На проблему теорії і практики обліково-аналітичного забезпечення управління витратами на оплату праці та процеси регулювання зайнятості в аграрному секторі звертає увагу низка вчених, серед яких Ф.Ф. Бутинець, Л.Б. Гнатишин, О.А. Грішнова, А.М. Колот, М.М. Коцупатрий, Е.М. Лібанова, Н.В. Освюк, М.С. Пушкар, О.С. Прокопишин, П.Т. Саблук, В.В. Сопко, П.Л. Сук, М.Ф. Огійчук, Т.І. Олійник, В.В. Ярова та багато інших. Наукові праці охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних з обліком праці та її оплати; розмежуванням категорій «оплата праці», «виплати працівникам», «заробітна плата»; наданням практичних рекомендацій щодо управління даною статтею витрат. Однак процеси глобалізації економіки, намагання вітчизняних товаровиробників вийти на міжнародний ринок, вимагають постійного удосконалення та коригування організації системи оплати праці, що обумовлює удосконалення і нагальність обліково-аналітичного забезпечення.

Колектив авторів на чолі з професором М.Ф. Огійчуком зазначає, що облік праці та її оплати повинен бути організований таким чином, щоб сприяти підвищенню продуктивності праці, зміцненню трудової дисципліни, підвищенню якості виробництва продукції, виконання робіт і послуг [1]. Водночас П.Л. Сук вважає, що організація системи оплати праці, яка формує систему обліку оплати праці на підприємстві, повинна мобілізувати працівників на досягнення кращих результатів у роботі, посилювати мотивацію до праці, зацікавлювати працівників у результатах своєї роботи, сприяти підвищенню продуктивності праці, поліпшенню умов праці, зміцненню трудової дисципліни і підвищенню рівня оплати праці [2].

На сучасному етапі дієвість та ефективність обліково-аналітичного забезпечення системи управління витратами на оплату праці залежить від того, наскільки адекватно його складові відповідають потребам управління.

---

² Науковий керівник С.І. Василюшин, канд. екон. наук, доцент

Важливу роль у процесі обліково-аналітичного забезпечення управління оплатою праці відіграє система її первинного обліку, охоплюючі реєстрацію усіх господарських операцій на початковому етапі облікового процесу.

Для обліку розрахунків з оплати праці оформлюються первинні документи, організовується табельний облік і складається табель з обліку відпрацьованого часу, а при відрядній формі оплати праці, крім табелів, застосовуються документи з обліку обсягу виробітку. Якщо операції пов'язані з технологічним процесом, оформлюється наряд (індивідуальний, бригадний) на відрядні роботи. Для визначення суми заробітної плати належної до виплати робітникам, потрібно виконати нарахування за місяць і провести необхідні утримання з неї. Такі розрахунки здійснюють у розрахунково-платіжній відомості, яка разом з виконанням розрахункових і платіжних функцій, слугує реєстром аналітичного обліку розрахунків з персоналом по виплаті заробітної плати. В аграрних підприємствах основу інформаційної бази для дослідження витрат на робочу силу становить державна статистична звітність «Звіт з праці» (ф.1-ПВ (квартальна)), «Звіт з праці» (ф.1-ПВ (місячна)), «Звіт про умови праці, пільги та компенсації за роботу зі шкідливими умовами праці (ф.1-ПВ (умови праці))(один раз на два роки)».

Водночас, на відміну від промислових підприємств, на аграрних підприємствах безліч первинної документації, яка ускладнює облік та процес управління витратами. Тому для потреб аграрного бізнесу доречно виконувати обробку даних за центрами витрат (за видами продукції, за характером діяльності). З метою посилення інформаційної, аналітичної і контрольної функцій обліку та більш якісного задоволення інформаційних потреб внутрішніх стейкхолдерів, нами пропонується ввести до внутрішньої бухгалтерської звітності Звіт про структуру і динаміку розмірів оплати праці.

Даний звіт повинен бути зорієнтований на розподіл трудових ресурсів за центрами витрат, а також на передбачення або оперативне виявлення відхилень в оплаті праці від нормативно закріплених виплат, а також на прийняття своєчасних заходів щодо їх запобігання в майбутньому. Таким чином отримана інформація дозволить виявити ключові індикатори в управлінні фондом оплати праці та запобігти негативним явищам у господарстві. При цьому, розробляючи звітність, пропонуємо забезпечувати методологічний принцип «максимум інформації при мінімумі її показників».

Отже, чітке дотримання вимог, щодо заповнення звітності направлене на виконання облікової, аналітичної, інформаційної та інтеграційної функцій з метою одержання якісної та зрозумілої інформації, що забезпечить потреби під час управління в масштабах підприємства, галузей і національної економіки в цілому (рисунки).

Підсумовуючи вищенаведене, можемо дійти висновку, що на сьогодні, в період економічних реформ, питання управління витратами на оплату праці є дуже важливим для аграрних підприємств, адже людський капітал являється рушійною силою в процесі реалізації організаційно-економічного механізму регулювання зайнятості. Саме тому досягнення визначених цілей, прийняття ефективних управлінських рішень, підвищення рівня конкурентоспроможності та ефективного

організаційно-економічного регулювання зайнятості залежить від раціональної побудови обліково-аналітичного забезпечення управління оплатою праці та її представлення в інтегрованій звітності.

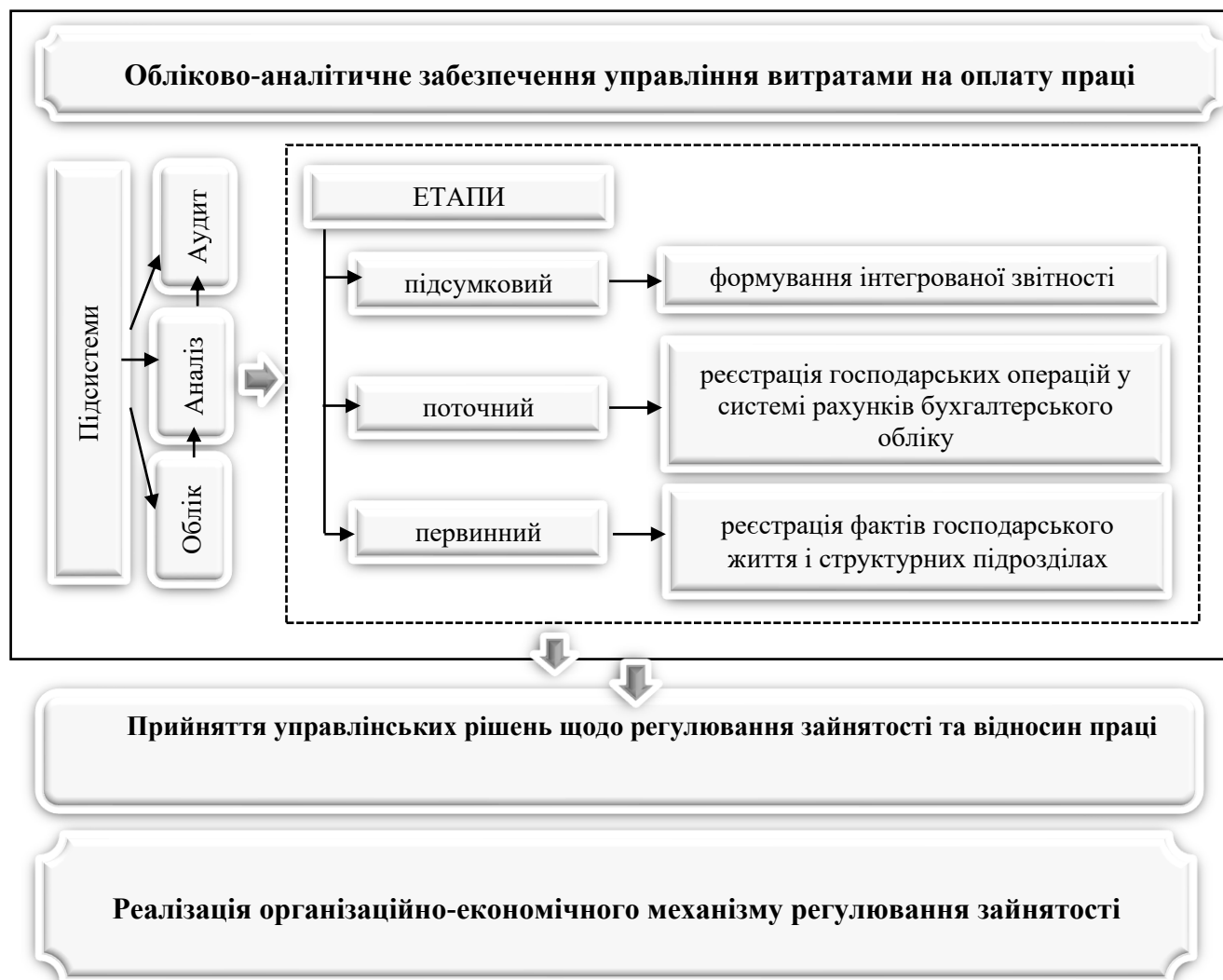

Рис. Місце обліково-аналітичного забезпечення управління в системі організаційно-економічного механізму регулювання зайнятості на мікрорівні

Джерело: розроблено автором.

Список використаних джерел:

1. Огійчук М.Ф. Фінансовий та управлінський облік за національними стандартами: підручник / під заг. ред. проф. М.Ф. Огійчука. 7-ме вид., перероб. і допов. Київ: Алерта, 2016. 1040 с.
2. Сук П.Л. Організація обліку праці та її оплати. Економічні науки. 2011. Вип. 8 (29). С. 423–430.

Нейберга Г., Mg.оес.,
Якушонока И., Dr.оес., профессор
(Латвийский сельскохозяйственный университет, Латвия)

ВОЗМОЖНОСТИ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА БУХГАЛТЕРСКИХ УСЛУГ

Организация может передать ведение бухгалтерского учета бухгалтеру или внешнему бухгалтеру. Все чаще владельцы малого бизнеса, включая компании в сельскохозяйственном секторе, предпочитают получать услуги от внешнего бухгалтера, тем самым снижая свои затраты.

Цель исследования – выявить тенденции применения бухгалтерского аутсорсинга и разработать предложения по повышению качества предоставляемых бухгалтерских услуг. В процессе исследования применялись: монографический, статистические методы исследования (анализ динамических рядов, U-критерий Мэн - Уитни, критерий Вилкоксона), метод социологического исследования (экспертное интервью). Использовались научные базы данных, публикации в периодических изданиях, нормативные акты Латвийской Республики, данные государственной статистики, информацию, опубликованную Службой государственных доходов, данные LURSOFT по отрасли, а также данные других организаций.

В последние годы все чаще говорят о компетентности, знаниях и качестве бухгалтеров, привлеченных на аутсорсинг. В Латвии были разработаны поправки к Закону о бухгалтерском учете, согласно которым провайдеры бухгалтерского аутсорсинга должны будут получать лицензии. Согласно данным поправкам, для получения лицензии необходимо предоставить: 1) документ, подтверждающий профессиональную квалификацию (диплом, аттестат); 2) Документ, подтверждающий опыт (договор фирмы); 3) Документация системы внутреннего контроля (Законопроект «О внесении изменений в Закон» О бухгалтерском учете » Латвии, 2019 г.).

По данным Службы государственных доходов Латвии, по состоянию на 29 августа 2018 года были поданы годовые отчеты 135 550 компаний за 2017 год, из которых можно сделать вывод, что 52 726 компаний, или 38,9% компаний, приходится на внешнего бухгалтера (36,1% в 2016 году).), 61 263 или 45,2% счетов компаний ведет бухгалтер компании, но 21 561 или 15,9% бухгалтерских услуг компании не указывается. (Проект Закона «О внесении изменений в Закон» О бухгалтерском учете » Латвии, 2019 г.).

Стоимость бухгалтерских услуг зависит от количества документов и степени сложности. Например, если компания проводит операции только на территории Латвии, цена услуги будет ниже, чем если компания проводит операции также за пределами территории Латвии. Ориентировочная стоимость бухгалтерских услуг была определена с помощью калькуляторов цен поставщиков бухгалтерских услуг.

Валовая заработная плата варьируется в статистических регионах Латвии. Для расчета затрат на заработную плату была взята среднемесячная валовая

заработная плата сотрудников юридических и бухгалтерских служб в статистических регионах за 2019 год.

Таблица 1

Сравнение затрат на бухгалтерское обслуживание и заработную плату в Латвии в 2019 году за один месяц, EUR

Показатель	Расходы на услуги, EUR	Расходы на заработную плату			
		Заработная плата брутто, EUR	Соцстрахование, доля работодателя, EUR (24.09%)	Страхование рисков, EUR	Общие расходы работодателя всего, EUR
AB ways SIA (Рига)	585.04	x	x	x	x
Simosis SIA (Орпе)	763.50	x	x	x	x
ABC gramatvediba SIA (Рига)	539.00	x	x	x	x
Рижский регион планирования	x	1162.00	279.93	0.36	1442.29
Видземский регион	x	723.00	174.17	0.36	897.53
Курземский регион	x	799.00	192.48	0.36	991.84
Земгальский регион	x	744.00	179.23	0.36	923.59
Латгальский регион	x	642.00	154.66	0.36	797.02

Источник: авторский расчет стоимости бухгалтерских услуг (б.г.), Калькулятор бухгалтерских услуг (б.г.), цены Simosis (б.г.), среднемесячный валовой заработок сотрудников по видам деятельности в статистических регионах (2019) и расчеты авторов.

Из таблицы 1 видно, что утверждение о передаче бухгалтерского учета на аутсорсинг с целью снижения затрат верно, поскольку стоимость бухгалтерских услуг значительно отличается от затрат на заработную плату, которые предприниматель понес бы, если бы бухгалтера наняли на контрактной основе.

Разработчики закона указывают, что альтернативой лицензированию могла бы стать сертификация бухгалтеров, привлеченных на аутсорсинг, включение в список регулируемых профессий или ведение публичного реестра бухгалтеров, привлеченных на аутсорсинг. Сертификация и включение внешних бухгалтеров в список регулируемых профессий обеспечит высочайшие стандарты профессионального качества, и такие регуляторные инициативы неоднократно высказывались Ассоциацией бухгалтеров Латвийской Республики (проект закона «О внесении изменений в Закон о бухгалтерском учете» Латвии, 2019).

По состоянию на 31 декабря 2018 года под надзором СГД находилось 7 282 внешних бухгалтера. В результате оценки рисков этого сектора Службой Государственных Доходов (опрос бухгалтеров, привлеченных на аутсорсинг),

показал, что в среднем бухгалтер обслуживает около 15 компаний, и в 65% случаев его клиенты зарегистрированы в Латвии или в Европейской экономической зоне (проект закона о внесении изменений в Закон о бухгалтерском учете, Латвия 2019 г.).

По расчетам авторов, если предположить, что бухгалтерская фирма обслуживает 15 компаний, увеличение тарифов на услуги при лицензировании составит 1,33 евро в год или 0,11 евро в месяц. В свою очередь, в случае лицензирования с требованием дальнейшего образования бухгалтеров не менее 40 часов в год, повышение тарифов на услуги составит 36,67 евро / год или 3,06 евро / месяц.

При оценке факторов, влияющих на качество бухгалтерских услуг, эксперты также признали недостаток знаний, навыков и опыта бухгалтеров как наиболее влияющие факторы. Это свидетельствует о том, что для повышения качества бухгалтерских услуг в первую очередь необходимо включить в закон механизмы, предусматривающие тестирование и повышение уровня знаний бухгалтеров.

Авторы считают, что для повышения качества отрасли бухгалтерских услуг компаниям необходимо разработать систему менеджмента качества, которая может включать в себя разработку инструкций и обучение, «принцип четырех глаз», механизм проверки, механизм мотивации персонала, «пятерки» в офисе и условия контакта с заказчиком, обеспечение обратной связи через опросы. В свою очередь, Министерству финансов и Службе государственных доходов рекомендуется внести следующие исправления в законопроект «О внесении изменений в Закон «О бухгалтерском учете» Латвии»:

1. Дополнить лицензионный механизм проверкой знаний;
2. дополнить механизм лицензирования требованием о повышении квалификации, указав, что посещение курсов и семинаров продолжительностью не менее 40 часов в год должно осуществляться для поддержания и повышения квалификации;
3. дополнить требование о лицензировании бухгалтеров, указав, что любое лицо, ответственное за ведение счетов компании - независимо от того, работает ли он на основании трудового договора или договора компании - должно будет получить лицензию.

Список использованных источников:

1. Калькулятор бухгалтерских услуг [b.g.] [онлайн] [по состоянию на 19 марта 2020 г.]. <https://www.abways.lv/gramatvedibas-pakalpojumi>
2. Сертификат CPA и лицензия CPA: в чем разница? (2020) [онлайн] [по состоянию на 25 февраля 2020 г.]. <https://www.ais-cpa.com/cpa-certificate-vs-cpa-license/>
3. Среднемесячный валовой заработок сотрудников по видам деятельности в статистических регионах (2019 г.) [онлайн] [по состоянию на 19 марта 2020 г.] https://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/sociala/sociala__dsamaksa__ikgad/DSG060.px/ таблица / tableViewLayout1 /
4. Цены на Simosis [b.g.] [онлайн] [по состоянию на 19 марта 2020 г.] : <http://www.simosis.lv/index.php?lng=en&part=1&partname=Prices>

Огійчук М.Ф., канд. екон. наук, професор
Дьомінов Д.В., здобувач другого (магістерського) рівня
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЧИСТИХ АКТИВІВ ЯК ДЖЕРЕЛА СТАБІЛЬНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах для оцінки своєї платоспроможності та ліквідності підприємства порівнюють показники фінансової звітності за групами активів та зобов'язань. У національній і світовій практиці такими показниками є розмір чистих активів, що є однією із модифікацій балансового методу оцінки вартості підприємств й ототожнюється з поняттям «власний капітал».

Розрахунок показника «чистих активів» є головним джерелом здійснення контролю за використанням власного капіталу, а також є необхідним процесом для визначення реального економічного становища підприємства.

Окрім цього, важливе завдання кожного підприємства – визначення можливих шляхів оптимізації джерел фінансових ресурсів, що, в свою чергу дозволяє визначити найкращу стратегію діяльності підприємства.

Дослідженням проблеми способів оптимізації структури власного капіталу та їх облікового відображення займалися такі вітчизняні дослідники:

М.Т. Камінська [1], М.С. Пушкар, В.В. Сопко [3]

Розгляд стану висвітлення питань обліку операцій з доведення розміру статутного капіталу до рівня чистих активів українськими науковцями, дає можливість зробити висновок, що питання співвідношення між статутним капіталом і чистими активами, пов'язаних з дотриманням вимог законодавства, залишаються неповною мірою дослідженими.

Саме тому метою досліджень визначено уточнення механізму використання чинних вітчизняних методик щодо визначення вартості чистих активів, як фінансових джерел стабільного функціонування підприємства, їх статки співвідношенням з зареєстрованим капіталом.

В переважній більшості проаналізованих нами підприємств різних організаційних форм господарювання дозволяють побачити, що в фінансовій звітності вони надають інформацію про стан та рух складових власного капіталу в узагальненому вигляді.

Такої інформації на відміну від інших об'єктів обліку (необоротних активів, запасів, доходів, витрат тощо), нерідко недостатньо для розуміння процесів, пов'язаних із призначенням та умовами використання кожного елемента власного капіталу власниками, інвесторами та кредиторами. Практична діяльність суб'єктів господарювання зумовлює необхідність внесення змін до форм фінансової

звітності і ,зокрема, приміток до річної фінансової звітності, а також до плану рахунків з метою деталізації інформації про структурні складові власного капіталу.

Нормативна база обліку власного капіталу містить низку протиріч та недоліків. Нормативна база обліку власного капіталу містить низку протиріч та недоліків. Це стосується: розрахунків розмірів щорічних відрахувань до резервного капіталу підприємства і до оцінки необоротних активів та фінансових інструментів; мінімізації захисної функції власного капіталу (чистих активів); акумулювання ризиків фінансового банкрутства та функціонування підприємства за наявності зобов'язань перед кредиторами, які покривають відсутність власного капіталу для формування активів.

Методика бухгалтерського обліку власного капіталу має ряд недоліків обумовлених вірогідністю методології його оцінки та наявністю нормативно-методичних рекомендацій щодо оцінки чистих активів підприємства різних організаційно-правових форм господарювання .

Методичні рекомендації мають бути спрямовані на підходи щодо збереження чистих активів та врахування впливу економічних факторів зокрема інфляції на величину чистих активів.

Потребують перегляду суто процедурні підходи до систематичного та аналітичного обліку власного капіталу його відображення у звітності.

Подальші наукові дослідження планується здійснювати в напрямку розробки пропозиції щодо уточнення механізму чинних вітчизняних методик визначення вартості чистих активів як фінансових джерел стабільного функціонування підприємства різних організаційно-правових форм господарювання аграрного сектору національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Камінська М.Т. Бухгалтерський облік / контроль кругообороту капіталу: теорія, методологія, практика; автореферат, д-р економічних наук, спец.: 08.06.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). К.: ДВНВ «Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» 2014; 39с.
2. Садовська І.Б. Обліково-інформаційне забезпечення в управлінні власним капіталом сільськогосподарських підприємств / І.Б. Садовська «Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету, Економічні науки. С... «Облік і фінанси». Випуск 9 (33). Ч.3. 2012. С. 207-213.
3. Сопко В.В. Бухгалтерський облік капіталу підприємств (властивості пасивів); [Монографія] / В.В. Сопко , К.; Центр навчальної літератури, 2006, 312 с.

ПОДАТКОВИЙ ОБЛІК ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ: НОВАЦІЇ – 2020

В умовах волатильності національної економіки за рахунок поглиблення кризових та інфляційних процесів у країні, нестійкого фінансового стану багатьох підприємств, відбулося зниження обсягів капітальних інвестицій та значної зношеності більшості об'єктів їх основних засобів. У цій ситуації актуальності набувають питання інформаційного забезпечення управління активами, зокрема удосконалення методики оцінки та відображення операцій з необоротними активами. Тому одним із найбільш відповідальних завдань бухгалтера у процесі побудови облікової політики є розробка механізмів оцінки основних засобів при їх первісному визнанні та відображення відповідних операцій у системі бухгалтерського та податкового обліку.

Початок 2020 р. ознаменований суттєвими змінами податкового законодавства, які обумовлюють зміни в обліковій політиці українських підприємств. Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» від 16.01.2020 р. [1] внесено певні зміни, що вплинули на вартісний критерій віднесення об'єктів до основних засобів.

Тобто, згідно внесених змін до ст. 14.1.138 Податкового кодексу України, «основні засоби - матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 20000 гривень, невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 20000 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік) [2].

Таким чином, із 23.05.2020 р., вартісний поріг для віднесення необоротних активів до основних засобів, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік) – становить 20 тис. грн (до цього було

---

³ Науковий керівник С.І. Василішин канд. екон. наук, доцент

⁴ Науковий керівник В.В. Ярова канд. екон. наук, доцент

6 тис. грн). Важливо відмітити, що цей критерій застосовується до об'єктів, що були введені в експлуатацію після 22.05.2020 р., а основні засоби, введені в експлуатацію до 23.05.2020 р., продовжують амортизуватись у податковому обліку, навіть якщо їх залишкова балансова вартість нижча за критерій у 20 тис. грн.

Наголосимо, що новації стосовно підняття вартісного критерію визнання основних засобів у податковому обліку стосуються тільки «високодохідних» платників податку на прибуток, у яких річний дохід від будь-якої діяльності (за вирахуванням непрямих податків), визначений за правилами бухгалтерського обліку за останній річний звітний період, перевищує 40 мільйонів гривень, тобто тих суб'єктів, які зобов'язані коригувати свій фінансовий результат на суму різниць, зокрема амортизаційних (ст. 138 ПКУ [2]).

Водночас, суб'єктам із річною сумою доходу до 40 млн. грн необов'язково враховувати 20-тисячний критерій у податковому обліку, оскільки вони визначають об'єкт оподаткування податком на прибуток як фінансовий результат за даними бухгалтерського обліку. При цьому, вартісний критерій розмежування основних засобів та малоцінних необоротних матеріальних активів у бухгалтерському обліку встановлюється на розсуд платника податку на прибуток.

У таблиці відображені дії бухгалтера щодо використання вартісного пороги щодо об'єктів при їх первісній оцінці.

Таблиця

Порядок застосування вартісного порогу віднесення об'єктів до основних засобів (ОЗ) чи малоцінних необоротних матеріальних активів (МНМА) у податковому обліку

Об'єкти, введені в експлуатацію після 22.05.2020 р. (нові об'єкти)	Об'єкти, введені в експлуатацію до 23.05.2020 р. (старі об'єкти)	Об'єкти, оплачені чи отримані до 23.05.2020 р. (перехідні об'єкти)
Необхідно порівнювати первісну вартість об'єктів з новим 20-тисячним порогом: об'єкти, дорожчі 20 тис. зараховують до ОЗ, дешевше – до МНМА	Новий 20-тисячний поріг на об'єкти, до яких застосовувався 6-тисячний поріг, не впливає: об'єкти продовжують обліковувати у складі ОЗ та амортизувати у податковому обліку	якщо факт введення в експлуатацію відбувся до 23.05.2020, слід орієнтуватися на 6-тисячний поріг, якщо починаючи з 23.05.2020 – застосовують 20-тисячний поріг. При цьому слід орієнтуватися на момент зарахування об'єкта згідно кореспонденції Д-т 10/11 К-т 15

На нашу думку, новації щодо нового вартісного критерію суттєво впливають на амортизаційну політику аграрних підприємств. Погоджуємося із думкою керуючого партнера Crowe LF Ukraine Дмитра Михайленка, який зазначає, що «з податкової точки зору збільшення вартісного порога для кваліфікації основних засобів до 20000 грн призведе до того, що більшу кількість активів можна буде кваліфікувати як малоцінні і списувати на витрати швидше (50/50 або в розмірі 100% при введенні в експлуатацію)» [3]. Це обумовлює необхідність перегляду методів нарахування амортизації і для об'єктів основних засобів, вартість яких перевищує поріг у 20 тис. грн. з метою запобігання стрімкому зростанню частки амортизаційних відрахувань у структурі собівартості матеріаломісткої продукції.

Водночас, у бухгалтерському обліку, господарюючі суб'єкти мають право самостійно встановлювати критерій малоцінності, тобто розмежування основних засобів та малоцінних необоротних матеріальних активів, що передбачено п. 5.2 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» [4].

На нашу думку, з метою максимального наближення норм податкового та бухгалтерського обліку, спрощення процедури нарахування амортизації для малоцінних необоротних матеріальних активів за 100 % та 50/50 % методами, є доцільність у піднятті 20-тисячного вартісного порогу для об'єктів і у бухгалтерському обліку. При цьому, такі зміни вважаються зміною облікових оцінок, а не облікової політики, тому перекласифікацію старих об'єктів та коригування минулих звітних періодів не передбачають.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві: Закон України № 466-IX від 16.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#Text> (дата звернення 30.10.2020).
2. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р. зі змінами та доповненнями згідно із Законом України № 466-IX від 16.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/conv#n256> (дата звернення 30.10.2020).
3. Підвищено вартісний поріг для основних засобів. Liga 360. URL: https://biz.ligazakon.net/ua/news/192779_pdvishcheno-vartsniy-porg-dlya-osnovnikh-zasobv (дата звернення 29.10.2020).
4. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»: Наказ Міністерства фінансів України № 92 від 27.04.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>.

Рагуліна І.І., канд.ек.наук, доцент
Горлова І.В., здобувач другого (магістерського) рівня
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ОСНОВНІ ЗАСОБИ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

У господарській діяльності підприємств важливу роль відіграють основні засоби, без яких процеси виробництва продукції, надання послуг і виконання робіт, по суті, є неможливими. Особлива роль основних засобів відводиться на підприємствах, оскільки вони є основою їх матеріально-технічної бази і необхідною умовою організації виробничого процесу.

Основні засоби характеризують майновий стан, технічний, виробничий і економічний потенціал підприємства.

Серед проблем використання основних засобів на підприємствах провідне місце займають моральне старіння та високий рівень зносу основних засобів, насамперед їхньої активної частини, а також відновлення вартості основних засобів.

Основні засоби відіграють величезну роль у процесі праці, у своїй сукупності вони утворюють виробничо-технічну базу і визначають виробничу потужність підприємства. Економічна роль основних засобів у різних сферах виробництва є предметом дискусій фахівців в області економіки і бухгалтерського обліку.

При дослідженні питань обліку основних засобів необхідно розкрити їх економічний зміст. Так, поняття основних засобів можна охарактеризувати з різних сторін. Поряд з поняттям «основні засоби» вчені використовують поняття «основні фонди». Поняття «основні фонди», у вітчизняній практиці використовується в економічній літературі та для цілей фінансового аналізу, а в бухгалтерському обліку прийнято використовувати термін «основні засоби».

Для ведення обліку основних засобів, проведення аналізу їх наявності та ефективності використання, планування, необхідно виділити такі ознаки їх класифікації: за характером використання; за цільовим призначенням; залежно від участі у виробничому процесі; залежно від джерел фінансування.

Деякі автори вважають, що поняття «основні фонди» і «основні засоби» є синонімами і на практиці означають одне і те ж. Тому при відображенні поняття «основні засоби» в дужках вказується «основні фонди» [4, 5, 6, 7].

Таке визначення основних засобів багато в чому збігається з Міжнародним стандартом фінансової звітності МСБО 16 «Основні засоби» [1].

Згідно з податковим законодавством до основних засобів відносяться активи, які використовуються лише у господарській діяльності більше року (або операційного циклу), але вартість яких більше 20000 грн [2].

Відповідно ПСБО 7 «Основні засоби», основні засоби – це матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання у процесі виробництва або

постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких становить більше ніж один рік [3].

Отже, існує безліч точок зору на економічну сутність основних засобів, але всі вони зводяться до визначення основних засобів як сукупність засобів праці в матеріально-речовій формі, або як грошові кошти, інвестовані в основні фонди.

При оприбуткуванні основних засобів, які надійшли на підприємство, проводиться їх оцінка в грошовому вимірнику. Розрізняють такі види оцінок основних засобів: за первісною, відновною та залишковою вартістю. У бухгалтерському обліку основні засоби оприбутковуються за первісною вартістю, яка представляє собою сукупність здійснених підприємством витрат на отримання, налагодження і випуск, крім податку на додану вартість та інших податків.

Фактичними витратами на отримання, налагодження і випуск основних засобів, вважаються:

- кошти, які сплачують за договором підряднику;
- кошти, які необхідно сплатити іншим підприємствам за виконання робіт за договором будівельних робіт тощо; кошти, які виплачуються підприємствам за інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з отриманням основних засобів;
- кошти на придбання права на об'єкт основних засобів: збори на реєстрацію, державні мита та інші;
- митні збори;
- податки, які не відшкодовуються але сплачуються в разі придбання об'єкта основних засобів;
- заохочення, які виплачують підприємству, через яке отримано об'єкт основних засобів;
- перераховані відсотки за позиковими коштами, залучених для отримання, налагодження та випуск об'єкта основних засобів до оприбуткування в бухгалтерському обліку;
- інші витрати, які пов'язані з отриманням, налагодженням і випуском об'єкта основних засобів.

Первісною вартістю об'єктів основних засобів вважається: для будівель і споруд при здійсненні будівництва будівельно-монтажними підприємствами – ціна об'єкта за кошторисом, при будівництві власними силами – фактична собівартість їх побудови, для обладнання – сума витрат на отримання, враховуючи витрати на доставку, установку, монтаж тощо, для основних засобів, які надійшли безоплатно, - вартість згідно з бухгалтерським обліком підприємства, яке передає, додаючи, коли необхідно, витрати на доставку та налагодження, для використаних основних засобів та тих, які придбані за плату, - фактичні витрати на отримання, доставку та налагодження. Первісна вартість основних засобів застосовується у тих випадках, коли підприємство самостійно їх виготовляє, визначається згідно з фактичними витратами, які пов'язані з випуском даних засобів.

Облік та формування витрат на випуск основних засобів відображається підприємством у певному порядку. У випадках дарування основних засобів, первісною вартістю вважається їх ринкова вартість на дату оприбуткування. Коли основні засоби включаються в рахунок внеску до статутного капіталу, під їх первісною вартістю вважається оцінка в грошовому вимірнику, яка узгоджена засновниками підприємства. Якщо вартість основного засобу відображено в іноземній валюті, то оцінка проводиться в національній валюті за допомогою перерахунку. Первісна вартість основних засобів, що відображається в бухгалтерському обліку, вважається балансовою вартістю.

Облік основних засобів повинен бути налагоджений таким чином, щоб можна було виявити наявність основних засобів по кожній групі та окремо по об'єкту, за місцем знаходження і джерелами придбання. Це відображається в аналітичному обліку основних засобів на картках, які відкривають для кожного інвентарного об'єкта, а в синтетичному обліку за рахунком 10 «Основні засоби». Всі операції з руху основних засобів підтверджуються первинними обліковими документами за типовими формами. Таким чином, у процесі проведеного дослідження теоретичних аспектів проблеми нами наведено різні погляди, визначена і уточнена сутність основних засобів, їх оцінка, що, в свою чергу, дозволяє краще зрозуміти сутність даних понять.

Список використаних джерел:

1. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 «Основні засоби» : URL. <https://mof.gov.ua/uk/mizhnarodni-standarti-finansovoi-zvitnosti>.
2. Податковий кодекс України із змінами та доповненнями 02.12.2010 р. № 2755-VI.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : Наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92.
4. Жук В.М. Теоретичні аспекти розвитку бухгалтерського обліку в аграрній економіці підприємствах // Економіка АПК. 2010. №10. С. 87–91.
5. Зінкевич О. Сутнісна характеристика основних засобів // Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації : міжнародний збірник наукових праць. Випуск 3. (м. Луцьк) / відпов. ред. Н.В. Семенишена. Тернопіль : Крок, 2014. С. 237–240.
6. Огійчук М.Ф., Сколотій Л.О., Беленкова М.І. та ін. Фінансовий та управлінський облік за міжнародними стандартами: Підручник // За ред. проф. М.Ф. Огійчука. 7-ме вид., перероб. і допов. Київ: Алерта, 2016. – 1040 с.
7. Яковишина Н.А., Яковенко К.А. Теоретичні основи обліку основних засобів // Молодий вчений. № 5 (57). Травень, 2018 р. С. 779–782.

Рагуліна І.І., канд.екон.наук, доцент
Курганська М.Г., здобувач першого (бакалаврського) рівня
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

Головною метою всіх підприємств є отримання прибутку. У зв'язку з цим, фінансові служби та керівництво підприємства в своїй діяльності зобов'язані приділяти пильну увагу зниженню дебіторської заборгованості, високий ступінь якої може негативно позначитися на фінансовій стійкості підприємства.

Дебіторська заборгованість в наш час стала невід'ємною частиною системи розрахунків між підприємствами.

У даний час цьому питанню не приділяється належна увага, так як присутність активних і пасивних зобов'язань на підприємстві стало очевидним фактом. У результаті з'являється прострочена і безнадійна дебіторська заборгованість, скорочуються обсяги продажів, виникають проблеми з платоспроможністю і ліквідністю.

В бухгалтерському обліку дебіторська заборгованість розглядається як актив, при умові існування ймовірності отримання підприємством майбутніх економічних вигод. Тому, важливим питанням обліку дебіторської заборгованості є її оцінка. Методи оцінки дебіторської заборгованості повинні забезпечити дотримання викладеного у Законі України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.99 р. №996-XIV одного з основних принципів фінансової звітності – обачності, згідно з яким сума оцінки активів і доходів підприємства не повинна бути завищена [1].

Дебіторська заборгованість – це неминучий наслідок поточної системи розрахунків, яке існує між юридичними особами та фізичними особами. Найважливішим завданням бухгалтерського обліку визнається підготовка інформації для управлінських рішень.

П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» визначає методи оцінки дебіторської заборгованості на таких етапах: зарахування на баланс, відображення у фінансовій звітності на дату балансу та підчас списання, коли вона стає безнадійною. Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю. Розглядаючи оцінку дебіторської заборгованості, відзначимо, що наприкінці не всі борги дебіторів повертаються підприємству. Оскільки галузь сільського господарства є специфічною, то у підприємствах завжди виникають сумніви у повному погашенні наявної у нього на балансі дебіторської заборгованості. Отже, в даному стандарті передбачено формування резерву сумнівних боргів, та він представляє собою частину загальної суми такої заборгованості, щодо якої існує невпевненість у її погашенні боржниками [2].

Кожне прийняте рішення буде неповним, а також може стати помилковим, якщо не брати до уваги стан розрахунків з боржниками. В останні роки через деякі об'єктивні і суб'єктивні моменти процедура реєстрації та відображення дебіторської заборгованості на рахунках стала більш складною. Також ускладнюється оподаткування операцій, пов'язаних з дебіторською заборгованістю.

Дебіторська заборгованість входить до складу швидкоореалізуємих оборотних активів. Однак при оцінці можливості переведення існуючої на даний момент дебіторської заборгованості в грошові кошти, доцільно прораховувати частку безнадійних боргів. Використовуючи метод процентного співвідношення неоплачених рахунків до їх загальної кількості.

Робота з заборгованістю вимагає планування, а також чітко вибудованого процесу управління ризиками неплатежів. Ця робота починається з організації документообігу всередині підприємства з контрагентами.

У положенні про порядок внутрішнього документообігу рекомендується відобразити ряд істотних моментів: перелік, форми і порядок оформлення документів, що надаються до відділу бухгалтерського обліку, строки надання і обробки первинних документів, перелік осіб, відповідальних за надання документів у відповідних відділах, санкції за порушення встановленого на підприємстві порядку документообігу.

Проблема управління дебіторською заборгованістю в значній мірі ускладнюється недосконалістю нормативної та законодавчої бази в частині вимог погашення заборгованість.

Нормативне регулювання порядку ведення обліку здійснюється за допомогою різних правових норм і положень з ведення бухгалтерського обліку. У зв'язку з цим рекомендується розробка внутрішнього нормативного документа (положення), що відображає процеси виникнення, погашення, оцінки та списання дебіторської заборгованості, з урахуванням специфіки організаційно-правової форми та видів діяльності підприємства.

Також необхідно встановити фактичне і оптимальне співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості. Зазвичай перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською є позитивним моментом, так як надходження грошових коштів від покупців дозволяє своєчасно розраховуватися з постачальниками та підрядниками. Однак значне перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською збільшує потребу в оборотних коштах для забезпечення поточної діяльності підприємства, змушує звертатися до запозичень і створює загрозу фінансовому стану. А значне перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською призводить до зниження фінансової незалежності і стійкості підприємства [3].

Не менш важливим є проведення регулярного аналізу заборгованості, складання документів з описом порядку дій щодо повернення боргів. Вже на етапі підготовки договору купівлі-продажу необхідна перевірка ділової репутації покупця, яку можна провести через ділових партнерів, аналіз повідомлень засобів масової інформації. Доцільно звертатися до допомоги Інтернету, де є «чорні

списки» компаній та підприємств. Також підприємство може скласти свій «чорний список», в який будуть включатися компанії та підприємства, що періодично порушують умови договору.

Після перевірки ділової репутації покупця необхідно провести попередню оцінку його платоспроможності. Також підприємство повинно визначити допустимі і критичні значення заборгованості. Ці показники є індикаторами, які сигналізують про необхідність посилити роботу з боржниками.

Можна провести ранжування покупців і постачальників в залежності від обсягів поставок, закупівель, пропонуваних умов оплати. Одним із способів зниження дебіторської заборгованості є стимулювання покупців до дострокового погашення заборгованості. Для цього покупцям можна надавати знижки на продукцію, якщо платіж здійснено раніше терміну обумовленого договором.

Важливо визначити коло співробітників, що відповідають за роботу з дебіторами, обов'язково передбачити заходи заохочення, мотивування співробітників за роботу по мінімізації заборгованості. При підборі персоналу для ведення розрахунків з дебіторами необхідно приділити увагу комунікативним якостям персоналу, так як спілкування з контрагентами є невід'ємною частиною роботи на цій ділянці.

Для найбільш точного управління дебіторською заборгованістю повинна існувати сувора розрахунково-платіжна дисципліна. З цією ж метою необхідно вести чіткий контроль за графіком платежів.

Таким чином, вищевикладені пропозиції будуть сприяти вдосконаленню організації розрахунків, зниженню дебіторської заборгованості. Реалізація пропонованої процедури дозволить підвищити ефективність організації роботи бухгалтерської служби, поліпшити фінансовий стан підприємства, дозволить уникнути вимушеного розширення штату, а отже, додаткових витрат на облікову роботу.

Список використаних джерел:

1. Огійчук М.Ф., Сколотій Л.О., Беленкова М.І. та ін. Фінансовий та управлінський облік за міжнародними стандартами: Підручник // За ред. проф. М.Ф. Огійчука. 7-ме вид., перероб. і допов. Київ: Алерта, 2016. –1040 с.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ Міністерства Фінансів України від 08.10.1999 р. № 237.
3. Олійник С.О. Шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості // Науковий огляд № 5(48), 2018. С. 32–40.
4. Рагуліна І.І., Тарасенко Т.В Облік розрахунків з постачальниками та підрядниками: теоретичний та практичний аспект // Національні і світові тенденції розвитку обліку, оподаткування та контролю: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (присвяченої 60-річчю кафедри бухгалтерського обліку і оподаткування ОДАУ), 21 травня 2020 р. /редкол.: І.О. Крюкова [та ін.]; Одеський державний аграрний університет. Одеса: «ВМВ-Принт», 2020. С. 58–60.

Садовський І.П., здобувач другого (магістерського) рівня
Огійчук М.Ф., канд. екон. наук, професор
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ВИПЛАТИ ПРАЦІВНИКАМ ЗА ПСБО 26 ТА МСБО (IAS) 19: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Щороку все більше підприємств виходять на світовий ринок торгівлі, шукаючи додаткові джерела зростання прибутку у зв'язку з цим виникає необхідність розробки єдиних стандартів фінансової звітності. На сучасному етапі виплати працівникам продовжують займати вагомe місце в структурі усіх витрат підприємства, а їх облік в діючій системі оподаткування є важливою стороною облікового процесу. Актуальність дослідження полягає в тому, щоб виявити спільні та відмінні ознаки обліку виплат працівникам за міжнародними та національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

Відповідно до національних стандартів методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про виплати за роботи, виконані працівниками, та її розкриття у фінансовій звітності визначається П(С)БО 26 «Виплати працівникам» [1]. Розрахунки з працівниками за міжнародними стандартами регулюються МСБО (IAS) 19 «Виплати працівникам» [2].

Однією з основних принципів відмінностей П(С)БО від МСБО (IAS) є жорстка регламентація дій бухгалтера. В українському бухгалтерському обліку затверджено єдиний план рахунків, який обов'язковий для застосування всіма суб'єктами господарської діяльності. П(С)БО традиційно орієнтуються на запити регулюючих органів (фіскальна служба, держкомстат та інші), в той час як МСБО (IAS) головним чином орієнтовані на користувачів, які мають дійсний чи потенціальний фінансовий інтерес до суб'єкта звітності: акціонерів, інвесторів, контрагентів.

В своїх дослідженнях Н.В. Овсяк зазначає, що за змістом МСБО (IAS) 19 «Виплати працівникам» та П(С)БО 26 «Виплати працівникам» хоча і не суттєво, проте дещо відрізняються [3]. Це зумовлено національними особливостями та не однократними спробами наблизити норми МСФЗ (IFRS;IAS) до вітчизняного законодавства.

Було виявлено, що МСБО (IAS) 19 на відміну від національного П(С)БО 26 значно ширше розглядає аспекти обліку розрахунків за виплатами працівникам, включаючи, окрім заробітної плати та премій, компенсації за відсутність працівників, виплати пов'язані з участю працівників у прибутку підприємства та негрошові пільги у формі надання житла, автомобілів, безплатних та субсидованих товарів, медичного обслуговування.

На сьогодні зберігається необхідність подальшої гармонізації П(С)БО 26 та МСБО (IAS) 19 за своїм змістом, а також розширення та удосконалення національного положення (стандарту) з метою більшої деталізації та практичного роз'яснення, як на теоретичному рівні, так і на практиці, шляхом розробка інструкцій та практичних прикладів, що надасть можливість бухгалтеру зрозуміти особливості обліку розрахунків за виплатами працівникам.

Порівняльна характеристика П(С)БО 26 «Виплати працівникам» та МСБО (IAS) 19 «Виплати працівникам» наведена у табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика П(С)БО 26 «Виплати працівникам» та МСБО (IAS) 19 «Виплати працівникам»

Ознака	П(С)БО 26	МСБО (IAS) 19 (редакція 2012 р.)
Сфера застосування	застосовуються роботодавцями - підприємствами, організаціями, іншими юридичними особами незалежно від форм власності (крім бюджетних установ та підприємств, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за МСФЗ)	застосовуються працедавцем при обліку всіх виплат працівникам, за винятком тих, до яких застосовується МСФЗ 2 "Платіж на основі акцій".
Мета	визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про виплати (у грошовій і не грошовій формах) за роботи, виконані працівниками, та її розкриття у фінансовій звітності	визначення бухгалтерського обліку та розкриття інформації про виплати працівникам
Кількість підпунктів	34	161
Визначення виплат працівникам	не визначено	це всі форми компенсації, що їх надає суб'єкт господарювання в обмін на послуги, надані працівниками
Склад виплат працівникам	короткострокові виплати, виплати при звільненні, виплати по закінченні трудової діяльності, виплати інструментами власного капіталу підприємства, інші довгострокові виплати	короткострокові виплати працівникам; виплати по закінченні трудової діяльності; інші довгострокові виплати працівникам; виплати при звільненні

Джерело: розроблено автором на підставі [1], [2].

Міжнародна й вітчизняна практика обліку зобов'язань за виплатами працівникам у системі рахунків має майже ідентичне обґрунтування (табл. 2).

Таблиця 2

Виплати працівникам за П(С)БО 26 та МСБО (IAS) 19

П(С)БО 26 «Виплати працівникам»		МСБО (IAS) 19 «Виплати працівникам»	
66 «Розрахунки за виплатами працівника»		L.03 «Інші короткострокові зобов'язання»	
661	Розрахунки за заробітною платою	L.03.01	Нарахована заробітна плата, відповідні податки та премії
662	Розрахунки з депонентами		
663	Розрахунки з іншими виплатами		

Джерело: складено за [4]

Основною рекомендацією щодо гармонізації обліку відповідно до міжнародних стандартів обліку виплат працівникам є детальна розробка внутрішніх інструкцій та рекомендацій, які на основі розроблених прикладів та типових ситуацій дадуть можливість пересічному бухгалтеру зрозуміти особливості обліку розрахунків за виплатами працівникам. Підсумовуючи все вище зазначене, можна зробити висновок, що такі зміни на наш погляд, дозволять гармонізувати вітчизняний спосіб ведення обліку з міжнародним, що полегшить подальшу міжнародну співпрацю України з іншими країнами та забезпечить прозорість фінансової інформації.

Список використаних джерел:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам», затв. наказом МФУ від 28.10.2003 № 601. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення 14.09.2020).
2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 19 (МСБО 19) «Виплати працівникам»: виданий Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку зі змінами станом на 1 січня 2012 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_011 (дата звернення 14.09.2020).
3. Овсяк Н.В., Радченко О.Ю. Виплати працівникам за ПСБО 26 та МСФЗ (IAS) 19: порівняльний аспект. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2012. № 3(24). С.360–368.
4. Жолнер І.В. Фінансовий облік за міжнародними та національними стандартами: навч. посіб. Київ: НУХТ, 2012. 335 с.

Солодка Г. С., здобувач другого (магістерського) рівня
Сколотій І.В., канд. екон. наук, доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В.Докучаєва, Україна)

ОБЛІК ТА КОНТРОЛЬ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ НА АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Виробництво сільськогосподарської продукції в Україні значною мірою залежить від темпів та пропорцій інвестицій для впровадження найновіших перевірених досвідом й екологічно чистих технологій виробничої та переробної сфери. Без прогресивних технологій, новітньої техніки та інших інновацій суттєво підвищити рівень економічної ефективності агропромислового виробництва неможливо. Для створення стійкого та надійного функціонування аграрної сфери необхідні великі капітальні вкладення в матеріально-технічну базу і не менші інвестиції для вирішення невідкладних завдань соціального розвитку села.

На сучасному етапі розвитку бухгалтерського обліку в Україні у різних джерелах відсутнє чітке визначення категорії та складу капітальних інвестицій. Досліджуючи категорію «капітальні інвестиції», варто виконати аналіз його трактування на законодавчому рівні, а також науковцями різних економічних шкіл та напрямів.

Згідно ст. 14 Податкового кодексу України, «капітальні інвестиції» – це господарські операції, які передбачають придбання будинків, споруд, інших об'єктів нерухомої власності, інших основних засобів і нематеріальних активів, що підлягають амортизації відповідно до норм Податкового кодексу [1].

У Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного стандарту № 3 «Оцінка цілісних майнових комплексів» наводиться визначення категорії «капітальні інвестиції», а саме: інвестиції, що спрямовуються на будівництво, виготовлення, реконструкцію, модернізацію, придбання, створення необоротних активів (включаючи необоротні матеріальні активи, призначені для заміни діючих, і устаткування для здійснення монтажу), а також авансові платежі для фінансування капітального будівництва [2].

У Наказі № 494 Державного комітету статистики України також наводиться визначення категорії «капітальні інвестиції» як інвестиції у придбання або виготовлення власними силами для власного використання матеріальних та нематеріальних активів, термін служби яких перевищує один рік [3].

Перехід до ринкової системи господарювання неможливий без вирішення питання підвищення ефективності використання капітальних інвестицій і виробничих потужностей. Від вирішення цієї проблеми залежить місце підприємства в економіці, його фінансовий стан, конкурентоздатність на ринку. Технічний рівень, якість, надійність, ефективність виробництва продукції залежать від якісного стану основних засобів – техніки, будівель, споруд й ефективного їх використання. Тому облік і контроль основних засобів, які в структурі капітальних інвестицій займають найбільшу питому вагу заслуговують особливої уваги щодо їх організації і ведення.

Одним із важливих завдань, які стоять перед бухгалтерським обліком є надання достовірної інформації про наявність основних засобів та контроль за їх використанням з метою ефективного управління виробничо-фінансовою діяльністю кожного підприємства. Проте для отримання такої інформації заважає недосконалість нормативно-правових аспектів регулювання податкового обліку основних засобів; формування дієвого фінансово-економічного інструментарію для удосконалення технології нарахування амортизації основних засобів; організаційно-методичних підходів до формування облікової інформації та відповідності її якісним характеристикам.

Організація обліку капітальних інвестицій розглядається як організація обліку витрат на капітальне будівництво, на придбання або створення основних засобів, інших необоротних матеріальних і нематеріальних активів. Таке обмежене коло об'єктів бухгалтерського обліку капітальних інвестицій пов'язане передусім з реформуванням бухгалтерського обліку, в тому числі обліку капітальних інвестицій, яке спрямоване на зближення національних стандартів із міжнародними стандартами обліку [4].

Важливу роль у системі обліку капітальних інвестицій відіграють методи їхньої оцінки. Від правильної оцінки таких інвестицій залежить об'єктивність відображення витрат, доходів і прибутків (збитків) підприємства. Методи оцінки капітальних інвестицій можна умовно поділити на дві групи: консервативні і динамічні [5].

Підводячи підсумки, можна зазначити, що капітальні інвестиції є важливим інструментом для здійснення підприємствами інвестиційної політики на інноваційних засадах з метою вдосконалення своїх виробничих потужностей, зменшення собівартості продукції, збільшення рентабельності діяльності та зменшення ціни товару на ринку, а отже і підвищення конкурентоспроможності [4].

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України: затверджено Наказом Президента України від 02.12.10 р. № 2755-VI із змінами та доповненнями. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. (дата звернення 22.10.2020р.).

2. Постанова КМУ «Про затвердження Національного стандарту № 3 «Оцінка цілісних майнових комплексів» від 29 листопада 2006 р. № 1655 (ред. від 29.11.2006). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1655-2006-%D0%BF>. (дата звернення 22.10.2020р.).

3. Наказ державного комітету статистики України «Про затвердження Методики розрахунку індексу капітальних інвестицій»: від 25.12.2009 № 494. URL: <http://consultant.parus.ua>. (дата звернення 22.10.2020р.).

4. Подмешальська Ю.В. Аналіз сутності категорії капітальні інвестиції з метою організації обліку на підприємстві //Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. Випуск 14. Частина 3. 2015. С. 161-164.

5. Крупка Я. Д. Облік інвестицій: монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 302 с.

Ступницький Є.Р., менеджер по роботі з операційними компаніями
Служби заступника директора по обліку, звітності та платежам,
DipIFR,CAP,DipFA/CIPA
(ТОВ «ДТЕК Сервіс», м. Київ)

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЗАБЕЗПЕЧЕНЬ

У процесі організації та ведення бухгалтерського обліку господарюючими суб'єктами особливо важливим є дотримання якісних характеристик інформації, яка формує показники фінансової звітності та принципів її підготовки, зокрема обачності як інструменту уникнення заниження витрат і зобов'язань. У зв'язку із цим особливої актуальності набувають питання бухгалтерського обліку забезпечень як специфічного джерела утворення активів та їх розкриття у фінансовій звітності.

У професійному середовищі бухгалтерів-практиків досить часто трапляється ототожнення категорій «забезпечення» та «резерви», проте ми вважаємо, що з погляду формування основи для виконання зобов'язань у майбутньому більш доцільнішою є категорія «забезпечення».

Згідно з визначеннями, наведеними у МСБО (IAS) 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи», забезпечення - зобов'язання з невизначеним строком або сумою. Забезпечення слід визнавати, якщо:

- а) суб'єкт господарювання має існуюче зобов'язання (юридичне чи конструктивне) внаслідок минулої події;
- б) ймовірно, що вибуття ресурсів, які втілюють у собі економічні вигоди, буде необхідним для і виконання зобов'язання;
- в) можна достовірно оцінити суму зобов'язання.

У разі невиконання зазначених умов забезпечення не визнається [1].

П(С)БО 11 «Зобов'язання» надає перелік (майбутніх) операційних витрат, для відшкодування яких створюються забезпечення, серед яких:

- забезпечення виплат відпусток працівників;
- додаткове пенсійне забезпечення;
- виконання гарантійних зобов'язань;
- реструктуризація та виконання зобов'язань при припиненні діяльності;
- виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів тощо [2].

Особливостями обліку забезпечень є те, що їх відображення має відбуватися уже в тому періоді, коли підприємство прийняло на себе певні зобов'язання, не очікуючи на фактичне здійснення витрат. Це є важливим у процесі побудови облікової політики за рахунок формування більш об'єктивних та реальних фінансових результатів.

Основні етапи організації процесу обліку забезпечень та їх відображення в інтегрованій звітності наведені на рисунку.

Для узагальнення інформації про рух коштів, які за рішенням підприємства визнані як забезпечення призначено рахунок 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів», за кредитом якого акумулюється інформація щодо розміру забезпечення (нарахування), а за дебетом – його зменшення (використання, списання, припинення тощо). Аналітичний облік забезпечень майбутніх витрат і платежів ведеться за їх видами, напрямками формування й використання.

Основними проблемними аспектами організації обліку забезпечень, на нашу думку, є:

- умовний характер забезпечень, що обумовлює залучення професійного судження бухгалтера при їх визнанні;

- складність первісної оцінки забезпечення та її об'єктивності;
- відсутність типових форм первинних документів з обліку забезпечень;
- неоднозначність трактування наслідків настання майбутніх витрат;
- недостатня кваліфікація бухгалтерів, особливо в малих та середніх підприємствах тощо.

Ідентифікація основних забезпечень та їх класифікація

- Забезпечення виплат відпусток
- Додаткове пенсійне забезпечення
- Забезпечення рекультивації порушених земель / демонтаж об'єктів ОЗ
- Забезпечення судових витрат
- Забезпечення гарантійних ремонтів і гарантійних замін
- Забезпечення витрат на аудит

Відображення забезпечень у системі бухгалтерського обліку

- Вибір моделі оцінки забезпечень
- Первинний облік забезпечень (бухгалтерська довідка, виписка банку, розрахунково-платіжна відомість, наказ керівника, план реструктуризації, договір тощо)
- Синтетичний та аналітичний облік забезпечень (формування кореспонденцій рахунків, формування вихідних машинограм та реєстрів автоматизованої форми обліку забезпечень)

Розкриття заезпечень в інтегрованій звітності

- Баланс (коди 1520, 1660, 1690)
- Примітки до фінансової звітності (розділ VII "Забезпечення і резерви")
- Звіт з управління (розкриття інформації щодо ризик-менеджменту в частині управління ймовірними майбутніми витратами чи платежами)

Рисунок. Етапи організації обліку забезпечень та їх розкриття в інтегрованій звітності підприємств

Джерело: систематизовано автором.

Таким чином, забезпечення, які ми розмежовуємо з резервами, є одним із важливих та найбільш дискусійних об'єктів обліку та цікавим предметом наукових досліджень, оскільки напрацьована міжнародна та національна практика їх оцінки і відображення у системі бухгалтерського обліку залишається неоднозначною та спірною.

Перспективами подальших досліджень є розробка удосконаленого законодавства та конкретних методичних рекомендацій підприємствам щодо формування облікової політики забезпечень, що базується на сучасних досягненнях бухгалтерської теорії та практики.

Список використаних джерел:

1. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи». Офіційний портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_051#Text (дата звернення 25.10.2020).
2. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання»: наказ Міністерства фінансів України № 20 від 31.01.2000 р. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text> (дата звернення 25.10.2020).

Усенкова А.А., магистрант
/Кузнецова Н.В., канд. экон. наук, доцент
(ФГБОУ ВО «Кубанский государственный аграрный университет имени
И.Т. Трубилкина», Россия)

ВЕДЕНИЕ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В ОБЛАЧНЫХ СЕРВИСАХ

В современных условиях особую востребованность приобрели дистанционные способы работы, что стало возможным благодаря широкому распространению и освоению Интернет-технологий.

Согласно ежегодному отчету о состоянии цифровой сферы Digital 2020, сформированного аналитическим агентством «We Are Social» и крупнейшей SMM-платформой «Hootsuite» (платформой маркетинга в социальных сетях), на начало 2020 г. более 4,5 млрд. людей, т. е. почти 60 % населения, постоянно пользуется сетью интернет.

В Российской Федерации, по данным Digital 2020, количество интернет-пользователей достигло 118 миллионов (или более 80 % населения). Россияне ежедневно проводят в интернете более 7 час. в день, при этом около половины интернет-трафика приходится на мобильный интернет.

Приведенные данные свидетельствуют о широкомасштабности и необратимости процессов, происходящих в социальной информационной сфере, что естественным образом затрагивает и экономическую область.

С 2018 г. в России бухгалтерская финансовая отчетность в обязательном порядке сдается в электронной форме практически всеми организациями страны, что способствовало дальнейшей цифровизации учетной деятельности.

Бухгалтерский учет ведется постоянно в течение всего года, что вызвано непрерывностью производственного процесса: приобретаются сырье и материалы, проводятся расчеты с поставщиками и подрядчиками, начисляется и выплачивается заработная плата и т. д.

Наличие Интернет-технологий частично облегчило учетную работу: сдача отчетности и составление документов в электронной форме позволяют существенно сократить трудовые затраты персонала, но оставляют их привязанными к рабочему месту.

Развитие облачных технологий затронуло учетную сферу – разработано множество программных продуктов, позволяющих вести бухгалтерский учет «в облаке». Облачная бухгалтерия представляет собой сервис, основанный на концепции SaaS (от англ. Software as a Service – приложение как сервис), который на отечественном рынке IT-услуг успешно развивается уже несколько лет [1].

Ведение «облачной» бухгалтерии имеет ряд преимуществ, среди которых: доступность данных в любом месте, где есть интернет; повышение оперативности и эффективности ведения учета – отслеживание операций по счетам; ускорение принятия управленческих решений и повышение их обоснованности; обеспечение сохранности данных от случайных потерь (например, вследствие поломки техники или

программного сбоя и т. п.). Это возможно при использовании услуг надежных служб с большим опытом работы и профессиональными системами безопасности.

Кроме того, при использовании облачной бухгалтерии нет необходимости покупать саму бухгалтерскую программу, заботиться об обновлении версий, не надо выделять дисковую память под хранение программы и обеспечивать сохранность введенных данных.

Пользователь сервиса оплачивает арендную плату фирме, которая осуществляет круглосуточную техническую поддержку, обновляет версию программы в соответствии с изменениями бухгалтерского и налогового законодательства, заботится о сохранности баз данных, их копий, а также защите от вирусов.

Для ведения облачной бухгалтерии пользователю необходимо иметь компьютер или ноутбук с интернет-браузером и доступ в Интернет, а все необходимые программы и базы данных сохраняются на удаленных серверах провайдера.

Возможность ведения «облачной» бухгалтерии в настоящее время предоставляют многие фирмы, производящие программные продукты: фирма «1С» (серия программ «1С: Бухгалтерия»), «АйТи» (семейство «БОСС»), «Атлант-Информ» (серия «Аккорд»), «Галактика-Парус» (серия программ «Галактика» и «Парус»), «ДИЦ» («Турбо-бухгалтер»), «Интеллект-сервис» (серия «БЭСТ»), «Инфин» (серия программных продуктов от «мини» до «макси»), «Информатик» («Инфо-бухгалтер»), «Инфософт» («Интегратор»), «Омега» (серия «Abacus»), «Цифей» («Эталон») и «R-Style Software Lab» («Универсальная бухгалтерия Кирилла и Мефодия», серия RS-Balance) и др.

По своему функционалу облачная бухгалтерия – это та же самая бухгалтерская программа, позволяющая формировать любые документы и проводить любые операции, совершаемые компанией в процессе своей деятельности.

Облачный сервис для ведения бухгалтерского учета особенно интересен:

- организациям, имеющим филиалы или несколько точек продаж, складов, офисов, т. к. позволяет персоналу работать в единой информационной базе;
- субъектам малого предпринимательства, т. к. позволяет минимизировать затраты по организации ведения учета;
- фирмам, осуществляющим аутсорсинг и др.

К недостаткам облачной бухгалтерии можно отнести: необходимость постоянного подключения к интернету; возможность возникновения технических проблем, не зависящих от пользователя; проблемы с обеспечением защиты данных; наличие обученного персонала.

Однако преимущества использования облачной бухгалтерии намного превышают недостатки, о чем свидетельствует неуклонный рост использования Интернет для проведения различных финансовых операций.

Список использованных источников:

1. Леона Т. В. «Облачные» технологии и технологии работы через интернет 1С: Предприятие в организации / Т. В. Леона, Д.О. Терехова, К.В. Петухов // Современные проблемы и пути их решения в науке, производстве и образовании. – 2013. – № 1. – С. 4-6.

Чаплыгин И. К., соискатель первого (бакалаврского) уровня
Фурсова В. А., канд. экон. наук, доцент
(Национальный аэрокосмический университет им. Н.Е. Жуковского
«Харьковский авиационный институт», Украина)

ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРОВЕДЕНИЯ АУДИТА НА АГРОПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ В УКРАИНЕ

Система управления агропромышленными холдингами в современных условиях глобализации претерпела множество трансформаций. Потребность учёта интересов всех стейкхолдеров сельскохозяйственных комплексов (владельцев, акционеров, сотрудников) требует применения инновационных методов, ключевая роль среди которых отводится системе аудита. Система аудита является эффективным инструментом учёта и выявления в деятельности компаний нарушений и предотвращения угроз потери финансовой надёжности, поэтому исследование специфики её применения в аграрной сфере, как ключевого вектора оздоровления отрасли, представляет актуальную задачу.

По мнению Ерёменко Д. В., организация аудиторской деятельности определяется, как процесс формирования и постоянного совершенствования института аудита в стране, создания правовой среды и обеспечения равных условий для функционирования всех субъектов аудиторской деятельности [4].

Целью аудита предприятий сельскохозяйственной отрасли является выражение независимого суждения аудитора о достоверности данных учёта и отчетности, эффективности учётно-аналитической и управленческой систем компании, а также следования регламентам законодательно-нормативных документов при проведении производственной и финансовой деятельности.

Однако, проведение качественного аудита обуславливает необходимость учёта специфики деятельности аграрных компаний и особенностей развития сельскохозяйственной отрасли в условиях жёсткой конкуренции и нестабильности [1]. Так, Бурлака Ю. М. выделяет четыре группы факторов, оказывающих наибольшее влияние на финансовое состояние и результаты деятельности сельскохозяйственных предприятий:

- 1) специфика отрасли, как вида экономической деятельности;
- 2) особенности места отрасли в экономике страны (ограниченность ресурсного потенциала; зависимость от уровня доходов населения, его социальной защищенности и потребительского спроса; дороговизна и нехватка энергоносителей и т. п.);
- 3) социальные процессы в сёлах и демографические тенденции;
- 4) особенности аграрной экономики Украины (специфика формирования собственности на имущество, низкий уровень научного обеспечения и т. д.) [2].

Таким образом, особенности сельскохозяйственного производства требуют отдельного подхода к организации аудита в аграрных предприятиях. К таким специфическим особенностям можно отнести:

- сезонность производства и отличие цикла от календарного периода;

– наличие в учёте объектов (земля, биологические активы), которые отсутствуют в других отраслях экономики;

– специфика политики налогообложения, кредитования и государственная поддержка предприятий.

Особое внимание стоит уделить проблемным сторонам аудита. К одной из них относится определение достоверности информации о доходах и расходах, которая бы не вводила в заблуждение пользователей отчётности при принятии управленческих решений. Практически невозможно определить грань между значительными и незначительными искажениями. Более того, противоречивость понятий достоверности, используемых в аудите и бухгалтерском учёте, ещё больше осложняет проблему оценки подлинности. Так, с точки зрения учёта, финансовая отчётность считается полной и достоверной, если она сформирована согласно правилам, установленным нормативными актами по бухгалтерскому учёту. Однако нормативная база отечественного бухгалтерского учёта и налогообложения не всегда даёт чёткие и однозначные ответы, например, в отношении затрат, включаемых в себестоимость продукции, что способствует возникновению споров относительно достоверности информации. Более того, законодательная основа учёта постоянно меняется, что приводит к непостоянству во времени подлинности информации, и её зависимости от принятия или отмены того или иного нормативного документа. Поэтому достоверной и полной информацией необходимо считать данные учёта и отчётности, сформированные не только согласно требованиям нормативной базы учёта и отчётности, а также других сфер регулирования, в соответствии с экономическим содержанием хозяйственных операций и реального состояния объектов учёта.

В связи с этим предлагается изменить подходы к оценке достоверности информации в зависимости от вида аудита, цели и поставленных задач. В случае проведения аудита на соответствие, оценку достоверности финансовой отчётности необходимо проводить с акцентом на юридический аспект, поскольку цель аудита в этом случае заключается в проверке соблюдения в организации тех специфических процедур или правил, которые ей заданы. В случае проведения операционного аудита достоверность данных учёта и отчётности целесообразно оценивать с позиции её соответствия экономическому содержанию хозяйственных операций, которая отвечает требованиям полноты, адекватности, объективности, реальности и позволяет пользователям принимать обоснованные управленческие решения.

Основной функцией аудита является защита экономических интересов владельцев аграрных предприятий. Для её обеспечения необходимо выявить перечень социально направленных аудиторских услуг, то есть таких, которые необходимы для эффективной реализации государственной аграрной политики, и выполнение которых предполагает достижение в будущем значительного социального и экономического эффекта. В соответствии с Международным стандартом аудита 800 «Особенности аудита финансовой отчетности, подготовленной в соответствии с концепцией специального назначения», к таким услугам относятся аудит земельных и имущественных отношений [5, 6].

К проблемным вопросам аудита в аграрных предприятиях относится и качество оказания аудиторских услуг, которое из-за высокой стоимости аудиторских услуг на фоне низкой платежеспособности аграрных компаний не всегда оказывается надлежащего качества. Повысить качество аудита можно за счёт улучшения организации аудиторской проверки и рационального использования имеющихся ресурсов, что достигается путём создания соответствующего организационно-методического обеспечения [3].

Таким образом, аудит на сельскохозяйственных предприятиях должен быть организован и осуществлён с использованием методических подходов, обеспечивающих достоверную проверку соответствия отражения в бухгалтерских регистрах и отчётности стандартов и нормативов с учётом отраслевой специфики. Во время аудита финансово-хозяйственной деятельности аграрных компаний проверку целесообразно осуществлять по этапам, увязать её результаты с результатами деятельности, отражёнными в финансовой отчётности. Углубление и обоснование отраслевой составляющей организационно-методических аспектов аудита аграрных предприятий позволит выявить достоверное состояние бухгалтерского учёта и отчётности, способствовать повышению эффективности производства, принятию адекватных положений, стандартов и методических рекомендаций, отвечающих информационным запросам пользователей.

Список використаних джерел:

1. Бралатан В. П. Методология аудита сельскохозяйственных предприятий / В. П. Бралатан, В. О. Билохатнюк // Сборник научных работ ВНАУ. – 2012. – Режим доступа до ресурсу: <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/863.pdf>.

2. Бурлака Ю. М. Финансовая санация сельскохозяйственных предприятий: методологический и региональный аспекты / Ю. М. Бурлака // Научные работы КНТУ. Экономические науки. – 2010. – Вып. 17. – С. 322-327. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2010_17_50.

3. Давыдов Г. Н. Подходы к созданию комплекса организационно-методического обеспечения процесса функционирования аудита / Г. М. Давыдов, Н. С. Шалимова // Весник ЖДТУ. Экономические науки № 3 (53). – 2010 р. – С. 75-81 – Режим доступа: <http://ven.ztu.edu.ua/article/download/66742/62344>.

4. Ерёменко Д. В. Аудит агропромышленных предприятий: методология и организация: автореф. дис. канд. экон. наук / Д. В. Ерёменко; Нац. науч. центр «Ин-т аграр. экономики» УААН. – К., 2008. – 20 с. - укр.

5. Сыротюк А. В. Аудит аграрных предприятий: организационный и методический аспекты / А. В. Сыротюк // Аграрная экономика. – 2012. – Т. 5, № 1-2. – С. 72-76. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ae_2012_5_1-2_15.

6. Бухгалтерский учёт. Налоги. Аудит: МСА 800 «Особенности аудита финансовой отчетности, подготовленной в соответствии с концепцией специального назначения» // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.audit-it.ru/terms/audit/msa_800.html.

Шершньова І.В., здобувач другого (магістерського) рівня
Сколотій Л.О., канд. екон. наук, професор
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В.Докучаєва, Україна)

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДОХОДАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Метою функціонування будь-якого суб'єкта господарювання є отримання ним позитивного фінансового результату (прибутку) у розмірах, що задовольняє потреби власників. Аналіз господарської діяльності дозволяє врахувати загальні закономірності та тенденції розвитку економіки, а також прояви загальних, специфічних і окремих економічних законів у практиці конкретного сільськогосподарського підприємства, своєчасно виявити тенденції змін і можливості підвищення ефективності виробництва.

Сучасна економічна література недостатньо приділяє уваги питанню управлінню доходами підприємств. Планування доходів посідає важливе місце у складанні плану реалізації й продажу на сільськогосподарському підприємстві на майбутні періоди. Керівництво підприємства зацікавлене доходами саме з позиції управління, а також прийняття стратегічних рішень. Тому, простого бухгалтерського відбиття виторгу від реалізації продукції і понесених витрат недостатньо. Це вказує на актуальність завдання визначення принципів і підходів до управління доходами підприємства із позицій стратегічного управління [1].

Співставлення запланованих величин сільськогосподарських доходів з фактичними показниками допомагає в прийнятті правильних і точних управлінських рішень. Структура підприємства виділяє територіальні сегменти отримання доходів підприємств, а також центри відповідальності за певними видами сільськогосподарських доходів. Стимулювання й мотивація співробітників також відіграє велику роль у керуванні доходами на сільськогосподарських підприємствах [2].

Доходи підприємства у широкому розумінні як за економічним, так і за бухгалтерськими підходами дає змогу визначити наступні основні його характеристики: дохід підприємства являє собою один із видів фінансових результатів його господарської діяльності за певний період; фінансовий результат, що характеризує надходження економічних вигод. Основними формами економічних вигод, що характеризують дохід підприємства, виступають виручка від реалізації продукції, виконаних робіт, наданих послуг, а також надходження коштів з позареалізаційних операцій. Крім того, доходи можуть виникати в результаті операційної, фінансової та інвестиційної діяльності.

Порядок визначення фінансового результату на підприємствах України та відображення його у фінансовій звітності регламентується НП(с)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [3]; П(с)БО 15 «Дохід» [4], П(с)БО 16 «Витрати» [5].

Інформація про доходи і витрати є необхідною умовою управління фінансовими результатами. Фінансовий результат є об'єктивним показником результату діяльності суб'єкта господарювання і використовується для управління прибутком, аналізу беззбитковості, оцінки рентабельності, рівня інвестиційної привабливості підприємства тощо. Для визначення фінансового результату діяльності підприємства за звітний період у бухгалтерському обліку формується й узагальнюється інформація про доходи і витрати.

Економічна сутність понять «доходи» і «витрати» наведена в Національному положенні(стандарті) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності».

У бухгалтерському обліку доходи і витрати групуються в першу чергу за видами діяльності (операційна, фінансова, інвестиційна). За таким підходом доходи і витрати відображаються у I розділі «Фінансові результати» Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід), форма № 2.

Дослідження показують що ефективність і обґрунтованість управлінських рішень щодо доходів в значній мірі залежать від змісту і структури даних бухгалтерського обліку, включаючи звітність. В умовах впровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку обліково-аналітична інформація на всіх рівнях управління є надійним джерелом формування даних про стан підприємства. Щоб мати належне інформаційне забезпечення системи управління підприємством засобами обліку і аналізу доцільно сформулювати комплекс завдань для досягнення ефективного обліково-аналітичного забезпечення реалізації управлінської функції: розробити критерії та порядок оцінки якості інформації, яка створюється у системі бухгалтерського обліку та економічного аналізу; розробити методiku оцінки якості облікового циклу та процесу аналітичної обробки облікової інформації; встановити порядок генерування необхідної управлінню кількості даних у системі обліку та порядок подальшої трансформації облікових даних у аналітичну інформацію.

Список використаних джерел:

1. Каращук О. Обґрунтування стратегії формування доходів торговельних підприємств // Торгівля і ринок України: Темат. зб. наук. пр. з пробл. торгівлі і громад. харчування. 2015. Вип. 9. Т. 2. С. 52.

2. Мотигіна М. Проблеми виявлення й мобілізації резервів зростання валових доходів комерційних підприємств // Торгівля і ринок України: Темат. зб. наук. пр. з пробл. торгівлі і громад. харчування. 2015. Вип. 9. Т. 2. С. 279.

3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» № 73 від 07.02.2013. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/45612>. (дата звернення 01.10.2020р.).

4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 „Дохід” затверджене наказом Міністерства фінансів України №290 від 29.11.1999 р. (зі змінами та доповненнями від 27. 06.2013 р.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>. (дата звернення 01.10.2020р.).

5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999р. № 318. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>. (дата звернення 01.10.2020р.).

Mishchenko V.S., Ph.D. in economics, assistant professor
(Kharkiv National Agrarian University named after V.V. Dokuchaiev, Ukraine)

EFFECT OF QUARANTINE RESTRICTIONS ON THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

The Ukrainian banking sector is currently undergoing a real-time stress test. The crisis, which has been unfolding since mid-March, has affected all countries and their financial sectors. It will have far-reaching implications for the solvency of borrowers, the quality of the loan portfolio and the business models of banks.

As a result of the coronavirus pandemic and the introduction of quarantine measures, the fall in Ukrainian GDP, according to the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture in the first half of 2020 was 6.5%. According to the forecast of the National Bank of Ukraine (NBU), the fall in GDP in 2020 may be at least 6%. At the same time, according to the IMF, the Ukrainian economy will shrink in 2020 by 8.2%

This crisis is also a test of the effectiveness of the new model of banking regulation, which was introduced internationally after 2009. The NBU's efforts to clean up the banking sector, implement internationally recognized capital and liquidity requirements, conduct regular stress testing, and encourage banks to build up a margin of strength in good times have yielded positive results. Banks entered the crisis in good shape. Capital adequacy significantly exceeded the minimum level. Banks can now use its surplus to absorb credit losses and for further lending. Financial institutions have become highly efficient and profitable, so they ultimately generate capital themselves.

In the first days of quarantine, significant outflows of individuals began. This reaction of customers is typical in conditions of uncertainty and was observed during the two previous crises. However, this time it was very short-term – after ten working days the balances on the accounts began to grow again. Banks had no difficulty in returning funds to depositors in full on demand, due to high liquidity. The maximum cumulative outflow of funds in hryvnia was 7%, which is much lower than in previous crises. According to the National Bank, the liquidity of the banking system is not threatened, one of the reasons for this is the significant provision of more than 13 billion UAH of refinancing loans for a period of 30 days [1].

People took about 10% of foreign currency time deposits from banks, but the balances on hryvnia current accounts of people went up rapidly. The most probable reason for this is that due to the closure of shops and other establishments, many simply had nowhere to spend money, and some people deliberately saved by reducing current consumption. The companies' funds fell to a minimum of 90-95% of the quarantine level in mid-April, but have already returned to the level of the beginning of the year.

But lending is slowing down: banks are taking into account the risks of non-repayment, so lowering the interest rate, although it plays a role, but in general is not too great. After the quarantine was eased, the retail retail hryvnia was the first (and only) to resume - but so far it is lagging behind the pre-crisis level. Banks place free funds mainly in IGLBs, financing the budget deficit.

Declining solvency and deteriorating consumer sentiment also affected credit demand. According to a survey of banks, it is constrained by a sharp decline in consumption of services and many groups of goods, especially long-term use [2].

Uncertainty over the introduction of quarantine restrictions and the unfolding of the crisis led to a decrease in the share of time deposits. Therefore, in the near future the amount of funds on current accounts will increase significantly, including through salary and social projects. The share of time deposits will increase only in 2021 - 2022 due to improved economic expectations. At the same time, the negative effects of the current crisis may become apparent in the coming year. The key threats facing the sector are declining demand for banking services and deteriorating credit service quality.

The insurance sector has also undergone a significant transformation as a result of quarantine measures. The demand for online services has grown significantly, as many customers are simply afraid to come to the office once again. At the same time, the offices of insurance companies continue to operate, although not in full mode. Over the past two or three years, the insurance market in Ukraine has advanced greatly online. This was largely due to the launch of the electronic CLIOV. The sites of many insurance companies operate in the mode of web stores - sell insurance products online or provide their delivery. The number of contracts concluded in Ukraine for compulsory civil liability insurance of owners of land vehicles (CLIOV) in electronic form in January-June 2020 amounted to more than 1.3 million units, which is 3.2 times more than in the same period last year's [3].

In addition, there are insurance aggregators where you can choose the best offer and also buy insurance online. There are also many online services for loss settlement, remote payment, etc.

The number of CLIOV electronic contracts increased 3.2 times in the first half of the year. Those companies that have invested in online in recent years have now, during the crisis, begun to work fully remotely. But the introduction of quality online services requires significant investment, so not all insurers can afford them [4].

An auxiliary factor for the development of the Ukrainian insurance market may be the sale of such a service as an insurance policy to cover the costs of treatment COVID-19. Such insurance policies may become mandatory when traveling abroad and will be popular.

During the current crisis, public finances are in a special risk zone. Governments in almost all countries have multiplied spending and budget deficits to support the economy and population in difficult times.

The activity of the state in the domestic debt market has a negative component – it often leads to the effect of crowding out investment and reducing lending to the economy. And excessive increase in the portfolio of IGLBs by state-owned banks can significantly change the structure of the balance sheets of these financial institutions and reduce their investment attractiveness in the future.

At the end of April this year, new requirements of the legislation on financial monitoring came into force, and in May the NBU approved and promulgated the relevant regulations for banks. Banks will apply the new requirements to new customers from the date of entry into force of the law and to existing customers - during the scheduled verification of their data.

One of the important innovations of the new legislation is the possibility of remote customer identification. From now on, a visit to the branch is not required to open a bank account. For this purpose it is enough to verify the client's identification data using the BankID system of the NBU, a qualified electronic signature (QES); other possible verification mechanisms.

The IMF has released its forecast for the world economy, according to which Ukraine's GDP is projected to decline by -7.2% in 2020. The National Bank of Ukraine (NBU) has modernized its budget deficit forecast for 2020 (from 7.5% to 6.0-6.5% of GDP). The forecast has been changed by «severe underfunding» of existing government spending in 2020 to date.

Similar rules will be introduced for non-banking institutions after their transition to NBU regulation. The requirements for identifying the ultimate beneficial owners have also been updated. From now on, banks must use information not only from the Unified Register of Legal Entities, Individual Entrepreneurs and Public Associations, but also from other sources when identifying and verifying legal entities. In addition, the responsibility of the subjects of primary financial monitoring for the implementation of the requirements of financial monitoring, including proper verification of information, is increasing.

The enactment of the new Law on Financial Monitoring has given banks new functions and requires them to improve their internal procedures. This will be facilitated by the introduction of a risk-oriented approach in all processes of the subjects of primary financial monitoring. Banks will need to focus more on verifying the transactions of high-risk customers, the list of which is narrowed. However, financial institutions will be able to automate the analysis of other clients. These changes should not affect the free and easy for customers to conduct risk-free transactions.

References:

1. The NBU has issued another 5 billion «long» refinancing to banks - <https://www.altogether.com.ua/news/2020/07/13/662872/>
2. Macroeconomic and monetary review of the National Bank of Ukraine. June 2020 - https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MM_2020-06.pdf?v=4
3. The number of electronic contracts OTSPV in the first half increased 3.2 times - <https://www.unian.ua/insurance/strahuvannya-kilkist-elektronnih-dogovoriv-oscpv-zroslo-v-3-2-raza-noviniukrajini-ta-svitu-11067842.html>
4. Coronavirus vs business: how quarantine will change the insurance market - <https://mind.ua/openmind/20209198-koronavirus-vs-biznes-yak-karantin-zminit-rinok-strahuvannya>
5. Report on financial stability
https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2020-H1.pdf?v=4

Глуховець Г.М., здобувач другого (магістерського) рівня
Міщенко В.С., канд. екон. наук, доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ІНСТРУМЕНТІВ ЕФЕКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ

Бюджетування є одним із інструментів виявлення загальної картини стану підприємства, оцінки умов та технологічних особливостей виробництва, видів продукції, оптимізації собівартості виробленої продукції та проведення аналізу господарської діяльності, контролю складських залишків, підвищення оборотності активів.

Бюджетне планування, як і класифікація витрат, відповідає різним рівням управління. На сьогодні багатьох керівників сільськогосподарських підприємств вже не задовольняє інформація фінансових планів, які до цього часу складають один раз в рік.

Сучасні керівники з метою прийняття управлінських рішень все гостріше відчують потребу в періодичній кваліфіковано підготовленій інформації, яка б містила результативну частину і відповідні варіанти рекомендацій. Тому, проблемою виступає організація (налагодження) планування на сільськогосподарських підприємствах.

Метою організації бюджетування (планування) є зростання економічної ефективності та зміцнення фінансової стійкості підприємства шляхом координації діяльності всіх його структурних підрозділів, спрямованої на досягнення кількісно і якісно визначеного кінцевого результату діяльності.

Для вирішення даної проблеми необхідно запровадити в практику сільськогосподарських підприємств бюджетне планування, а саме оперативне, яке в свою чергу через систему бюджетів допомагає визначити ключові проблеми, що постають перед підприємством, інакше вони будуть виявлені лише при подальшому розгляді фактично досягнутих результатів, а також завчасно підготуватися до зміни зовнішніх ситуацій. Деякі науковці з цього приводу висловили думку, що найпоширенішою причиною банкрутств є не брак коштів, а нездатність підприємства правильно спланувати свою діяльність [1, 3].

Бюджетування на підприємстві виконує три основні функції: планування, прогнозу та аналізу. Функція планування є найважливішою, бюджетування – це основа для внутрішньофірмового планування.

Тобто виходячи зі стратегічних цілей підприємства, бюджети вирішують завдання розподілу фінансових ресурсів, що знаходяться у розпорядженні підприємства. Функція прогнозу полягає у розрахунку прогнозних показників з виконання планових завдань на основі обліку (бухгалтерського та управлінського). Функція аналізу передбачає зіставлення фактичних даних з плановими показниками на кожному етапі, виявлення відхилень, наступне коригування дій.

Організація бюджетного планування у сільськогосподарських підприємствах – це особливий процес, тому що виробництво сільськогосподарської продукції є відмінним від інших видів виробництв [4].

Він характерний тим, що сільськогосподарська діяльність багатогранна, тут взаємодіють фактори, які властиві саме сільському господарству (природно-кліматичні, технічні тощо), які особливо впливають на методику бюджетування витрат рослинництва.

В процесі складання бюджету витрат на підприємстві прагнуть досягнути максимального прибутку при найбільш раціонально витрачених коштах. Крім величини прибутку, виручки від реалізації велике значення має рівень урожайності сільськогосподарських культур у рослинництві та продуктивності худоби у тваринництві. При підвищенні продуктивності будуть зростати і економічні показники.

Тому є доцільним дослідження залежності урожайності/продуктивності від рівня витрат по статтях шляхом оптимізації їх структури та визначення раціонального складу виходячи з ступеню ефективності господарства. Результативним показником виступатиме рівень урожайності/продуктивності, а факторними або залежними будуть витрати по статтях, їх добутки та квадрати. Оскільки продуктивність має непрямолінійний зв'язок з виробничими витратами, тому для дослідження було використано багатфакторну економіко-математичну модель на базі програмного пакету Statistica 10.0. До складу змінних факторів включено витрати за елементами на 1 га у рослинництві: X_1 – витрати на насіння; X_2 – витрати на нафтопродукти; X_3 – витрати на оплату послуг сторонніх організацій; X_4 – решта матеріальних витрат; X_5 – прямі витрати на оплату праці; X_6 – витрати на амортизацію необоротних активів; X_7 – витрати на відрахування на соціальні заходи; X_8 – решта інших загальновиробничих витрат.

Для побудови нелінійної багатфакторної кореляційно-регресійної моделі в модель були включені ці фактори а також їх поєднання та квадрати вказаних факторів. Включення в модель добутки факторів та їх квадратів дозволить виявити комплексний вплив кількох елементів витрат на результат. В процесі аналізу було виключено вільний член рівняння, оскільки в такому випадку при нульовій продуктивності і витрати по всіх статтях дорівнюватимуть нулю.

Оцінка значимості факторів здійснювалась за t-критерієм Стюдента та при умові, що значення критерію за всіма факторами буде $\geq 2,0$. Відповідно доцільно віднести досліджуване господарство до однієї з груп за рівнем ефективності виробництва продукції, а саме до – низько-, середньо- або високоефективних [2].

Враховуючи змінні фактори (витрати за елементами на 1 корову), які наведені вище, рівняння залежності рівня урожайності від розміру виробничих витрат по статтях досліджуване господарство було віднесене до сільськогосподарських підприємств з високим рівнем інтенсивності.

Для вирішення питання з оптимізації розміру витрат та їх структури нами було побудовано оптимізаційну економіко-математичну модель. Завдання

економіко-математичного моделювання в нашому випадку полягало в максимізації рівня урожайності пшениці при однаковій величині виробничих витрат на 1 га. Обмеження моделі формувалися залежно від рівня ефективності виробництва. При цьому по кожній групі здійснено розрахунок середнього розміру витрат по озимій пшениці, в якості обмеження було взято відхилення в межах існуючої варіації. Ще одним обмеженням була загальна сума витрат на 1 га у середньому по групах з різним рівнем ефективності.

Прикладом високоефективного господарства є Товариство з обмеженою відповідальністю «Агрофірма «Зоря» Чугуївського району Харківської області. Виходячи з отриманих розрахунків, очевидним є той факт, що для збільшення урожайності пшениці у минулому році для господарства доцільно було б збільшити витрати на насіння та витрати на оплату праці.

Проаналізувавши у 2018 р. їх структуру витрат на виробництво озимої пшениці, чітко видно, що основна стаття витрат – витрати на насіння складають 58,8%, решта матеріальних витрат (засоби захисту рослин, біопрепарати, добрива тощо) складають 19,1%, третя за величиною витрат є стаття витрат на оплату праці з відрахуваннями – 9,2%.

Досліджуване господарство може і надалі підвищувати середньорічну урожайність, на нашу думку, якщо оптимізує (збільшить) витрати за статтями: насіння - на 0,9%, та оплата праці з відрахуваннями – 1,6%. У такому випадку і урожайність пшениці підвищиться на 11%.

В той же час, керівників сільськогосподарських підприємств більше цікавить величина витрат на виробництво, собівартість одиниці одержаної продукції та прибуток. Тому бюджет витрат необхідно складати з урахуванням прогнозних цін на насіння, засоби захисту рослин, добрива, нафтопродукти тощо. Отже, бюджетування, на відміну від традиційних способів управління, може ефективно впливати на формування фінансових ресурсів, оптимізувати відхилення план/факт, коригувати діяльність шляхом прийняття відповідних управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Білик М. Д. Бюджетування у системі фінансового планування / М. Д. Білик // Фінанси України. – 2003. - № 3. – С. 97-109.
2. Міщенко В. С. Бюджетування витрат сільськогосподарських підприємствах у скотарстві / В.С. Міщенко // Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки. – 2016. - № 1. – С. 185-192.
3. Садовська І.Б. Застосування оперативного бюджетного планування на сільськогосподарських підприємствах / І.Б. Садовська, Н.В. Тлущкевич // Облік і фінанси АПК. – 2006. – № 11. – С.68-73.
4. Швайка Л.А. Планування діяльності підприємства : навчальний посібник / Л. А. Швайка. - 4 – те видання, стереотипне. – Львів: «Новий Світ – 2000», 2007. – С. 268.

Горох О.В., канд. екон. наук, доцент
Скоромна О.Ю., канд. екон. наук, доцент
Марченко А.О., здобувач другого (магістерського) рівня
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ПРОБЛЕМИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Для економіки України як і для будь-якої країни світу управління державними фінансами відіграє головну роль, від якої залежить якість життя населення та рівень національної економіки. Перед органами державної влади щорічно постає завдання забезпечити співвідношення державного бюджету в частині обсягу передбачених витрат із загальним обсягом доходів та находжень.

На даному етапі розвитку України, в умовах обмеженості бюджетних ресурсів, спостерігається перевищення зростання видатків над доходами бюджету. Сукупність цих факторів зумовлює існування бюджетного дефіциту, що призводить до постійних залучень державою кредитних ресурсів для виконання своїх функцій та спричинює зростання державного боргу. Управління дефіцитом бюджету в умовах економічної нестабільності є вагомим інструментом фінансової політики, який, виступаючи чинником прискорення або стримування розвитку, здійснює значний вплив на соціально-економічний розвиток країни.

Українська економіка в 2020 році продовжує нести важкі втрати: економічна активність різко скоротилася, впала платоспроможність населення, знизилася інвестиційна активність бізнесу, а невизначеність щодо ситуації з COVID-19 ще більше погіршує і без того непростий стан економіки в країні. Всі ці фактори неодмінно впливають на формування державного бюджету та рівня його виконання, дані якого наведені в динаміці за останні роки.

Виконання державного бюджету України за 2017-2020 рр. (млн. грн)

Роки	Доходи	Видатки	Кредитування	Сальдо (дефіцит бюджету)
2017	793265,0	839243,7	1870,9	-47849,6
2018	928108,0	985842,0	1514,3	-59247,9
2019	998278,9	1072891,5	3437,0	-78049,5
*на 1.09. 2020	765108,6	843253,2	3580,8	-81725,3

На жаль, виконання державного бюджету супроводжується зростанням його дефіциту, тобто перевищення доходів над витратами. Так за даними таблиці спостерігається стрімке та непропорційне зростання видатків з 839,2 млрд. грн в 2017 р. до 1072 млрд. грн в 2019 р. За розрахунками, у 2019 році дефіцит бюджету України становив 78,0 млрд. грн, а на 1.09. 2020 ця цифра вже сягнула 81,7 млрд. грн. У державному бюджеті на 2019 рік обсяг зовнішніх запозичень становить 34,3 млрд. грн, що вдвічі перевищує обсяг запозичень у 2018 році.

На протязі поточного періоду головними джерелами фінансування залишалися приватизаційні надходження та зовнішні запозичення. Нагадаємо, що у 2018 році завдяки приватизації одержано 22,5 млрд. грн, що вказує на створення фінансових резервів для забезпечення фінансування дефіциту державного бюджету. Незважаючи на це, приватизація не виправдала покладених на неї сподівань. Так, за 2017 рік від продажу державних енергокомпаній було заплановано отримати 17 млрд. грн, тоді як фактично вдалося отримати 3,3 млрд. грн. Тому покладатися на приватизаційні

надходження як на джерело фінансування дефіциту бюджету в поточному році є ризикованим.

Причиною бюджетного дефіциту можна вважати: світову пандемію спричинену COVID-19 та неефективну бюджетну політику. Як приклад, можна зазначити неефективне використання антикоронавірусного фонду. У липні 2020 року Міністерство фінансів залучає 2 млрд. доларів боргів з яких відразу 800 млн. доларів направляють на достроковий викуп українських єврооблігацій з датою погашення у 2021-2022 роках. У той час як багато країн ведуть переговори про реструктуризацію свого боргу, зокрема Аргентина домоглася списання 55 % свого боргу в переговорах з кредиторами, але в Україні Мінфін приймає рішення про достроковий викуп боргів майбутніх періодів з датою погашення через рік-два. Причому викупує на ринку з премією в 5 % від номіналу.

А в серпні поточного року Міністерство фінансів приймає рішення щодо викупу 10 % ВВП-варантів (цінні папери, випущені під час реструктуризації зовнішнього боргу міністра фінансів Наталії Яресько). Такий вчинок фінансовий аналітик Олексій Куш трaktує як «фінансове безумство», тому що за даними паперами в найближчі роки виплат або не буде (економіка падає, а ці цінні папери – своєрідний податок на зростання) або будуть мінімальними (значно меншою, ніж сума викупу: витратили на викуп 10 % випуску більш 300 млн. доларів, а загальні платежі в 2021 р. за всіма цими паперами складуть всього еквівалент близько 40 млн. дол.). Крім того, ці ВВП-варанти не входять до структури держборгу. Тобто, в умовах важкої економічної кризи Україна витрачає величезні суми в інтересах зовнішніх кредиторів.

Підводячи підсумки можна зазначити, що з метою подолання проблем, які перешкоджають підвищенню ефективності управління державними фінансами в контексті бюджетної політики, необхідне розроблення комплексних пріоритетних напрямів діяльності. На державному рівні необхідно визначити кількісні показники ефективності і результативності оцінки бюджетних програм, спрямованих на вдосконалення програмно-цільового методу. Крім того, є доречним на попередній стадії оцінки бюджетної програми через зіставлення витрат і результатів проводити оцінку ефективності з погляду соціального ефекту. Залежно від бюджетної програми необхідно обрати критерії, які можуть бути взяті до уваги під час визначення якості бюджетної програми.

Список використаних джерел:

1. Куш О. Первый локдаун был одной из самых больших ошибок нашей власти – украинская экономика продолжает нести тяжелые потери. URL: <https://enovosty.com/ekonomika/full/2310-aleksej-kushh> (дата звернення 30.10.2020).

2. Куш О. В Украине сформировалась экономическая модель рантье, при которой никакого развития экономики и фондового рынка не будет. URL: <https://enovosty.com/ekonomika/full/> (дата звернення 30.10.2020).

3. Інформація Міністерства фінансів України щодо виконання Державного бюджету України за 2020 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.gov.ua>

4. Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>

Жовтогарячий А.С., здобувач першого (бакалаврського) рівня
Міщенко В.С., канд. екон. наук, доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ НА ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

Аналіз основних форм прояву та тенденцій поширення безробіття в аграрному секторі України на сучасному етапі дозволяє виділити першочергові кроки з боку держави на шляху формування якісної політики забезпечення зайнятості сільського населення. До них відносять:

- поживлення інвестиційної політики, яке забезпечить створення робочих місць у високотехнологічних виробництвах АПК. Важливим напрямом має стати державна підтримка українського агровиробника в умовах євроінтеграції;
- регулювання податкової політики, котра залишається обтяжливою для платників;
- організація єдиної інформаційно-аналітичної служби зайнятості;
- виведення статистики робочих місць з тіні;
- підготовка робочої сили до потреб ринку праці і заявлених потреб роботодавців;
- стимулювання реєстрації безробітних у державних центрах зайнятості [1].

Масштаби підприємницької діяльності на селі поступаються відповідним показникам міст, що вказує на значні резерви сільського бізнесу. Наведені заходи стануть орієнтиром, який підвищить зайнятість населення, за умов обмежених ресурсів системи соціального страхування.

Необхідно провести роботу з пошуку додаткових джерел фінансування політики зайнятості в АПК. Відділяючись від пенсійного страхування, яке охоплює більше ознак соціального забезпечення ніж соціального страхування, не можливо не звернути увагу на інший вид соціальної допомоги – страхування на випадок безробіття. Страховий випадок досить часто не залежить від життєвих та виробничих обставин найманого працівника - застрахованої особи [2].

Тому вважаємо, що соціальне страхування на випадок безробіття вписується в розуміння і вимоги механізму функціонування єдиної системи обов'язкового соціального страхування працівників аграрних підприємств. Однак врахування лише тих випадків, коли втрата місця постійної роботи працівником пов'язана із скороченням масштабів та обсягів виробництва, є недостатнім. Коли мова йде про втрату робочого місця працівником аграрного підприємства через автоматизацію виробництва, необхідним є сплата власниками підприємства додаткових страхових внесків до системи соціального страхування, окрім Єдиного соціального внеску, з метою фінансування заходів сприяння працевлаштуванню осіб, які отримали

статус безробітного саме за такої ситуації. Формою реалізації даного платежу став би додатковий усереднений страховий внесок, що сплачувався б при настанні страхового випадку - звільнення працівника. Його розрахунок має ґрунтуватися на середніх значення ряду показників, що приведені у наступній формулі:

$$\sum_{\text{усв}} = 3П * СТ * П * 12,$$

де $\sum_{\text{усв}}$ - сума усередненого страхового внеску;

3П - середня заробітна плата на підприємстві в місяці звільнення працівника;

СТ - сума діючих тарифів по внесках до ФСС НВБ страхувальників та застрахованих осіб.

П - кількість звільнених працівників на підприємстві внаслідок механізації та автоматизації виробничих процесів;

12 - місяці, які є граничною тривалістю виплати застрахованим особам допомоги по безробіттю.

Розширення, таким чином, бази для справляння внесків до системи державного соціального страхування працівників аграрних підприємств має сприяти подальшій активізації зайнятості в сільському господарстві.

Поява нових форм зайнятості: дистанційна, нестабільна, робота вдома, зайнятість у сільській і неформальній економіці, зайнятість з низькими доходами – посилює фінансову неспроможність системи соціального страхування. Оскільки фінансова стійкість програм соціального страхування забезпечується регулярною сплатою ЄСВ.

Зауважимо, що такі зміни до базового підходу для обчислення внесків саме за соціальним страхуванням на випадок безробіття, як частини Єдиного соціального внеску в АПК, викличуть певний супротив з боку осіб, що займаються створенням таких проектів. Для них це буде збільшенням витратної сторони реалізації того чи іншого модернізаційного проекту. Тому підхід до таких нововведень має бути дуже виваженим, щоб не зруйнувати позитивну динаміку технічного оновлення і переоснащення галузі сільськогосподарського виробництва. Про те, зваживши на наявність певних податкових пільг суб'єктам господарської діяльності, що реалізують інвестиційні проекти в сільському господарстві, а також на необхідність сприяння реалізації основної функції держави України, що полягає у забезпеченні достатнього рівня соціального захисту свого населення, наголошуємо на водночас економічній виправданості і соціальній необхідності даних змін.

Список використаних джерел:

1. Лич В. М. Сучасні тенденції зайнятості та безробіття сільського населення в умовах реформування аграрного сектора економіки. Формування ринкових відносин в Україні. 2018. № 6. С. 100-105.

2. Ульяницька О. В. Проблеми безробіття і трудова міграція України. Актуальні проблеми економіки. 2017. № 8. С. 167-172.

Казанник В.В., здобувач другого (магістерського) рівня
Скоромна О.Ю., канд. екон. наук, доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

СУЧАСНИЙ СТАН КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Аграрний сектор займає важливе місце в економіці України, а від його розвитку залежить нормальне функціонування всього господарства й життя країни. Враховуючи зацікавленість багатьох країн світу та Європейського Союзу, зокрема в активній участі вітчизняних постачальників продукції сільського господарства в світовому продовольчому ринку, аграрний сектор повинен стати найпотужнішим локомотивом розвитку національної економіки, що є можливим за наявності фінансових можливостей у товаровиробників сільськогосподарської продукції.

У сільськогосподарських підприємствах існує недостатність коштів, які б перебували в обігу та спрямовувались на купівлю засобів захисту рослин і тварин, насіння, добрив, пального та придбання нової техніки, адже існуюча вже зношена та застаріла. В таких умовах тільки кредитування сільськогосподарських підприємств дозволяє вирішити проблему, пов'язану із специфікою агропромислового виробництва як суб'єкта кредитування.

Розвиток кредитного забезпечення сільськогосподарськими товаровиробниками передбачає розширення можливостей суб'єктів агропромислового виробництва для залучення кредитів. Для цього необхідно:

- розширити ринок банківського кредитування шляхом створення Державного земельного іпотечного банку та впровадження механізму застави земельних ділянок сільськогосподарського призначення та прав оренди на них при іпотечному кредитуванні;
- сформувати систему кредитної кооперації шляхом внесення змін до законодавства з метою регламентування діяльності кредитних кооперативів у сільській місцевості та розширення мікрокредитування на селі;
- сприяти використанню нових кредитних продуктів у банківській, у тому числі й в кооперативній, кредитній системі;
- розвивати систему гарантування повернення кредитів шляхом створення спеціального гарантійного фонду;
- запровадити нові фінансові інструменти для сільськогосподарських товаровиробників з метою отримання додаткових кредитів під заставу майбутнього урожаю (або майбутню тваринницьку продукцію);
- створити систему інформаційного забезпечення кредитування галузі у складі моніторингових, консультативних та освітянських послуг.

Зважаючи на всі вище перераховані фактори, сільське господарство потребує державної підтримки та здешевлення кредитів. Такою підтримкою на 2020 рік є бюджетна програма «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» за напрямом «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення» на 2020 р. було передбачено 1,2 млрд гривень.

Загальний обсяг кредитів, залучений суб'єктами АПК на 25.08. 2020 р склав понад 20,3 млрд грн, з них пільгових (підлягають компенсації) – 8,3 млрд грн, у тому числі:

- за видами кредитів:
  - короткострокових – 3,8 млрд грн (45,7 %);
  - середньострокових – 2,4 млрд грн (29 %);
  - довгострокових – 2,1 млрд грн (25,3 %);
- за видами діяльності позичальників:
  - галузь тваринництва – 1,6 млрд грн (18,8 %);
  - іншими галузі – 6,7 млрд грн (81,2 %).

Середні процентні ставки банків, під які суб'єкти господарювання АПК залучали кредити, склали 14-16 % річних.

Загальна сума виплат суб'єктам господарювання АПК за фактично сплачені відсотки за користування кредитами на 1.10 2020 р. складає 322,9 млн грн. Кошти отримали 2611 позичальників, які подали заявки до уповноважених банків. «За програмою здешевлення кредитів аграрії можуть подавати заявки в 33 банки, серед яких як державні, так і приватні.

Отже, розвиток кредитних відносин сільськогосподарських підприємств з комерційними банками великою мірою залежить від підвищення їх кредитоспроможності та ліквідності забезпечення кредитів. Головними напрямками щодо стабілізації механізму кредитування сільськогосподарських підприємств є комплекс заходів з боку держави та банківської системи, спрямованих на розвиток дієвого інтеграційного механізму взаємодії з аграрним сектором економіки; збільшення обсягів фінансової підтримки підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів; розробка і застосування всіх можливих джерел для залучення капіталу при кредитуванні сільського господарства (раціональне використання бюджетних коштів, збільшення бюджетних асигнувань, залучення іноземних кредитів, створення за їх рахунок механізмів державного, банківського або змішаного кредитування). Тож аграріям варто активно користуватися програмою здешевлення кредитів, адже дешеві кредити є ефективним інструментом для підтримки і розвитку власного бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Держпідтримка - 2020: Близько 323 млн грн вже сплачено сільгоспвиробникам на часткову компенсацію відсотків за кредитами. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=2c90ad86-f47a-4c19-bf95-13345b83c279&tag=PravoviZasadiDiialnosti>

2. Матеріали офіційного сайту Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.

3. Матеріали Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЛІЗИНГУ В АГРОБІЗНЕСІ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ «ОТП ЛІЗИНГ»

Успішний розвиток аграрного сектору економіки залежить від достатності його фінансування. Однією з форм такого фінансування є лізинг, який дозволяє залучати вільні грошові ресурси і, водночас, бути інвестиційним механізмом оновлення основних засобів агропідприємств. Тому, в Україні допомога аграріям - один з пріоритетів лізингових компаній.

Агролізинг - це вид агролізингових відносин, спрямований на оновлення технологій виробництва продукції машинно-тракторного парку (виробничо-технічного обладнання) і підвищення рівня його продуктивності, збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, при якому об'єктом лізингу виступають сільськогосподарська техніка, транспорт тощо [1].

Так, протягом 2019 р. найбільше договорів фінансового лізингу укладено з лізингоотримувачами, які представляють сільське господарство, вартість договорів становить 6 758,8 млн. грн., (2018 рік. – 5113,2 млн грн, зростання на 32,2% (1645,6 млн грн)). При цьому, сільське господарство є також найбільшими лізингоотримувачами станом на 31.12.2019 р. – вартість договорів становить 5812,0 млн грн (станом на 31.12.2018 р. – 5320,2 млн грн, зростання на 9,2% (491,8 млн грн)) [2].

За інформацією Асоціації лізингодавців України, лізинг сільськогосподарської техніки - другий за обсягами у країні. Лідером в галузі лізингу сільськогосподарської техніки в Україні стала компанія «ОТП Лізинг», яка у 2019 р. уклала лізингових угод з фермерами на 60 млн доларів, що становить майже 80 % усіх договорів лізингодавця. У «ОТП Лізинг» працюють спеціальні програми зі світовими виробниками сільгосптехніки, вона постачає українським фермерам техніку відомих брендів Case IH, New Holland, Iveco, CLAAS, Manitou, AGCO та John Deere. При цьому, останніми роками зростає частка угод з малим бізнесом - саме дрібні землевласники контролюють практично 90 % сільськогосподарських площ в Україні. Мінімальна сума угоди, яку зараз пропонує «ОТП Лізинг», становить від 50 тисяч доларів з 7,5% річних у валюті або від 17,5% - у гривні.

Компанія «ОТП Лізинг» в березні 2018 р профінансувала активів на 672 млн грн, що дорівнює \$ 25,5 млн (попередній рекорд – \$ 17 млн), тобто 100 контрактів – трактори, комбайни, автомобілі, вантажівки, зернові вагони тощо. При цьому, портфель «ОТП Лізинг» збільшився до 4,6 млрд грн. У 2019 р збільшено обсяг фінансування лізингових угод на 73,5% – до \$ 170 млн.

Сьогодні «ОТП Лізинг» здійснює лізингову діяльність за такими напрямками:

- лізинг легкового автотранспорту, тобто повний комплекс послуг з придбання, страхування, супроводу та сервісного обслуговування автомобіля.

- лізинг сільськогосподарської техніки. На сьогоднішній день лізинг сільськогосподарської техніки – один з основних видів діяльності компанії. «ОТП Лізинг» уклали договори з провідними виробниками с/г техніки та обладнання, такими як, CNHi (бренди Case IH, New Holland), CLAAS, Manitou, Fendt, Challenger, Massey Ferguson, John Deere, Lemken, Gaspardo, Kuhn, Versatile та ін. Що дає можливість придбати в лізинг с/г техніку відомих марок з мінімальними витратами фінансів і часу.

- лізинг комерційного автотранспорту. Укладаються договори з провідними виробниками вантажного автотранспорту і техніки, що дає можливість придбати в лізинг вантажні автомобілі відомих марок з мінімальними витратами фінансів і часу. Лізинг комерційного автотранспорту — це ефективний інструмент оптимізації фінансів, що дозволяє ще до виплати повної вартості майна активно розпоряджатися ним для отримання прибутку і вирішення важливих завдань розвитку компанії.

- лізинг спеціальної техніки. Укладаються договори з провідними виробниками спеціальної техніки, що дає лізингоодержувачу можливість придбати в лізинг спецтехніку з мінімальними витратами фінансів і часу.

- лізинг ІТ-обладнання, тобто ефективний інструмент оптимізації фінансів, що дозволяє ще до виплати повної вартості майна активно розпоряджатися ним для отримання прибутку і вирішення важливих завдань розвитку компанії.

Так, зауважимо, що на початку 2019 року «ОТП Лізинг» оновила умови та надала нові можливості фінансування на пільгових умовах для клієнтів компанії CLAAS, яка є лізинговим партнером «ОТП Лізинг». Пропозиція поширюється на всю техніку марки CLAAS, придбану у офіційних дилерів цього виробника в Україні. Умови фінансування придбання техніки CLAAS в Україні такі [3]:

- авансовий платіж: від 30% вартості техніки (при збільшеному авансі, зазначені ставки переглядаються в сторону зменшення);

- термін лізингу: від 1 до 5 років;

- сезонний або амортизаційний («класичний») графіки – на вибір;

- адміністративна комісія: 1,5%.

Строки фінансування придбання техніки CLAAS у лізинг в різній валюті представлено в таблиці 1 [3].

Умови програми лізингу сільгосптехніки «ОТП Лізинг»: аванс - від 20% у грн., від 25% у іноземній валюті; річна ставка - 8-26% в ГРН, 0.1-12% USD, 0.1-11% EUR; термін лізингу - до 5 років; додаткові можливості - можливий сезонний графік платежів. Крім процентної ставки «ОТП Лізинг» додатково фінансує (включається в графік погашення): страхування предмета лізингу; реєстрація техніки в державних органах; конвертація валюти, при фінансуванні з прив'язкою до курсу долара США-за надання фінансування встановлюється одноразова комісія в розмірі 1,5% [4].

Таблиця 1

Строки фінансування придбання техніки CLAAS у лізинг через ОТП Лізинг

	Строк фінансування, міс.				
Перший внесок 30%	12 міс.	24 міс.	36 міс.	48 міс.	60 міс.
USD	0,80%	2,20%	3,50%	4,20%	4,60%
EUR	0,40%	1,20%	2,50%	3,30%	3,70%
UAH	8,20%	11,0%	12,20%	12,90%	13,40%

Переваги лізингу в «ОТП Лізинг»:

- індивідуальний підхід до бізнесу;
- гнучкість у прийнятті рішень;
- швидке і ефективне обслуговування;
- прозорі ділові відносини;
- кваліфіковане обслуговування і консультаційна підтримка;
- орієнтація на довгострокове співробітництво;
- міжнародний капітал.

Додаткові переваги лізингу для агровиробників:

- заощадження коштів і в найкоротші терміни отримання нових основних фондів;
- скорочення витрат оборотних коштів за рахунок невеликого первісного платежу і розтягнених по місяцях внесків;
- транспорт / ставиться на баланс лізингоодержувача, на нього нараховується амортизація, зменшуючи базу для нарахування податку на прибуток;
- ПДВ від вартості транспорту / с/г техніки відноситься на податковий кредит.

Отже, політика фінансування адаптована під потреби бізнесу. Кожен лізинговий проект розглядається індивідуально що дозволяє, враховуючи побажання клієнта, розробляти найбільш підходящі для нього схеми лізингового фінансування.

Список використаних джерел:

1. Іванченко В.О., Крячко В.Г. Агролізинг як специфічний вид інвестування. URL: [http://kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/18.pdf](http://kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/18.pdf)
  2. Інформація про стан і розвиток фінансових компаній та лізингодавців у 2012-2019 рр. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/FK_IV_kv_2019.pdf
  3. ОТП Лізинг. URL: <https://www.otpleasing.com.ua/>
- Умови фінансування придбання техніки CLAAS в Україні. URL: <https://www.claas.ua/cl-pw-ru/pokupka-finansirovaniye/finansirovaniye/programma/otp-leasing>

ИНВЕСТИЦИОННАЯ ПОЛИТИКА ТУРКМЕНИСТАНА – ЗАЛОГ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА

Одним из показателей, характеризующих устойчивое экономическое развитие страны, является инвестиционная активность экономики. Все виды имущества и интеллектуальной ценности, относящиеся к предпринимательству и другим видам деятельности, направленные на получение прибыли или извлечение социальной пользы, подлежат инвестициям. Таким образом, инвестиция представляет собой производственные затраты в экономике за определенный период времени в данной стране или вклад в существующие инвестиции в стране. Инвестиции делятся на две группы: реальные и финансовые. Реальные инвестиции – это средства, которые используются для производства основных средств, то есть для создания и обновления основных средств. Эта концепция соответствует термину «капитальные вложения» по своему содержанию. Финансовые (портфельные) инвестиции, которые представляют собой вложения в акции, облигации и другие ценные бумаги, напрямую связаны с официальным статусом собственника имущества и имеют право на получение дохода от имущества.

Закон Туркменистана «Об инвестиционной деятельности в Туркменистане» является правовым актом, определяющим правовые, экономические и социальные условия инвестирования в стране. Примерами законов, регулирующих инвестиционную деятельность в Туркменистане, являются законы Туркменистана «О предпринимательской деятельности», «О внешнеэкономической деятельности» и «О свободных экономических зонах».

7 февраля 2020 года в Туркменистане было утверждено инвестиционная программа на 2020 год. Основной целью Инвестиционной программы Туркменистана на 2020 год является создание и развитие экономически эффективной и конкурентоспособной системы, оснащённой самыми передовыми технологиями в мире, включая инновации, путём проведения отраслевых и структурных реформ, а также реализации активной инвестиционной политики в Туркменистане. Согласно принятой Программе, объём инвестиций в экономику Туркменистана в 2020 году оценивается в 39,5 миллиарда манатов. Планируется также, что доля инвестиций в производственные мощности будет равна 70% от общего объёма инвестиций.

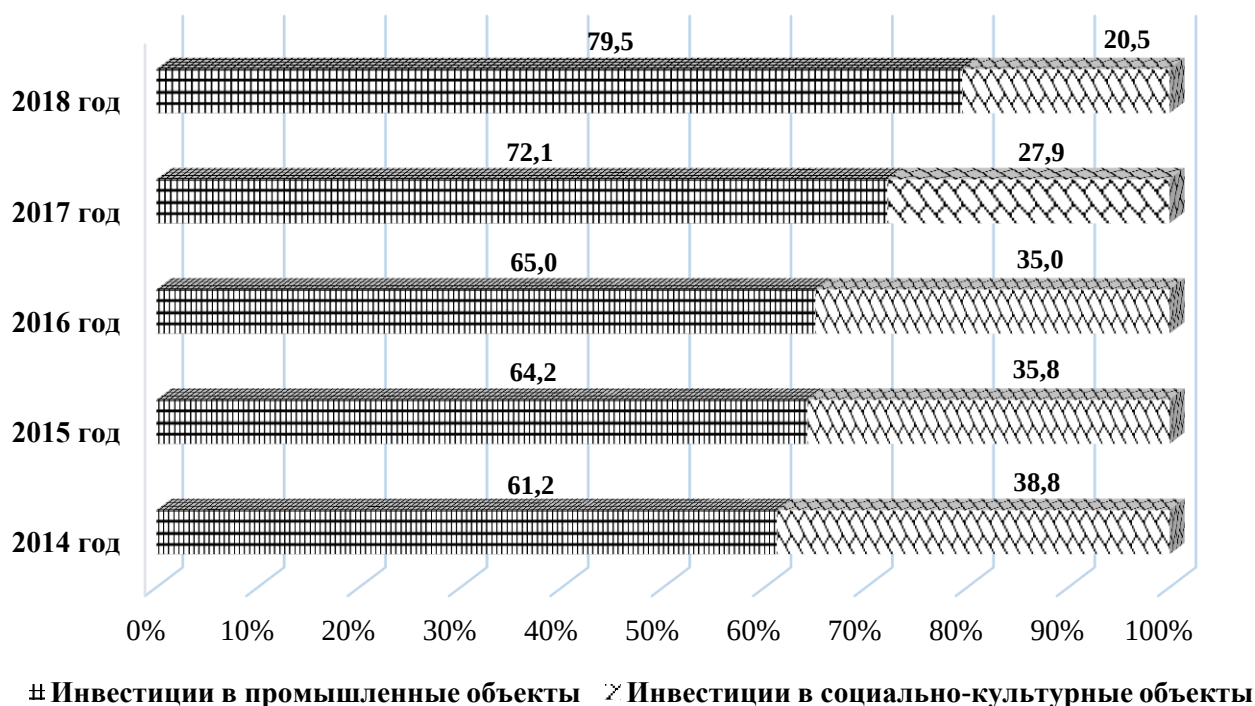
В современном мире глубокой интеграции в мировую экономику Туркменистана, иностранные инвестиции играют важную роль в регулировании и устойчивом развитии национальной экономики. Средства иностранных инвесторов вводятся в действие в форме финансового участия в учредительном фонде

совместных предприятий, а также прямых вкладов международных организаций и финансовых учреждений, государств, предприятий, принадлежащих к различным формам собственности, и частных лиц. Прямые иностранные инвестиции способствуют повышению технического уровня предприятий, ускорению реализации инвестиционных проектов, внедрению новых передовых методов управления инвестициями и строительством. Иностранные инвесторы не только сосредоточены на капиталовложениях, но и вносят значительный вклад в техническую и технологическую модернизацию предприятий. В мировой практике основная часть иностранных капиталовложений приходится на перерабатывающую промышленность, особенно на экономические отрасли, которые полагаются на науку и технику.

Одной из видов капиталовложений является инвестирование в человеческий капитал как более надёжный и быстро самокупающийся источник инвестиций. Поэтому значительная часть инвестиций, в частности более 70 процентов государственного бюджета, направляется в систему образования и здравоохранения, обеспечивающую социальную защиту населения. На диаграмме 1 показаны инвестиции в основные средства для промышленных и непромышленных объектов по всему Туркменистану.

Диаграмме №1.

Инвестиции в основные средства для промышленных и непромышленных объектов по всему Туркменистану, %

В результате активной инвестиционной политики, проводимой в Туркменистане, в 2019 году объём инвестиций, освоенных за счёт всех источников

финансирования, составил 35,8 миллиарда манатов, большая часть которых была направлена на производственные сооружения. Высокая доля производственных инвестиций будет способствовать быстрому росту ВВП страны в будущем.

Одним из приоритетов инвестиционной политики является привлечение иностранных инвестиций. К иностранным инвестициям относятся все виды имущества, размещённые на объектах предпринимательской или другой деятельности, также интеллектуальные ценности, которые инвестируются на территории Туркменистана иностранными инвесторами.

Банки принимают активное участие в привлечении иностранных инвестиций для реализации крупных проектов в стране. Пример – финансирование строительства завода по производству полипропилена и полиэтилена в Гыянлы и завода "Гарабогазкарбамид" с участием Государственного банка внешнеэкономической деятельности Туркменистана.

Запуск завода "Гарабогазкарбамид", который имеет огромные производственные мощности и основан на самых передовых технологиях, является положительным результатом того, что Туркменистан присоединился к ряду стран, экспортирующих минеральные удобрения на мировой рынок. Это поможет развить экономический потенциал Туркменистана и увеличить объём средств, поступающих в государственную казну. Инвестиционная политика направлена на всестороннее развитие национальной экономики страны и ее активное участие в международной энергетической системе. В этой области крупные инвестиционные проекты, реализуемые в Туркменистане, имеют не только экономическое значение, но и важное значение для укрепления региональной и глобальной энергетической безопасности.

Список использованных источников:

1. «Концепция развития цифровой экономики в Туркменистане на 2019–2025-е годы». – Ашгабат: TDNG, 2018 г.
2. «Программа Президента Туркменистана по социально-экономическому развитию страны на 2019–2025 годы». – А.: TDNG, 2019.
3. Арапова А.М. Активная инвестиционная политика – основа экономического роста // Банковский вестник. ЦБТ, 2020 г. №2.
4. Статистический ежегодник Туркменистана, 2019. – Государственный комитет Туркменистана по статистике. – Ашгабат, 2019.

Коваль О.М., здобувачка другого магістерського рівня вищої освіти
Олійник О.В., д.е.н., професор
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВЛАСНИКІВ НАЗЕМНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Про автоцивілку або обов'язковий поліс страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВВНТЗ) знають усі автовласники. На дорогах України щорічно стається понад 200 тис. ДТП, в яких травмуються понад 30 тис. та гинуть майже 3,5 тис. людей. У кожному випадку ДТП винуватець має компенсувати постраждалому шкоду, спричинену майну, життю або здоров'ю постраждалих. Звичайно, не кожен винуватець ДТП може це зробити власним коштом і саме автоцивілка покликана вирішити цю проблему.

Закон покладає відшкодування збитків постраждалим на страхові компанії, з якими винуватець ДТП уклав договір страхування відповідальності власника транспортного засобу. Поліс ОСЦПВВНТЗ захищає інтереси всіх учасників дорожнього руху – водіїв, пасажирів, пішоходів та ін.

За даними МТСБУ, в першому півріччі 2020 р. було укладено понад 4 млн. договорів ОСЦПВВНТЗ, а сума страхових платежів сягнула 2,9 млрд. грн. За цей період страховиками було врегульовано понад 67,8 тис. вимог постраждалих в ДТП, а сума виплат за ними склала майже 1,3 млрд. грн.

Інколи автовласники не бачать різниці між двома видами автострахування: ОСЦПВВНТЗ та каско. Автоцивілка покриває відповідальність перед третіми особами, якщо ви спричинили ДТП, а за допомогою каско автовласник може убезпечити від ризиків власний автомобіль, незалежно від того, хто є винуватцем аварії та взагалі ДТП без іншого учасника. Також поліс каско (в залежності від умов договору) може покривати такі ризики, як викрадення транспортного засобу чи пошкодження в результаті стихійного лиха та інших ризиків. Ще одна з принципових відмінностей полягає в тому, що поліс ОСЦПВВНТЗ є обов'язковим для автовласника, а страхування каско – добровільним. Розмір страхового платежу за автоцивілкою визначається законодавчими та нормативними документами, а за каско – умовами договору зі страховою компанією.

Попри те, що обов'язкова наявність полісу автоцивілки передбачена законом, трапляються водії, які нехтують його вимогами і свідомо ухиляються від укладання договору. Дехто просто забуває укласти чи переукласти договір і може не згадувати про нього аж до зустрічі з поліцією. Тим більше, що поліція не має права зупиняти транспортний засіб, щоб перевірити саме наявність автоцивілки, але обов'язково робить це при оформленні ДТП чи у випадку порушення правил дорожнього руху. Відсутність поліса дає підставу виписати штраф, розмір якого на сьогодні складає 425 грн.

Важливо пам'ятати, якщо під час ДТП з'ясується, що його винуватець «зекономив» на обов'язковій страховці чи має поліс із простроченим терміном дії, йому

окрім штрафу доведеться власним коштом компенсувати завдані збитки. А вони можуть сягати досить значних сум, адже середній розмір виплати, за даними першого півріччя 2020 р., становить майже 19 тис. грн., а в багатьох випадках перевищує 100 тис. грн.

Сьогодні в Україні розглядається питання запровадження автоматичного контролю за наявністю у водіїв полісів автоцивілки, що змусить усіх автовласників поважати закон.

Укласти договір ОСЦПВВНТЗ можна як у звичному паперовому вигляді, так і в електронному. Обидва формати полісу мають однакову юридичну силу, але якщо водієві спокійніше мати при собі візуальну форму електронного полісу, яка надходить після укладання договору на електронну пошту страхувальника, її можна роздрукувати.

Під час карантину особливого значення набули саме електронні сервіси, які працюють в ОСЦПВВНТЗ. Ситуація, пов'язана з пандемією COVID-19 та її наслідками, змусила страховиків сфокусуватися на подальшому впровадженні діджитальних інновацій. Адже водії можуть скористатися не лише електронним полісом, але й електронним європротоколом – при оформленні тих ДТП, що підпадають під умови врегулювання.

За інформацією МТСБУ, страховики ОСЦПВВНТЗ за 8 міс. поточного року уклали 1,95 млн. електронних договорів, що у два рази більше, ніж за той же період 2019 р., кожен третій договір укладається саме в електронному вигляді.

Збитки, заподіяні життю, здоров'ю та майну потерпілих у ДТП, відшкодовує страхова компанія винуватця аварії. Якщо ж винуватцями є водії двох чи більше транспортних засобів, виплату у відповідних пропорціях зроблять компанії всіх винуватців. В МТСБУ нагадують про необхідність невідкладно, але не пізніше трьох робочих днів повідомити страхову компанію (як винуватця, так і власну) про ДТП, подати заяву на відшкодування та всі документи, що мають додаватись до неї.

Декілька років тому в Україні запрацювала система прямого врегулювання збитків (ПВЗ). У цьому випадку потерпілий звертається до своєї страхової компанії, і вона покриває завдані йому збитки (обидва учасники ДТП повинні мати поліс страхових компаній, що беруть участь в системі добровільного прямого врегулювання). Перевага прямого врегулювання полягає в тому, що страхова компанія працює зі своїм клієнтом і тому зацікавлена надати йому якісний сервіс та швидко зробити виплату. Варто зауважити, що середній строк врегулювання в межах ПВЗ – 43 дні, тоді як загальний – 77 днів.

Законодавством передбачений спрощений шлях оформлення ДТП – європротокол. Щоправда, його оформлення можливе лише у випадках, коли в ДТП немає травмованих, транспортним засобам завдані невеликі пошкодження, а учасники ДТП не мають ознак алкогольного чи наркотичного сп'яніння. Страхова компанія має розрахуватися з потерпілим впродовж 90 днів після подання заяви на відшкодування та всіх необхідних документів. Страхова сума (максимальний розмір виплати) за європротоколом – 50 тис. грн. У всіх інших випадках страхова сума за шкоду, заподіяну життю та здоров'ю потерпілих, становить 260 тис. грн. на одного потерпілого, а за шкоду, завдану майну потерпілих, – 130 тис. грн. на одного потерпілого (але не більше 650 тис. грн. на одну страхову подію).

У певних випадках, згідно закону, відшкодовує збитки не страховик, а МТСБУ, до якого постраждалий має звернутись із заявою:

- якщо винуватець ДТП не мав чинного полісу;
- якщо винуватець зник з місця ДТП і при цьому завдано шкоду життю або здоров'ю людей. У такому випадку Бюро зробить виплату тільки за шкоду життю і здоров'ю водія і пасажирів в постраждалому транспортному засобі або життю і здоров'ю пішоходів, але не за ремонт автівки (якщо винуватець не буде знайдений);
- винуватець належить до пільгової категорії: інваліди 1 групи, учасники бойових дій;
- ДТП спричинене автівкою, якою заволоділи внаслідок протиправних дій, наприклад, викрадення.

На фонди Бюро, до яких кожна страхова компанія сплачує відрахування, також лягає виконання зобов'язань за страховиків-банкрутів та страхові компанії, які припинили роботу на ринку ОСЦПВВНТЗ, але ще не визнані банкрутами у встановленому законодавством порядку. Це є його важлива соціальна роль, яка сприяє підвищенню довіри до страхування. За перше півріччя цього року МТСБУ виплатило постраждалим понад 104 млн. грн.

За 15 років роботи ОСЦПВВНТЗ довело свою корисність як спосіб захисту інтересів тих, хто постраждав в ДТП. Водночас є потреба вирішити деякі проблеми, що заважають зробити такий захист більш повним та надійним. З однією з них стикаються власники автомобілів із значним терміном експлуатації, а таких в Україні чимало, зважаючи на низький життєвий рівень населення (середній вік автомобілів в Україні – понад 20 років).

Згідно з чинним законодавством, в разі ДТП виплата за нові запчастини для ремонту старої автівки здійснюється за вирахуванням так званого «зносу», який обчислюється за спеціальною методикою. Тобто постраждала людина отримує тільки частину суми, необхідної для ремонту автомобіля. Решту треба або вимагати від винуватця ДТП, або сплачувати з власної кишені. Тому вкрай потрібен новий закон про ОСЦПВВНТЗ, який відповідатиме на виклики сучасного життя, підвищить рівень захисту інтересів постраждалих, вирішить низку застарілих болючих проблем, що хвилюють українських автовласників.

Основні питання, які має розв'язати новий закон, – це поступове збільшення страхових сум до європейських стандартів, виплати в розмірі, що повністю покривають вартість відновлювального ремонту автомобіля, спрощення та пришвидшення процедури виплат за страховиків, які припинили виконання своїх зобов'язань

Список використаних джерел:

1. Автоцивілка потребує нової законодавчої бази. URL: <https://lexinform.com.ua>

Ковальова А.О., здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
(ДВНЗ "Херсонський державний аграрний університет", Україна)
Танклевська Н.С., науковий керівник, д-р екон. наук, професор
(ДВНЗ "Херсонський державний аграрний університет", Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ФОРМ ФІНАНСУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Одним з видів комерційного кредитування, як альтернативної форми фінансування є факторинг. Факторинг є довгострокова угода, за якою посередник (фактор) купує рахунки дебіторів підприємства, приймає на себе ризик неплатежу по кожному з рахунків і відповідає за забезпечення надходження грошей на сплату. За змістом факторинг являє собою фінансування під заставу дебіторської заборгованості (право власності переходить до кредитора, позичальник не планує викупити заставлене майно). Тому плата за факторинг розраховується аналогічно плати за кредит і включає в себе комісійну винагороду і відсоток за користування факторинговими засобами [1, с. 562].

Станом на 01.06.2018 року в Україні зареєстровано 24 фінансові установи, які надають факторингові послуги. Виходячи з даних банківської фінансової звітності на 01.07.2018 року, лідерами за обсягом вимог за договорами факторингу виступають банки, такі як "ПУМБ", "УКРЕКСІМБАНК", "ТАКСОМБАНК", "Райффайзен Банк Аваль", "УКРСОЦБАНК" та "ОТП Банк". Їх сумарна ринкова частка формувала 73% загального обсягу банківського портфеля факторингових операцій. Загальний обсяг вимог за договорами факторингу на балансі банків на 01.07.2018 р. становив 2,3 млрд. грн. У порівнянні з 01.01.2018 року об'єм скоротився на 587 млн грн. Загальний обсяг за договорами факторингу у 2015 році складає 16552,80 млн грн., з них у сільському господарстві 26,7 млн грн.; у 2016 році - 16887,30 млн грн. (68,2 млн грн.), у 2017 - 31636,20 млн грн. (302,20 млн грн.). За 2017 рік факторинговими компаніями було укладено 29 тис. договорів на суму 31,4 млрд.грн, за перше півріччя 2018 року – 14 тис. договорів на суму 14 млрд.грн. У 2018 році в Україні ліцензії на надання факторингових операцій отримали 526 фінансових організацій.

Отже, факторинг є вигідною формою фінансування для малого та середнього підприємництва за рахунок прискорення одержання більшої частини платежів, гарантування повного погашення заборгованості та зниження витрат на ведення рахунків.

Наступною формою фінансового забезпечення є форфейтинг, тобто одна з видів короткострокового та середньострокового кредитування

зовнішньоторговельних угод у формі придбання банківських платіжних зобов'язань, поданих у формі векселів, без права зворотної вимоги до продавця. Форфейтинг - це специфічна форма кредитування зовнішньоекономічних операцій шляхом купівлі комерційним банком (форфейтером) в експортера боргових зобов'язань, акцептованих імпортером, тобто експортер переуступає банку свої вимоги до покупців. Або придбання у кредитора боргу, вираженого в оборотному документі, на безповоротній основі. Механізм форфейтингу використовується в двох видах операцій: 1 – у фінансових операціях – в цілях швидкої реалізації довгострокових фінансових зобов'язань; 2 – у експортних операціях – для сприяння надходженню готівки експортерів, що надав кредит іноземному покупцеві [1, с. 563].

Обсяг форфейтингових угод в Україні становить у 2013 р. – 633320,7 млн дол. США., у 2014 р. – 51901,7 млн дол. США, у 2015р. – 38127,1 млн дол. США, у 2016 р. – 36361,7 млн дол. США, у 2017 р. – 432643,7 млн дол. США [2, с.1177].

Проте факторинг та форфейтинг не є поширеними формами фінансування серед сільськогосподарських підприємств через недосконалість відносин між суб'єктами кредитування та низький рівень платоспроможності товаровиробників. Застосування даних форм фінансового забезпечення дасть змогу збільшити об'єми продажу товарів та послуг підприємств аграрної сфери, що в свою чергу призведе до підвищення рівня виробництва та забезпечить вихід з кризового стану.

Краудфандінг є колективне фінансування невеликими сумами за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій. У краудфандінговому процесі беруть участь три агенти: розробники, інвестори та інтернет-платформи. Для розробників перевагою даного виду фінансування є низька вартість капіталу, для інвесторів це можливість інвестувати невеликі суми в будь-який проект з низьким рівнем ризику та доступ до нового продукту ще до його появи на ринку. Визначальну роль у краудфандінгу відіграють інтернет-платформи, що є спеціально розроблений технологічний сервіс, на якому можливі збір, обробка, зберігання і передача великих обсягів даних, фінансових коштів отриманих від інвесторів за допомогою мережі Інтернет.

Найменш поширеними формами фінансового забезпечення кредитними ресурсами є бридж-фінансування, мезонінне, ЕСА – фінансування, LBO – фінансування. Бридж-фінансування є укладання договору короткострокового кредиту терміном на 1 рік під емісію цінних паперів, кошти від продажу яких виступають джерелом погашення та сплати високих відсотків. Бридж-фінансування дозволяє позичальнику коригувати обсяг залучених коштів у залежності від потреб. Кредитор зобов'язується надавати бридж-кредит у повному обсязі або частинами, що дає можливість позичальнику регулювати обсяг

залучення позичених коштів відповідно до своєї платоспроможності. Реалізація даного виду фінансування здійснюється за допомогою боргових нот, відсоткова ставка за якими є фіксованою або плаваючою, а сума процентних платежів виплачується при їхньому погашенні. Даний вид фінансування доступний тільки для великих підприємств, які планують IPO [3].

Мезонінне фінансування це вид залучення коштів, коли інвестор надає кошти на розвиток підприємства в обмін на богові зобов'язання та отримує право придбання акцій даного підприємства. Отже, капіталодавці не заходять у статутний капітал одразу, а надають ресурси через інструменти боргового фінансування з одночасним отриманням права придбання певної частки корпоративних акцій. Даний вид фінансування в більшості випадків застосовується в антикризовому фінансуванні, при ризикових та венчурних проектах.

LBO-фінансування (Leverage by out) суть даного виду фінансування полягає у купівлі контрольного пакету акцій підприємства-мети з використанням схем боргового фінансування. цільове залучення позикових ресурсів при здійсненні операцій M&A (злиття і поглинання). Ключовою умовою угоди по LBO-фінансування є проведення всебічного аналізу об'єкта придбання та чітка ідентифікація його активів. У разі позитивного результату необхідно провести юридичний і фінансовий аудит, а також отримати висновок незалежного оцінювача про вартість придбаної частки об'єкта. Далі покупець і банк погоджують кредитну структуру угоди, в рамках якої буде визначено, яка з компаній і в якому обсязі буде обтяжена кредитними зобов'язаннями за фактом завершення угоди, а також податковий статус об'єднаної компанії. Основними суб'єктами LBO-угоди виступають продавець, покупець та банк. Забезпечення кредиту позичальником в першу чергу за рахунок компанії-мети, активи якої разом з грошовими потоками є джерелом погашення боргу. Потім позичальник використовує власні активи. Складна процедура укладання угоди та витрати пов'язані з всебічним аналізом підприємства унеможливають поширення даного виду фінансування в Україні.

Список використаних джерел:

1. Дем'янчук М.А., Станкова В.В. Напрями формування джерел фінансового забезпечення сталого розвитку підприємства / Молодий вчений, 2017. - №5(45).- 562-563 с.

2. Москальов А.А., Щавінська О.В. Світовий досвід та перспективи використання форфейтингу та міжнародного факторингу в Україні // Молодий вчений, 2018. - №11(63).- 1177 с.

3. Шевченко О.М., Казак О.О. Розвиток краудфандингу в умовах цифрової трансформації економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2019/45.pdf

Лавриненко А.С. здобувач⁵ здобувач першого (бакалаврського) рівня
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ В УКРАЇНІ

Система управління державними фінансами в Україні є основою забезпечення сталого розвитку країни та гарантованого виконання соціальних зобов'язань перед громадянами.

Державні фінанси є сферою грошових відносин, що виникають у процесі розподілу та перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту держави та частини його національного багатства. Державні фінанси пов'язані з формуванням фінансових ресурсів та використанням державних коштів на розширення виробництва державних підприємств, задоволення соціально-культурних потреб громадян, на потреби оборони країни й функціонування системи державного управління. Головним органом державної влади з управління державними фінансами є Міністерство фінансів України, що через Державне Казначейство України та його територіальні підрозділи організовує виконання Державного бюджету.

На нинішньому етапі розвитку ринкової економіки України та її інтеграції з Європейським Союзом великого значення набуває підвищення ефективності системи управління державними фінансами, зокрема, потрібен пошук нових підходів до поліпшення її функціонування. Без глибокої модернізації системи державних фінансів, зміцнення відповідних інституцій, знищення умов для корупції не буде досягнуто високої ефективності важелів стимулювання економічного розвитку [4].

В Україні вже протягом досить тривалого часу практикується й удосконалюється програмно-цільовий підхід до бюджетного процесу. Його сутність полягає в розподілі ресурсів за програмами, що мають конкретні стратегічні цілі й оперативні завдання, які необхідно виконати [5].

Сучасні політичні, економічні й соціальні виклики для України зумовлюють застосування в державному управлінні реінжинірингу за рахунок пере-осмислення владних відносин у соціумі. Це дає змогу задовольняти суспільні інтереси й надавати якісні блага населенню. “Перезавантаження влади”, яке повинно передбачати не лише зміну персоналій, а й реформування управлінських процесів, є основною передумовою нейтралізації соціальних збурень та конфліктів [3].

Процеси євроінтеграції ставлять перед керівництвом держави нові завдання та умови реформування системи управління державними фінансами в контексті переорієнтації останніх на сучасні реалії державного управління. Згідно Угоди про Асоціацію з ЄС, Програми EFT з МВФ, Умов бюджетної підтримки та макрофінансової допомоги ЄС розроблено «Стратегію реформування системи управління державними фінансами на 2017-2021 р.р.» Відповідно до стратегії, пріоритетними напрямками розвитку системи державних фінансів України в умовах євроінтеграції є дотримання загальної бюджетно-податкової дисципліни, підвищення ефективності розподілу ресурсів, забезпечення ефективного виконання

---

⁵ Науковий керівник М.О.Євдокімова, канд. екон. наук, доцент

бюджету, підвищення рівня прозорості та підзвітності.

Сфера управління державними фінансами – є складною багаторівневою системою, а її удосконалення та адаптація до інтеграційних процесів має вирішальне значення у побудові сучасної моделі державного управління. При цьому оптимальним засобом вирішення поставленого завдання є реформування функціональної складової, методології та інструментарію управління державними фінансами України.

Для якісного формування системи управління державними фінансами необхідний комплексний підхід, орієнтований на застосування наявних і новітніх фінансових механізмів й інструментарію, набутих світовою практикою. Система управління державними фінансами має відповідати сучасним вимогам та включати такі базові принципи, як прозорість діяльності, стабільність і довгострокова стійкість бюджету, ефективна й справедлива система міжбюджетних відносин, консолідація бюджету та бюджетного процесу, бюджетування, орієнтоване на результат.

Список використаних джерел:

1. Гасанов С.С., Кудряшов В.П., Балакін Р.Л. Досвід ЄС з антикризового управління державними фінансами та його використання в Україні. Фінанси України. 2014. № 7. С. 17-30.
2. Деякі питання реформування державного управління України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.06.2016 № 474-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80>.
3. Ковалів І.Р. Проблеми та напрями вдосконалення системи управління державними фінансами. Державні фінанси. Наукові праці НДФІ. 2017. № 2 (79). С. 42-52.
4. Литвиненко О.Д., Івченко Ю.Ю. Ефективність системи управління державними фінансами в контексті євроінтеграції України. Наукове товариство Івана Кушніра. 2015. 6 лют. URL: Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=75990>.
5. Основні тенденції удосконалення програмно-цільового підходу у бюджетному процесі в Україні. Імплементація угоди про асоціацію між Україною та ЄС у тор-говельній та бюджетно-податковій сферах / А. Бочі (керівник проекту). Київ: МЦПД, 2015. С. 35-40. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/files/block_implementation_20160324.pdf.
6. Стратегія реформування державного управління України на 2016-2020 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 474-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/lavs/show/474-2016-p>.
7. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2021 р.р. URL: www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/PFMStrategypresentation.pdf.
8. Удосконалення управління державними фінансами та реформування податкової системи України / А. М. Соколовська, Р. Л. Балакін, В. Й. Башко та ін.; за ред. Т. І. Єфименко. Київ: ДННУ “Акад. фін. управління”, 2015. 444 с.

Литовченко Т.В., здобувач⁶ вищої освіти ступеня доктор філософії
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ЯК ФІНАНСОВИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА В УКРАЇНІ

У період поглиблення наслідків економічних криз та відродження постпандемічної економіки, аграрний сектор залишається однією зі стратегічно вирішальних галузей національної економіки, забезпечуючи продовольчу безпеку та експортний потенціал України на світових ринках сільськогосподарської продукції. Водночас, галузь тваринництва за майже 30-річний період незалежності, продовжує втрачати свою міць і перебувати у «катастрофічному» стані.

Так, за даними Держстату, станом на 1 січня 2020 р. в Україні утримувалося 1788,5 тис. голів корів, з яких 75,5 % припадає на домогосподарства населення, і лише 24,5 % – на підприємства (рис. 1).

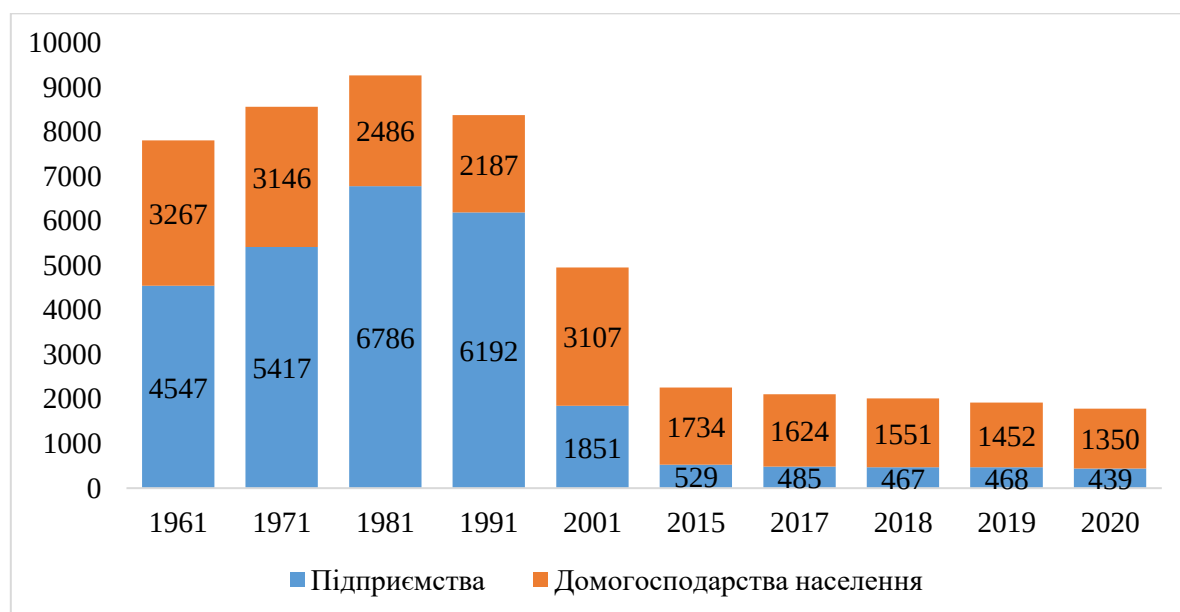

Рис. 1. Кількість корів у підприємствах та домогосподарствах населення у 1961-2020 рр., станом на 1 січня, тис. голів

Джерело: побудовано за даними [1].

Станом на початок 2020 р. чисельність корів у 4,4 раза скоротилася у порівнянні із 1961 р., у 4,7 раза порівняно із 1991 р. та у 2,8 раза – із 2001 р. Ці тенденції призвели до зниження обсягів виробництва молока із 18634 тис. т у 1990 р. до рівня 2729 тис. т у 2019 р. Вирівнювання динамічного рядку за функцією прямої лінії вказує на те, за останні 60 років обсяги виробництва молока знижувались, у середньому, на 1304,8 тис. т. щороку (рис. 2).

⁶ Науковий керівник С.І. Василішин, канд. екон. наук, доцент

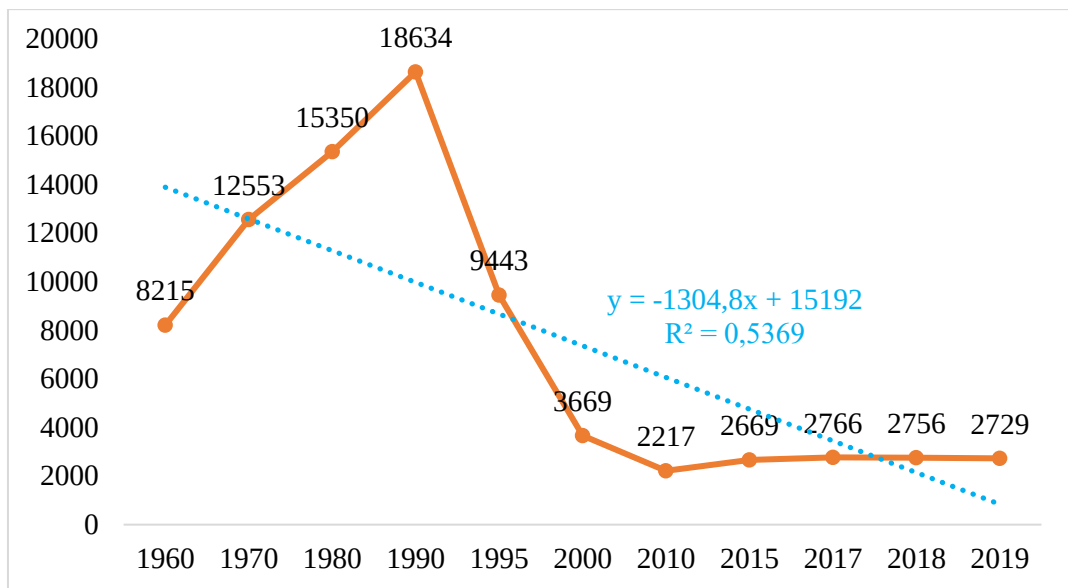

Рис. 2. Динаміка обсягів виробництва молока аграрними підприємствами у 1960-2019 рр., тис. т

Джерело: побудовано за даними [1].

За таких умов стає неможливим забезпечення населення якісними продуктами харчування, що спричиняє використання під час виробництва продукції харчової промисловості імпортних, частко неякісних замінників молока-сировини.

Основною причиною занепаду галузі тваринництва є збитковість виробництва продукції, що змушує більшість підприємств відмовитися від цієї галузі. Причинами низького рівня рентабельності виробництва молока є стрімке підвищення собівартості молока, головним чином за рахунок зростання вартості матеріальних ресурсів; поглиблення диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію та ресурси, використовувані під час її виробництва; низькі закупівельні ціни на молоко; незадовільний стан годівлі корів, і, як наслідок, їх низька продуктивність; застарілість технологій утримання худоби; низький рівень капіталовкладень у галузь та ін. На думку О.І. Гуторова, Л.В. Кучер та А.В. Кучера, головною причиною катастрофічного занепаду молочної галузі стало порушення одного з найважливіших економічних законів товарного виробництва – закону вартості, згідно з яким ціна на продукцію є грошовим обчисленням вартості, яку, у свою чергу, визначають суспільно-необхідними затратами праці на її виробництво. Як наслідок такого порушення – збитковість господарської діяльності [2]. Статистичні дані доводять і підтверджують ситуацію останніх років: собівартість виробництва якісного молока у рази перевищує рівень закупівельних цін на нього.

Нарощення потужностей кормовиробництва, покращення умов утримання худоби та забезпечення мінімальної потреби в оборотних засобах, особливо в міжсезонні періоди, у молочному скотарстві можливе лише за умови державної підтримки галузі, рівень якої нині мізерний.

Наприклад, в країнах Європейського Союзу та США формування здорового раціону населення та задоволення продовольчої потреби у м'ясі, молоці та інших тваринних продуктах є складовими стратегічних довгострокових планів підтримки аграрного сектора. Хоча Постановою Кабінету Міністрів України № 107 від 07 лютого 2018 р. «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки галузі тваринництва» [3] окреслено основні напрями державної підтримки тваринницької галузі, проте цей механізм реально на повну силу ще не запрацював і до позитивних зрушень у довгостроковій перспективі не приводить. Крім того, процедура отримання бюджетної дотації є надто бюрократизованою, особливо для домогосподарств населення.

Наразі на стадії обговорення проект держбюджету на 2021 р., до якого, на нашу думку, слід включити низку заходів щодо державної підтримки тваринництва, особливо молочного скотарства, серед яких:

- відродження спецрежиму оподаткування ПДВ;
- надання пільгових кредитів для виробників тваринницької продукції;
- державне регулювання цін на закупівлю молочної сировини на тендерних засадах;
- здешевлення вартості імпорту машин та обладнання для тваринницьких комплексів шляхом звільнення від митних платежів;
- залучення коштів провідних інвесторів в галузь та введення для них економічних стимулів державою.

Таким чином, відродження галузі молочного скотарства повинно мати поетапний і стратегічний характер, що неможливо без нарощування обсягів державної підтримки галузі, контролювання цінової політики закупівлі молока, удосконалення взаємовідносин між виробниками молока та переробними підприємствами, упровадження інноваційних технологій вирощування ВРХ та тотальної модернізації тваринницьких потужностей.

Саме тому стимулювання та адресна державна підтримка розвитку молочного скотарства як у агроформуваннях, так і в домогосподарствах населення є одним із визначальних факторів відродження сільських територій України та подолання відтоку населення до міст.

Список використаних джерел:

1. Тваринництво України: стат. збірник / за ред. О. Прокопенка. Київ: Державна служба статистики України, 2019. 158 с.
2. Гуторов О.І., Кучер Л.В., Кучер А.В. Економічні засади формування прибутковості виробництва молока в аграрних підприємствах: теоретико-прикладний аспект: монографія. Харків: Точка, 2013. 490 с.
3. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки галузі тваринництва: Постанова Кабінету Міністрів України № 107 від 07 лютого 2018 р.. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-vik> (дата звернення 29.10.2020).

Ліненко О.Р., здобувач першого (бакалаврського) рівня
Міщенко В.С., канд. екон. наук, доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Недержавне пенсійне забезпечення формує третій рівень національної пенсійної системи та представляє накопичувальні пенсійні програми на добровільних засадах. Оскільки державна пенсійна система не повністю задовольняє потреби громадян пенсійного віку, недержавне пенсійне забезпечення відіграє важливу роль для зростання доходів українських пенсіонерів. Однак сьогодні недержавне пенсійне забезпечення не є досить популярним серед населення. І хоча в Україні недержавні пенсійні фонди суттєво поступаються іншим посередникам ринку фінансових послуг (банкам, страховим компаніям, фінансовим компаніям, ломбардам та іншим кредитним установам) за загальним обсягом активів, але станом на кінець 2019 року обсяг активів банківської системи склав майже 1334 млрд грн, що в майже 19 разів перевищує обсяг активів фінансових компаній – найбільшого небанківського посередника фінансового ринку у 2017-2019 роках.

В Україні станом на кінець 2019 р. Державним реєстром фінансових установ було зареєстровано 65 НПФ та 22 адміністратора НПФ. Слід зауважити, що протягом 2015-2019 рр. кількість недержавних пенсійних фондів в Україні скорочувалась, тоді як показник з 2017 по 2019 збільшився на 1 НПФ.

За регіональною структурою близько-75% усіх НПФ зареєстровано у м. Києві, решта – у найбільш промислово та фінансово розвинених областях, зокрема у Харківській-3,2%, Дніпропетровській-4,7%, Донецькій-9,5%, Львівській-3,2%, Одеській-1,6%, Херсонській-1,6% та Івано-Франківській -3,2% областях.

Кількість вкладників станом на 31.12.2019 збільшилася порівняно з аналогічним періодом 2018 року на 28,4 % (17,7 тис. вкладників) та станом на 31.12.2018 р. порівняно з аналогічним періодом 2017 р. кількість вкладників збільшилася на 18,9 % (9,9 тис. вкладників). В цілому ж за аналізований період показник кількості учасників НПФ коливався в межах 833-840 тис. осіб. Розглянувши кількість учасників, що отримали або отримують пенсійні виплати, можемо спостерігати, що показник коливається в межах 78,8 – 83,9 тис. осіб, що свідчить про низькі темпи розвитку даного сегменту ринку фінансових послуг [1].

Проаналізувавши динаміку кількості укладених пенсійних контрактів, то протягом 2015-2016 рр. даний показник має тенденцію до зростання і на кінець 2016 р. досяг значення 62,6 тис. контрактів. Але у 2017 р. приріст показника змінився його зниженням до 58,7 тис. контрактів, проте в період 2018-2019 рр. можемо знову прослідкувати тенденцію до стрімкого підвищення до 77,1 у 2019 р., що позитивно характеризує даний аспект розвитку НПФ. Потенціал ринку накопичувального пенсійного страхування в Україні є значно вищим, ніж фактичне охоплення ринку на нинішньому етапі. Учасниками недержавних пенсійних фондів

у 2019 р. було лише 5,03% економічно активного населення або 2% загальної кількості населення України. У розрізі вікових груп найбільша частка учасників НПФ серед економічно активного населення припадає на осіб у віці від 25 до 49 років та від 50 до 59 років – 2,88% та 1,30% відповідно [2].

Можна зробити висновок про недостатнє охоплення економічно активного населення працездатного віку послугами недержавного пенсійного забезпечення, що реалізуються через НПФ.

Проаналізувавши динаміку основних показників системи недержавного пенсійного забезпечення загальна вартість активів, сформованих недержавними пенсійними фондами, станом на 31.12.2019 р. становила 3 143,3 млн. грн., що на 14,5%, або на 398,1 млн. грн. більше в порівнянні з аналогічним періодом 2018 р. та на 27,5%, або на 677,7 млн. грн. більше в порівнянні з аналогічним періодом 2017 р., що свідчить про збільшення споживчого попиту у сфері недержавного пенсійного забезпечення. Розглянувши динаміку пенсійних виплат можемо спостерігати, що загалом спостерігається позитивна тенденція протягом всього періоду.

Одноразові та на визначений строк пенсійні виплати в 2019 р. становили 947,4 млн. грн., що на 17,0% більше в ніж в 2018 р., при цьому одноразові виплати зросли на 9,0%, пенсійні виплати на визначений строк – на 33,5%. Варто зазначити, що сукупно недержавними пенсійними фондами в 2019 р. було здійснено пенсійних виплат (одноразових та на визначений строк) 83,9 тисячі учасників, тобто 9,6% від загальної кількості учасників, які отримали/ отримують пенсійні виплати.

Таким чином, недержавні пенсійні фонди є одними з основних учасників накопичувальної системи пенсійного забезпечення. В Україні за показниками розвитку недержавні пенсійні фонди суттєво відстають від інших учасників ринку фінансових послуг та потребують впровадження заходів по їх популяризації серед населення.

На сьогоднішній день основними напрямками інвестування пенсійних активів були цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України (45,9%), депозити в банках (38,5%), облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України (7,5%), об'єкти нерухомості (2,8%), акції українських емітентів (1,4%).

В 2015 р. на депозитних рахунках було розміщено 39,4 % або у грошовому еквіваленті 780, 7 млн.грн. надалі спостерігаємо зростання показника до 2017 р. до 43,9% або 1083,3 млн.грн. з 2017 р. маємо зменшення депозитних ресурсів як у відсотковому так і в грошовому вираженні до 35,9% та 985, 5 млн.грн. В 2019 р. на депозитних рахунках було розміщено 1210 ,8 млн.грн або 38,5% від загального портфеля активів НПФ [3].

Ще одним інструментом, що має вагому частку в структурі портфелю є цінні папери, доходність за якими гарантована КМУ. В 2015 р. показник становив 34,1 % або 675,2 млн. грн. Максимальною така частка була у 2018 р. і становила 46,0 % або 1263,5 млн.грн у грошовому вимірі, що свідчить про те, що в 2018 р. вони були досить популярними.

Наступними в структурі є облігації вітчизняних підприємств які в 2015 р. становили 266,3 млн. грн або 13,4 % та до 2017 р. показник мав тенденцію до зменшення і становить 8,2 % або 202,4 млн.грн. В 2018 р. було зростання суми облігацій даного виду до 10,9 %.

Проаналізувавши прибуток від інвестування в активах недержавних пенсійних фондів можемо спостерігати в основному позитивну динаміку. За 2015 – 2019 рр. прибуток зріс більше ніж у 2,5 рази – з 657 до 1810,9 млн.грн. Найбільший приріст зафіксовано у 2016 р. – на 27 % , та найменший у 2015 р. – на - 40%. Фактори які вплинули на падіння прибутковості інвестицій недержавних пенсійних фондів тісно пов'язані зі світовою економічною кризою та занепаду фінансових ринків, а також із внутрішньою політикою недержавних пенсійних фондів щодо інвестиційної діяльності.

НПФ втратили дохідність шляхом переоцінки власних активів у зв'язку зі зміною лістингових правил в торгівлі акціями підприємств а також після втрати депозитів у банках, що стали неплатоспроможними.

Переоцінка активів недержавного пенсійного фонду що був одним із найбільших в Україні вплинула на загальну вартість активів у 2015 році. Активи Корпоративного недержавного пенсійного фонду Національного банку України були зменшені на 600 млн грн, а їх вартість було знижено з 1,7 млрд грн до 760 млн грн.

Після різкого падіння показника у 2015 р., вже у 2016 р. відбулося зростання темпу приросту до рівня 27 %. Варто зазначити, що у 2015 р. прибуток становив 657 млн. грн. і кожного року спостерігаємо тенденцію до збільшення, у 2019 р. аналізований показник становив 1810,9 млн. грн., що в 3 рази більше за 2015 р. і на 25,7 % більше ніж у 2018 р [4].

На сьогоднішній день в Україні не функціонують інструменти, що можуть гарантувати стійкий та високий прибуток при достатньому рівні надійності. Ринок не забезпечений якісними корпоративними цінними паперами, а рівень доходності депозитів не перекриває рівень інфляції.

Список використаних джерел:

1. Недержавні пенсійні фонди [Електронний ресурс] / Українська асоціація інвестиційного бізнесу. – Режим доступу : http://www.uaib.com.ua/abcpeople/abetka_npf.html.

2. Онищенко В.О. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник / В.О. Онищенко, Т.М. Завора. – Полтава : ПолтНТУ, 2017. – 409 с.

3. Насібова О. В. Недержавні пенсійні фонди в системі соціального захисту населення України / О. В. Насібова // Актуальні проблеми економіки.– 2016. – № 5. – С. 317-326.

4. Показники банківської системи [Електронний ресурс] // Національний банк України – офіційний сайт. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=3479859.

Марченко А. М., здобувач першого (бакалаврського) рівня
Міщенко В. С., канд. екон. наук, доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ

Пенсійне забезпечення завжди займало і займає одне з ключових, визначальних місць в житті держави і суспільства. Воно безпосередньо залежить від розвитку економіки і тісно пов'язане з політикою та соціальним благополуччям працездатного населення та непрацюючих осіб. Однак, слід зазначити, що економічні та соціальні питання функціонування та розвитку системи пенсійного забезпечення потребують більш глибокого вивчення з позиції науки державного управління.

Науковцями, що досліджували теоретико-методологічні засади та практичні проблеми пенсійного страхування є В. Гордієнко, Б. Зайчук, Е. Лібанова, В. Новіков, В. Яценко, В. Шаповал та ін.

Останні дослідження показують, що більшість дослідників зацікавлені наслідками пенсійної реформи, станом пенсійної системи та перспективам розвитку пенсійного страхування, визначенню ролі пенсійного забезпечення в пенсійній системі України та в соціальній безпеці держави [1, 5].

Відповідно до чинного законодавства пенсійне забезпечення в Україні складається з трьох рівнів: солідарного, накопичувального пенсійного страхування та недержавного пенсійного забезпечення. Законодавчо визначено перший та другий рівень (солідарний та накопичувальний) як пенсійне страхування, третій (недержавний) є пенсійним забезпеченням [6].

На нашу думку, перший рівень тільки набуває страхових принципів, другий рівень є пенсійним страхуванням, а третій має елементи і пенсійного страхування, і пенсійного забезпечення.

В Україні пенсійне забезпечення трансформується у пенсійне страхування поступово. Адже до проведення пенсійної реформи пенсійне забезпечення включало тільки окремі елементи страхування. Як підтверджує світовий досвід та відповідно до нинішнього законодавства і суті пенсійного страхування рівні пенсійного забезпечення можна вважати: перший солідарним пенсійним забезпеченням з елементами страхування до 1 січня 2004 року та солідарним пенсійним страхуванням з елементами пенсійного забезпечення після зазначеного періоду; другий рівень пенсійної системи є загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням накопичувального характеру; третій рівень може бути і пенсійним страхуванням, коли страховиками виступають страхові організації і пенсійні фонди, та пенсійним забезпеченням, коли зберігачем і виплатником пенсійних коштів (в даному випадку депозитними вкладками) є банківська установа.

Перший етап пенсійної реформи в Україні, що розпочався з 1 жовтня 2017 р., передбачав реформування солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування [10].

Головна роль у цьому процесі належить такій інституції, як Пенсійний фонд України (ПФУ), що здійснює формування і реалізацію державної політики у сфері пенсійного страхування, забезпечує збирання та акумулювання страхових внесків, облік осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, фінансування потреб пенсійного забезпечення населення, здійснює контроль над цільовим використанням коштів.

Із 2017 р. відбулися зміни в механізмі формування бюджету ПФУ, що стосуються розподілу єдиного соціального внеску (ЄСВ). Так, із суми ЄСВ 22%, що сплачуються роботодавцем, у бюджет ПФУ на пенсійне страхування розподіляється 82,52%. Однак і цих коштів виявилось недостатньо, і нині покриття дефіциту бюджету ПФУ здійснюється за рахунок коштів державного бюджету.

Середній розмір пенсії по Україні на 1 січня 2020 р. становить 3082,98 грн. проти 2645,66 грн. на 1 січня 2019 р., тобто зріс на 437,32 грн. Мінімальна пенсія за віком зросла на 141 грн. (з 1497 грн. на 01.01.2019 р. до 1638 грн. на 01.01.2020 р.). Якщо розглядати розмір пенсійних виплат за аналізований період в розрізі видів пенсій, то найбільше зростання відбулося в пенсійних виплатах у випадку втрати годувальника, що становить 499,2 грн. Максимальний розмір пенсій, які призначаються в Україні, становить 16380 грн. Водночас, майже 9 тис. пенсій, призначених до 1 жовтня 2019 р., виплачуються в раніше встановлених розмірах, без обмеження максимальним розміром. Найбільша пенсія, яка виплачується, становить 58764,62 грн. Така пенсія призначена за вислугу років працівнику льотно-випробувального складу, Герою України. Найбільша чисельність пенсіонерів отримують пенсії, призначені згідно з ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» – 10876,3 тис. осіб, середній розмір яких становить 1730,77 грн.; за «військовим» законом – 32,8 тис. осіб, розмір пенсій 2745,43 грн., за спеціальними законами отримують пенсії 154,3 тис. осіб, що становить 4010,53 грн. [3].

Як свідчать дані сайту ПФУ, загальна чисельність застрахованих осіб у грудні 2019 р. склала 12,8 млн. осіб, із яких найманих працівників – 10,1 млн. осіб. У 2020 р. призупинено зменшення кількості застрахованих осіб – найманих працівників. Якщо у 2015 р. їх кількість зменшилась на 66,2 тис. осіб, то у 2016 р. приріст склав 407,1 тис. осіб. Із 10,2 млн. найманих працівників 1238,2 тис. осіб у 2016 р. отримували заробітну плату на рівні або менше мінімальної (1600 грн.), із них близько 222,5 тис. осіб – працівники бюджетної сфери. Чисельність таких працівників збільшилася у 2016 р. порівняно з попереднім роком на 38,8% (на 325,5 тис. осіб). Заробітну плату менше 3200 грн. у грудні 2016 р. отримувало 4,1 млн. працівників (40,6% від їх загальної чисельності), в т.ч. у бюджетній сфері 1,1 млн. працівників [4].

Кошти державного бюджету у складі доходів Пенсійного фонду України у 2019 р. становили 31,1% або 75,8 млрд. грн., а у 2015 р. їх обсяг зріс до 94,8 млрд. грн. або на 19 млрд. грн., що становило 35,8% усіх доходів бюджету Фонду. У 2016 р. загальний обсяг коштів державного бюджету у складі доходів Фонду зріс на 79,5 млрд. грн., або більше як у два рази (з 94,8 млрд. грн. у 2015 р. до 142,5 млрд. грн. у 2016 р.).

Недовиконання планових показників характерно і для коштів державного бюджету, а саме виконання плану надходжень становить лише 98,2% у 2014 р., у 2015–2016 рр. відмічено 100% виконання плану. Найбільшу частку в структурі надходжень із державного бюджету до бюджету Пенсійного фонду займає дотація на виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами, що складає 80,6%.

Вплив вищезгаданих чинників розбалансував пенсійну систему, вона втратила свою фінансову рівновагу, а процес пенсійного реформування своєю демократичністю. Оскільки в Україні сьогодні наявний вплив як інфляційних чинників, так і демографічних, а крім того, відчувається серйозна нестача інвестиційних ресурсів, можна зробити висновок, що пенсійна система України має включати елементи як солідарної, так і накопичувальної систем. Тому вибір Україною трирівневої моделі як основи для реформування чинної пенсійної системи можна вважати досить зваженим. Вона дозволить розподілити між трьома її складовими ризики, пов'язані зі змінами у демографічній ситуації, яка стає все гострішою, з коливаннями в економіці та на ринку капіталів. Це зробить пенсійну систему фінансово збалансованішою та стійкішою, застрахує працівників від зниження загального рівня доходів після виходу на пенсію.

Список використаних джерел:

1. Дідковська Т. О. Поняття та сутність пенсійного забезпечення в Україні: сучасні реалії та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / Т. О. Дідковська. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12dtotpr.pdf>.
2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 02.03.2015р., № 213-VIII – [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
3. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України “Демографічна та соціальна статистика” – [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://portal.pfu.gov.ua/>.
5. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації: Монографія / Е.М. Лібанова, А.О.Бахмач, О.А. Васильєв та ін.; За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2010. – 270с.
6. Пенсійний фонд України. Організаційно-правові та соціально-економічні засади функціонування / Б.О.Зайчук, О.Б.Зарудний, С.Б. Березіна. – К: НВП "АВП" рекомендовано МОН України, 2006. – 298 с. 25.

Маслова М.В., здобувач початкового рівня (короткого циклу)
Міщенко В.С., канд. екон. наук, доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

АКЦИЗНИЙ ПОДАТОК ЯК ФОРМА СПЕЦИФІЧНИХ АКЦИЗІВ

Акцизний податок є досить важливим фінансовим інструментом регулювання економічних та соціальних процесів. Акцизне оподаткування надає можливість через цінові механізми впливати на обсяги виробництва та реалізації окремих підакцизних товарів як на митній території України, так і в сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Акцизний податок (до 2011 р. – акцизний збір) – це різновид непрямих податків, яким оподатковуються високорентабельні та монопольні товари, який включається у ціну товару та платниками якого виступають кінцеві споживачі товару, на який нараховується акциз.

Дослідження економічної сутності акцизного податку надає можливість визначити його функції до яких відносять [5, с. 103]:

- фіскальна – спрямована на мобілізацію і зростання податкових надходжень до державного і місцевого бюджету;
- регулююча, спрямована на забезпечення балансу рівня споживання підакцизних товарів і відсотком акцизу, який включається в ціну;
- контрольна, забезпечує виконання фіскальної функції щодо виконання планових показників бюджету.

Фіскальна функція акцизного податку, як і любых інших, це поповнення фінансових ресурсів держави з метою виконання нею своїх функцій. У цьому ракурсі акциз виконує роль «наповнювача» державного бюджету грошовими коштами, займаючи одне із важливих місць у системі державних податкових доходів [7, с. 108].

Одним з невід'ємних елементів податкових систем країн світу є індивідуальний (потоварний) акциз, який в Україні має своє втілення у функціонуванні такого податку як акцизний [6].

Існує два види акцизів:

1. Специфічні
  - акцизний податок
2. Універсальні
  - податок з продажу
  - податок з обороту
  - податок на додану вартість [2].

Перелік підакцизних товарів може змінюватися шляхом внесення змін до Податкового Кодексу. На даний момент це: спирт, алкогольні напої та пиво, сигарети, тютюн і його замінники, легкові автомобілі, кузова, причеми, мотоцикли, газ і нафтопродукти, ювелірні прикраси (до 2003 року), дизельне паливо.

Платники акцизного податку є специфічною категорією, яка використовується для визначення сукупності суб'єктів господарювання та фізичних осіб, на яких положеннями Податкового кодексу покладено обов'язок сплати акцизного податку.

Платниками акцизного збору, після останніх змін до Податкового кодексу, вважаються:

1. Компанія-імпортер.
2. Виробник.
3. Продавець підакцизних товарів, який отримав їх шляхом конфіскації, знахідки, успадкування.
4. Суб'єкт, який не забезпечив цільове використання підакцизних товарів.
5. Фізичні особи, які провозять через кордон підакцизні товари в більшому обсязі, ніж дозволено міжнародними угодами [6].

Підакцизні товари зобов'язують виробника стягувати вартість податку з споживача. Така схема розрахунку введена на державному рівні. Ця система необхідна в першу чергу для того, щоб контролювати оборот акцизних товарів.

Акцизному оподаткуванню властиві переваги і недоліки. До переваг акцизного оподаткування необхідно віднести: нейтральність щодо вибору між поточним та майбутнім споживачем; прийнятність для економічно активного населення, порівняно з податками на доходи; вища фіскальна ефективність, оскільки їхня база менш чутлива до коливань економічної кон'юнктури; змога регулювати споживання окремих товарів [1, с. 64].

Недоліками акцизного оподаткування в Україні є: вплив на ціни; неповне врахування платоспроможності споживачів, оскільки за однакових умов споживання індивіди можуть мати різну платоспроможність; більша частка в доходах малозабезпечених верств населення, а тому вони вважаються менш справедливими; обмеження споживання, що у довгостроковій перспективі може призвести до скорочення обсягів виробництва; зменшення обсягів доходу, який міг би бути спрямований на заощадження [1, с. 65].

Фіскальна складова акцизного податку у структурі доходів державного бюджету досить суттєва. Відзначимо, що надходження від акцизного податку у 2014-2018 рр. мали наявну тенденцію до зростання, зокрема в 2014 році контролюючим органам вдалося мобілізувати на 1627,7 млн. грн. більше аналогічного показника 2018 р.

Відбулося значне зростання й протягом 2017 р., а саме на 1999,8 млн. грн. Що стосується частки акцизного податку в структурі податкових надходжень, то вона доволі значна і коливається в межах 10 – 14%, та за аналізований період з 2014 – 2018 рр. досягла свого максимуму – 12,39%. План по надходженню акцизного податку за період 2010-2015 рр. виконувався лише двічі, а саме у 2014 р. та 2015 р., коли до державного бюджету надійшло 44 941 млн. грн. або 109,2 % від запланованого та 63111 млн. грн. або 105,1 % від плану відповідно. В структурі акцизних надходжень переважають спиртні напої, тютюнові вироби та

нафтопродукти.

Основними проблемами на даному етапі становлення акцизного оподаткування пов'язані з порядком стягнення та нарахування акцизу, використанням адвалерної ставки і з високими ставками податку, які змушують підприємців вести тіньові операції, імпорту та експорту контрабандної продукції.

Підвищення рівня специфічного акцизного оподаткування є ефективним інструментом як наповнення бюджету, так і зниження рівня споживання тютюнових виробів. Однак, що стосується безпосередньо виробників підакцизної продукції, то ситуація протилежна. Підвищення його ставок супроводжується обов'язковим підвищенням цін, що в свою чергу обмежує обсяг реалізації товарів і призводить до: або нагромадження нереалізованих товарів, або до спаду їх виробництва. Всі ці фактори впливають на фінансові результати товаровиробника. Окрім цього побічним наслідком підвищення акцизних ставок є перехід товаровиробників в тіньовий сектор економіки, який за останні роки тільки збільшувався.

Список використаних джерел:

1. Дмитренко А.В., Лебедик Г.В. Особливості справляння акцизного податку в Україні та практика оподаткування. *Eurasian Academic Research Journal*. 2017. №12. С. 61–66.

2. Закон України «Про ставки акцизного збору та ввізного мита на тютюнові вироби» від 06.02.1996 р. № 30/96. URL: <http://search.liga.zakon.ua/l> (дата звернення 10.10.2020).

3. Закон України "Про ставки акцизного збору та ввізного мита на спирт етиловий та алкогольні напої" від 07.05.1996 р. № 178/96. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/> (дата звернення 10.10.2020).

4. Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2018 році" від 07.12.17 р. № 2245 VIII.

5. Макаренко В.В. Напрями вдосконалення адміністрування акцизного збору в Україні / В.В. Макаренко // Інноваційна економіка. Всеукраїнський наукововиробничий журнал. – 2012. – № 5.

6. Податковий кодекс України. URL: http://sfs.gov.ua/nk/rozdilv_i_aksizniy_podatok (дата звернення 10.10.2020).

7. Юрчишена Л.В., Шевчук Ю.І., Концептуальні засади адміністрування та фіскаль(ний) потенціал акцизного податку в Україні. *Фінанси, облік, банки*. № 1 (24). 2019. С. 102 – 112.

РОЗВИТОК РИНКУ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ ПІСЛЯ ЗМІНИ РЕГУЛЯТОРА

Страхові компанії відіграють важливу роль в економічному житті країни. Головною функцією страхування є захист фізичних та юридичних осіб від імовірних збитків у разі настання страхових подій. Водночас, страхові компанії підпадають під потенційний негативний вплив ризиків, які можуть загрожувати їх платоспроможності та мати негативні наслідки для споживачів послуг страхування. Саме впевненість споживачів у надійності страхової компанії є однією з основних засад розвитку страхового ринку.

Ефективне регулювання та нагляд за ринком роблять можливою таку впевненість та довіру до страховиків. Проте, на сьогоднішній день, розвиток ринку стримує ряд факторів, зокрема, у низки страхових компаній наявні проблеми з платоспроможністю та ліквідністю, немає чіткої бізнес-моделі, рівень управління ризиками та корпоративного управління є низьким. Усе це робить ринок непрозорим та неконкурентним.

Протягом 2013-2018 рр. деякі великі страхові групи, зокрема AEGON, AXA, SEB, AIG і HDI, вийшли з України, у тому числі через недобросовісну конкуренцію на ринку. Зазначені вище системні проблеми на ринку страхування в Україні спричинені, перш за все, неналежним правовим регулюванням, а також недосконалою регуляторною політикою та браком належного нагляду за її реалізацією. Тож розбудова стійкого та надійного ринку страхових послуг потребує значних зусиль від регулятора і учасників ринку страхування.

У вересні 2019 р. ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг», згідно з яким з 1 липня 2020 р. Національний банк України (НБУ) став регулятором та наглядовим органом на ринку страхування. Метою НБУ є формування платоспроможного, стійкого, конкурентного ринку страхування в Україні з належним захистом прав споживачів послуг страхування. Для її досягнення НБУ запроваджує нову модель регулювання ринку страхування, яка враховує положення директив ЄС, світові практики регулювання та нагляду за ринком страхування та перестрахування, а також особливості ринку страхування в Україні.

Нова модель передбачає удосконалення вимог до ліцензування, оцінки платоспроможності та ліквідності, корпоративного управління та системи управління ризиками, застосування ризик-орієнтованого пруденційного нагляду, нагляду за ринковою поведінкою, а також визначення процедури реорганізації, відновлення діяльності та виведення компаній з ринку.

Зважаючи на загальну економічну ситуацію, спричинену рецесією та пандемією коронавірусної хвороби (COVID-19), НБУ впроваджуватиме нову регуляторну модель після ретельного вивчення стану ринку страхування та обговорення з учасниками ринку

В Україні ринок страхування є незначним за обсягом активів та за рівнем споживання страхових послуг. Показник проникнення, що визначається як співвідношення обсягу залучених страхових премій до ВВП, становить 1,4%. Для порівняння, у Європі – 5,0%, в середньому у світі – 6,1%. Показник щільності страхування – це розмір страхової премії на одну особу – в Україні перебуває на дуже низькому рівні і на кінець 2018 р. становив 34 дол. США.

Станом на кінець 2018 р. частка п'яти найбільших страхових компаній за обсягом активів загального («non-life») страхування становила 25% ринку, а частка 20 найбільших за обсягом активів компаній становила 58% ринку. Частка двох найбільших компаній страхування життя становила 74% активів. Частка валових премій із загального страхування у 2018 р. становила 92,1% від загального обсягу валових премій, і лише 7,9% було отримано від страхування життя. Для порівняння, у ЄС частка премій за договорами страхування життя становить 58% та є джерелом довгострокового фінансування економіки.

У структурі загального страхування найбільшу частку займає автострахування (КАСКО, ОСЦПВ (внутрішнє) та «Зелена картка») – 26,3% від загального обсягу отриманих валових страхових премій у 2018 р. Страхування життя за договорами накопичувального страхування в Україні є непопулярним і здійснюється переважно як ініціатива з боку роботодавців..

Недосконале законодавство, брак належного регулювання та нагляду за діяльністю та ринковою поведінкою страхових компаній і посередників призвели до накопичення системних проблем, які потребують негайного вирішення. Загалом усі вони призводять до низької довіри до компаній сектору та не дають йому належно розвиватись.

Наявна система оцінки фінансового стану страховиків не дає змоги регулятору своєчасно отримувати об'єктивні дані про діяльність компанії та вчасно реагувати на проблеми з платоспроможністю. Унаслідок цього регулятор не має необхідних механізмів контролю за виконанням вимог щодо платоспроможності страховиків. За чинної регуляції страхові компанії мають змогу суттєво занижувати резерви та завищувати вартість активів (відстрочена аквізиція, завищена вартість корпоративних цінних паперів, нерухомості, дебіторської заборгованості). Через це оцінити реальну платоспроможність страховиків майже неможливо, оскільки формально наявний капітал насправді може виявитися недостатнім. Також недостатній обсяг високоякісних ліквідних активів для здійснення потенційних виплат створює проблеми ліквідності. Водночас у регулятора немає інформації щодо строковості за потенційними виплатами та активами, що робить неможливою оцінку щодо розривів ліквідності. Внаслідок цього рівень платоспроможності та ліквідності багатьох страхових компаній є вкрай низьким та потребує підвищення.

Переважає більшість страхових компаній в Україні працює без чіткої стратегії розвитку та бізнес-моделі. Особливості ціноутворення призводять до формування концентрованої структури страхового портфеля, недиверсифікованості продуктів та ризиків страхування. У результаті демпінг страхових компаній ще більше поглиблює проблеми на ринку.

На сьогодні через недоліки чинного законодавства та, зокрема, регуляторної політики на ринку, страхові послуги використовуються з метою зниження бази оподаткування. Аналіз діяльності страховиків дає підстави вважати, що головною бізнес-метою окремих страховиків є діяльність, пов'язана з виведенням капіталу, легалізацією доходів, отриманих незаконним шляхом, оптимізацією податків, у т.ч. шляхом конвертації безготівкових коштів у готівку.

В Україні не існує механізму гарантування страхових виплат за договорами довгострокового страхування життя, що також є однією з причин непопулярності цього виду страхування. Чинна процедура виходу з ринку не захищає прав споживачів страхових послуг належним чином. Вона є дуже тривалою та через свою недосконалість часто дає можливість недобросовісним страховикам вийти з ринку, не виконавши своїх зобов'язань за договорами.

Низький попит на страхові послуги в Україні зумовлений, насамперед, такими факторами: недовіра до непрозорого ринку страхування; відсутність дієвої системи захисту прав споживачів страхових послуг; фінансова необізнаність громадян у страхових продуктах; низька платоспроможність населення; неринкова поведінка страховиків щодо споживачів; низький рівень кваліфікації страхових посередників.

Побудова та впровадження нової моделі регулювання ринку страхування в Україні передбачає:

- посилення стандартів ліцензування, зокрема розкриття страховими компаніями структури власності, кінцевих бенефіціарних власників та їх відповідальності за результати діяльності страховиків та перестраховиків;
- встановлення вимог до системи управління ризиками;
- посилення вимог до прийнятності активів та оцінки їхньої якості, оцінки резервів, структури капіталу та рівня його достатності;
- формування системи раннього виявлення ризиків та вчасного реагування;
- розроблення процедури відновлення діяльності страхової компанії;
- розроблення процедури реорганізації або виходу страховика чи спеціалізованого перестраховика з ринку;
- встановлення вимог щодо обліку та звітності відповідно до МСФЗ;
- комунікацію між регулятором та суб'єктами регулювання при формуванні регуляторної політики та здійснення нагляду за ринком страхування.

Запровадження нової моделі регулювання та нагляду здійснюватиметься поступово протягом перехідного періоду, який буде визначено після ґрунтовного аналізу стану страхового ринку. Учасники ринку страхування матимуть час для побудови належної системи корпоративного управління та внутрішнього контролю, системи управління ризиками та кодексу ринкової поведінки, визначитись із стратегією розвитку та бізнес-моделлю, сформувати відповідну достатність капіталу, забезпечити необхідний рівень ліквідності та якості активів, що сприятиме фінансовій стійкості компаній, відновленню прозорості середовища діяльності та довіри споживачів до ринку страхових послуг.

Список використаних джерел:

1. Онлайн-журнал про страхування «Фориншурер». URL: <https://forinsurer.com>.

Приходько А.Г., здобувач першого (бакалаврського) рівня
Міщенко В.С., канд. екон. наук, доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ СТРАХУВАННЯ

Згідно зі статистичними даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), медицина в світі дорожчає з кожним роком у країнах, що розвиваються, в середньому на 6% щорічно, в розвинених – на 4%. Станом на 2019 рік витрати на медицину у світі склали 10% від глобального валового внутрішнього продукту, і швидкість зростання витрат випереджає швидкість зростання світової економіки. Згідно даних Організації економічного співробітництва та розвитку станом на 2018 рік найбільше коштів на душу населення витрачає США — приголомшливі 10 000 доларів. За США слідують Люксембург – 8000 доларів, Норвегія та Швейцарія – 7000 доларів на душу населення. Для порівняння, згідно даних Світового банку в Україні витрати на душу населення станом на 2015 рік складали 77 доларів [5].

На початку 2020 року Україна стоїть на порозі впровадження страхової медицини. Звісно, основним питанням страхування є джерела та об'єми фінансування медичної допомоги населенню. Світова практика свідчить про використання трьох основних джерел фінансування медичних послуг — податкові кошти, кошти з фонду обов'язкового страхування, прямі платежі пацієнтів. Вибір джерела фінансування безпосередньо визначає модель медичного страхування в країні. Необхідно зауважити, що у світі не існує єдиної «ідеальної» моделі фінансування охорони здоров'я. Про це свідчить той факт, що численні аналітичні звіти та огляди з порівнянням систем медичного страхування дають різні топи, і єдине що можна констатувати, це те, що країни Європи та Азії знаходяться на вершині, а тепер згадайте яка країна витрачає найбільше коштів на охорону здоров'я.

Тривалий час в Україні йдуть дискусії щодо необхідності впровадження страхової медицини. За останні 5 років держава зробила перші кроки до страхової медицини і теперішня влада дає зрозуміти, що робота в цьому напрямку не буде припинена. Якщо зібрати в одне ціле всі проведені реформи та прогнози, то в Україні вибудовується модель, що близька до іспанської. Становлення страхової медицини в Україні можна розділити на 3 етапи [5].

Етап 1. У грудні 2017 року створено Національну Службу Здоров'я України (НСЗУ) — центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення. Іншими словами НСЗУ є попередником державного страховальника. В рамках Програми медичних гарантій вже функціонує первинна допомога. З квітня 2020 планується фінансування по Програмі медичних гарантій екстреної, вторинної, третинної, паліативної допомоги та реабілітації.

Етап 2. Адаптація закладів охорони здоров'я до нових моделей підпорядкування, функціонування та фінансування.

Система, що впроваджується, надасть можливість пацієнту самостійно обирати заклад охорони здоров'я для отримання медичної допомоги, що в свою чергу призведе до жорсткої конкуренції на ринку медичних послуг. Це змусить неефективних менеджерів закладів охорони здоров'я стати ефективними або піти.

Етап 3. Розробка та прийняття закону про загальнодержавне добровільне медичне страхування. При цьому важливо буде залучити до діалогу і державного страховика і приватні страхові компанії, оскільки державний страховальник повинен забезпечувати мінімальний набір медичних послуг з врахуванням пріоритетності, а приватні страхові компанії в змозі забезпечити додаткові страхові програми на більш широкий спектр медичних послуг та для окремих популяцій населення, наприклад, для працюючих осіб.

Загалом виконання усіх вищезгаданих етапів повинно створити конкурентний ринок серед закладів охорони здоров'я, що в свою чергу призведе до необхідності перебудови системи контролю якості послуг, що однозначно позитивно вплине на медицину в державі в цілому. При продуманому підході до побудови національної системи страхування важливо забезпечити мінімальний рівень страхування (невідкладна допомога) для малозабезпечених верств населення за рахунок держави та залишити можливість розширеного страхування через приватні структури.

Для впровадження і успішного подальшого розвитку організація обов'язкового медичного страхування повинна відповідати міжнародним стандартам, що ґрунтуються на таких принципах як:

1. Всезагальність. Він виступає ключовим принципом в системі запровадження обов'язкового медичного страхування, адже, полягає в тому, що всі громадяни країни незалежно від віку, статі, стану здоров'я, національності, місця проживання, рівня доходу, соціального становища і т. ін. мають право на отримання гарантованого державою рівня медичних послуг.

2. Некомерційний характер. Основна мета даного принципу є спрямування прибутків під час здійснення обов'язкового медичного на розширення страхових резервів для його здійснення.

3. Обов'язковість сплати страхових внесків до фонду обов'язкового медичного страхування всіма юридичними особами та працюючими громадянами. Для непрацюючих осіб джерелом внесків до фонду обов'язкового медичного страхування є загальнодержавні фонди соціального страхування.

4. Забезпечення державою доступності медичної допомоги всім громадянам на визначеному законодавством рівні. Даний принцип у майбутньому планується забезпечуватись завдяки здійсненню контролю за збиранням, перерозподілом та використанням коштів фонду обов'язкового медичного страхування.

5. Встановлення законодавством розміру страхових платежів з ОМС, обсягу і порядку їх сплати.

6. Незалежність рівня страхового забезпечення від обсягу індивідуальних внесків застрахованого [3].

Тренд на страхування життя збільшується, і з роками українці все більше і більше потрапляють під цей тренд, відповідно збільшується кількість

страхувань. На даний момент в структурі медичного страхування переважає корпоративне, а частка за програмою особистого страхування становить близько 6%.

Враховуючи кількість компаній на ринку у динаміці 2016-2018 років, а також за 9 місяців 2019 року можна помітити, що тенденція прямує до зменшення. Загалом основною причиною невеликої кількості страхових компаній типу «Life» виступає саме труднощі під час отримання ліцензії із надання послуг страхування людського життя.

До проблем ринку медичного страхування відносять:

- економічну нестабільність в країні;
- відсутність значного контролю держави на страховому ринку, адже можливе виникнення монополії на ринку, це може призвести до неконтрольованого формування цін на послуги;
- низьку платоспроможність населення, адже не кожен українець може дозволити купити страховку;
- не висока обізнаність населення у потрібності страхових договорів.

На діаграмі нижче видно, що протягом 2016-2018 років виплати зростали і середньому склали 60% відповідно до суми премій. Станом на 30 вересня 2018 року та 30 вересня 2019 року частка виплат становила в середньому 57%.

Отже, реформування системи медичного обслуговування в Україні з подальшим переходом до обов'язкового страхування громадян – шлях, який дасть поштовх до розв'язання більшості проблем медичної галузі держави. І хоча наразі намагання здійснення цього реформування стикається з великою кількістю перепон та противників, проте, залишається одним з першочергових напрямів соціальної політики держави. Адже, позитивними наслідками, що очікуються від запропонованої системи заходів щодо запровадження і розвитку страхової медицини в Україні сприятимуть її подальшому розвитку і створенню умов для повного задоволення потреб населення в одержанні доступної й якісної медичної допомоги.

Список використаних джерел:

1. Єрмілов В.Т. Медичне страхування: комерційний чи соціальний варіант. Урядовий кур'єр. 2009. С.21.
2. Говорушко Т. А. Страхові послуги: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2012. 400 с.
3. Солдатенко О. В. Добровільне медичне страхування як джерело фінансової забезпеченості медичної галузі. Фінансове право. 2010.№1(11). С. 31-34.
4. Ковальчук С.В., Форкун І.В. Фінанси : навч. посіб. Львів, 2014. 568 с.
5. Аналіз ринка медичного страхування України 2020 рік - <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-medicinskogo-strahovaniya-v-ukraine-2020-god>.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ПІДПРИЄМСТВА ТА ФОРМУВАННЯ ЇХ

Сутність фінансових ресурсів є предметом уваги науковців вже багато років. Отримані результати теоретичних досліджень є підґрунтям практичної діяльності підприємств, це основа для розробки програм, проектів та стратегії розвитку підприємства. Фінансові ресурси супроводжують всі етапи функціонування суб'єкта господарювання. Тому визначення складу фінансових ресурсів та створення чіткої класифікації, яка відповідає вимогам практичної діяльності підприємства, є дуже важливим кроком у всебічному дослідженні багатогранної категорії "фінансові ресурси".

Визначенням економічної сутності і особливостей походження фінансових ресурсів займалася велика кількість вітчизняних та закордонних науковців, проте спільної думки відносно трактування сутності фінансових ресурсів, до цього часу не сформовано. Фінансові ресурси є багатоаспектним поняттям, підходи до визначення якого, на думку різних авторів, значно розрізняються.

Найширше розкриває поняття фінансових ресурсів П. Лайко як сукупність грошових коштів у фондовій, не фондовій або матеріальній формі, які призначені для виконання зобов'язань, здійснення поточних витрат і витрат на забезпечення розширеного відтворення [1].

У спеціалізованій літературі сутність фінансових ресурсів зазвичай трактують як грошові фонди, котрі створюються у процесі розподілу, перерозподілу та використання валового внутрішнього продукту, що створюється впродовж деякого проміжку часу в державі [2].

А. Поддєрьогін, М. Білик, Л. Буряк наголошують на тому, що: "Фінансові ресурси підприємства – сукупність грошових коштів у фондовій, нефондовій або матеріальній формі, які призначені для виконання фінансових зобов'язань, здійснення поточних витрат і витрат на забезпечення розширеного відтворення" [3].

О. Гудзь стверджує, що: "фінансові ресурси — сукупність усіх високоліквідних наявних активів, які перебувають у розпорядженні підприємства та призначені для виконання фінансових зобов'язань і розширеного відтворення, пов'язуючи їх обсяг та склад із платоспроможністю підприємства" [4].

Фінансові ресурси підприємств – це їх власний та залучений грошовий капітал, який вони використовують для формування власних активів та здійснення виробничо-фінансової діяльності з метою отримання прибутку.

В економічній теорії групування фінансових ресурсів підприємства здійснюють за різними ознаками:

- за формою власності (приватні; колективні; державні; комунальні; міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав);
- за цільовим призначенням (на фінансування у заснуванні підприємства, на розширення діяльності; рефінансування; на санаційне фінансування);

- за формою виявлення (грошові фонди; кошти в не фондовій формі);
- за способом формування (створені під час заснування підприємства; створені за рахунок власних та привієняних до них коштів; мобілізовані на фінансовому ринку; держані у порядку розподілу грошових коштів);
- за напрямками використання (платежі державі, інвесторам, кредиторам, страховим; інвестування в розвиток власного виробництва; інвестування в цінні папери; формування фондів споживання та нагромадження; на благодійні цілі та спонсорство).

Склад власних та залучених, позичених фінансових ресурсів підприємств України за 2012-2019 рр. змінювався і дещо від підприємств сільського, лісового та рибного господарства України. Всі підприємства України за період з 2012 по 2019 рр. мали тенденцію до швидкого зниження нерозподіленого прибутку і, як результат, збитки останні 5 років. Сума позичених, залучених коштів зростає в рази, що підтверджує те, що підприємствам катастрофічно не вистачає власних коштів і вони змушені залучати зовнішні ресурси, у тому числі загальна сума короткострокових кредитів банків має тенденцію зростання. Тим часом, підприємства сільського, лісового та рибного господарств України мають більш позитивну динаміку розвитку за 5 років. Фінансові ресурси виросли більш, ніж в 3 рази, в тому числі власні ресурси також виросли в 1,5 рази. Частка позичених, залучених грошових коштів також виросла, у тому числі і сума кредитів банків.

Отже, формування та використання фінансових ресурсів на підприємствах – це процес утворення грошових фондів для фінансового забезпечення операційної, інвестиційної діяльності, виконання фінансових зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання. Адже саме фінансові ресурси є основою функціонування підприємств різних галузей та форм власності. Окрім того, підприємствам слід визначити правильне співвідношення власних і позикових джерел фінансування, яке забезпечить їм стабільне функціонування і можливість отримання прибутків.

Список використаних джерел:

1. Лайко П., Мних М. Фінанси підприємств: підручник для студ. ВУЗів. Київ: Знання України, 2004. 428 с.
2. Бердар М. Управління процесом формування і використання фінансових ресурсів підприємства на основі логістичного підходу. Актуальні проблеми економіки. 2008. № 5 (83). С. 133—138.
3. Фінанси підприємств / Поддєрьогін А., Білик М., Буряк Л. та ін.: за ред. А. Поддєрьогіна. 7-ме вид. Київ: КНЕУ, 2008. 552 с.
4. Гудзь О. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2007. 578 с.
5. Філімоненков О. Фінанси підприємств: Навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: МАУП, 2004. 328 с.
6. Дропа Я.Б., Терешко О.М. Формування фінансових ресурсів підприємств в сучасних умовах розвитку фінансової системи. — URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wpcontent/uploads/2017/01/60-1.pdf> (дата звернення 30.10.2020).

Слепцова Ю.А. здобувач⁷ першого (бакалаврського) рівня
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Ухвалена Кабінетом Міністрів України «Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» відкриває новий етап розвитку регіональної політики: реформування адміністративно-територіального устрою та моделі бюджетної системи. Метою Концепції є «визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування й територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад» [2].

Децентралізація – означає знищення, скасування або послаблення централізації певної системи і розширення прав її складових елементів. У сфері державної влади децентралізація полягає у передачі раніше належних державі певних повноважень у компетенцію субнаціональним органам влади – регіонам, або субрегіональним органам – місцевим громадам [3]. Адміністративна децентралізація полягає у процесі передачі центром своїх функцій для відправлення їх органам місцевої влади, а також певне розширення їх повноважень. Фінансова децентралізація – процес розподілу функцій, повноважень, фінансових ресурсів та відповідальності за їх використання між центральним, регіональним і субрегіональним рівнями влади.

У бюджетній системі це проявляється у формі фіскальної децентралізації, яка зводиться до того, щоб місцеві органи влади мали можливість самостійно приймати рішення з фінансових питань у межах своїх повноважень та юрисдикції, а також щоб місцеві бюджети отримували доходи переважно за рахунок тих фіскальних джерел, які генеруються жителями локальної територіальної громади і які використовуються заради їх інтересів. З позиції державно-територіального устрою, так і з позиції господарсько-економічної, центральне місце у реформаційному процесі належить громаді [1].

Децентралізація влади – це реальний шлях до підвищення якості повсякденного життя територіальних громад, це самодостатність громад, основним в понятті «децентралізація» слід вважати зміну системи управління, яка забезпечить передачу вагомої частини функцій центральної влади до місцевих органів влади та ініціативної самоорганізації громадян.

Серед українських науковців у сфері української економічної науки проблематику фінансової децентралізації розглядали Н. Бикадорова, Б. Данилишин, О. Василик, З. Варналій, М. Козоріз, М. Кизима, В. Кравченко, та інші відомі фахівці. Серед зарубіжних науковців: Р. Масгрейва у своїй праці «Фінансування урядів штатів та місцевих органів», В. Оутса – «Нариси фіскального федералізму»,

⁷ Науковий керівник М.О.Євдокімова, канд. екон. наук, доцент

«Фіскальний федералізм» та «Політична економія фіскального федералізму».

Згідно з Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, ці кроки включають максимальне залучення населення до ухвалення управлінських рішень, сприяння розвитку форм прямого народовладдя; удосконалення механізму координації діяльності місцевих органів виконавчої влади. Для того, щоб ці кроки країною були пройдені, має бути відповідне забезпечення: законодавче, організаційне та суспільне [2].

Законодавче забезпечення пов'язане з прийняттям законів про місцеве самоврядування, об'єднання громад, ринок праці, а також законодавчих актів, що регулюють питання фінансування та перерозподілу повноважень у сфері освіти, культури, соціального захисту населення, охорони здоров'я, охорони навколишнього природного середовища, надання житлово-комунальних послуг та інших суспільних послуг. Внесені зміни до Податкового кодексу, Бюджетного кодексу, діє Закон України «Про місцеві державні адміністрації», Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», Закон України «Про співробітництво територіальних громад», Закон України «Про ратифікацію Додаткового Протоколу до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах органу місцевого самоврядування», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг», Закон України «Про засади державної регіональної політики».

При реформуванні фінансових відносин регіонів необхідно сформувати такі регіони, які мали б достатній потенціал для розширеного відтворення та були економічно самодостатніми. Створення фінансово-самостійних адміністративно-територіальних одиниць призведе до змін не тільки у територіальних розмірах громад, але й у бюджетному та податковому законодавстві. В результаті проведених змін повинна бути створена відповідність результативності регіональної економіки надходженням до бюджетів. Однак, під час здійснення реформування територіального устрою необхідно враховувати потенційні можливості громади на здійснення самофінансування.

З початку 2015 року в Україні фактично запроваджена нова бюджетна модель, яка спрямована на забезпечення фінансової децентралізації, а саме: збільшення обсягу фінансових ресурсів у розпорядженні органів місцевого самоврядування, формування фінансово спроможних територіальних громад. Значну частину бюджетів місцевого самоврядування формують надходження від податків, механізм справляння яких належним чином не відпрацьований. Це стосується в першу чергу податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів, екологічного податку.

Сільські, селищні ради не можуть повністю розраховувати на наявні доходні джерела, оскільки порядок адміністрування відповідних форм оподаткування належним чином не визначений, а фіскальний потенціал оцінити досить складно. Рівень адміністрування місцевих податків є досить низьким, внаслідок недостатньої зацікавленості фіскальної служби у їх належному справлянні (на

відміну від податків, що формують державний бюджет) та ускладненому механізмі адміністрування (відсутності належних реєстрів з інформацією, необхідною для організації податкового процесу). Отже, адміністративно-фінансова децентралізація забезпечить можливість акумуляції коштів об'єднаних територіальних громад для уможливлення ефективного використання їх по цільовому призначенню.

Суспільне забезпечення процесу децентралізації являє собою підтримку суспільством запланованих державних адміністративно-територіальних перетворень. Необхідна підтримка формується за допомогою засобів масової інформації, створення освітніх програм навчальними закладами, за якими готують фахівців у сфері державного управління та самоврядування, створення суспільних організацій, які б основною метою мали допомогу населенню у розвитку різних форм самоорганізації та громадської активності у здійсненні контролю над якістю надання суспільних послуг державними органами та органами самоврядування. Велике значення має розповсюдження інформації щодо переваг та позитивних результатів процесу децентралізації [5].

Необхідне законодавче забезпечення щодо децентралізації поступово із законопроектів перетворюється у Закони України, які є необхідної базою для ухвалення організаційних та соціально-економічних рішень. Розмежування повноважень між органами держави та самоврядування, між рівнями самоврядування і територіальними органами виконавчої влади ускладнюється надто повільним формуванням спроможних громад та змінами адміністративно-територіального устрою України.

Список використаних джерел:

1. Буряк М.І. Адміністративно-фінансова децентралізація як фактор розвитку субрегіональних територіальних громад. Дніпропетровська державна фінансова академія. 2014. С. 58-65.

2. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р.

3. Большая экономическая энциклопедия. под. ред. А.И. Азрилиана. М. : Ин-т новой экономики. 1999. С.179.

4. Нехайчук Д.В. Вплив адміністративно-територіальної реформи на фінансову забезпеченість розвитку регіонів. Ученые записки таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: Экономика и управление. Том 24 (63). 2011. № 1.

5. Хандій О.О. Сучасний стан та собливості децентралізації влади в Україні. Економіка та право. Серія: Економіка. 2016. № 2 (44). С. 137-145.

Трипольська А.О., здобувач першого (бакалаврського) рівня
Міщенко В.С., канд. екон. наук, доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА СТАН СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття передбачає механізм матеріальної підтримки безробітних, який встановлює залежність отримання допомоги по безробіттю від розмірів внесків застрахованої особи та страхового стажу.

Матеріальна підтримка в разі настання безробіття надається одночасно з пропозицією всього комплексу заходів, спрямованих на якнайшвидше повернення безробітних до трудової діяльності. В той же час сьогодні в Україні спостерігається значний вплив пандемії на рівень зайнятості українців, а отже і на стан соціального страхування на випадок безробіття.

З початку дії карантину статус безробітного отримали 431,8 тис. осіб, що на 67% більше, ніж за аналогічний період минулого року. Загалом, вплив пандемії COVID-19 на розвиток ситуації на українському ринку праці призвів до безпосереднього зменшення залучення робочої сили до економічної діяльності. Такий безпосередній вплив на український ринок праці проявлявся через пряму тимчасову заборону або ж обмеження певних видів економічної діяльності в Україні та припинення / обмеження трудової міграції з України закордон.

Хоча, звичайно, існування зазначених проблем українського ринку праці ще в допандемічний період зовсім не означає, що пандемія COVID-19 не мала впливу на розвиток ситуації на цьому ринку. Ця пандемія радше внесла певні корективи в прояви означених проблем вітчизняного ринку праці та ймовірні шляхи їх розв'язання.

Загалом вплив пандемії COVID-19 на світову та українську економіки протягом березня – липня 2020 р. призвів до ряду таких змін на вітчизняному ринку праці:

- фактичного скорочення зайнятості в Україні;
- зростання кількості безробітних в Україні;
- зменшення кількості українців, що працюють закордоном (трудомих мігрантів);
- зменшення доходів населення України від продажу своєї робочої сили та самозайнятості через зменшення зарплати, втрати роботи та доходів фізичних осіб-підприємців [1].

Як зазначається в звітах НБУ, що саме через падіння сукупного попиту потреба в робочій силі у травні – червні 2020 р. залишалася нижчою, ніж до карантину. Натомість пропозиція робочої сили повністю відновилася на тлі відновлення роботи транспорту й пом'якшення карантину. Зазначені зміни потреби в робочій силі знайшли своє відображення в динаміці оплати праці. Сповільнення спаду у базових галузях у травні сприяло зростанню зарплати (на 3,0 % рік до року

(р/р) у номінальному та 1,4 % р/р у реальному вимірі). Також підтримку зарплатам надавали надбавки медичним працівникам, що працюють з хворими на COVID-19. У травні зниження кількості штатних працівників сповільнилося, а фонд оплати праці повернувся до зростання».

Причому наведені в зазначеному документі НБУ дані свідчать, що, попри загальне поліпшення ситуації із зарплатами найманих працівників в українській економіці в цілому, у ряді галузей ситуація із зарплатами була доволі складною. Насамперед це стосується готельно-ресторанного бізнесу, де заробітна плата працівників у березні нинішнього року була меншою, ніж в аналогічному періоді минулого року, приблизно на 18 %, а у квітні й травні 2020 р. – більше ніж на 40 % меншою, ніж в аналогічні місяці 2019 р.

Нинішня економічна криза в нашій державі, на відміну від попередніх, пов'язана із запровадженням в Україні та в багатьох державах світу, насамперед у європейських, прямих обмежень для здійснення ряду видів економічної діяльності, особливо трудомістких видів економічної діяльності у сфері послуг. Зокрема, характерною ознакою ринку праці в Україні стали великі масштаби прихованого безробіття за одночасно відносно невеликих масштабів зростання офіційно зареєстрованого безробіття. Наприклад, згідно з розрахунками інвестиційної компанії «Dragon Capital», «кількість безробітних в Україні, за підсумками квітня 2020 р., зросла з приблизно 9 до 20 %. Це означає, що із 17 млн робочих місць, що включають і тіньову економіку, 3,4 млн підуть у нікуди» [2].

Достеменно зауважимо, що, за даними Держстату України, у період з I кварталу 2016 р. до I кварталу 2020 р. включно рівень безробіття населення України віком 15–70 років коливався в межах 7,3–10,1 %. У I кварталі 2020 р., наприкінці якого й було запроваджено карантин в Україні, рівень безробіття населення віком 15–70 років становив 8,6 %. Однак у I кварталі 2019 р. рівень безробіття населення України віком 15–70 років становив 9,2 %, тоді як за підсумками 2019 р. він, як зазначено вище, становив 8,2 %.

Утім, самі по собі статистичні дані щодо загального рівня безробіття в Україні ще не повною мірою ілюструють складний характер цього аспекту функціонування ринку праці на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки. В короткотерміновому плані гнучкість ринку праці є вельми слабкою.

Тобто втрата місця постійної роботи дуже часто не призводить до миттєвого працевлаштування звільнених працівників навіть за наявності відповідних вакансій. Це пов'язано з дією ряду економічних і соціально-психологічних чинників. Зокрема, власне поняття наявності вакансій для звільнених працівників далеко не завжди однозначне. Адже нове місце потенційного працевлаштування за характером своєї роботи, рівнем оплати праці та рядом інших ознак не завжди ідентичне втраченому працівником місцю роботи. І тому людина, що втратила роботу, не завжди й не одразу може погоджуватися на запропоновані їй нові місця роботи.

І хоча проведений вище аналіз свідчить про доволі значне зростання безробіття в Україні під впливом пандемії COVID-19 у світі, кількість офіційно

zareestrovanih bezrobitnih nabagato mensha vid tsej, yku mozhna bylo b ochikuvati na pidstavі navedenih viще ocіnok.

Adzhe pri tomu sho bezrobitne naselennya vіkom 15–70 rokiv u I kvartali 2020 r. stanovilo 1 548,6 tис. osіb, a stanom na 1 chervnya 2020 r. v Ukraїnі 511,4 tис. osіb mali status bezrobitnogo. Tobto chiselnіstь bezrobitnogo naselennya vіkom 15–70 rokiv bіlьshe nіzh na 1 mln osіb pereviщuvala chiselnіstь ofіcіjno zareestrovanih bezrobitnih. Cya rozbіzhnіstь, mabutь, pov'yazana takozh із sumnіvami naselennya sho do efektivnostі robotи Derzhavnoї sluzhbi zayn'yatostі Ukraїni, osoblivo z funktsionuvannям mashtabnoї tіn'ovoї zayn'yatostі naselennya v naшіy derzhavі.

Проте, динаміка кількості осіб, що офіційно мали статус безробітного, загалом доволі точно відображає зміни зайнятості в галузях, що різною мірою постраждали від пандемії COVID-19 у світі та запровадження карантину в Україні. Зокрема, станом на 1 червня 2020 р. кількість осіб, що мали статус безробітного у сфері організації харчування, зросла, порівняно з аналогічною датою 2019 р., у 3,6 раза; у сфері операцій з нерухомістю – у 2,1 раза; у переробній промисловості – у 2 рази. Загалом же кількість осіб, що мали статус безробітного в Україні, за рік зросла в 1,7 раза. Ще майже 216 тис. працівників (з них понад 71 тис. – ФОП) отримують фінансову допомогу через свої підприємства за програмою щодо часткового безробіття».

Водночас варто зазначити, що зменшення сплати ЄСВ, який сплачується роботодавцями залежно від сумарної величини фонду заробітної плати всіх працівників підприємства, установи чи організації, може бути пов'язано не лише зі зростанням різних форм тіньової зайнятості, а й з такою формою прихованого безробіття, як вимушена відпустка працівників без збереження заробітної плати або ж з неповною зайнятістю в підприємствах, установах чи організаціях.

Список використаних джерел:

1. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 № 1533-III. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України (офіційний вебпортал). – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1533-14>

2. Олександр Іванов. Інфографіка. До якого рівня зросло безробіття в Україні через карантин [Електронний ресурс] / Олександр Іванов // Новое время. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://nv.ua/ukr/biz/economics/bezrobittya-v-ukrajini-skilki-ukrajinciv-vtratili-robotu-cherez-karantin-novini-ukrajini-50085855.html>.

3. Кулицький С. Український ринок праці під впливом пандемії COVID-19: стан та оцінка перспектив розвитку [Електронний ресурс] / С. Кулицький // Україна: події, факти, коментарі. – 2020. – № 12. – С. 43–57. – Режим доступу: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2020/ukr12.pdf>.

Хитрик Я.О., здобувач⁸ першого (бакалаврського) рівня
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ АПК

Необхідність ефективного розвитку банківського кредитування підприємств АПК зумовлюється, насамперед, тим, що сьогодні, в умовах дестабілізації економіки, саме АПК дає можливість вирішувати питання продовольчої безпеки, створювати надійне джерело бюджетних надходжень та потужний виробничо-економічний потенціал для розвитку сільських територій.

Дослідженням питань розвитку та вдосконалення банківського кредитування підприємств АПК присвятили праці такі науковці, як М. Дем'яненко, О. Гудзь, Р. Слав'юк, М. Малік, Б. Пасхавер, О. Непочатенко, П. Саблук, Т. Калашнікова, Г. Минкіна, А. Куйпер та ін.

В аграрній сфері кредитні ресурси відіграють вирішальну роль, адже зумовлюють сезонний розрив між вкладенням і надходженням коштів, безперервність процесів відтворення, значну потребу в обігових засобах, що перетворює кредит на основне джерело поповнення фінансових ресурсів. Обмеженість власних коштів змушує аграрні підприємства сподіватись на підтримку з боку банків через свої форми кредитування [3].

Кредит як певна система економічних відносин відрізняється від інших грошових відносин, тим, що рух грошей відбувається на умовах зворотності. В даному принципі полягає сутність кредитних відносин. Питання віднесення зворотності до змісту поняття кредиту дуже важливе, важливо забезпечити повернення коштів у встановлений термін. І в цьому сенсі терміновість, яка повинна забезпечуватися відповідно до встановлених договірних рамок, виступає як найважливіший принцип, основна умова зворотності кредиту [10].

Принцип строковості набуває особливого значення. Від його дотримання залежить забезпечення нормального суспільного відтворення та забезпечення ліквідності самих комерційних банків. Організація роботи банків в основному за рахунок позикових ресурсів не дозволяє їм вкладати залучені ресурси в безповоротні вкладення. Крім того, дотримання принципу зворотності кредиту в строк дає позичальнику можливість одержати в банку нові кредити і не сплачувати підвищені відсотки за прострочення позики.

Платність кредиту – принцип, що виражає необхідність не тільки прямого повернення позичальником отриманих від банку кредитних ресурсів, але і оплати їх використання. Економічна сутність плати за кредит відображається у фактичному розподілі додатково отриманої за рахунок його використання прибутку між позичальником і кредитором.

Основною формою забезпечення кредиту на сьогодні є застава. Кредитор, надаючи позичку під заставу, оцінює якість і ліквідність заставного майна. Ліквідність товарно-матеріальних цінностей, цінних паперів, фінансових вимог до третіх осіб тощо – це здатність цінностей перетворюватися в грошові кошти. В залежності від

---

⁸ Науковий керівник М.О.Євдокімова, канд. екон. наук, доцент

того, наскільки заставлене майно відповідає даним вимогам, визначається обсяг позички.

Цільовий характер кредиту – принцип, що поширюється на більшість видів кредитних операцій, виражаючи необхідність цільового використання коштів, отриманих від кредитора. Знаходить практичне вираження у 32 відповідному розділі кредитного договору, що встановлює конкретну мету видаваної позички, а також у процесі банківського контролю за дотриманням цієї умови позичальником. Порухення даного зобов'язання може стати підставою для дострокового відкликання кредиту або введення підвищеного позичкового відсотка.

Враховуючи специфічні особливості, притаманні підприємствам АПК, необхідно до основних принципів кредитування, додати принцип диференційованості. Цей принцип полягає в тому, що банки не повинні однаково підходити до вирішення питання та умов про видачу кредиту різним підприємствам АПК. Після комплексного дослідження діяльності позичальника – підприємства АПК, банк формує індивідуальні умови кредитування, які мають бути спрямовані на мінімізацію невизначеності в процесі кредитування і, як наслідок, ризику несвоєчасного повернення кредиту позичальником [5].

Серед усіх галузей сільське господарство одним перших відчуло результати відновлення банківського кредитування, адже за 11 місяців 2017 р. портфель гривневих кредитів аграріям виріс на 22,7% (до 46,8 млрд. грн.). Обсяг кредитів в іноземній валюті за той же період скоротився, що не завадило банкам показати загальне зростання портфеля агрокредитів майже на 9% (до 60,3 млрд. грн) [9].

У нинішній нестабільній ситуації ставлення аграріїв до кредитів досить скептичне. Результати опитування показали, що 58% сільгоспвиробників не приваблюють кредити, вони розраховують тільки на власні можливості. Водночас 42% аграріїв, котрих приваблюють кредити повідомили, що або працюють за овердрафтом, або залучають товарні кредити [7].

Досвід банківського кредитування підприємств аграрної галузі свідчить про те, що збитковість галузі, відсутність ліквідної застави, висока ймовірність неповернення кредитів та недосконалість законодавчих механізмів робили їх непривабливими для банків. Значний ризик неповернення кредитів змушує банки встановлювати високу відсоткову ставку за цими кредитами.

Сьогодні українські банки мають широкий арсенал фінансових інструментів для аграрного бізнесу, а саме, фінансування обігового та інвестиційного капіталу у формі кредиту, кредитної лінії, овердрафту, торгового фінансування (гарантії, акредитиви, аваль), лізингу. Якщо говорити про короткострокове фінансування на обіговий капітал, то банки пропонують переважно два варіанти, такі як овердрафти та відновлювані кредитні лінії.

Аграрна розписка – товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах [11]. Аграрні розписки поділяються на товарні та фінансові. Між ними є суттєва різниця. У першому випадку фермер повертає кредит сільськогосподарською продукцією, а в другому – коштами. Запозичення за аграрними розписками в обох

випадках можуть здійснюватись як матеріально-технічними ресурсами, так і грошима.

Механізм фінансування малих та середніх сільгоспвиробників аграрними розписками діє в Україні вже понад шість роки. Нині можливостями аграрних розписок користуються сільгоспвиробники 8 областей. Найбільше виписано аграрних розписок у Вінницькій, Полтавській, Черкаській, Харківській, Тернопільській, Миколаївській областях [1]. Станом на 27.08.2018р. в Україні виписано 674 аграрні розписки на 4,3 млрд. грн, із цієї суми 2,458 млрд. грн припадають на товарні аграрні розписки, а 1,842 млрд. грн. – на фінансові [2].

Розвиток аграрного сектору не повинен обмежуватись банківським кредитуванням. Щороку в Законі про держбюджет визначаються види державних цільових програм на підтримку підприємств АПК та суми витрат на них. Банківські кредити неспроможні повною мірою забезпечити потреби сільськогосподарських підприємств у кредитних ресурсах. Головним чином банківські кредити видаються на коротко- та середньотермінові періоди. Регулювання кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств є малоефективним, а державна підтримка – недостатньою. Незадовільні обсяги надходження кредитних ресурсів в аграрну сферу обумовлені жорсткими умовами та високими відсотковими ставками.

Список використаних джерел:

1. Артем'єва О.О. Банківське кредитування апк: сучасний стан та перспективи розвитку. Науковий вісник ужгородського національного університету. Серія: міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Випуск 21, частина 1. С. 13-18.

2. Аграрна розписка – що за «фрукт» і з чим його «їдять»? URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ bn/2016/november /issue-45/ article-22811.html>.

3. Барановський І.М. Зарубіжний досвід кредитування сільськогосподарських товаровиробників. Науковий вісник національного аграрного університету. 2008. № 119. С. 236–240.

4. Гроші та кредит: підручник. – 3-тє вид., перероб. і доп. / М.І. Савлук та ін.; за заг. ред. М. І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. – 598 с.

5. Ісаян А.М. Банківське кредитування підприємств АПК в умовах невизначеності: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: 08.00.08. Київ, 2016. 193 с.

6. Капран В.І., Кривченко М.С., Коваленко О.К., Омельченко С.І. Банківські операції: навчальний посібник. К: Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.

7. Кредити не приваляють 58% сільгоспвиробників. URL: <https://kurkul.com/news/2863-krediti-ne-privablyuyut-58-silgospvirobnikiv>.

8. Колотуха С.М. Кредитування сільськогосподарських підприємств як ефективне джерело інвестиційної діяльності. Економіка АПК. 2009. №1. С. 89-96.

9. Коробкова О.В. Агрокредитування: яким був рік і чого очікувати найближчим часом? URL: <https://nabu.ua/ua/olena-korobkova-7.html>.

10. Луців Б.П. Гроші, банки та кредит: у схемах і коментарях: підручни. Карт–бланш, 2-е издание. 2000. – 248с.

11. Про аграрні розписки: Закон України від 6 листопада 2012 р. № 5479-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5479-12>.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІСЦЕВИХ І ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ

Місцеві фінанси не входять до складу державних фінансів, хоча й пов'язані з ними. Фінанси місцевих органів влади підпорядковані державним фінансам, оскільки сучасна держава визнає обсяг функцій місцевого самоврядування та правове поле місцевих фінансів.

Державні фінанси і місцеві фінанси є інструментами реалізації функцій інститутів організації суспільного життя – держави та місцевого самоврядування. І ті, й інші фінанси обслуговують не приватні, а суспільні інтереси [2].

Під інститутами тут слід розуміти сукупність організаційних структур, які забезпечують функціонування державних та місцевих органів влади. Структуризація місцевих та державних фінансів дає змогу не лише показати сукупність фінансових відносин, що характеризують економічну сутність місцевих та державних фінансів, а й виявити характер взаємозв'язків між елементами структури.

Дедалі більшу роль у задоволенні соціальних інтересів і потреб відіграють фінансові ресурси місцевого сектору, але у тісному взаємозв'язку з державним. І ті, й інші фінанси обслуговують не приватні, а суспільні інтереси.

Велику роль у взаємозв'язку між державними та місцевими фінансами грає їх основа, тобто бюджети, які являють собою грошовий фонд формування і використання грошових ресурсів відповідних рівнів. Функціонування державних та місцевих фінансів невіддільне від держави. Їх необхідність зумовлена тим, що з будь-якого типу економічної системи основним призначенням держави є забезпечення фінансовими ресурсами тих потреб, які не можуть бути задоволені через ринковий механізм, а також особисто кожним громадянином з огляду на відповідні об'єктивні причини. До цих потреб належать, зокрема, структурна перебудова економіки, захист навколишнього середовища, оборона, правопорядок, проведення фундаментальних наукових досліджень, загальна освіта, підготовка кадрів, соціальне забезпечення і страхування, охорона здоров'я тощо. Виходячи з цього держава будує свою фінансову політику, визначаючи рівень втручання у господарську діяльність виробничих структур і соціального забезпечення своїх громадян. Таким чином місцеві та державні фінанси впливають на те, яка частка валового внутрішнього продукту має зосереджуватися у фінансових інституціях створюваних державою.

Державні і місцеві фінанси мають публічний характер. Державні фінанси в багатьох перехідних формах проникають у фінанси місцевих органів влади, беруть участь у їх формуванні. На державних фінансах лежить функція збалансування фінансів місцевих органів влади. На даному етапі в Україні важливо знайти такі

---

⁹ Науковий керівник М.О.Євдокімова, канд. екон. наук, доцент

форми взаємодії державних і місцевих фінансів, за яких буде гарантовано фінансову автономію місцевої влади й ефективність усіх публічних фінансів.

В Україні, як державі унітарній, особливо після прийняття Бюджетного кодексу, значно розширюється роль місцевих фінансів. Це проявляється у розширенні завдань і функцій, які покладаються на місцеві органи влади. Важливо визначити, які саме форми впливу місцевих органів влади, їхніх фінансів на економічну та соціальну сферу держави. Інакше кажучи, які функції покладені на місцеві фінанси та як вони пов'язані з функціями державних фінансів.

Держава та місцеве самоврядування розподіляють між собою функції соціально-економічного регулювання. Окрім вилучення, розподілу і перерозподілу частини ВВП до функцій соціально-економічного регулювання відноситься ще й нормативне (правове) регулювання соціально-економічних процесів. Тобто, як і держава, місцеві органи влади, у межах своєї компетенції також встановлюють певні правила поведінки суб'єктів господарювання.

Перерозподіляючи ВВП, місцеві органи влади поруч із державою впливають на соціально-економічний розвиток країни. У місцевих органах влади немає таких важелів регулювання соціально-економічної сфери, які належать центральній владі. Наприклад, монетарна політика, валютне регулювання, процентна та курсова політика та інше. Але у більшості розвинених країн органи місцевого самоврядування мають право приймати статuti або хартії міст, регіонів та інших адміністративних одиниць, а також інші регулюючі нормативні акти.

В Україні поступово зростає частка доходів місцевих бюджетах від платежів за послуги, які надає комунальний сектор економіки. Проте органи місцевого самоврядування України фактично позбавлені будь-яких повноважень у сфері цінової й тарифної політики.

Місцеві фінанси є фіскальним інструментом. Це дозволяє забезпечувати ресурсами місцеві органи влади для виконання покладених на них завдань. Таким чином, існує фіскальна функція як на державному, так і на місцевому рівнях. Однак, різниця полягає у тому, що фіскальна функція органів місцевої влади обмежується та регламентується державою, а фіскальна функція державних фінансів ніким не обмежується. Зміцнення фінансової бази регіонів неможливе без визначення додаткових доходних джерел, розширення доходної бази бюджетів. У країнах із ринковою економікою широко застосовуються податок на володіння цінними паперами, на біржові операції, на володіння двома і більше будинками (квартирами), на розміщення офісів у центральній частині міста. Є доцільним вивчити можливості щодо застосування таких податків і в Україні. Крім того, закордонний досвід свідчить, що місцеві органи влади мають обирати із загальної кількості місцевих податків і зборів декілька, але тих, що можуть принести значні надходження даному місцевому бюджету, і ці податки та збори мають діяти лише на даній території [1].

Фінанси місцевих органів влади є інструментом забезпечення громадських послуг. Діяльність місцевих органів влади у сфері надання громадських послуг є

однією з форм регулювання соціально-економічного розвитку. Місцеве самоврядування, як і держава, є інститутом, що надає громадські послуги. Держава та місцеві органи влади розподіляють між собою завдання та відповідальність за надання громадянам країни громадських послуг.

Ефективність і масштаби діяльності місцевих органів у сфері надання громадських послуг залежать, головним чином, від стану фінансів місцевих органів влади. Закономірним явищем для більшості європейських країн є такий розподіл функцій між державою і місцевим самоврядуванням у сфері надання громадських послуг, коли на місцеві органи покладається головна відповідальність за послуги соціального характеру. Центральна ж влада зосереджується на послугах економічного характеру, на забезпеченні оборони тощо [3].

Державні фінанси – це складова фінансової системи держави, її центральна сфера, через яку здійснюється вплив держави на економічний і соціальний розвиток. За своєю економічною сутністю державні фінанси – це сукупність розподільно-перерозподільних відносин, що виникають у процесі формування і використання фінансових ресурсів держави, призначених для забезпечення виконання державою покладених на неї функцій.

Місцеві фінанси – це система економічних відносин, за допомогою яких розподіляється та перерозподіляється національний дохід для економічного та соціального розвитку території. Через місцеві фінанси держава проводить активну соціальну політику, здійснюється вирівнювання економічного та соціального розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Таким чином, місцеві та державні фінанси знаходяться у тісному взаємозв'язку і необхідні задля рішення соціальних проблем громадян країни.

Список використаних джерел:

1. Мироненко А.О., Серьогін С.С. Функції державних та місцевих фінансів України. Молодий вчений., 2016. №12.1 (40). С.877-881.

2. Науково-методичні засади статистичного аналізу стійкості державних фінансів: монографія. Гасанов С.С. та ін. Київ: ДННУ «Акад. фінанс. упр.». 2013. 523 с.

3. Савчук Н.В. Бюджетні пріоритети демократичного суспільства: світова теорія і практика: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук 08.00.08 нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. К., 2015. – 32 с.

4. Взаємозв'язок місцевих і державних фінансів. URL: https://pidru4niki.com/18380907/finansiv/vzayemozvyazok_mistsevih_derzhavnih_finansiv

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПЛАТІЖНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Фінансова-економічна нестабільність доводить важливість підвищеної уваги Національного банку України до руху фінансових потоків у вітчизняній банківській системі, до перетворення заощаджень на ефективне джерело внутрішніх інвестицій та до повернення довіри громадян до банківських послуг. Це залежить від ефективного функціонування національної платіжної системи, адже саме вона є кровоносною системою усієї банківської системи України і основою забезпечення безперервності платежів між усіма суб'єктами господарювання.

Паперові гроші на сучасному етапі економічного розвитку не здатні повною мірою задовольнити потреби сучасного суспільства – саме це підвищує роль платіжних систем в економіці країни. Рациональна організація платіжної системи сприймає удосконалення товарно-грошових відносин, ефективному функціонуванню фінансової сфери, забезпеченню національних інтересів. Оперативність, ефективність, економічність, надійність, безпека та зручність – це основні вимоги до платіжної системи кожної країни. Ефективне функціонування платіжних систем є вирішальним фактором розвитку фінансової системи, гарантією стабільного функціонування банківської системи, економіки країни в цілому. У цьому зв'язку дослідження особливостей функціонування та визначення проблемних питань розвитку платіжної системи України набуває особливого значення.

Переважає більшість наукових робіт вітчизняних науковців спрямована на дослідження розвитку банківського сектору. Проблема розвитку платіжної системи України приділяється недостатньо уваги. Дослідженнями щодо функціонування та розвитку платіжної системи займаються: О. Калмикова, І. Кравченко, Т. Адабашев, С. Дрозд, В. Кравець та інші.

Основним завданням платіжної системи є збільшення частки безготівкових розрахунків з використанням платіжних карток порівняно з розрахунками готівкою.

Згідно з даними Національного банку України відомо, що в Україні всі платежі здійснюються через систему електронних платежів НБУ, карткові платіжні системи та через системи переказу коштів. Порівнюючи різні системи за обсягом та кількістю платежів і переказів, здійснених у межах України, то вони значно відрізняються одна від одної. Якщо розглядати системи за обсягом, то перше місце займає система СЕП, якщо за кількістю операцій, то лідируюче місце належить картковим системам.

Серед усіх роздрібних платежів в Україні найбільшу частку мають операції, здійснені через карткові платіжні системи. Велика кількість розрахунків проводиться за допомогою банківських карток. На сьогоднішній день досить швидко велика кількість українців стала переходити на користування безконтактною оплатою (оплата через смартфон, "Google Pay"). Така безготівкова оплата досить швидко прижилась в Україні, оскільки є зручною в користуванні. За останні три роки

спостерігається щорічне збільшення кількості здійснених платежів за допомогою карткових систем (на 55,44%) [8].

Національний банк України є платіжною організацією та розрахунковим банком для двох створених ним платіжних систем – «Системи електронних платежів (СЕП)» та Національної платіжної системи «Український платіжний ПРОСТІР».

Станом на 1 січня 2019 року учасниками СЕП стало 79 банків України, що на 11% менше попереднього 2017 р., Державна казначейська служба, Національний банк України. Першим роком функціонування нового покоління СЕП (СЕП 3) став 2018 рік. Відбулося переведення системи на нову платформу – промислове середовище серверів застосувань, завдяки чому істотно підвищилася їх швидкість та надійність. Насамперед йдеться про впровадження стандартів ISO 13616 (номера банківського рахунку IBAN) та ISO 20022, що передбачає нові функціональні можливості і гармонізацію системи з європейськими та міжнародними платіжними інфраструктурами, директивами та стандартами. Станом на 1 січня 2019 року учасниками НПС «ПРОСТІР» були 50 українських банків та національний оператор поштового зв'язку. Найпоширенішими в світі є платіжні картки міжнародних систем «Visa» та «MasterCard». Більша половина від загальної кількості безготівкових операцій з платіжними картками (51,7%) – це розрахунки в торговельній мережі. Загальна кількість платіжних карток в Україні станом на 01 січня 2020 року зросла на 16%, якщо порівняти з початком 2019 року, та становила 68,9 млн шт. Майже дві третини від цієї кількості – це активні платіжні картки (42,2 млн. шт. або 61,2%). Сьогодні більше чверті активних платіжних карток – це безконтактні та токенизовані картки (26,5% або 11,2 млн шт. карток); безготівкові операції з використанням безконтактних та токенизованих карток становили третину від загальної кількості та обсягу безготівкових операцій у торговельних мережах (по 36% кожний показник) [6].

Близько 66% українців мають пластикові платіжні картки. Більшість користувачів використовують їх не просто для зняття готівки, а для безготівкових платежів. За даними останнього дослідження Світового банку, в Україні ще близько 37% населення не користуються фінансовими послугами.

Сьогодні ведеться робота над розвитком та вдосконаленням системи електронних платежів Національного банку України, яку, безсумнівно, необхідно перевести на нові міжнародні стандарти обміну фінансовими повідомленнями, також впровадити нові інноваційні інструменти для переказу коштів. Велике значення має підвищення надійності системи, а також рівня довіри учасників під час розрахунків платіжними засобами. Треба вирішити питання конкуренції та з'єднання банківських і торговельних мереж.

Система електронних платежів Національного банку України на сучасному етапі має багато проблемних чинників, які сповільнюють її розвиток. Насамперед, це недосконалість чинного законодавства України, що приводить до значної розбіжності думок та дій між учасниками системи. Крім того, рівень інформаційного забезпечення учасників системи електронних платежів Національного банку України є досить низьким, що приводить до непрозорості проведених операцій у системі; залишається невисоким рівень нормативного забезпечення учасників

системи електронних платежів Національного банку України, який треба зробити доступнішим та зрозумілішим для клієнтів [8].

З метою вдосконалення розвитку національної платіжної системи Національному банку України як основному регулятору слід докласти чимало зусиль у напрямі підвищення її ефективності та надійності. Водночас важлива роль відводиться і комерційним банкам, які для того, щоб підвищити довіру до вітчизняної банківської системи, повинні збільшити доступ до рахунків через філіальні мережі електронного банківського обслуговування, банкомати і схеми інтернет-банкінгу, розширити перелік роздрібних платіжних інструментів; надавати більший спектр новітніх банківських послуг; розвивати внутрішнє управління рахунками і системами обробки платежів; вдосконалювати механізми платіжної інфраструктури тощо.

Система електронних платежів з кожним роком розвивається і удосконалюється. Відбулося запровадження миттєвих платежів, створення основи для цілодобової роботи, розширення функціональності та інформаційної складової повідомлень, повне осучаснення системи криптографічного захисту інформації Національного банку України. Нововведення значно підвищують надійність, якість та швидкість проведення платежів, конфіденційність та безпеку фінансової інформації.

Список використаних джерел:

1. Адабашев Т.К. До питання класифікації платіжних систем, що функціонують в Україні. Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого». 2013. № 2 (13). С. 142–153.

2. Калмикова О.М., Лісна Р.П. Функціонування платіжної системи України та стратегія її розвитку. Молодий вчений. 2015. № 1 (16). С. 100–103.

3. Кравець В. Розвиток платіжних систем в Україні та новітні форми розрахунків. Вісник НБУ. 2011. Жовтень. С. 45-47.

4. Кравченко І.С., Дрозд І.В. Сучасний стан і перспективи розвитку Національної системи масових електронних платежів на ринку банківських платіжних карток в Україні. Вісник університету банківської справи Національного банку України. 2014. № 2 (20). С. 141–148.

5. Кравченко І.С. Визначення сутності поняття «платіжна система». Фінансовий простір. 2014. № 3 (15). С. 141–144.

6. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua/>.

7. Руцишин Н.М., Костак З.Р. Платіжна система України та безпека її функціонування. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. Серія: Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Випуск 19. С. 452-456.

8. Ситник І.П., Микитенко Я.В. Сучасний стан та перспективи розвитку системи електронних платежів Національного банку України. Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія «Економіка і управління». Вип. 30 (69). №2. 2019. С. 223-227.

Ісаєнко М.А. здобувач першого (бакалаврського) рівня
Нестеренко Д.М. здобувач¹⁰ другого (магістерського) рівня
(Харківського національного аграрного університету ім. В.В.Докучаєва, Україна)

АГРАРНІ РОЗПИСКИ ЯК НОВИЙ ІНСТРУМЕНТ КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ АПК

Складна економічна та політична ситуація вимагає сконцентрувати особливу увагу на розвитку ключової галузі АПК – сільського господарства – та втілювати заходи, спрямовані на його підтримку, що стане джерелом для ефективного розвитку інших галузей АПК.

Перспективним напрямом вдосконалення кредитування підприємств АПК є вексельне кредитування, але, механізм його вексельного кредитування ще мало використовується в аграрному секторі, що пов'язано з недостатністю системи інформації про кредитоспроможність позичальників та недостатній рівень кваліфікації керівників і спеціалістів господарств у сфері фінансових відносин [3].

Виходячи з досвіду країн з розвинутою ринковою економікою, урядом країни вивчаються та опрацьовуються пропозиції, теоретичних засад формування системи залучення фінансових ресурсів для функціонування і розвитку села, щодо створення нових інфраструктурних ланок – Аграрного банку, Фонду кредитних гарантій, здійснюються заходи по завершенню розбудови системи кредитної кооперації та удосконалення кредитних механізмів, включаючи іпотечне кредитування та фінансовий лізинг.

Враховуючи катастрофічну нестачу ліквідної застави та підтримки з боку держави, оптимальним буде впровадження та використання схеми кредитування під фінансові розписки. Питання гарантування повернення кредитів нині знаходить своє вирішення головним чином за рахунок забезпечення майном, придбаним в кредит. Поряд з цим правові норми, які регулюють відносини застави, мають застарілий, недосконалий характер і вимагають певних змін. Потребують доопрацювання положення Закону України „Про заставу” [6] щодо подальшої застави вже закладеного майна.

Враховуючи відсутність у сільськогосподарських підприємств достатньої кількості ліквідних активів у вигляді сучасної сільськогосподарської техніки та нерухомості, негативним фактором виступає те, що банки не можуть оформлювати у іпотеку земельні ділянки, які могли б стати ефективним предметом застави при довгостроковому кредитуванні сільськогосподарських підприємств. Але здійснення аграрного іпотечного кредитування вимагає наявності мережі додаткових фінансово-кредитних установ.

Комерційні банки приймають гарантії тільки від фінансово стійких юридичних і фізичних осіб. Найнадійнішими вважаються гарантії комерційних банків. З метою оцінки платоспроможності гаранта, банки проводять ретельний аналіз його фінансового стану. Для більшої надійності вищезазначених видів забезпечення

---

¹⁰ Науковий керівник М.О.Євдокімова, канд. екон. наук, доцент

кредиту може укладатися тристороння угода: банк – гарант (поручитель, страхова організація) – позичальник [1].

У Великій Британії кредитування фермерів здійснюється на строк від 5 до 40 років. При цьому максимальний розмір застави складає третину вартості майна. Заслугує особливої уваги досвід Чехії, де для кредитного забезпечення сільського господарства створений фонд, за рахунок коштів якого надаються гарантії банкам, що кредитують сільське господарство, і компенсується 50 % процентної ставки за короткостроковими та 80 % ставки – за довгостроковими кредитами [7].

У Казахстані створено Фонд гарантування іпотечних кредитів. Засновник – Національний банк Казахстану, який вніс в статутний капітал Фонду 500 млн. тенге. У Данії передбачено надання державних гарантій фермерам на їхні позики та пільгові кредити молодим фермерам, що купили власне господарство. Останнім часом у багатьох країнах все частіше використовується заставне фінансування сільськогосподарських товаровиробників через гарантування постачання, що дозволяє одержувати великі кредити в іноземних банках під товарну заставу, одночасно зберігаючи можливість керування і навіть продажу закладеного майна.

Кредитування агропромислового виробництва пов'язане з особливостями забезпечення застави. Розмір застави в комерційних банках в 3–5 разів більший за розмір кредиту. Неможливість використання основних фондів як застави пояснюється тим, що їх зношеність інколи сягає 90%.

Яскравим прикладом ефективного впровадження схем кредитування під аграрні розписки є досвід Бразилії. В Бразилії існують два типи розписок: товарні та фінансові. Це означає, що власник розписки може отримати свої кошти товаром, або грошима, в залежності від того, яким типом договору-розписки він володіє. Товарні розписки, на законодавчому рівні, були введені в Бразилії у 1994 році. В товарній розписці чітко визначена загальна кількість продукції, її якість, місце доставки і дата. Фінансові розписки були введені у 2001 році з метою залучити інвесторів яким не зручно мати справу з аграрною продукцією. Суть фінансової розписки полягає в тому, що агровиробник зобов'язується повернути кошти в певний проміжок часу. Такі розписки передбачають або поточну ціну продукції, або ціну на продукцію за датою розрахунку за розпискою [5].

Розписки підлягають нотаріальному посвідченню та реєстрації у Реєстрі аграрних розписок. Інформація про предмет застави (майбутній урожай) необхідно ввести нотаріусом до Державного реєстру обтяжень рухомого майна. Аграрна розписка встановлює забезпечення виконання зобов'язань боржника за аграрною розпискою заставою його майбутнього врожаю. Предметом такої застави може бути виключно майбутній урожай сільськогосподарської продукції. Розмір застави повинен бути не меншим за розмір зобов'язання за аграрною розпискою [4]. Через механізм розписок сільськогосподарські товаровиробники продають сільськогосподарську культуру до збору врожаю (під заставу майбутнього врожаю), отримуючи грошові чи товарні ресурси, необхідні для виробництва цієї продукції і беруть на себе зобов'язання поставити певну кількість в певний термін та місце за визначеною ціною. Схема застосування розписок під майбутній урожай полягає в

тому, що сільськогосподарські підприємства, отримують банківський кредит під заставу врожаю ще у полі (під майбутній урожай), укладаючи договір зобов'язання.

Без державної підтримки запровадження такого інструменту є досить складно. Оскільки, в Україні не створено Аграрний (Земельний) банк. Сьогодні на державному рівні необхідно забезпечити ефективну дію Реєстру аграрних розписок та набір нових посадових осіб, які спеціалізуються на даному питанні [2].

В Україні вже взято курс на запровадження аграрних розписок у процес кредитування агропромислового комплексу. Верховна Рада України 6 листопада 2012 року прийняла Закон України «Про аграрні розписки», головною метою якого є створення нового інструменту кредитування сільськогосподарських виробників, заставою для якого стане новий врожай. Насамперед йдеться про отримання фінансових ресурсів середніми та малими аграрними товаровиробниками, які мають обмежений доступ до кредитування через його високі ставки та високий ризик невиклати відсотків. Аграрна розписка – товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах [3].

В умовах України для запровадження розписок окрім правового врегулювання, необхідно визначити перелік сільськогосподарської продукції, яка може виступати предметом зобов'язань (крім зерна, плодів зернових, зернобобових та олійних культур), підготувати фахівців, передбачити механізми реєстрації таких зобов'язань. Підготувати положення про проведення конкурсів на визначення регіональних експертних установ, що будуть здійснювати моніторинг.

Список використаних джерел:

1. Ісаян А.М. Банківське кредитування підприємств АПК в умовах невизначеності: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: 08.00.08. Київ, 2016. 193 с.

2. Ісаян А. М. Аграрні розписки як новий інструмент кредитування АПК під майбутній урожай. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип.3. С. 138-141.

3. Коваленко Т. Аграрні розписки: оформлення, видача, обіг та виконання. Агробізнес сьогодні. 2013. №11(258). С. 120- 124.

4. Литвиненко Т.М. Невизначеність ринкового середовища та шляхи її локалізації. Теоретичні та прикладні питання економіки: зб. наук. праць КНУ ім. Т. Г. Шевченка. 2009. Вис 19. С. 46- 55.

5. Нові інструменти фінансування під майбутній врожай. Бразильський досвід впровадження системи CPR. Можливості та реалії для України 2012. URL: https://www.google.com.ua/#q=amdi.org.ua%2F...%2FPHFAMDI_FAO_Report_UKR

6. Про заставу: Закон від 02.10.1992 № 2654-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2654-12> 7. 181. Тимошенко Т. Аграрні розписки як фінансовий інструмент. Агробізнес сьогодні. 2012. №23(246). С. 150-161.

7. Тимошенко Т. Аграрні розписки як фінансовий інструмент. Агробізнес сьогодні. 2012. №23(246). С. 150-161.

Kryshtal H.O., Dr. science (Economics)
associate professor of accounting and taxation
Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, Ukraine

ANALYSIS OF SEPARATE TYPES OF TAXES IN JAPAN ON THE EXAMPLE OF INCOME TAX

In the first place in the list of considered types of taxes, we place income tax at once for two reasons. First of all, because of the significant share of tax revenues - 18.6% in 2010, in other words, almost 1/5. And secondly, such a prioritization is associated with the particular importance and complexity of this type of tax.

To illustrate the degree of complexity, it's worth just saying that when filling out a tax return, more than 70% of taxpayers (who file their declarations on their own) are forced to use the services of special tax agencies, whose purpose is to help with the correct filling of returns in order to avoid very likely mistakes.

So, the taxable base in the case of income tax depends on the entire aggregate of funds received by taxpayers in one form or another. Depending on the source, the income of individuals is divided into 10 groups and classified as follows: income from entrepreneurial activity; wage; bonuses and bonuses; interest on deposits; dividends; severance and retirement benefits; income from real estate; capital income; casual income; mixed income.

From the entire list, it is worth highlighting income in the form of wages. This tax is withheld at the source, in other words, it is deducted in the calculation. And thus the employee of the enterprise is relieved of the sad need to file a tax return. However, if the employee's annual income exceeds 15,000,000 yen, or, among other things, he also receives income from other listed sources, then the tax return is mandatory. It is worth explaining that in the case of self-calculated income tax, deductions to the budget are made from the income of an individual for the financial year, which begins in the Land of the Rising Sun on April 1st.

At the moment, in Japan there is a progressive scale of taxation with rates of 5%, 10%, 20%, 23%, 33%, 40%. At first glance, the range of rates seems to be very similar to those in Western countries. Let's take the USA as an example with a range of 10-39.6%. However, the first impression is actually deceiving. And in this context, we should again recall the two levels of taxation in Japan - taxes are paid both at the

federal and local levels. At the local level, taxes are divided into prefectural and municipal taxes. Among other things, a flat tax on the right of residence is also payable, which is imposed on the income of persons for the previous year [1].

In the case of income tax, the ratio of federal and local tax revenues remains practically the same. For 2010 federal and local taxes were correlated as 53% and 47%, and in 2011 - as 54% and 46%, respectively. Of course, the exact amount of local taxes varies from prefecture to prefecture. But since we are calculating on average indicators, then in the end, calculating in proportion to the amount of municipal taxes (223,915 yen) and adding them to the federal taxes already calculated above, we get an amount of 476,415 yen. That is, in the end, the income tax per person in Japan will even exceed that in the United States.

Now let's move on from considering rates to another mandatory element of the tax system, namely, to a set of tax exemptions and deductions. In Japan, such deductions primarily include the "basic exemption", i.e. tax exemption for persons whose annual income is less than 380,000 yen. Pensions, social security payments and funds spent on medical treatment also have special tax conditions. In addition, tax credits and tax exemptions are provided for widows and widowers, working students, disabled people, and also take into account the presence of dependents and other factors. In particular, Japan has a policy aimed at encouraging families where both spouses work, so they bear a lower tax burden compared to couples where only one spouse works [2].

In addition to the widely used personal deductions, there are also special benefits introduced into the tax system for a number of important reasons. These include, in particular, "cuts" in taxes in respect of income received by an employee from the sale of his own labor. This discount is aimed at equitable distribution of the tax burden in respect of employees and entrepreneurs, since the latter have the opportunity to record a part of personal expenses in the cost of production and thus withdraw funds from taxation. In addition, there is a wide variety of tax credits for specific political purposes.

Thus, we see that Japan's consumer tax policy is aimed at maximally balanced tax distribution. For this reason, we are moving from operations with averaged indicators to analyzing the situation with the distribution of the tax burden between different segments of the population. Moreover, while striving to improve the welfare of society as a whole, in the process of ranking the priorities of tax policy, the equal distribution of tax is still in the first place, rather than maximizing tax revenues.

A stable upward trend was present in the economy until 1991, when the two-tier income tax peaked at 37.7 trillion yen. After that, the "soap bubble" burst and the economy entered a period of prolonged stagnation. However, in contrast to general tax revenues, which are cyclically fluctuating and remain broadly at the same level, income tax is taking on a negative trend. Federal tax revenues have almost halved,

which cannot be compensated for even by an increase in local taxes. As a result, a 35% drop in total tax revenues can be recorded.

To summarize, we are currently seeing three trends related to income tax in Japan:

1. Redistribution of tax revenues in favor of local taxes;
2. Continuing but slowly developing trend towards social stratification;
3. A significant decrease in tax revenues from income tax during the years of stagnation [3].

To find a way out of this situation, you should approach the solution as follows. First, since the existing tax scale, despite its complexity, cannot completely neutralize negative trends, it is necessary to move through small structural changes towards creating an optimal scale for the economy, as well as a system of benefits and tax deductions. Last but not least, the question of the distribution of the tax burden is touched upon here. It should be borne in mind that a decrease in the Gini coefficient with an increase in welfare (which is facilitated by social benefits and, if necessary, tax exemptions) can also contribute to an increase in tax revenues, provided a competent approach.

The second and most effective approach is to change the ratio of direct and indirect taxes in favor of indirect ones. In contrast to the situation with income tax in comparison with other economically developed countries in Japan, indirect tax rates are quite low. This provision has repeatedly been the subject of numerous discussions. Therefore, in the next chapter we will take a closer look at all the opportunities that open up.

References:

1. Behn R.D. Rethinking Democratic Accountability // Washington: Brookings, 2015, P. 26.
2. Governance for Sustainable Human Development. World Bank. Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics // Washington, 1992, P. 38.
3. Manning N. The legacy of the new public management in developing countries // International Review of Administrative Sciences, 2016, №67.

Mohd Helmy Abd Wahab, PhD
(Universiti Tun Hussein Onn Malaysia, Malaysia)
Ostapenko Roman, PhD, Assistant Professor
(Kharkiv National Agrarian University named after V. V. Dokuchaiev)

DIGITALIZATION AGRICULTURAL PRODUCTIONS

In innovative solutions digital technologies 21st century hidden the most enormous potential for economic development growth due to accuracy, automation tools and new opportunities management. To a large extent degree digital transformation applicable to rural to the farm especially on the based on technological equipment diversity agricultural production facilities both cultures and related to this varieties and labor intensity production facilities processes.

With zoom in world population in subsequent years and decades increases need in food products. At the same time it is expected that thanks growing real income and due changes the consciousness of the people will be different consumer basket the reason for the increased worldwide demand for meat products and other high-quality products. In this connection it should be called also increasing market share organic products.

Due limitations resources (real estate character land resources factors of production, regional climate conditions that increase extreme weather phenomena) from farmers in the case of increasing performance arise conflicts goals, consequence which are, erosion soil pollution reservoirs due to fertilizer or means plant protection or emissions the atmosphere pollutants surrounding Wednesday.

Potential digitalization consists of exactly in weakening target conflicts if possible effective developments processes production, organizations and management. This result achieved based on innovative solutions technologies by using highly specialized software and purposeful applications appropriate individual projects resources for production growth.

Together with that, thanks to your own opportunity multi-level applications, digital version transformation gives a reason for sustainable use development in the in case of simultaneous increase performance indicators in progress production. This argument does not apply only for process production, but also for further development recycling: based on receiving and processing options data appears possibility receipts valuable up to date information to the production center process and usage its for the appropriate optimizations.

Standardization and creating a network data is made easier double-sided exchange of information and promote the interaction effect between representatives identical ones and various production levels, participants market (incl. consumers) and government agencies institutions. As a result growing universal competitive pressures more and more it takes on a new meaning question: which of the following interested parties participants he can do better develop and use potentials digitalization.

Digital version transformation you shouldn't consider as an end in itself, but as a means, what is being used with the purpose of innovation optimizations available capacity building. Already scheduled variety areas of application requires development digital methods focused solutions on your needs and problems, in particular tight binding to practice.

Agricultural equipment production it has its own advantages specific features, which dictate wide application bigfoot transformation, as in no way other sphere:

- participation in the technological equipment the process of living organisms, link of modes works of the technical Department equipment with plants, animals and by people that results in random changes dictators parameters production process and uncertainties monitoring and management in objects agricultural purposes;

- diversity and complexity production facilities processes, provided services bigfoot transformation;

- distribution controlled parameters on the big one square, random their nature;

- technological equipment diversity agricultural production and cultures.

The main ones arguments in support digitalization agricultural production facilities they are if necessary execution options next steps problematic ones related tasks with our lag from the advanced ones countries of the world:

- zoom in quantities and quality crop;

- minimization capital investments;

- reducing labor intensity and promotion performance indicators agricultural production facilities;

- reducing the number of users harmful effects on the environment Wednesday;

- reducing dependency from the human factor in agriculture and software deviations productivity.

One of the main ones stages of digitalization farms is the creation of mobile and stationary users robotic systems platforms and complexes, performing tasks various technological features operations agricultural production facilities – in crop production, in animal husbandry, in closed cases soil, in artificial ones intellectualized people ecosystems-phytotrons etc.

Application robotic systems platforms should provide economic effect when implementations total technological output production process agricultural products.

Main features scientific and technical tasks that require solutions for creating them:

- redevelopment took place and the creation of methods algorithms and means tactile sensing robotic platforms agricultural destination.

- rarebit and creation methods and algorithms and funds automatic management robotic systems platforms agricultural destinations in terms of the real one agricultural production.

- razrabotka and creation removable mounted equipment robotic systems platforms, providing features their applications when performing various agricultural operations.

Analysis global trend development international economic go cooperation's different destinations shows, what is intense about them applied automated systems electric drive unit (on asynchronous ones. synchronous and venting and traction systems engines, engines permanent current). For today this is the direction characterized by application tens of millions electrical cars.

Intellectualization mobile devices means of agro-industrial production the complex requires them further reading development, including application across the entire spectrum the machine system and technologies automated systems energy efficient electric drives. Large-scale intellectualization and robotics mobile devices energy saving measures and transport and technological facilities means of agro-industrial production the complex will allow you to next 5-10 days years ago increase productivity, performance labor and environmental protection security, it will also reduce your risk crop losses and energy consumption and materials 2.5-3 times.

Of course application modern automated actuators on mobile and stationary technical means farmland gives a significant economic effect compared with existing traditional- hydraulic pneumatic, mechanical.

For the needs of the agricultural complex you need to develop robots special drivers with minimal pressure on the soil, gripping devices algorithms management highly sensitive sensors dustproof and waterproof performance artificial intelligence and system technical of view. Important the problem robots in the agribusiness the complex is theirs reliability. Therefore, in their structure it must enter self-diagnosis system.

Features digitalization it will work optimally use only if simultaneously reduce it in time risks (e.g., processes of increasing speed concentration) thanks to active formation regulatory information databases. It is also already justified expected in future high with a dependency production facilities processes from innovative solutions technologies.

In conclusion it remains to be noticed, what but all agricultural products farms in world in progress globalization the market should equally accept these terms challenges of digitalization. Mutual exchange, including on international level provides big chance: use in your own country accumulated experience and catch up there is a backlog. And thanks to this in the long term in the future they can win all participants digital transformations.

АНАЛИЗ ОБЩЕГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ ТУРКМЕНИСТАНА ЗА ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

Сделанный Туркменистаном выбор перехода к рынку совершался с большими трудностями, а также сложностями экономической ситуации в начальном периоде независимости.

К моменту обретения независимости Туркменистан подошел практически с полным огосударствлением собственности, монополизацией и структурными перекосами экономики.

Анализ основных макроэкономических показателей развития Туркменистана за период 1991–2019 годы показывает, что за годы независимости экономика страны имела сложный характер развития, подвергаясь значительным колебаниям.

В первой половине 90-х годов неустойчивое развитие экономики было связано с преобладанием в экономике сырьевой направленности, главным образом, добывающих отраслей промышленности и сельского хозяйства. В стране не получила заметного развития обрабатывающая промышленность, отрасли и производства, выпускающие продукцию высокой степени готовности, конечную продукцию. Удельный вес сельского хозяйства в производстве ВВП составлял свыше 40%. При этом сельское хозяйство имело ярко выраженную хлопковую специализацию, что привело к отставанию в развитии продовольственных, кормопроизводящих и животноводческих отраслей. На долю промышленности приходилось около 20% производства ВВП, при этом около 80% ее производства составляли добывающие отрасли.

Распад СССР, разрыв хозяйственных связей, неплатежеспособность стран – потребителей туркменского газа привели к тому, что в отдельные годы падение физических объемов производства достигало 18% ВВП. Наибольший спад национальной экономики наблюдался в 1994–1995 и 1997 годах. Сложившаяся ситуация требовала разумного сопряжения формирования рыночной экономики с глубокой структурной перестройкой.

Средством реализации структурных преобразований служит инвестиционная политика, основной задачей которой является превращение инвестиционной деятельности в инструмент перестройки отраслевой и внутриотраслевой структуры экономики страны. Развивая экспортный потенциал базовых отраслей, особенно сырьевых, необходимо было сконцентрировать основную деятельность и ресурсы на производстве конечного продукта, развитии потребительского сектора.

Поэтому приоритетным направлением экономических преобразований в Туркменистане явилась инвестиционная политика государства, которая способствовала реструктуризации экономики.

За 1991–2019 годы произошли существенные сдвиги в отраслевой структуре инвестиций, что повлекло за собой изменения и в отраслевой структуре ВВП. Изменения произошли на всех уровнях экономики, на уровне отраслей, отраслей промышленности и внутри крупных комплексов.

Масштабы и темпы этих изменений различны на разных уровнях. В 1991 году удельный вес промышленности в структуре инвестиций составлял всего 17%. Активная промышленная политика государства способствовала тому, что доля

инвестиций, направляемых в промышленность увеличивалась и в 2018 году составила свыше 45%. Если в 1992 году доля инвестиций, направляемая в добывающие отрасли промышленности, составляла около 60%, а в обрабатывающие – 40%, то уже в 2018 году доля инвестиций, направляемая в обрабатывающие отрасли, достигла свыше 73%, а в добывающие – менее 27%.

В указанные годы изменилась и отраслевая структура ВВП Туркменистана, снизилась зависимость экономики Туркменистана от развития топливно-энергетического комплекса. В настоящее время доля добывающих отраслей составляет около 17% ВВП. За годы реформ удельный вес сельского хозяйства в структуре ВВП снизился и в 2019 году составил 10,8%, а промышленности – возрос до 31,3%.

За годы независимости в Туркменистане получила широкое развитие обрабатывающая промышленность, в том числе, текстильная. В различных регионах страны построены и введены в действие десятки предприятий по выработке хлопчатобумажной пряжи, джинсовой ткани, поплина, сатина, трикотажа и чулочно-носочных изделий. Если до независимости из Туркменистана вывозилось более 95% хлопкового волокна, в готовый продукт перерабатывалось менее 5% хлопка-сырца, тогда как в настоящее время большая часть хлопка-сырца перерабатывается в конечный продукт в стране.

Развивается электроэнергетика: вводятся в эксплуатацию новые энергогенерирующие мощности, объекты энергораспределяющей инфраструктуры в сопредельные страны, развиваются нефтеперерабатывающая, химическая отрасли промышленности, промышленность строительных материалов. Новые промышленные направления обеспечили высокие темпы и устойчивость роста экономики. В этой связи, значительно снижен уровень зависимости экономики от газодобычи.

Значительные масштабы роста промышленного производства явились базой для активизации других производственных и непроизводственных отраслей реального сектора: строительства, транспорта, связи, сельского хозяйства, отраслей социальной сферы.

Несмотря на сложности переходного периода, государство проводит аграрные реформы, способствующие ускоренному развитию сельского хозяйства. При этом аграрная политика государства была направлена в первую очередь на изменение структуры сельскохозяйственного производства: от хлопковой специализации в сторону увеличения производства продовольственных и кормовых культур.

Переориентация сельскохозяйственного производства позволила при сохранении приоритетной отрасли сельского хозяйства – хлопководства создать зерновое хозяйство, развивать животноводство и тем самым решить проблему обеспечения населения продуктами питания за счет собственного производства. Ежегодный стабильный рост объемов сельскохозяйственных культур позволяет его в настоящее время также и экспортировать.

Экономика Туркменистана отличается высокой инвестиционной активностью, об уровне которой можно судить по величине доли ее в ВВП. В 2019 году удельный вес инвестиций от ВВП составил 22,6%, а в период, начиная с 2008 года увеличились с 31,4% до 48,3 % в 2013 году.

Экономические реформы способствовали тому, что экономика Туркменистана, начиная с 1998 года характеризуется качественными изменениями,

связанными в первую очередь с улучшением общеэкономической ситуации в стране. В среднем темп роста ВВП за период 1991–2019 годы составил 108%, а в период 2008–2019 годы – 108,6%. Проводимые экономические реформы в Туркменистане способствовали устойчивой динамике роста и по другим основным макроэкономическим показателям.

Сбалансирован бюджет страны. В среднем за 2007–2019 годы доходы Государственного бюджета Туркменистана составили 17,1% от ВВП, расходы –14,9%. В этот период среднегодовой темп роста поступлений в Государственный бюджет страны составил 113,6%. При этом уровень налоговой нагрузки составил 13,6% от ВВП (в 2019 году – 11,6%), в то время как средний показатель налоговой нагрузки в мире по итогам 2017 года равен 40,6%.

За эти годы в Туркменистане сформировалась национальная внешнеэкономическая политика, создана организационно-институциональная основа внешнеэкономических связей. Туркменистан имеет внешнеторговые отношения более чем со 100 странами мира. Подтверждением тому служит рост внешнеторгового оборота.

В последнее время в стране ежегодно повышаются более чем на 10% размеры заработной платы, пенсий, государственных пособий, стипендий работников учреждений, финансируемых из бюджета, хозрасчётных предприятий и общественных организаций, а также социальных выплат.

Характерной особенностью экономического развития в этот период является и то, что заработная плата повышается опережающими темпами, чем рост потребительских цен, что способствует повышению реальных доходов населения. В 2007–2019 гг. среднегодовой темп роста заработной платы составил 110,6 %, индекса потребительских цен – 106,1%.

Важным шагом на пути устойчивого экономического развития Туркменистана явилась переориентация экономики страны на собственное производство. Проводимая в стране политика диверсификации и расширение производств, направленных на импортозамещение способствовали тому, что большая часть потребностей экономики удовлетворялось за счет собственного производства, импорт же сократился до 12,9% от ВВП. Для сравнения в 2007 году на импорт приходилось 19,2% ВВП.

Благодаря продолжающемуся стабильному росту экономики Туркменистана значительно повысился уровень жизни в стране.

Данный факт нашел отражение в том, что по уровню ВВП на душу населения (по классификации экономических систем Всемирного банка) по данным 2011 года Туркменистан переведен из группы стран с низкими доходами в группу со средними доходами. В 2012 году ВВП на душу населения Туркменистана превысил общепринятый порог для стран со средним высоким уровнем доходов, и Туркменистан вошел в группу стран с доходом выше среднего уровня.

Безлепкіна М.С., здобувач (другого) магістерського рівня
Посиляєва К.І., канд. екон. наук, доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

СУТНІСТЬ І ШЛЯХИ ВИЯВЛЕННЯ РЕЗЕРВІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА

В умовах ринкової економіки функціонування і розвиток підприємств значною мірою обумовлені ефективною роботою їх інноваційного механізму, а також ефективністю реалізованих нововведень. Для практичного розв'язання завдань управління ефективністю, важливого значення набуває класифікація резервів підвищення ефективності та детальний аналіз їх значення для підприємства. При цьому визначення загальної ефективності діяльності підприємства вимагає врахування багатьох чинників. Саме тому пошук можливих шляхів підвищення ефективності роботи підприємств є складним, але водночас надзвичайно актуальним завданням.

Кожне підприємство прагне до підвищення ефективності своєї діяльності, однак в сучасних умовах господарювання, нестачі фінансових ресурсів, масового банкрутства та ліквідації суб'єктів господарювання, а також, враховуючи високий рівень морального й фізичного зносу обладнання підприємств, як ніколи гостро постає проблема пошуку резервів для оптимізації виробничих процесів та підвищення ефективності діяльності підприємства.

Слово «резерв» походить від французького «reserve», що у перекладі означає «запас», або від латинського «reservare» – «зберігати». У зв'язку з цим у спеціальній літературі та практиці економічного аналізу «резерв» використовується у двоякому значенні: [1]

1) як запаси ресурсів (сировини, матеріалів, устаткування, палива та ін.), які необхідні для безперервного здійснення процесу виробництва, надання послуг тощо. Вони створюються на випадок додаткової потреби у них, це так звані «резервні фонди»;

2) як вимірювані, ще невикористані можливості розвитку та удосконалення основного або інших видів діяльності відносно вже досягнутого рівня, тобто можливості підвищення ефективності виробництва. Такі резерви називають «господарські резерви».

Ефективність роботи підприємства залежить від безлічі факторів, тому процесу планування обов'язково повинний передувати глибокий аналіз як існуючого положення речей, так і можливостей підприємства.

Пошук резервів необхідно проводити цілеспрямовано й систематично, не розпорошуючи сили на виявлення резервів другорядних і незначних (рис.1).

Підрахунок резервів повинен бути точним і обґрунтованим, щоб величина виявлених резервів була реальною. Методика підрахунку резервів залежить від характеру резервів (інтенсивні чи екстенсивні), способів їх виявлення (явні чи приховані) та способів визначення їхніх величини (формальний та неформальний).

Рис. 1. Класифікаційні ознаки та види господарських резервів підприємства. [2]

Для підрахунку величини резервів в аналізі господарської діяльності використовується ряд способів, наприклад, метод порівняння, факторний аналіз, стохастичний факторний аналіз, функціонально-вартісний аналіз, маржинальний аналіз, математичне програмування та інші. [3] Методологічною базою для пошуку резервів підвищення ефективності є загальнонаукові методи аналізу та синтезу, узагальнення, графічний метод та інші.

Найважливіші напрямки проведення заходів по визначенню резервомобілізуючих факторів називаються напрямками або шляхами забезпечення (використання) резервів, підвищення ефективності функціонування підприємства, серед яких розрізняють [4]:

- ресурсні резерви;
- організаційно-технологічні резерви;
- резерви підвищення якості продукції;
- резерви основних узагальнюючих результатів роботи.

Пріоритетність застосування тих чи інших підходів повинна визначатись не тільки поточним станом підприємства, але й такими факторами як – науково-технічний прогрес, галузеві тенденції, інформаційне забезпечення, імідж підприємства, кваліфікація персоналу, швидкість змін макросередовища та оперативність реагування на такі зміни, мета та стратегія підприємства.

Серед резервів поліпшення основних узагальнюючих результатів діяльності підприємства провідне місце займають резерви зростання прибутку, резерви підвищення рентабельності вкладеного капіталу і рентабельності виробництва. Проблема визначення ефективності підприємства та пошуку шляхів її підвищення є складною і такою, що важко формалізується. Адже будь-яке підприємство – це складна система, тому сподіватися, що можна дістати просту й легко зрозумілу схему пошуку резервів підвищення ефективності його роботи, було б не зовсім правильно.

Отже, з огляду на всі розглянуті моменти, можна сформулювати основні принципи, яких варто дотримуватись, здійснюючи пошук резервних можливостей підвищення ефективності діяльності підприємства:

- обґрунтованість: підтвердження відповідними розрахунками, точними цифровими викладками, детальними поясненнями, які ґрунтуються на реальних даних і мають об'єктивний характер;
- комплексність: повне вивчення економічних явищ (процесів) за допомогою такої форми організації пошуку резервів, при якій дотримуються єдності та послідовності дослідження економічних явищ як цілісної системи у певному порядку – за етапами та у взаємозв'язку, а не відокремлено;
- врахування особливостей виробництва: так, у масовому та серійному виробництві пошук резервів має вестись послідовно у такому напрямі: виріб – вузол–деталь–технологічна операція; у одиничному виробництві – резерви аналізуються за окремими технологічними операціями виробничого процесу;
- врахування взаємодії різних факторів, які впливають на результати діяльності;
- виявлення невикористаних резервів за всіма стадіями життєвого циклу об'єкта чи виробу.

Список використаних джерел:

1. Житна І. П., Таций І.В., Житний Є. П. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. Луганськ: вид-во СЛУ ім. В.Даля, 2004. 336 с.
2. Ларка М. І., Железняк А. О. Методи виявлення резервів підвищення ефективності діяльності підприємства. //Вісник НТУ «ХП». 2014. № 32 (1075) С. 73-80.
3. Бабець Є. К. та ін. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К. : ВД «Професіонал», 2007. 384 с.
4. Доля В. Т. Экономический анализ: теория и практические методики: учеб. пособ. К. : Кондор, 2011. 208 с.

ДЕРЖАВНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Економічна та політична нестабільність в країні негативно вплинули на формування інвестиційного потенціалу аграрних підприємств, що загрожує зниженню рівня продовольчої безпеки країни.

Вирішенню проблем підвищення ефективності механізму економічної безпеки аграрного підприємства присвячено багато наукових праць, але принципи побудови механізму та визначення його функцій потребує деяких уточнень і доповнень. Для цього, перш за усе, необхідно дати визначення економічному терміну «механізм», який запозичений з природничих наук й означає дію взаємопов'язаних деталей і вузлів, які забезпечують рух будь якої механічної системи. Його також ототожнюють з машинним пристроєм, або розглядають як «сукупність станів й процесів із яких складається те чи інше фізичне, хімічне, фізіологічне явище». При цьому механіки стверджують, що будь яка машина є механізмом, але не всякий механізм є машиною. У економічній науці механізм трактують у переносному значенні і визначають його як систему, що функціонує, або як апарат впливу на будь яку систему, що змушує її рухатись. Економічний механізм є системою відтворення природних, фінансових, інвестиційних, трудових, матеріальних й нематеріальних ресурсів, які впливають на процеси виробництва аграрного підприємства, розподіл отриманого продукту, обмін і споживання. Економічний механізм повинен діяти спираючись на чинне законодавство, нормативно-правову базу та такі принципи як ефективність, дієвість, конкретність, унікальність та ін. При цьому треба враховувати, що аграрне виробництво не може функціонувати автономно. Воно тісно пов'язано з машинобудівною та переробною галузями, розвитком логістичної та соціальної інфраструктури, відновленням природного екологічного середовища, без чого продовольча безпека країни не відповідатиме запитам суспільства. Отже, побудова механізму економічної безпеки формування інвестиційного потенціалу аграрного підприємства, потребує врахування особливостей розвитку сільського господарства, які полягають у використанні землі, як основного засобу виробництва і сезонності виробництва основних видів продукції; залежності від екологічних та погодно-кліматичних умов; складності зберігання та транспортування виробленої аграрними підприємствами продукції; вкладенні значних матеріальних, фінансових і трудових ресурсів у підвищення родючості земельних угідь та утримання виробничої інфраструктури; нерозвиненості інформаційної та соціально-культурної інфраструктури на селі; низькому рівні інноваційності аграрного виробництва та ін. Коротко охарактеризовуючи особливості аграрного виробництва, які впливають на функціонування механізму економічної безпеки формування інвестиційного потенціалу підприємства, перш за усе, звертаємо увагу на те, що тільки у аграрній галузі

земля є основним засобом виробництва. Саме від її якості залежить рівень прибутковості підприємства, а отже усі технологічні процеси скеровані на підвищення продуктивності орної землі, як основи отримання високих врожаїв та зростання конкурентоспроможності аграрної продукції на ринках її збуту. Найвищий рівень інвестиційного потенціалу мають чорноземи, які є найбільш привабливими для інвесторів. Інші типи земель є менш продуктивні і потребують значних економічних вкладень у підвищення потенціалу їх родючості. Недосконалість чинного законодавства щодо збереження природної продуктивності земельних угідь сільськогосподарського призначення та відсутність дієвого механізму захисту вкладених матеріальних і фінансових інвестицій у розвиток сільського господарства є загрозою підвищення рівня продовольчої безпеки країни та зростання конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі.

До особливостей розвитку сільського господарства, які визначають ефективність механізму безпеки є його залежність від погодно-кліматичних та екологічних умов. І якщо людина ще не навчилася впливати на погодно-кліматичні умови, то екологічні негаразди можуть бути спровоковані не тільки природними явищами, а й товаровиробниками, внаслідок недотримання технологій у процесі аграрного виробництва. До тяжких екологічних наслідків також призводить недостатній контроль з боку держави за вирубкою лісів й лісових насаджень, недотримання правил використання земельних і водних ресурсів, порушення режиму зрошення сільськогосподарських культур та відхилення від науково обґрунтованих норм внесення добрив та ядохімікатів у ґрунт. Ці та інші порушення правил використання природних ресурсів знижують рівень економічного, екологічного, соціального та інших інвестиційних потенціалів, що загрожує сталості розвитку галузі, призводить до погіршення здоров'я населення країни. Враховуючи те, що аграрна галузь посідає провідне місце серед інших галузей у забезпеченні продовольчої безпеки країни, держава скеровує зусилля на збереження навколишнього середовища, поліпшення родючості ґрунтів, відновлення якості води у річках та водоймах, використання еколого безпечних технологій обробітку земель сільськогосподарського призначення. При цьому ми зазначаємо, що на сучасному етапі розвитку економіки сільського господарства, техногенне навантаження у аграрному секторі велике, що приносить галузі значні збитки. Виходячи з цього, державна політика екологічної безпеки довкілля повинна передбачати систематичне проведення екологічного аудиту, збільшення грошових відрахувань на поліпшення екологічного стану сільського господарства як із загальнодержавного так і регіональних та місцевих бюджетів, залучення громадських об'єднань до розв'язання екологічних проблем.

До особливостей, які значно впливають на економічну безпеку формування інвестиційного потенціалу аграрних підприємств відноситься низький рівень розвитку соціальної сфери сільських територій. Держава, фінансуючи соціальні програми, прагне поліпшити сільську інфраструктуру, яка є однією з основних елементів соціально-культурного життя людини, впливає на демографічну

ситуацію у сільській місцевості та якість життєдіяльності сільського населення. На жаль, соціальна ситуація на селі характеризується зростанням безробіття працездатного населення, збільшенням потоку міграції молоді з сільських територій, занепадом сфери медичного обслуговування, погіршенням якості освіти, що знижує рівень економічної безпеки формування інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного виробництва та сприяє зниженню їх конкурентоспроможності на внутрішніх і зовнішніх ринках збуту.

Отже, одним з основних завдань держави в сучасних умовах розвитку сільського господарства, має бути поліпшення економічного стану аграрних підприємств шляхом інноваційного оновлення виробничої бази, впровадження нових методів управління господарством та розширення сегменту ринків реалізації виробленої продукції. При цьому треба звернути увагу на те, що виконання цих завдань можливе лише за умови підвищення кваліфікації управлінського персоналу та інших трудових ресурсів. держава повинна за рахунок бюджетних коштів підтримувати ті підприємства, які активно займаються інноваційною діяльністю та є учасниками реалізації державних інноваційних програм. Її політика повинна скеровувати зусилля на активізацію ресурсно-технологічного оновлення основних засобів виробництва, підвищення соціальної відповідальності товаровиробників за якість виробленого ними продукту, сприяти процесам аграрно-промислової кооперації та інтеграції, що може забезпечити високий рівень розвитку крупно-товарного виробництва, посилити конкурентоспроможність галузі на ринках збуту продукції.

Послаблення, в останні роки, політичного впливу з боку держави на формування інвестиційного потенціалу аграрних підприємств, негативно вплинуло на соціально-економічний розвиток сільського господарства і потребує здійснення заходів, скерованих на покращення умов інвестування аграрного виробництва, що сприятиме підвищенню прибутковості суб'єктів товарного виробництва та підвищенню соціальних стандартів у сільській місцевості.

Список використаних джерел:

1. Амбросов В.Я., Онегіна В.М. Забезпечення державної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах членства України в СОТ. Економіка АПК. 2009. №2. – С.15-17.
2. Боровік Л.В. Аналіз формування та використання інвестиційного потенціалу у сільськогосподарській галузі України. – Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – Херсон: вид-ий дім «Гальветика», 2018. – Вип.30-3. – С.92-95.
3. Пристемський О.С. Механізм забезпечення фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств. – Таврійський науковий збірник, 2015. – Вип.90. – С.286-292.
4. Borovik L. Perfection of the mechanism of the economy: Adaptation of science education and business to wored innovative megatrends: International collective monograph Missouri-Thessaloniki: 2018. P.266-274.

Волкова О. Ю., здобувач¹¹ (другого) магістерського рівня
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА НАСІННЯ СОНЯШНИКУ

Визначальна роль аграрного сектору в забезпеченні продовольчої та енергетичної безпеки, суспільної стабільності, реалізації експортного потенціалу держави, а також специфіка, пов'язана з використанням у господарському процесі незамінних природно-біологічних факторів виробництва, ставить специфічні вимоги до галузевого бухгалтерського обліку як інформаційної системи, що має проводити достовірну діагностику стану життєво важливих галузей національної економіки.

У кожній державі, у будь – якому суспільстві рослинницька галузь є життєво необхідною галуззю народного господарства, оскільки зачіпає інтереси буквально кожної людини. Адже нині понад 50% фонду споживання формуються за рахунок продукції рослинницької галузі. Тому виробництво її є найпершою умовою існування людства. Однак для України, яка стала на шлях ринкової економіки рослинницька галузь має особливо велике значення тому, що вона є однією з найбільших галузей народного господарства.

Проте на сьогоднішній день ця галузь перебуває у досить важкому стані, є низько прибутковою і невисокорентабельною. Виробники працюють в умовах ризику і невизначеності, що і спричиняє суттєвий вплив на результати господарювання. Доктрина проголошує принципово нові завдання, що покладаються на агропродовольчий комплекс як сектор економіки по забезпеченню продовольчої безпеки країни і створенню міцного економічного фундаменту для поліпшення життєдіяльності українського села та його жителів, а також напрями реформ для безумовного виконання цих завдань.

Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств, забезпечення їх прибутковості в процесі використання всіх ресурсів, ефективне управління ними неможливі без високого рівня організації бухгалтерського обліку. Реформування системи бухгалтерського обліку й фінансової звітності, потрібної як внутрішнім, так і зовнішнім користувачам, воно є складовою частиною заходів, орієнтованих на введення економічних відносин ринкового спрямування.

На думку професора В.М. Жука, прийняття Концепції розвитку бухгалтерського обліку сприятиме удосконаленню міжнародних стандартів фінансової звітності та прийняття на їх основі національних систем бухгалтерського обліку. У статті вчений проводить дослідження тенденцій розвитку бухгалтерського обліку у світі та досвіду впровадження концепцій розвитку бухгалтерського обліку в постсоціалістичних країнах, обґрунтовує теоретичні основи і пріоритети в реалізації Концепції в аграрному секторі економіки України [1].

---

¹¹ Науковий керівник В.В. Ярова, канд. екон. наук, доцент

Комерційна діяльність підприємств відбувається сьогодні в умовах постійних змін зовнішнього середовища на макро- і мікрорівні. Такі фактори, як обмеженість ресурсів, конкуренція і вибір управлінських рішень в умовах фінансової нестабільності, вимагають проведення аналітичних досліджень. Особливо актуальними сьогодні є дослідження у напрямі пошуку ринків збуту, постачання сировини, розподілу ресурсів, пристосування до попиту, системи ціноутворення, потреб покупців тощо. Це означає, що зростає роль прикладного економічного аналізу, оскільки забезпечити економічну і фінансову стабільність можуть тільки якісні аналітичні дослідження [2].

Статистичний аналіз показників виробництва і фінансових результатів від реалізації окремих видів продукції підприємствами є важливим засобом підвищення їх конкурентоспроможності і розвитку. Цей факт набуває все більшого значення у трансформаційних умовах. Здійснення якісного статистичного аналізу на всіх етапах діяльності надає відповіді на питання стосовно підвищення ефективності діяльності та забезпечення конкурентоспроможності підприємств як основи розвитку соціально-економічних систем. Розгляд можливостей практичної реалізації методичних підходів до оцінки показників виробництва і фінансових результатів діяльності підприємства надає підґрунтя для їх правильного вибору та ефективного застосування.

Соняшник є основною олійною культурою в Україні. Порівняно з іншими культурами цієї групи він забезпечує найбільший вихід олії з одиниці площі. Соняшникове насіння в середньому містить понад 48–50% жиру, білка – 16–19, а вихід олії за промислової переробки сягає 47% [3]. Соняшкову олію широко використовують у процесі виготовлення маргарину, консервів, хлібних і кондитерських виробів, а також у миловарній, лакофарбовій та інших галузях промисловості. Під час переробки цього насіння, крім олії, одержують макуху або шрот, які є цінним кормом у тваринництві.

Україна є найбільшим виробником у світі та постачальником на зовнішні ринки насіння соняшнику і соняшникової олії. Соняшник з України експортується до 59 країн. Лідерами закупівель олієнасіння залишаються європейські країни, частка експорту яких досягає 68%. Незважаючи на світову фінансово-економічну кризу, знецінення гривні та обмеженість кредитних ресурсів, Україна зберегла лідируючі позиції з виробництва та експорту соняшникової олії на світовому ринку.

Стратегічне значення виробництва соняшнику полягає в тому, що окрім забезпечення переробної промисловості сировиною для виробництва харчової олії, воно: є джерелом макухи та шроту, які слугують цінним кормом для сільськогосподарських тварин і значним резервом збільшення виробництва продукції тваринництва; є сировиною для харчової, текстильної, лакофарбової, парфумерної та інших галузей промисловості для виробництва маргарину, оліфи, мила, стеарину, лінолеуму; сприяє вирішенню соціальних задач шляхом утворення робочих місць у сільській місцевості у зимовий період; є сировиною для виробництва біопалив.

Ми проаналізували ефективність виробництва насіння соняшнику в ТОВ

«СД-Агро» Ізюмського району Харківської області за допомогою кореляційно-регресійного аналізу рентабельності. У якості факторних ознак у множинну модель були включені такі показники: матеріально-грошові витрати на 1 га посіву, рівень товарності, частка витрат на реалізацію у повній собівартості продукції, середня ціна реалізації. Позитивний вплив на зміну рівня дохідності соняшнику здійснюють такі фактори, як матеріально-грошові витрати на 1 га посіву і ціна реалізації, за рахунок яких приріст рівня рентабельності становить, відповідно, 0,0143% і 0,0468% (за умови що інші фактори залишаються на фіксованому середньому рівні). Можна припустити, що результатом зростання матеріально-грошових витрат на 1 га посіву соняшнику із одночасного збільшення урожайності є зниження виробничої собівартості 1 ц насіння, що, в свою чергу, призводить до зростання рівня дохідності.

Наслідком зростання рівня товарності соняшнику на 1 % є зниження рівня рентабельності на 0,37141%. За допомогою економетричного моделювання нами доведена неефективність тривалої «політики» щодо організації процесу реалізації цього виду продукції, коли реалізовувалося 16% насіння, а на наступний рік – у 3 рази більше за вироблене. За рахунок збільшення частки понаднормативних витрат у структурі повної собівартості на 1% рівень рентабельності зменшується на 3,57141%.

Множинний коефіцієнт кореляції становить $R=0.925$, що свідчить про наявність тісного за ступенем лінійного зв'язку між рентабельністю насіння соняшнику і досліджуваними змінними. Значення сукупного коефіцієнта детермінації становить $R^2=0.855$, тобто 85,5% загальної варіації рентабельності насіння соняшнику пояснюється зміною включених в кореляційно-регресійну модель факторів. На долю не врахованих факторів припадає 14,5% варіації.

В результаті розкладання загального обсягу варіації рентабельності насіння соняшнику на окремі чинники встановлено, що найбільш суттєвими факторами, що впливають на модельований показник в досліджуваному господарстві за сім останніх років є матеріально-грошові витрати на 1 га посіву і середня ціна реалізації. За рахунок варіації x_1 пояснюється 55,7%, за рахунок варіації x_4 – 17,3% загальної варіації рівня рентабельності насіння зернових культур. Сума коефіцієнтів роздільної детермінації дорівнює нескоригованому коефіцієнту сукупної детермінації $R^2=0,855$.

Список використаних джерел:

1. Жук В.М. Теоретичні аспекти Концепції розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки України. Облік і фінанси АПК. 2009. №1. С.17-25.
2. Коваленко О.Ю. Перспективи розвитку економічного аналізу в сучасних умовах. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского Серия «Экономика и управление». Т. 23(62). 2010. № 1. С. 87-94.
3. Петриченко В.Ф., Вороненька І.С. Виробництво олійних культур в Україні: сучасні виклики та перспективи. Економіка АПК. 2017. № 10. С. 32-39.

Воробйова Т.А., здобувач¹² першого (бакалаврського) рівня
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

АНАЛІЗ ПРИБУТКОВОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

На даному етапі розвитку України пріоритетною галуззю вітчизняної економіки залишається сільське господарство. Воно виробляє продукти харчування для населення, сировину для переробних підприємств та забезпечує інші потреби суспільства. Тому до актуальних проблем сучасної економіки слід віднести питання подальшого підвищення рівня ефективності даної галузі.

Одним з головних завдань створення та функціонування сільськогосподарського підприємства незалежно від його організаційно-правової форми є одержання та максимізація прибутку. Таким чином необхідно організовувати та забезпечувати роботу аграрного сектору так, щоб ведення сільськогосподарського виробництва було прибутковим.

Так Огійчук М.Ф. під прибутковістю розуміє вид ефективності, що характеризує результативність діяльності економічних систем (підприємств, територій, національної економіки). Основною особливістю таких систем є вартісний характер засобів (видатків, витрат) досягнення цілей (результатів), а в деяких випадках і самих цілей (зокрема, одержання прибутку) [1].

Мочерний С.В. у своїй праці [2] зазначає, що прибутковість – це показник ефективності, який треба розглядати з двох аспектів: по-перше, як прибутковість усього підприємства щодо всього авансованого капіталу, яка визначається нормою прибутку: відношенням річного прибутку до авансованого капіталу; по-друге, як прибутковість виготовлення окремої партії товарів, яка вимірюється відношенням прибутку до собівартості товарів.

Прибутковість є найважливішим показником розвитку підприємств, оскільки за відсутності стратегічних напрямів розвитку та належного рівня прибутковості вони можуть поступово втрачати ліквідність і зрештою банкрутувати.

У ринковій економіці прибутковість оцінюється за системою абсолютних та відносних показників. Абсолютним показником виступає сума прибутку, а відносним – рівень рентабельності.

Сума та рівень прибутку формуються під впливом великої кількості різних факторів, що мають як позитивний, так і негативний вплив. Дані фактори поділяють на внутрішні та зовнішні.

До внутрішніх чинників, що впливають на прибуток і рентабельність, належать ресурсні чинники (величина і склад ресурсів, стан ресурсів, умови їх експлуатації), а також фактори, пов'язані зі збільшенням виторгу. До основних зовнішніх факторів, що формують прибуток сільськогосподарського підприємства можна віднести такі як місткість ринку, розвиток конкуренції, розмір цін, ціни на послуги підприємств транспорту, комунального господарства, ремонтних та інших

---

¹² Науковий керівник Р.М. Остапенко, канд. екон. наук, доцент

підприємств, регулювання державою діяльності сільськогосподарських підприємств, тощо [3].

Щоб чіткіше уявити ситуацію пропонуємо розглянути загальні результати діяльності сільськогосподарських підприємств. (табл.1).

Таблиця 1.

Загальні результати діяльності сільськогосподарських підприємств

Показники	Рік			Відхилення +/-
	2017	2018	2019	
Чистий прибуток (збиток), млн грн	68276,8	70461,8	90167,0	21 890,2
Рівень рентабельності сільськогосподарської діяльності, %	16,5	14,2	16,1	-0,4
Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції, % У тому числі:	*	*	*	*
Культури зернові та зернобобові	25,0	24,7	11,8	-13,2
Соняшник	41,3	32,5	23,5	-17,8
Буряки цукрові фабричні	12,4	-11,4	-15,4	-27,8
Велика рогата худоба на м'ясо	3,4	- 17,7	-27,1	-30,5
Свині на м'ясо	3,5	6,9	4,7	1,2
Птиця на м'ясо	7,0	5,7	-3,7	-10,7
Молоко	26,9	16,1	20,6	-6,3

Джерело: складено автором на основі статистичних даних [4]

Як свідчать дані таблиці чистий прибуток (збиток) сільського господарства у 2019 році збільшився на 19 705,0 млн. грн порівняно з 2018 роком, а рівень рентабельності збільшився на 1,9 відсоткових пункта. У 2017-2019 роках спостерігається зниження рентабельності основних видів продукції рослинництва, а виробництво буряків цукрових фабричних взагалі є збитковим. Продукція тваринництва, окрім молока і м'яса свиней є збитковою у 2017 -2019 рр.

Отже, як свідчить аналіз даних вітчизняної статистики, за останні роки рівень рентабельності вирощування основних сільськогосподарських культур стабільно знижується, що негативно впливає на можливості аграріїв до розширеного відтворення виробничого потенціалу і впровадження нових технологій.

Список використаних джерел:

1. Огійчук М.Ф. Сутність прибутку та підходи до методики його визначення. Економіка АПК. 2009. № 6. С. 31–45.
2. Мочерний С.В. Мочерна Я.С. Політична економія : навч. посібник. 2-ге вид., випр. і доп. К. : Знання, 2007. 684 с
3. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник / В. Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп. і переробл. – К. : КНЕУ, 2008. – 624 с.
4. Сільське господарство України у 2019 р. : стат. зб. – К., 2020.

УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Витрати є одним з найважливіших економічних показників роботи підприємства, саме співвідношення між доходами і витратами в кінцевому рахунку визначає фінансовий результат його діяльності. Від правильності вибору методу обліку витрат залежить успішна діяльність підприємства і його конкурентоспроможність зокрема. Крім того, в умовах сучасності та неминучого посилення конкуренції з іноземними підприємствами, які володіють сучасними виробничими та управлінськими технологіями, розвиток вітчизняних підприємств багато в чому визначається використанням інноваційних факторів для забезпечення ефективного господарського управління.

Так як собівартість продукції підприємств, незалежно від виду і сфери їх діяльності, визначає фінансовий результат його функціонування, застосування передових методів обліку, аналізу, контролю і прогнозування витрат може сприяти підвищенню ефективності управління і конкурентоспроможності кожного конкретного підприємства.

Виходячи з цього в рамках забезпечення конкурентоспроможності сучасні вчені-економісти приділяються значну увагу аспектам процесу управління витратами, при цьому сама концепція управління витратами не є широко поширеною у вітчизняній практиці. Під управлінням витратами слід розуміти не тільки безперервний процес обліку, аналізу, планування і контролю, а й вироблення оптимальних управлінських рішень з прогнозування зниження витрат.

Отже, система управління витратами являє собою комплекс заходів, методів і засобів, що забезпечують координацію дій з прогнозування, зниження та оптимізації собівартості продукції, послуг. Цю систему слід розглядати як цільову, складову частину єдиної системи управління підприємством на всіх його рівнях.

Як і кожна існуюча система, система управління витратами в тому числі має цілі, завдання, об'єкт, суб'єкт і механізми (методи) управління. В умовах сучасності основною метою існування системи управління витратами в рамках забезпечення конкурентоспроможності підприємства є пошук ефективного методу визначення ціни, за якою замовник погодився б придбати продукцію (роботу, послугу) в умовах жорсткої конкуренції на вітчизняному ринку.

Наприклад, при інших рівних умовах високі витрати зменшують різноманітність можливих стратегічних ходів підприємства при цінovій конкуренції, так як витрати визначають собівартість продукції, а значить, і мінімальну ціну, яку може собі дозволити підприємство.

---

¹³ Науковий керівник Р.М. Остапенко, канд. екон. наук, доцент

Саме в цьому зв'язку, результативне і грамотне управління витратами дозволить підвищити ринкову репутацію підприємства, яка спричинить за собою прихильність клієнтів і спростить доступ підприємства до позикових коштів та інших ресурсів. Для досягнення даної мети необхідно вирішити ряд завдань в процесі управління витратами, які повинні вирішуватися на всіх рівнях управління: як в конкретних підрозділах освіти витрат, так і на рівні підприємства в цілому. При цьому в підрозділах необхідно знаходити приховані резерви зменшення поточних витрат, а на рівні підприємства необхідно розробити стратегію ефективного використання ресурсів.

Витрати підприємства визначають його цінову конкурентоспроможність, можливість використання цінових методів конкурентної боротьби і «запас міцності» на випадок погіршення ринку. Вони характеризують можливості оптимального функціонування підприємства. Вплив витрат на точку беззбитковості визначає можливість виходу на нові ринки: тобто, кон'юнктура нового ринку є прямим шляхом отримання прибутку. Досягнення необхідної величини прибутку можливо тільки при низькому рівні витрат.

Аналіз виступає важливим блоком управління витрат, який допомагає оцінювати ефективність використання всіх ресурсів підприємства, виявляти резерви зниження витрат, збирати і готувати інформацію для їх обґрунтованого планування і приймати ефективні управлінські рішення.

Найбільш значущою функцією в системі управління витратами виступає планування, що передбачає визначення цілей і завдань, обґрунтування планів зміни витрат, вибір напрямків, методів і методик їх виконання.

Третім блоком управління витратами є мотивація. Вона спрямована на вишукування способів впливу на учасників виробничого і торгового процесу, які спонукають дотримуватися встановлених планом витрати і знаходити можливості їх зниження. Подібний образ дій може мотивуватися як матеріальними, так і моральними чинниками.

Контроль складає заключний блок в системі управління витратами на підприємстві. Він подає перевірку виконання управлінських рішень з планування витрат, а також оцінку ефективності виконання цих рішень і встановлення зворотного зв'язку з метою планування результатів діяльності наступних періодів.

В цілому ж відзначимо, що всі блоки системи управління витратами тісно взаємопов'язані і виражають замкнутий цикл, в якому кожен попередній блок є обов'язковим для виконання подальшого, а результати моніторингу та контролю використовуються для проведення аналізу. При цьому, визначальну роль в системі управління витратами грають аналіз і планування. В даний час підприємства можуть використовувати різноманітні підходи і методики оцінки, аналізу і планування витрат виходячи з поставлених завдань.

Таким чином, в рамках даної концепції управління конкурентними витратами для забезпечення низького рівня витрат підприємству необхідно випереджати конкурентів у володінні ринком. В умовах ринкових змін структури витрат,

обумовлених інноваційними процесами, витрати таких фірм можуть бути нижчими, ніж тих, що раніше закріпилися на ринку, але не здатні швидко реагувати на зміни. У зв'язку з цим, на нашу думку, для формування на підприємстві кращої системи управління витратами як основи стратегії забезпечення конкурентоспроможності необхідні наступні умови:

- чітка організація обліку витрат на основі науково обґрунтованої їх класифікації з обов'язковим поділом на змінні і постійні для можливості економічного обґрунтування управлінських рішень і прогнозування прибутку, і рентабельності в залежності від зміни обсягів продажів, цін на продукцію, розмірів змінних або постійних витрат;

- створення системи управлінського обліку для формування правдивої інформації о затратах конфіденційно, оперативно та відповідно до вимог менеджерів усіх рівнів управління для прийняття ними більш ефективних управлінських рішень;

- впровадження процесу бюджетування як невід'ємної частини управлінського обліку для можливості планування витрат зі зниженням їх рівня в бюджетах для структурних підрозділів підприємства;

- організація дієвого контролю фактичних витрат на основі їх порівняння із запланованими значеннями. Контроль буде дієвим тільки в рамках створених центрів відповідальності, що дозволяє отримувати детальну реальну інформацію про витрати і доходи по кожному центру відповідальності, аналізувати і виявляти місця, де постійно виникають відхилення, а також визначати види продукції з низькою рентабельністю;

- прогнозування подальшого зниження витрат у довгостроковому періоді на основі аналізу структури витрат, носіїв витрат, трендового аналізу;

- розробка положення по мотивації і преміюванню співробітників за зниження витрат. Домогтися економії ресурсів можна тільки тоді, коли кожен співробітник на своєму робочому місці буде зацікавлений в економії коштів.

Таким чином, нами визначені необхідні умови для формування ефективної системи управління витратами на вітчизняних підприємствах з метою підвищення їх конкурентоспроможності та утриманні лідируючої позиції на ринку. Крім того, відзначимо, що в сьогоденних умовах систему управління витратами необхідно розглядати як єдиний скоординований комплекс взаємопов'язаних щоденних заходів, спрямованих на економію ресурсів і максимальну віддачу від них.

Ми вважаємо, що дану систему можна віднести до інноваційного фактору, який сприяє підвищенню результативності та конкурентоспроможності підприємства. Так, витрати в тій мірі підвищують конкурентоспроможність підприємства, в якій вони ведуть до поліпшення фінансових показників його діяльності і дають можливість поліпшити його ринкову репутацію.

Горкавий В.К., канд. екон. наук, професор
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ СТАТИСТИКО-ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАЦІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Побудова соціально-орієнтованої національної економіки, євроінтеграційна спрямованість економічних відносин в Україні ставлять перед агропромисловим виробництвом нові невідкладні завдання, пов'язані з підвищенням його ефективності і конкурентоспроможності, досягнення належного рівня продовольчої безпеки країни, вирішення важливих соціальних проблем та поліпшення якості життя населення.

Вирішення цих життєво важливих завдань залежить від рівня використання трудового потенціалу аграрного сектора економіки та створення дієвого механізму мотивації високопродуктивної праці. У складі ресурсного потенціалу найважливішим його елементом є трудовий ресурс, а серед факторів виробництва вирішальна роль належить людському фактору. Тільки на основі кардинального підвищення ефективності використання трудового ресурсу можливий вихід виробництва і всього суспільства на дійсно нові рубежі.

Ефективність праці є одним з найважливіших індикаторів діяльності будь-якої економічної системи незалежно від її розміру і функцій. Вона виступає основним критерієм ефективності економіки, забезпечення її конкурентоспроможності і вирішальною умовою підвищення життєвого рівня населення. Зростання ефективності праці має винятково важливе значення для досягнення визнаних світовою спільнотою економічних, соціальних і екологічних стандартів життєдіяльності суспільства.

Незважаючи на значення ефективності праці, як провідного критерію соціально-економічного прогресу людства, вітчизняна економічна наука і практика не надає достатньої уваги цій економічній категорії. Як справедливо зауважує В.С. Дієсперов, ефективність праці в українській економіці залишається поза увагою господарських органів, управлінських структур і, значною мірою, науки [1]. В аграрних формуваннях та сільськогосподарських органах державного управління усіх рівнів не здійснюється аналіз використання людського потенціалу, трудових затрат і ефективності праці. Особливо помітним це стало в умовах формування ринкової економіки, коли докорінно змінилася економічна політика, у центрі якої постав капітал.

Ринкові реформування аграрного сектора національної економіки спричинили ряд проблем, для вирішення яких необхідне розроблення та реалізація дієвих механізмів. Найбільш актуальними серед них є загострення демографічної ситуації в сільській місцевості, зменшення попиту на трудові ресурси, негативні галузеві структурні зрушення, зростання прихованого та відкритого безробіття, деіндустріалізація виробництва, погіршення соціального стану сільських

територій, загострення проблеми бідності, збільшення демографічного навантаження на працюючих та виснаження трудового потенціалу.

Ефективність праці характеризується співвідношенням результатів праці і повних (іншими словами сукупних) затрат робочого часу. При цьому повні затрати праці включають не лише живу працю, а і минулу, уречевлену в спожитих у виробництві засобах і предметах праці. Це означає, що продуктивність праці є частковим показником ефективності праці. Підвищення ефективності праці має місце лише у тому випадку, коли темпи зростання уречевленої в засобах виробництва праці менші порівняно з темпами скорочення живої праці, тобто коли сукупні затрати праці в розрахунку на одиницю продукції скорочуються.

Для визначення показників ефективності праці валова продукція повинна бути оцінена в постійних цінах, які розраховуються як середньозважені ціни товарної і нетоварної частини продукції відповідного року і затверджуються Державною службою статистики України.

В умовах ринкової економіки головним завданням сільськогосподарських товаровиробників є не те, що можна виробити, а те, що можна вигідно продати. Оскільки основою будь-якого виробництва є трудова діяльність, то, на наш погляд, показники ефективності і продуктивності праці доцільно доповнити характеристиками виходу чистої продукції і прибутку з розрахунку на одиницю затрат праці.

Чиста продукція – це та частина валової продукції, яка заново створена живою працею. Її обчислюють як різницю між вартістю валової продукції і вартістю матеріальних витрат на її виробництво. При цьому до складу матеріальних витрат включають вартість сировини, насіння кормів, добрив, пально-мастильних матеріалів, біопрепаратів, медикаментів, пестицидів, електроенергії та інших предметів праці, а також амортизацію основних засобів. Чиста продукція характеризує як продуктивність живої праці, так і ефективність сукупних (живої і уречевленої) затрат праці.

Прибуток – це результат господарської діяльності підприємства, що відображає створену і реалізовану додаткову вартість. В ньому знаходять відображення як заходи, пов'язані із збільшенням обсягу виробництва і реалізації продукції та підвищенням її якості, так і заходи пов'язані з раціональним використанням виробничих ресурсів. Для розрахунку показників ефективності праці доцільно користуватися балансовим прибутком, тобто сумою, на яку доходи від усіх видів діяльності за звітний період перевищують пов'язані з ними витратами.

Процес управління ефективністю праці охоплює її вимірювання, оцінку, аналіз і прогноз. В удосконаленні економічного механізму господарювання, що є одним з найважливіших завдань сучасної аграрної політики, особливої актуальності набувають питання методології аналізу тенденцій і факторів продуктивності праці.

На рівень ефективності праці впливають два фактори: у рослинництві – затрати праці на 1 га зібраної площі і урожайність сільськогосподарських культур; у тваринництві – затрати праці на голову худоби і продуктивність тварин.

Найбільш ефективними методами аналізу впливу цих факторів на рівень ефективності праці, виражений через трудомісткість продукції, є метод індексів у поєднанні з методом ланцюгових підстановок.

При використанні методу ланцюгових підстановок спочатку розраховують базисну, звітну і умовну трудомісткість продукції при базисних затратах праці на 1 га площі (одну голову худоби) і звітній урожайності сільськогосподарських культур (продуктивності худоби).

Загальну зміну трудомісткості продукції визначають як різницю між звітними і базисними затратами праці на виробництво одиниці продукції. Вплив затрат праці на 1 га площі (голову худоби) на трудомісткість продукції визначають шляхом віднімання від звітних затрат праці на одиницю продукції умовних, а вплив урожайності (продуктивності худоби) – шляхом віднімання від умовних затрат праці на одиницю продукції базисних.

З метою поглиблення аналізу трудомісткості продукції доцільно індекс затрат праці на одиницю площі розкласти на індекси норм виробітку і обсягу робіт. Необхідну інформацію для такого аналізу можна взяти з технологічних карт вирощування сільськогосподарських культур та облікових листків трактористів-машиністів.

Показники трудомісткості дають можливість аналізувати виконання плану і динаміку продуктивності праці не тільки по окремих видах продукції, а й в цілому по сільськогосподарському виробництву та його основних галузях – рослинництву і тваринництву.

Слід мати на увазі, що використання загального індексу трудомісткості продукції дає більш об'єктивну характеристику динаміки ефективності праці порівняно з вартісними індексами. Пояснюється це перш за все недоліками цінового співвимірювання продукції і структурними зрушеннями у складі валової продукції сільського господарства. По-друге, розрахунок трудових індексів ефективності праці передбачає використання лише прямих затрат праці на відміну від вартісних, визначення яких пов'язане з використанням усіх сумарних (прямих і непрямих) затрат живої праці.

Реформування системи управління, спрямоване на підвищення ефективності праці, передбачає проведення аналізу проблемних сегментів управління, моделювання стратегії трансформаційного розвитку агропромислового комплексу на основі запровадження інноваційних управлінських інструментів [2].

Список використаних джерел:

1. Дієсперов В.С. Економіка сільськогосподарської праці /В.С. Дієсперов // Економіка АПК. - 2016. – №6. – С. 110-117.
2. Месель-Веселяк В.Я. Ефективність господарювання новостворених сільськогосподарських підприємств ринкового спрямування в Україні /В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2016. - №12. – С. 21-33.

Димченко О.В., д-р екон. наук, професор
Хайло Т.О., здобувач здобувач ступеня кандидата економічних наук
(Харківський національний університет міського господарства імені
О.М. Бекетова, Україна)

ТРАНСФОРМАЦІЯ АНАЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ФУНКЦІЯХ УПРАВЛІННЯ

Під аналітикою розуміють використання даних статистики та відомств, оцінку факторів та їх впливу, визначення економічних характеристик господарюючого підприємства з метою використання нових знань в управлінській діяльності. Але таке розуміння є неповним і дещо знижує роль «інститута аналітики» в економіці і суспільстві. В економічній діяльності, яка по суті вкладається в коротку формулу «аналіз-синтез», аналітика заслуговує на більш вагому оцінку, оскільки з неї і починається «вся економіка».

Вже десятиліттями облік та аналіз, в такій симбіозній парі, досліджуються і використовуються на практиці як складова частина економічної роботи і це дає свої позитивні наслідки [1]. Але сучасний «світ економіки» настільки динамічний, інноваційний і нерівноважний, що чиста економічна аналітика вже не в змозі відповісти на головні виклики розвитку. Глобальні процеси, інноваційні технологічні хвилі і «людський фактор» примушують економістів включити в свою аналітичну роботу елементи та інструментарій іншої природи, змінювати об'єкт і завдання досліджень, поєднувати науку і мистецтво. Безумовно в цьому є свій позитив, і цим же обумовлено, що аналітична діяльність поступово трансформується в специфічний інститут, в аналітичну функцію управління.

Дослідження показують, що економічні позики в аналітиці самій цій аналітиці не потрібні. Вони необхідні у вирішенні завдань розвитку господарюючих систем, в управлінні розвитком, а це вже безпосередньо сфера управління [2].

Аналітична функція є безперервною управлінською діяльністю в часі і просторі, оскільки рішення і корективи в умовах нерівноваги мають бути оперативними. Вона є основою дослідницької роботи з елементами рекомендацій на підготовчій стадії. В кожному випадку аналітика виробляє, продукує нову інформацію, а тому носить інноваційний характер.

Неекономічна сторона аналізу життєдіяльності і стійкості «господарюючого суб'єкта» стосується: розстановки сил в зовнішньому середовищі, визначені інвестиційних зв'язків, залучення стейкхолдерів до співпраці.

Аналітична функція об'єднує три складові: методологію роботи з інформацією, організаційне забезпечення цього процесу і створення інструментальних засобів для якісного управління. Головне завдання аналітики – покращення розуміння об'єкта і його ситуації, оцінка впливу на нього факторів, розкриття причинно-наслідкових зв'язків. В аналітичній роботі є складові: постановочна, організаційна, знанієва, інструментальна, рекомендаційна. В

управлінні кінцевий результат аналізу – це «напівфабрикат», підготовчі матеріали для прийняття рішень. А самі рішення – це вже продукт синтезу.

До кінцевих елементів аналітичної функції також можна віднести:

- аргументи, обґрунтування, докази;
- пропозиції щодо прийняття заходів;
- варіанти прийняття рішень;
- зміни щодо перебудови внутрішньої структури фірми.

В наш час ми маємо в економіці і суспільстві інформаційний вибух, але майбутнє вже зараз має відпрацьовувати тонкі інструменти чуття нового, включати деякі сенсори слабких сигналів. Це теж аналітика, але інша аналітика, яка живиться не тільки встановленими фактами в ретроспективі, а і відчуттям змін, «баченням причин» і точок зростання. Це – інтуїтивна і мистецька аналітика, яка завойовує собі право бути включеною в аналітичну функцію управління. Не випадково, аналітика і прогноз є цілісним біномом в управлінні розвитком.

Економіка і управління, в їх взаємному порозумінні мають домовитись про зміну об'єкта дослідження, який не слід обмежувати «собівартістю, прибутком, рентабельністю», а бажано розширювати до позицій, що представлені на рис.1

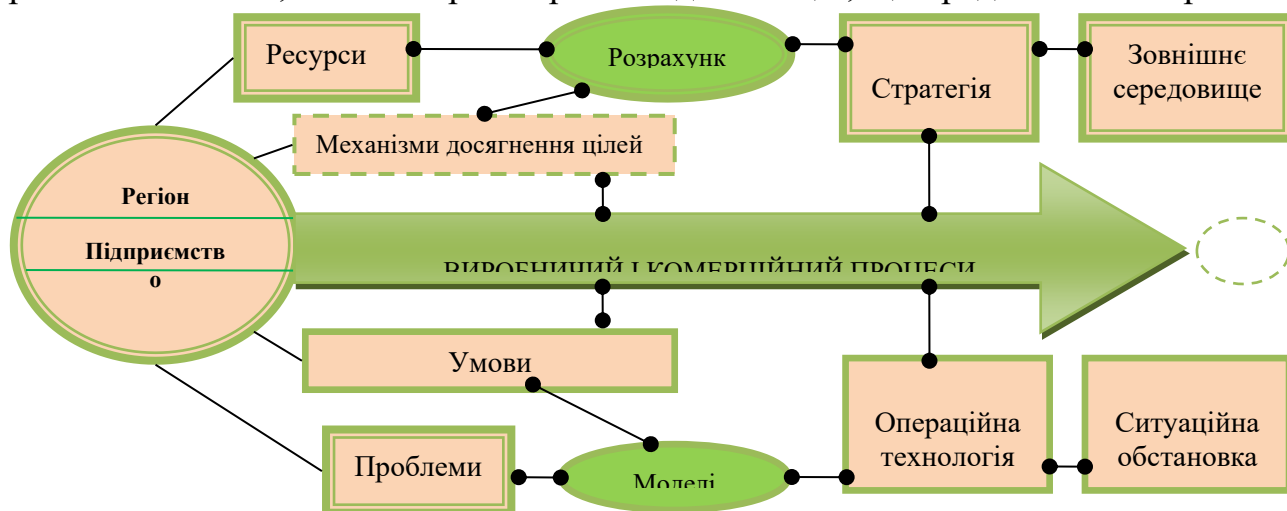

Рис.1. Розширений спектр об'єктів аналітичного дослідження.

Аналітична робота забезпечує управління якісним інформаційним матеріалом, якщо вона сама проведена на високому якісному рівні. І разом з тим, умовно можна оцінити вплив аналітики на результат роботи управлінців тільки в 33%. Між задумом (планом) і результатом зазвичай в реальності спостерігається велика неспівставність. На будівництві кошториси перевищуються при реалізації на 100%, а то і в рази, прогнозований ефект – в реальності значно менший, розраховані витрати на виробництво збільшуються. Отже, існує повна похибка і в аналітичній роботі і у виконанні інших функцій управління.

Загальний функціонал цієї похибки (помилки) в його інтеграційному вираженні пропонуємо визнати таким чином:

$$P_{\text{заг}} = \left\{ \underset{33\%}{(I, O_6)} + M_a \right\} + \left\{ \underset{33\%}{(P_p, P_{pp})} + \underset{33\%}{(K_{\text{орг}}, K_{\text{вик}})} \right\} * \tau, \text{ де}$$

$P_{\text{заг}}$ – формування похибки (міри невідповідності «задум-реалізація»);

I - інформаційне забезпечення аналітичної роботи (статистика, облік, оперативні дані);

O_б – якість ведення обліку;

M_а - якість методичного інструментарію в аналітичній роботі;

P_р – підготовка рішень;

P_{пр} – прийняття рішень;

K_{орг} – якість організації діяльності;

K_{вик} – якість контролю виконання завдань;

τ - часовий період.

Наведений функціонал формування похибки (невідповідності) заслуговує на увагу як концептуальна модель, в якій відбиті такі важливі особливості:

- невідповідність формується на трьох етапах (аналітики, прийняття рішень, виконання завдань), кожен з яких оцінено в 33%. В реальності оцінка похибки на кожному етапі може бути іншою, що і слід розраховувати окремо;
- свій вклад в першу чергу вносить інформаційна база аналітичного дослідження та методичний інструментарій (статистика, організація обліку, достовірність і повнота інформації);
- навіть при якісній інформації кінцеві результати на дві третини залежать від прийняття рішень та організації і контролю діяльності по їх виконанню.

Але якщо розуміти, що аналітика є першоосновою, на якій розгортається процес розвитку підприємства або іншої господарської системи, то при якісних кроках на двох інших етапах, відповідальність аналітиків за кінцеві результати є найбільшою [3].

Висновки з проведеного дослідження надамо таким чином. Аналітична робота на підприємствах і в регіонах в наш час трансформується в специфічну управлінську функцію. Нова функція розширює спектр своєї уваги і готова до використання інструментарію з інших дисциплін. Аналітики все більш проникаються відповідальністю за результати своєї роботи, що створює відповідні соціально-економічні умови для інноваційного розвитку суб'єктів господарювання, в тому числі в аграрному секторі України.

Список використаних джерел:

1. Зоріна О.А. Організація аналітичної роботи в корпораціях. Наук.вісник Нац. Академії статистики, обліку та аудиту. 2016. №3. – с.71 – 77.

2. Скрипнік Н.В., Рилєєв С.В. Управлінський аналіз як функція обліково-аналітичної системи. Інноваційна економіка. №6. 2013 (44). – с.283 – 288.

3. Тимчук О.Ф. Управлінський аналіз: поняття, принципи та основні елементи. Проблеми системного підходу в економіці. Випуск 6 (73), 2019. с. 134 – 142.

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНА СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИТРАТ НА ОПЛАТУ ПРАЦІ

За результатами дослідження обліково-аналітичної складової ефективності витрат на оплату праці в сільськогосподарських підприємствах зроблені наступні висновки теоретичного, методичного та практичного характеру:

1. Виплати працівникам – один із найважливіших об'єктів облікової роботи будь-якого господарюючого суб'єкта, оскільки пов'язаний із специфічною складовою ресурсного потенціалу – трудовими ресурсами. Від раціональності побудови обліку розрахунків за виплатами працівникам залежить фінансова міцність підприємства, його репутація на ринку праці та психологічний мікроклімат у колективі.

2. Заробітна плата є складною і важливою соціально-економічною категорією. Двоїстий характер показника полягає в тому, що, з одного боку, вона є основним і часто єдиним джерелом грошових доходів найманих працівників, основою матеріального добробуту членів їхніх сімей. З іншого боку, для роботодавців є суттєвою часткою витрат виробництва і ефективним способом спонукання працівників до високопродуктивної і якісної праці. Штучне стримування заробітної плати призвело до того, що нині витрати на заробітну плату в Україні в розрахунку на одиницю валового національного продукту майже вдвоє нижчі, ніж у країнах з розвинутою ринковою економікою. Станом на 01.10.2020 р. середньомісячна заробітна плата по економіці країни становила 11998 грн. (проти 10687 грн. у 2019 р.). У доларовому еквіваленті ці показники становлять 423 і 430 доларів США, відповідно [2]. Встановлено значну диференціацію заробітної плати за галузями економіки: по сільському господарству рівень її становить 10479 грн. (у 2019 р. – 9437 грн.), по галузі «Фінанси та страхова діяльність» – 19332 грн. (у 2019 р. – 17929 грн.), «Інформація та телекомунікації» – 20089 грн. (у 2019 р. – 17072 грн.), «Державне управління і оборона, обов'язкове соціальне страхування» – 16668 грн. (у 2019 р. – 15140 грн.), «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» – 12309 грн. (у 2019 р. – 11879 грн.).

3. Обліково-аналітична категорія «розрахунки з оплати праці» відображає зобов'язання роботодавця здійснити оплату, надати винагороду за найману працю згідно з відповідними правовідносинами та з урахуванням норм чинного податкового, соціального й пенсійного законодавства і включає розрахунки із заробітної плати за трудовим договором, розрахунки щодо винагороди за цивільно-правовими договорами та авторських гонорарів. Організація бухгалтерського обліку та розрахунків за виплатами працівника – це комплекс заходів власника підприємства, направлених на забезпечення реєстрації фактів господарського життя, узагальнення їх з метою отримання необхідної інформації для складання звітності та прийняття управлінських рішень.

4. Основними проблемними моментами обліку розрахунків за виплатами працівникам на сільськогосподарських підприємствах є: недостатня автоматизація цієї ділянки обліку; низька стимулююча роль премій, надбавок у зв'язку з неспроможністю та нестабільністю їх виплат; несвоєчасність виплат заробітної плати та відпусток; незначна різниця в окладах різних розрядів працівників. Для підприємств, рентабельність яких залежить від продуктивності праці найманих працівників, необхідно визначити таку величину оплати праці, яка складалася б із базової ставки заробітної плати (її величина має забезпечувати повне задоволення життєво необхідних потреб) та бонусної, яка прямо залежить від результатів діяльності працівника. У такому випадку заробітна плата виконуватиме свої функції.

5. Для вдосконалення обліку розрахунків за виплатами працівникам в умовах діючої форми бухгалтерського обліку необхідно: максимально адаптувати форми первинного обліку до структури виплат працівникам, перелічених у стандартах обліку та вимог оподаткування (особливо це стосується відображення різного роду премій, матеріальних допомог та інших заохочувальних та компенсаційних виплат); розробити систему індивідуальної заробітної плати на підставі оцінки конкретних заслуг працівника; для виробничого персоналу запровадити відрядну форму оплати праці; встановити так званий «гнучкий тариф», який сприятиме підвищенню ефективності стимулювання працівників.

6. Удосконалення методики та організації обліку розрахунків за виплатами працівникам у сільськогосподарських підприємствах передбачає їх узгодження з нормами П(С)БО 26 «Виплати працівникам», трудового й податкового законодавства та міжнародною практикою формування звітної інформації про поточні, довгострокові виплати працівникам і їх забезпечення. Кожна із категорій виплат має специфічні характеристики, що потребує різного порядку їх визнання, оцінки й обліку в системі відповідних рахунків і субрахунків синтетичного та аналітичного обліку.

7. Перспективним напрямом удосконалення обліку розрахунків за виплатами працівникам є гармонізація норм П(С)БО 26 «Виплати працівникам» до міжнародного стандарту бухгалтерського обліку (IAS) 19 «Виплати працівникам». Основними розбіжностями у формулюванні окремих положень цих стандартів є: 1) наявність у міжнародній практиці окремої категорії короткострокових виплат «Внески на соціальне забезпечення (social security contributions)», що сплачуються за рахунок заробітку працівників, виплати, пов'язані з участю працівників у прибутках підприємства та різні винагороди у негрошовій формі (медичне обслуговування, надання житла, автомобілів та безкоштовних чи субсидованих товарів або послуг); 2) недостатня деталізація інших довгострокових виплат у П(С)БО 26 «Виплати працівникам» порівняно із МСБО (IAS) 19 «Виплати працівникам»; 3) наявність у П(С)БО 26 «Виплати працівникам» регламентації виплат інструментами власного капіталу, хоча такі виплати регулюються МСФЗ (IFRS) 2 «Платіж на основі акцій» (в Україні – П(С)БО 13 «Фінансові інструменти»).

8. Для аналізу ефективності використання витрат на оплату праці пропонуємо методичний підхід, який передбачає у зв'язку із відсутністю у звітності показників витрат праці по окремих видах продукції (людино-годин) використовувати показник оплатомісткості продукції – прямі витрати на оплату з розрахунку на 1 ц продукції (по аналогії із показником трудомісткості продукції позитивною вважається тенденція до зниження показника). Доведено, що ефективним можна вважати таке зростання витрат на оплату праці, за якого зростає частка витрат на оплату праці у структурі собівартості продукції, прямі витрати на оплату праці у розрахунку на 1 ц продукції скорочуються, продуктивність праці зростає.

9. Підвищення середньої заробітної плати повинно бути підкріплене виробничими результатами, а темпами її зростання не повинні переважати темпи зростання продуктивності праці. Основна заробітна плата потребує підвищення її частки в загальному фонді оплати праці. Адже саме вона обумовлює виконання головної функції оплати праці – стимулюючої, яка полягає у встановленні залежності її розміру від кількості і якості праці конкретного працівника, його трудового внеску в результати роботи підприємства. Тому збільшення частки основної заробітної плати у витратах на оплату праці є важливою умовою підвищення мотивації до праці і, як наслідок, підвищення її ефективності.

10. Підвищенню ефективності формування і використання витрат на оплату праці сприятимуть зростання фізичного обсягу виробленої продукції, зростання продуктивності праці, зниження витрат на одиницю виробленої продукції, зростання суми доходів та прибутку, економія усіх видів витрат.

11. Для запобігання необґрунтованому збільшенню собівартості продукції (робіт, послуг) пропонуємо в основу реформування витрат підприємства покласти пошук і практичне залучення внутрішніх резервів зростання частки витрат на оплату праці в загальній сумі витрат та на зниженні загального обсягу витрат. Формування фонду оплати праці має пов'язуватись не тільки з кількісними показниками (змінюю обсягів виготовленої продукції), а й із якісними показниками, які відображають результативність діяльності підприємства та є наслідком якісної (результативної праці). Частка заробітної плати у загальних операційних витратах повинна збільшуватись пропорційно зменшенню витрат на матеріали, сировину тощо.

Список використаних джерел:

1. Демографічна та соціальна статистика. Експрес-випуск Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

2. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. [Електронний ресурс]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=07.11.2020&period=daily>.

Дубина В.В., здобувач першого (бакалаврського) рівня
Герасименко Ю.С., канд. екон. наук, доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ПРОГНОЗУВАННЯ НА БАЗІ ЕКСТРАПОЛЯЦІЇ

Методи екстраполяції тенденцій є, мабуть, найпоширенішими і самими розробленими серед всієї сукупності методів прогнозування. Використовування екстраполяції в прогнозуванні має в своїй основі припущення про те, що даний процес зміни змінної є поєднанням двох складових-регулярної і випадкової.

Вважається, що регулярна складова $f(a, x)$ є гладкою функцією від аргументу (в більшості випадків - часу), описуваною кінцевомірним вектором параметрів a , які зберігають свої значення на періоді попередження прогнозу. Ця складова називається також трендом, рівнем, детермінованою основою процесу, тенденцією. Під всіма цими термінами лежить інтуїтивне уявлення про якесь обчищене від перешкод єство аналізованого процесу. Інтуїтивне, тому що для більшості економічних, технічних, природних процесів не можна однозначно відділити тренд від випадкової складової. Все залежить від того, яку мету переслідує це розділення і з якою точністю його здійснювати.

У теорії і практиці в процесі прогнозування фінансових показників досить часто використовують методологію екстраполяції, за якої висновки про значення прогнозних показників у майбутніх періодах робляться на основі вивчення їх динаміки у попередніх періодах. Необхідним елементом при цьому є побудова та аналіз так званого ряду динаміки, який класифікує значення показників у часі у розрізі окремих періодів та описує динаміку їх розвитку. Підкреслимо, що аналіз ряду динаміки окремого показника, наприклад виручки від реалізації продукції, має суто описовий характер і не пояснює причин тих чи інших змін тенденції.

Методи екстраполяції використовують за відносно стабільного розвитку підприємства (чи окремих показників його діяльності) або за наявності сезонних чи циклічних коливань з чітко вираженим трендом. Під трендом (від англ. trend -- напрям, тенденція) розуміють тривалу тенденцію зміни економічних показників в економічному прогнозуванні. Якщо ж розвиток показників фінансово-господарської діяльності підприємства у попередніх періодах характеризується значною нестабільністю і суттєвим коливанням фінансових показників, то їх екстраполяція на майбутні періоди буде неможливою, а отже, недоцільним є використання відповідних методів.

Можна виокремити три основні групи методів прогнозування за допомогою екстраполяції:

- методи визначення середніх величин;
- екстраполяція тренду;
- експоненціальне згладжування.

Метод екстраполяції тренду. Під екстраполяцією тренду розуміють продовження виявленої в процесі аналізу тенденції за межі побудованого на основі емпіричних даних ряду динаміки. Передумовою використання цього методу

прогнозування є сталість чинників, що формують виявлений тренд, а принциповим моментом -- виявлення тренду, характерного для досліджуваного ряду динаміки. В теорії і практиці зустрічаються різні способи розрахунку тренду. Одним з них є метод найменшого квадратичного відхилення. Якщо спостерігається більш-менш стійка лінійна залежність значення досліджуваного показника (x) від часового інтервалу (t), то для виявлення тренду доцільно побудувати пряму, яка описується лінійною регресією:

$$x_t = a + bt.$$

Параметри a та b трендового рівняння підбираються таким чином, що фактична сума квадратів відхилень показника x_t від теоретичних значень, що описуються прямою, повинна бути мінімальною.

Метод експоненціального згладжування.

Основна ідея застосування методу згладжування полягає в тому, що кожен новий прогноз отримується за допомогою переміщення попереднього прогнозу в напрямку, що дало би кращі результати в порівнянні зі старим прогнозом. Базове його рівняння має наступний вид:

$$F[t+1] = F[t] + b \cdot e[t],$$

- t - часовий період (наприклад, 1-й місяць, 2-й місяць і т.д.);
- $F[t]$ - це прогноз, зроблений у момент часу t ; $F[t+1]$ відображає прогноз у часовий період, що впливає безпосередньо за моментом часу t ;
- b - константа згладжування;
- $e[t]$ - похибка, тобто розходження між прогнозом, зробленим у момент часу t , і фактичними результатами спостережень у момент часу t .

Методи прогнозування за назвою "згладжування" враховують ефективність викиду функції набагато краще, ніж способи, що використовують регресивний аналіз. Excel безпосередньо підтримує один з таких методів за допомогою засобу Експоненційне згладжування в надбудові Пакет аналізу.

За допомогою засобу експоненційного згладжування можна створити прогнози, причому для обчислення кожного прогнозу Excel використовує окрему, але алгебраїчно еквівалентну формулу. Обидва компоненти - дані попереднього спостереження і попередній прогноз -- кожного прогнозу збільшуються на коефіцієнт, що відображає внесок даного компонента в поточний прогноз.

Адаптивні моделі прогнозування - це моделі дисконтування даних, які здатні швидко адаптувати свою структуру і параметри до зміни зовнішніх умов. При оцінці параметрів адаптивних моделей спостереженням (рівням часового ряду) присвоюють різні ваги в залежності від того, наскільки сильним визнається їх вплив на поточний рівень. Це дозволяє враховувати зміни в тенденції, а також будь-які коливання, в яких прослідковується певна закономірність. Всі адаптивні моделі базуються на двох схемах: ковзної середньої (МА-моделі) і авторегресії (AR-моделі). У практиці статистичного прогнозування найчастіше використовуються дві базові МА-моделі - Брауна і Хольта. Ці моделі подають процес розвитку як лінійну тенденцію з параметрами, що постійно змінюються.

Методика прогнозування за допомогою ковзної середньої є поширеним методом згладжування, особливо корисним для керівника при прогнозуванні

тенденцій в разі нерегулярного або вибіркового характеру даних (напр., тенденції - сезонні чи циклічні) і коли нема ні часу, ні ресурсів, щоб розробити або застосувати складніші методи. Цей метод, аналогічно до інших згладжувальних методів, виходить із припущення про наявність якихось закономірностей у даних за попередні періоди.

Метод «згладжує» випадкові дані, щоб відділити закономірності від випадкових коливань. Хоча нема ніяких причин, з яких метод ковзного середнього не можна було б застосовувати для річних передбачень, його, як правило, використовують для передбачень на значно ближчу перспективу. Почасти такий характер застосування пов'язаний із тим, що ефект згладжування на випадкові дані є цінним для тривалого періоду. Якщо цей метод застосовується, наприклад, для чотирьох відрізків часу, згладжувальний вплив є недостатньо відчутним і результати - відносно безплідними. Цей метод полягає просто в тому, що береться набір даних, визначається їхнє середнє, а потім це середнє застосовується для прогнозування на наступний період. При застосуванні методу ковзного середнього бажано мати велику кількість спостережень (точок) за певний час (напр., помісячні дані за рік, річні дані за багато років).

Попри цю останню вимогу, метод ковзного середнього можна проілюструвати, взявши за основу дані по місту Гоблер. Спершу керівник має визначити період / кількість спостережень, які буде представляти ковзне середнє, наприклад, 3 тижні, 3 місяці, 3 роки. Цей період залишається незмінним під час усіх обчислень, хоча конкретні значення можуть мінятися в міру того, як в нього додаються нові спостереження і виключаються інші; звідси й назва «ковзне середнє». У наведеному нижче прикладі було вибрано період у 3 місяці, що пов'язано з застосуванням у місті Гоблер поквартальної системи асигнувань (тож, якщо, проводячи моніторинг видатків на цю статтю, керівник прогнозує істотну зміну в цій галузі, то можна буде звернутися до тих, хто приймає рішення, по додаткові кошти або зробити внутрішній перерозподіл).

Виходячи з того, що щомісячні витрати на зв'язок є відносно рівномірними, орієнтований на результат керівник Відділу соціальної допомоги міста Гоблер знає, що середні витрати мають становити близько 1096,00 доларів, але відзначила, що за останні місяці витрати, здається, відходять від цієї норми, і вона починає одержувати особливо гострі запитання в ході щомісячного розгляду асигнувань у місцевій Раді соціальної допомоги та на правлінні, оскільки постійно мусить звертатися по затвердження поправок до бюджету.

Список використаних джерел:

1. Бережная Е.В., Бережной В.И. Математические методы моделирования экономических систем: Учеб. пособие. - М.: Финансы и статистика, 2006. - 368с;
2. Кігель В.Р. Методи і моделі підтримки прийняття рішень у ринковій економіці: Монографія. - К.: ЦУЛ, 2003. - 202 с.

Кабиш В.О., здобувач (другого) магістерського рівня
Пастушенко Р.Р., здобувач (першого) бакалаврського рівня
Трунова І.М., канд.техн.наук, доцент
(Харківський національний технічний університет сільського господарства імені
Петра Василенка, Україна)

ЕНЕРГЕТИЧНИЙ АУДИТ СИСТЕМ ОСВІТЛЕННЯ ЯК ОДИН ІЗ ЗАХОДІВ ДЛЯ ПОЗИТИВНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ТВАРИННИЦЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Як показує аналіз статистичних даних [1], обробка яких приведена на рисунку 1, в останні роки відбувається скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин. Наприклад, за три роки (станом на 1 січня 2020 року) відбулося скорочення кількості корів на 11 %, свиней на 6%. Хоча фахівці відмічають, що значну частку складає скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин в приватних господарствах, але і на сільськогосподарських підприємствах така ж тенденція. Скорочення тваринництва в Україні відбувається внаслідок того, що утримання тварин та реалізація готової сільськогосподарської продукції стає не вигідною. Зокрема, внаслідок неефективного використання електроенергії.

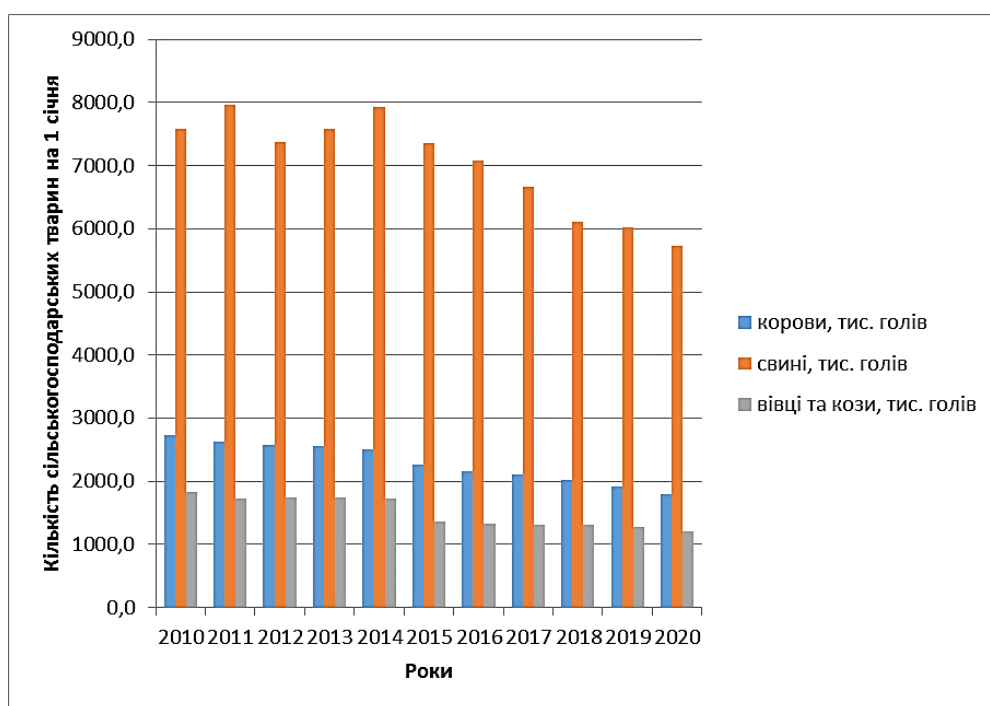

Рисунок 1 – Динаміка зміни кількості сільськогосподарських тварин

Прогнозувати позитивний розвиток с. г. виробництва можливо лише із забезпеченням ефективного використання електричної енергії в АПК. Фахівцям с. г. підприємств важливо знати усі ризики щодо недоотримання прибутку для їхнього запобігання або отримання відповідної компенсації, в тому числі, ризики внаслідок неефективного використання енергоносіїв, зокрема, що викликані

змінами напруги. В цьому їм може допомогти енергетичний аудит технологічних процесів, зокрема, освітлення тваринницьких приміщень.

Освітлення, за оцінками фахівців, дуже впливає на резистентність та продуктивність тварин [2]. В свою чергу, на технічні характеристики освітлювальних ламп (світловий потік; термін служби; активну потужність, що споживають лампи тощо) впливають зміни напруги [3]. Відповідно, якість електричної енергії має безпосередній вплив на ефективність сільськогосподарських технологічних процесів з використанням штучного освітлення. Тому, пропонується для застосування в алгоритмах розрахунків обґрунтування ефективності цих процесів використовувати математичні моделі з врахуванням змін напруги живлення систем освітлення. Були розроблені відповідні математичні моделі, зокрема, для прикладу - математична модель середньодобового приросту Δm (гр) ваги свиней при зміні напруги живлення люмінесцентних ламп системи освітлення безвіконного свинарника. Спочатку, була отримана аналітична залежність середньодобового приросту ваги свиней від штучної освітленості при відгодівлі в безвіконних приміщеннях на основі статистичних даних, що приведені у [2]

$$\Delta m = -0,0144 \cdot E_{ш}^2 + 1,3461 \cdot E_{ш} + 409,47, \quad (1)$$

а потім, отримавши аналітичну залежність освітленості, що створюють люмінесцентні лампи, від напруги живлення, розроблена математична модель середньодобового приросту Δm (гр) ваги свиней при зміні напруги живлення люмінесцентних ламп системи освітлення безвіконного свинарника

$$\Delta m = -0,0144 \cdot (-0,00394 \cdot U^2 + 2,0424 \cdot U - 208,2795)^2 + 1,3461 \cdot (-0,00394 \cdot U^2 + 2,0424 \cdot U - 208,2795) + 409,47, \quad (2)$$

де U – напруга живлення системи освітлення, В.

В таблиці 1 приведені результати перевірки розробленої математичної моделі, де $E_{пр}$ – значення освітленості при відповідній напрузі живлення.

Таблиця 1 - Результати перевірки математичної моделі (2)

$E_{пр}$, лк	U , В	$\Delta m_{(2)}$, гр	$\Delta m_{(1)}$, гр	Відносна похибка, %
38	190	439,71	436,40	0,76
43	200	440,68	439,27	0,32
48	210	440,93	440,73	0,05
50	220	440,74	440,78	-0,01
53	230	440,36	438,76	0,36

Аналіз даних таблиці 1 показує, що відносна похибка даних, що отримані за виразом (2) порівняно з результатами, що отримані за виразом (1), мають дуже малу

похибку. При цьому максимальний добовий приріст ваги свиней при відгодівлі у безвіконних приміщеннях при рівні освітлення в проміжку від 48 до 50 лк. В нормах [4] для таких приміщень приводиться рекомендоване значення освітленості в 50 лк. Відповідно, представлена математична модель дозволяє визначити ризик недоотримання прибутку від неякісної електричної енергії, що дає можливість ефективно обґрунтувати доцільність застосування технічних засобів для недопущення цього (наприклад, регуляторів напруги) та/або отримання відповідних компенсацій від електропостачальника.

Графічна залежність, що побудована на основі виразу (2), приведена на рисунку 2.

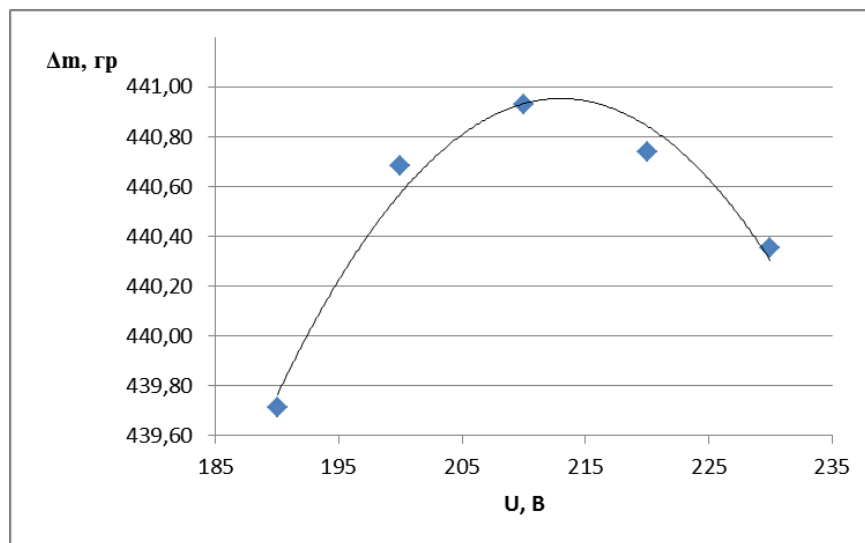

Рисунок 2 - Залежність середньодобового приросту ваги свиней при зміні напруги живлення люмінесцентних ламп стандарту Т8 (ЛЛ 4x18 Philips TL-D 18W / 54-765) системи освітлення безвіконного свинарника

Розроблена математична модель середньодобового приросту ваги свиней при зміні напруги живлення люмінесцентних ламп системи освітлення безвіконного свинарника може бути корисною для висновків енергетичного аудиту, який є одним із заходів для позитивного розвитку тваринництва в нашій країні.

Список використаних джерел:

1. Статистичні дані на 1 січня 2020 року. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/sg/sg_rik/sg_u/tvar_u.html
2. Юрков В. М. Влияние света на резистентность и продуктивность животных / В. М. Юрков – М.: Росагропромиздат, 1991. – 192 с.
3. Трунова І. М. Вдосконалення методики розрахунків під час енергетичного аудиту систем освітлення в АПК/ І. М. Трунова, А. О. Меркулова//Енергосбережение. Энергетика. Энергоаудит. – 2013. - Вип. 12. – С. 59-63. – Бібліогр.: с. 63.
4. Будівлі і споруди для тваринництва: ДБН В.2.2-1-95. – [Чинні з 1995-02-01]. - Держкоммістобудування України. – 40 с.

Куліш С.О., здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
Олійник Т.І., д-р екон. наук, професор
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

АНАЛІЗ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Для стабільної та успішної роботи підприємства і підтримки його конкурентоздатності вкрай важливим є формування і нагромадження фінансового потенціалу, під яким найчастіше розуміють здатність підприємства нагромаджувати та ефективно використовувати фінансові ресурси, забезпечуючи при цьому підтримку ліквідності та платоспроможності. Наразі вітчизняні підприємства функціонують в умовах обмежених фінансових ресурсів, тому величина фінансового потенціалу має особливе значення [1].

Актуальність теми зумовлена великою кількістю питань стосовно формування та ефективної оцінки фінансового потенціалу, вирішення яких сприятиме активізації інвестиційної привабливості та економічного зростання. В цьому аспекті важливим напрямком є систематизація, обґрунтування науково-методичних підходів оцінки й розробка сучасного інструментарію визначення фінансового потенціалу

В економічній науці є багато методів та підходів до оцінювання фінансового потенціалу. Найбільш поширеними є такі наукові підходи: системний, процесний, витратний, результативний, ресурсний, цільовий.

У концептуальному плані існують три підходи до методики оцінки фінансового потенціалу: 1) ресурсний як досягнутий рівень наявних фінансових ресурсів, або як сукупність та комбінацію останніх і джерел їх формування; 2) результативний, який визначається спроможністю генерувати певний обсяг чи рівень позитивного результату; 3) результативно-ресурсний, який у різних варіаціях комбінує методичні інструменти обох попередніх концептуальних підходів [2].

Серед методів варто виділити найбільш використовувані: індексний, експертний, імітаційного, економіко-математичного моделювання тощо. Більшість із них спирається на використання статистичної інформації, яка відображає факти минулих подій, і не відображає потенційних можливостей підприємства.

Для оцінювання ймовірної величини фінансового потенціалу в науці використовують динамічні, когнітивні моделі прогнозування, екстраполяцію, які базуються на формалізованих (дуже часто суб'єктивних) взаємозв'язках між заданими параметрами, тому це призводить до невідповідності між результатами та їх очікуваннями.

Отже, методика оцінювання фінансового потенціалу повинна базуватися не на оцінюванні існуючих та прогнозованих фінансових результатів підприємства та суми залучених кредитів, а на оцінюванні фінансових результатів від реалізації всіх видів планів підприємства (інвестиційного, виробничого, маркетингового, плану перепідготовки кадрів тощо).

Представлені в економічній літературі методичні підходи до оцінки фінансового потенціалу підприємства можна об'єднати у дві групи:

- 1) оцінка рівня потенціалу на основі використання фінансових показників;
- 2) вартісна оцінка фінансового потенціалу підприємства.

Для цілей оцінки фінансового потенціалу підприємства використовується широке коло прийомів та методів. Застосування кожного з них обумовлене в основному двома обставинами:

1) тим, як інтерпретує автор методики сутність фінансового потенціалу підприємства та проводить його логічну структурування, тобто які елементи включає до складу;

- 2) колом завдань, які стоять перед такою оцінкою [3].

На думку Г. В. Ситник і Н. Г. Хмельовської, оцінку фінансового потенціалу підприємства слід здійснювати на основі низки відносних показників (коефіцієнтів), які визначаються за кожним з його елементів. Автори виділяють такі елементи, що формують фінансовий потенціал підприємства:

- 1) потенціал формування власних фінансових ресурсів;
- 2) потенціал формування позикових фінансових ресурсів; 3) рівень кадрового забезпечення фінансових служб;
- 4) якість організації системи фінансового менеджменту;
- 5) якість інформаційної системи фінансового менеджменту;
- 6) якість системи фінансового аналізу;
- 7) якість фінансового планування;
- 8) якість фінансового контролю на підприємстві [4].

Узагальнення отриманих результатів розрахунків пропонується здійснювати шляхом побудови матриці, за якою можна визначити рівень фінансового потенціалу підприємства (високий, середній, задовільний або низький).

З точки зору методичного забезпечення діагностики фінансового потенціалу найбільш поширеними є підходи, що базуються на оцінці певних індикаторів розвитку підприємства. Дослідники переважно сходяться в думці, що найбільш важливими завданнями оцінки економічного потенціалу підприємства є:

- оцінка прибутковості (рентабельності капіталу);
- оцінка рівня ділової (господарської) активності підприємства;
- оцінка фінансової стійкості;
- оцінка ліквідності балансу та платоспроможності підприємства

Заслугує на увагу науково-методичний підхід до оцінки фінансового потенціалу підприємства, запропонований Ребрик Ю. С. і Павлюченко М. А., в якому науковці пропонують авторський метод діагностики, базуючись на визначенні оптимального рівня дебіторської та кредиторської заборгованості, і вже далі розраховувати інтегральний показник на основі застосування рейтингових оцінок. Розрахунок пропонується здійснювати в п'ять етапів, які включають: 1) збір та обробку необхідної інформації; 2) визначення оптимального обсягу дебіторської заборгованості, виходячи із заданих параметрів товарного кредитування, що враховують характер динаміки в попередні періоди; 3) визначення оптимального обсягу кредиторської заборгованості з урахуванням оптимального рівня

ліквідності та дебіторської заборгованості на основі застосування багатокритеріальної моделі; 4) здійснення оцінки фінансового потенціалу на основі розрахунку інтегрального показника фінансової стійкості та коефіцієнта невідповідності фактичного рівня фінансового потенціалу еталонному; 5) аналіз отриманих результатів і планування заходів, спрямованих на зміцнення фінансового потенціалу [5].

Потенційні фінансові можливості підприємства – це додаткові фінансові надходження, які виникають у результаті ефективного використання матеріальних, інформаційних, трудових та інтелектуальних можливостей, зростання іміджу, підвищення кредитоспроможності та інвестиційної привабливості підприємства. Узагальненим індикатором ефективного використання всіх видів ресурсів є економія витрат, індикатором зростання іміджу – приріст ринкової вартості підприємства та зниження ставки облігаційної позики, індикатором підвищення кредитоспроможності – зниження величини банківської кредитної ставки, індикатором зростання інвестиційної привабливості – приріст ринкової вартості та можливості зростання капіталу.

У процесі дослідження був виявлений ще один аспект, який необхідно враховувати при виборі ефективної методики оцінки фінансового потенціалу: він виконує ряд функцій, успішна реалізація яких сприятиме економічному зростанню підприємства. Це функції контролю (контроль за формуванням, накопиченням і використанням фінансових активів); розподілу (розподіл та перерозподіл фінансових ресурсів між ланками діяльності та центрами відповідальності); відтворення (забезпечення постійного притоку фінансових ресурсів для потреб господарської діяльності) та індикації (сигналізування про фінансовий стан, тенденції, ризики, спроможність підприємства) [6].

Отже, від результатів оцінки фінансового потенціалу будуть залежати управлінські рішення, покликані вирішувати нагальні проблеми, що виникають у процесі функціонування суб'єкта економічних відносин.

Список використаних джерел

1. Турчак В.В., Чижинська С.Д. Методика оцінки фінансового потенціалу підприємства в сучасних умовах господарювання // Молодий вчений. № 8 (11). 2014. С. 49-52.
2. Корнійчук Г. В. Методологічні аспекти оцінки фінансового потенціалу агроформувань // Агросвіт. 2016. № 19. С. 3–8.
3. Нестерова С.В., Ковальчук І.Є., Мартин В.В. Підходи до оцінки фінансового потенціалу підприємства // БІЗНЕСІНФОРМ. 2018. № 10. С. 267.
4. Ситник Г. В., Хмельовська Н. Г. Методичні підходи до оцінки фінансового потенціалу підприємства. URL: [http:// ww.sworld.com.ua/konfer21/953.htm](http://ww.sworld.com.ua/konfer21/953.htm)
5. Ребрик Ю.С., Павлюченко М.А. Діагностування фінансового потенціалу підприємства на основі застосування оптимізаційної моделі // Глобальні та національні проблеми економіки. Вип. 21. 2018. С. 378-385.
6. Маккі Л. М., Горошанська О. О. Методичний інструментарій оцінки фінансового потенціалу підприємства // БІЗНЕС-ІНФОРМ. 2018. № 5. С. 372.

Лавриненко А.С., здобувач першого (бакалаврського) рівня
Герасименко Ю.С., канд. екон. наук, доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ПРИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ПРОЦЕДУР ПРОГНОЗУВАННЯ

Розглядаючи проблему прогнозування, слід згадати висловлювання патріарха сучасної економіко-математичної теорії О. Моргенштерна: "Економічна теорія в усіх її видах в остаточному підсумку призначена для побудови прогнозів". У тріаді основних типів завдань, розв'язувальних економістами-математиками, а саме-аналізі, моделюванні й прогнозуванні, останнє є найбільш складним і важливим варіантом постановки дослідницької проблеми. Окрім отримання можливих майбутніх оцінок тих або інших досліджуваних параметрів соціально-економічних процесів, метою прогнозування є аналіз того, що може відбутися при реалізації можливих прогнозів у майбутньому та до яких наслідків це призведе. Тому прогнозування дозволяє знизити можливі ризики поліпшити якість управління, забезпечити здатність оперативно реагувати на можливі зміни що відбуваються. Багато визначень поняття планування мають на увазі включення до нього прогностичної діяльності.

Зокрема, Т. Сааті і К. Кернес розглядають його як синтез процесів прогнозування і програмування. У ході прогнозування створюється уявлення про ймовірне майбутнє, яке засновано на імовірних мотиваціях діючих сил і наявних у них ресурсів. При програмуванні висувають гіпотезу про бажане майбутнє і спроби дій для його досягнення. Ці спроби дій додають при повторному прогнозуванні до тих, що були раніше заплановані, щоб перевірити наскільки нові способи дій полегшують чи перешкоджають досягнення бажаного майбутнього. Таким чином прогнозування у ході планування визначає очікувані результати діяльності з урахуванням впливу середовища. Прогнозування сьогодні - це спеціалізована галузь наукових знань. Планування діяльності організації спирається не тільки на дані ситуаційного аналізу стану фірми, зовнішнього середовища і усіх взаємозалежних факторів, але і на прогноз зовнішніх і внутрішніх умов у майбутньому, у тому числі на оцінку реальної імовірності майбутніх подій. Особливе місце у прогнозуванні займає прогноз споживчого попиту. Під час його розробки виникає необхідність урахування кількості характеристик маркетингового макро- та мікросередовища підприємства. Проблеми прогнозування дещо спрощується для товарів зі стійкими або хростаючим збутом в умовах стабільної конкуренції. Але велика частина ринків відрізняється нестабільним сукупним попитом або попитом на товари визначеної компанії.

Протягом останніх десятиліть проблеми прогнозування стали особливо складними унаслідок швидких змін в економіці, інноваційного шляху розвитку, який обирає більшість підприємств. В той же час прогнозування попиту на товари та послуги має надзвичайно велике значення для прийняття ефективних управлінських рішень. Прогнози попиту зазвичай використовують для оцінки ділової привабливості стратегічних зон господарювання підприємства, ринків збуту та їх сегментів відбору ідей та концепцій нових товарів, розробки та економічного аналізу маркетингових стратегій, тощо. Тому якісно складений прогноз рівня попиту може виявлятися ключовим фактором, що визначає успіх компанії.

Результатом прогнозування попиту є, перш за все, його якісна оцінка, яка може виражатися конкретним числом (крапковий прогноз) або нижньою та верхньою межами, ц яких знаходиться кількісна характеристика майбутнього попиту (інтервальний прогноз). Крім цього, бажано надавати оцінку надійності прогнозу, рід якою часто розуміють імовірність збіжності кількісної оцінки попиту, що прогнозується з його фактичним обсягом у майбутньому. Але отримання цих оцінок потребує зазвичайно використання достатньо складних математичних методів, з якими маркетологи можуть бути й не обізнаними. За часом на який розробляються прогнози, вони поділяються на короткострокові (від 1 місяця до 1 року) містять кількісні оцінки, середньострокові (від 1 року до 5 років) кількісно-якісні оцінки та довгострокові (від 5 років до 15 років) якісно-кількісні оцінки. Чим більший строк прогнозу, тим більш складні проблеми виникають при його розробці, тим важче оцінити ступінь їх достовірності. Тільки після отримання даних про реальні обсяги продажу керівництво компанії може пробачити його точність.

В даний час разом із значним числом опублікованих методів прогнозування відомі численні способи їх класифікації. Проте вважати це питання задовільно вирішеним не можна, оскільки єдину, корисну і повну класифікацію зараз ще не створено. Ймовірно, прогностика, як молода наука, ще не досягла такого рівня розвитку, коли можливе створення класифікації, що задовольняє всім цим вимогам.

Список використаних джерел:

1. Басовский Л.Е. Прогнозирование и планирование в условиях рынка.- М.:ИНФРА-М, 2001.
2. Прогнозирование и планирование в условиях рынка: Учебн. Пособие для вузов/ Под ред. Т.Г. Морозовой, А. В. Пикульника.- М.: ЮНИТИ- ДАНА, 1999.
3. Китаев Н. Н. Групповые экспертные оценки.- М.: Знание, 1975.

ДЕМОГРАФІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Демографічний показник є одним із визначальних для забезпечення стабільного й безпечного розвитку держави, а проблеми оптимального демографічного розвитку слід розглядати як першочергові інтереси держави, як фактор і водночас як результат її функціонування. Від демографічних характеристик працездатного населення і показників демографічного розвитку залежить розвиток трудового потенціалу і, як результат, величина сукупного національного доходу.

Сучасний демографічний розвиток України практично всі дослідники оцінюють як кризовий. Це зумовлено різким погіршенням усіх демографічних процесів: швидким зниженням народжуваності; скороченням шлюбності і збільшенням розлученості; зменшенням середньої тривалості життя; різким зростанням смертності, передовсім серед чоловіків працездатного віку; збереженням відносно високої смертності немовлят; посиленням еміграції, яка призводить до відпливу найбільш продуктивної частини населення.

За оприлюдненими даними, середньорічна чисельність наявного населення України у 2019 році складає 42 млн 153 тис. осіб [1]. Ці дані, на жаль, не враховують населення, що наразі перебуває на окупованих територіях.

Аналізуючи чисельність населення України за роки незалежності слід відмітити, що протягом трьох десятиліть держава щороку втрачає більше третини мільйона населення. Тенденція зниження кількості населення обумовлена зменшенням народжуваності та зростом смертності (депопуляція) українців. Разом ці два фактори: зменшення народжуваності та збільшення смертності, призводять до подальшого росту від'ємного показника приросту населення.

Депопуляція на загальноукраїнському тлі триває з 1991 року. Пов'язана вона з динамікою основних демографічних процесів. Протягом тривалого часу, а саме до 2005 року смертність в Україні переважно зростала, і разом з цим, досить високими темпами відбувалося зниження рівня народжуваності в Україні.

Так, пік депопуляції припадав на 2001-2002 роки. А з 2007-2008 року рівень смертності почав знижуватися. Але тим не менше, ця різниця настільки велика, що на сьогодні вирівнювання цих показників досі не досягнуто, тобто депопуляція зберігається і по теперішній час [2, с. 86].

Серед інших причин зменшення чисельності населення є і соціально-економічні проблеми: занепад охорони здоров'я, погіршення умов життя, фінансово-економічна криза тощо, які звісно впливають як на стан здоров'я і смертність, так і на народжуваність. Отже, проблема в Україні полягає в тому, що збігаються кілька негативних обставин, які додалися до того, що Україна стала

урбанізованою державою і не може відтворювати традиційну модель репродуктивної поведінки.

Скорочення рівня народжуваності в Україні з невеликим запізненням привело до скорочення чисельності населення працездатного віку. Припускаючи збереження даної демографічної ситуації, яка характеризується низьким рівнем народжуваності та значною міграційною активністю, за умов збереження відповідної тенденції протягом тривалого періоду, можна однозначно припустити, що чисельність зайнятих в економіці продовжуватиме суттєво скорочуватися.

Другою важливою причиною, яка уповільнює економічне зростання, є зміна структури ринку праці, що викликана падінням престижу багатьох спеціальностей в сфері виробництва і переорієнтацією молоді в сферу послуг (інформаційні технології, туризм, масовий спорт, організація дозвілля, тощо). Враховуючи, що старше покоління більше зайнято в сфері виробництва, зникнення окремих видів спеціальностей буде випереджати темпи скорочення чисельності працездатного населення. Ці проблеми є актуальними для більшості галузей економіки і з часом будуть ще більше загострюватися у зв'язку з виходом на пенсію значної кількості старшого покоління [3, с.34].

Отже, на сьогоднішній день основними напрямками демографічного розвитку України є: регулювання економічними і соціальними процесами, що протікають в країні; зведення до мінімуму смертності і захворюваності населення; здійснення цілеспрямованих виважених попередньо прорахованих заходів щодо стимулювання народжуваності, що доцільно не стільки з позиції простого відтворення поколінь, скільки з позицій пом'якшення нерівномірності статевовікової структури; організація міграції в напрямках, що відповідають економічним цілям держави; забезпечення достатнього розвитку і створення якомога кращих умов життя для груп населення, які перебувають в найменш сприятливих умовах. Якщо ж ігнорувати ці напрями, то демографічна криза може перетворитись на демографічну катастрофу, коли соціальний механізм відтворення нації вщент руйнується, а вся структура суспільного життя надовго втратить свою особливу системну властивість, тобто здатність зберігати міру відтворення історичного населення як єдності досягнутої якості і кількості.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України: веб. сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.09.2020).
2. Чакалова К.О. Прогнозування чисельності зайнятого населення в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2018. № 6. С.85-87.
3. Україна: перспективи розвитку. Консенсус-прогноз. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2018. Вип. 46. 36 с.

Морозевич О.А., канд. экон. наук, доцент
(УО «Белорусский государственный экономический университет», Республика Беларусь)

Герасименко Ю.С., канд. экон. наук, доцент
(Харьковский национальный аграрный университет им. В.В. Докучаева, Украина)

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЕМ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО АГРОБИЗНЕСА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Одной из важнейших стратегических задач аграрной политики Украины является постепенный переход аграрного производства на экологобезопасное развитие, обеспечение конкурентоспособности отрасли. Основные стратегические направления организации производственных отношений в аграрной отрасли должны базироваться на рациональном использовании природных ресурсов и формировании системы управления отношениями в производстве. Состояние аграрных товаропроизводителей осложняется тем, что сейчас в Украине отсутствует не только системность, но и комплексность аграрной политики, практически не применяются экономические методы управления и стимулирования.

Рыночная экономика представляет собой сочетание миллионов субъектов, которые взаимодействуют в едином пространстве через соответствующие интересы и механизмы. Именно настройки этих интересов и механизм их достижения может сделать экономику успешной, или наоборот не дать возможности ее развиваться. Опыт передовых стран мира свидетельствует именно об этом. Это касается как национальных экономик, так и отдельных отраслей и секторов экономики. В том числе и такого направления как производство экологически ориентированной продукции.

Если рассматривать понятие категории экономического механизма, то начать необходимо с самого понятия «механизм». Большой толковый словарь современного украинского языка (В.Т. Бусел) дает следующее его определение: «..а) последовательность действий отдельных элементов для обеспечения защиты устройства, оборудования; б) внутреннее строение, система чего-нибудь »[1, С.655]. Исходя из этого можно сказать, что на самом общем уровне категория «механизм» рассматривается как внутреннее строение какой-то системы, в данном случае экономической.

Одним из самых известных исследователей экономического механизма был Нобелевский лауреат Лео Гурвиц. Именно за основополагающий вклад в теорию экономических механизмов Лео Гурвицу, Роджеру Майерсону и Эрику Маскину в 2007 году была присуждена Нобелевская премия.

Гурвиц предложил исследовать децентрализованные рыночные механизмы для того, чтобы понять, как и почему реальные рынки собирают и передают информацию, и для того, чтобы обеспечить возможность создания специальных механизмов для решения конкретных проблем [2]. Он сделал попытку

формализовать понятие института на основе понятия экономического механизма. Экономический механизм, с его точки зрения, должен задавать множество выборов экономическим субъектам и связанным с ними результатами. Именно в этом смысле механизм должен определять систему стимулов, что делает понятие «экономический механизм» близким к понятию экономического института, который тоже за счет создания правил структурирует выигрыш от тех или иных стратегий, выстраивая систему стимулов [3]. Однако институт не может быть отдельным механизмом.

Далее Гурвиц рассматривает экономический механизм как любой вид взаимодействия между экономическими субъектами, как стратегическую игру и называет механизмом саму форму игры. Игра – это описание того, как могут действовать игроки (экономические субъекты) и к чему приведет любой набор действий. Более строгая формулировка, предложенная Гурвицем, определяет механизм как взаимодействие между субъектами и центром, которое состоит из трех стадий: каждый субъект в частном порядке посылает центра сообщения m_i ; центр, получив все сообщения, вычисляет предполагаемый результат: $Y = f(m_1, \dots, m_n)$; центр объявляет результат Y и, в случае необходимости, воплощает его в жизнь [4].

Таким образом, основным вкладом Гурвица в экономическую науку является сама концепция экономического механизма. Он сформировал специальный язык для такого анализа, в том числе ввел понятие механизма и условия совместимости стимулов, выявил основные направления исследования механизмов, в частности в рамках дискуссии о важности децентрализованных механизмов [4].

Фундаментальный вклад другого Нобелевского лауреата Э. Маскина в теорию экономических механизмов заключается в следующем: он сформулировал задачу имплементации, что требует, чтобы все равновесия получаемых механизмов приводили к желаемой экономической функции [5].

С точки зрения Ю. Лузана, М. Малика, М. Хвесик организационно-экономический механизм является способом обеспечения реализации требований объективных законов в процессе субъективной человеческой деятельности. Он задает правила экономической игры, ориентируя деятельность и поведение хозяйствующих субъектов в направлении реализации определенных целей [6]. Функционирование организационно-экономического механизма, с их точки зрения, должно обеспечить развитие агропромышленного производства и быть направлено на решение ключевых взаимосвязанных задач: продовольственное обеспечение и продовольственная независимость государства; развитие сельских территорий и направления аграрного потенциала на удовлетворение потребностей населения; интеграция Украины в мировой продовольственный рынок с расширением участия в решении проблем мирового продовольственного обеспечения.

По данной проблеме существуют также и другие точки зора. Так, Ф. Зиновьев выделяет как экономический, так организационный механизм. Он

считает, что «организационно-экономический механизм – это система, определяющая порядок конкретных действий. Организационный механизм – организационно-технологические средства ведения хозяйства, опирающихся на его потенциал с использованием рыночных принципов хозяйствования [7, с. 29]. Экономический механизм, с его точки зрения, это система экономических средств, форм и методов воздействия на материальные интересы работников производственных и непроизводственных средств, включает следующие элементы: ценообразование, стимулирование труда, экономические санкции, нормативную базу, критерии оценки эффективности»[7].

Аграрная политика в Украине должна строиться в соответствии с новыми современными требованиями, принципов, стандартов качества ведущих экономико-экологических и социальных мировых тенденций и требований. Важным шагом на этом пути является разработка механизма эколого-экономического управления в аграрном производстве. Важной составляющей такого механизма должен стать экологический маркетинг, который обеспечит адаптацию главных процессов маркетингового управления с учетом природоохранных требований, а также позволит учесть в процессе производства потребность человека в экологической безопасности.

Список использованных источников:

1. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В.Т. Бусел. – К. Ірпінь, 2005. – 1728 с.
2. Hurwicz L. Optimality and informational efficiency in resource allocation processes // Mathematical Methods in the Social Sciences / KJ Arrow, S. Karlin, P. Suppes (eds.). Stanford: Stanford University Press, 1960.
3. Hurwicz L. Implementation and enforcement // Political Economy, Institutions, Competition, and Representation / WA Barnett, MJ Hinrich, NJ Schofield (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 1993. Ch. 2. P. 51-59.
4. Измалков С. Теория экономических механизмов (нобелевская премия по экономике 2007 г.) / С. Измалков, К. Сонин, М. Юдкевич // Вопросы экономики.- 2008. - № 1.- С.4-26.
5. Maskin E. Nash equilibrium and welfare optimality // Review of Economic Studies. 1999. Vol. 66, No 1. P. 23-38.
6. Лузан Ю.Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України: теоретико-методологічний аспект/ Ю.Я Лузан, М.Й. Малік, М.А. Хвесик // Економіка АПК. - 2011. - № 2 - С. 3-12.
7. Зиновьев Ф.В. Механизмы хозяйствования / Ф.В. Зиновьев – Симферополь: Таврия, 2000. – 111с.

Плешинець К.В., здобувач¹⁴ фахової передвищої освіти
(Красноградський аграрно-технічний коледж імені Ф.Я. Тимошенка, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ КОРЕЛЯЦІЙНОГО МЕТОДУ В АНАЛІЗІ ВРОЖАЙНОСТІ ЦУКРОВИХ БУРЯКІВ (ФАБРИЧНИХ)

Україна має вступити в конкурентну боротьбу і стабілізувати свої бурякоцукрове виробництво, здійснити його поступову реконструкцію, наростити експортний потенціал [1].

Галузь буряківництва в Україні не оминули негативні моменти затяжної економічної кризи. Господарствами України у 2018 р. було зібрано 14011 тис. тонн коренеплодів цукрових буряків (фабричних) [1]. Для того, щоб прослідкувати тенденцію зміни, наведемо показники виробництва коренеплодів за інші роки: 1940 р. (13052 тис. тонн), 1950 р. (13925 тис. тонн), 2000 р. (13199 тис. тонн), 2005 р. (15468 тис. тонн), 2010 р. (13749 тис. тонн). Обсяги виробництва скоротилися порівняно з 1990 р. у 3,2 рази. Найбільшими виробниками цукрового буряку (фабричного) у 2018 р. були Вінницька (3150 тис. тонн), Тернопільська (1703 тис. тонн), Полтавська (1473 тис. тонн) і Хмельницька (1424 тис. тонн) області [2].

Інтенсивним фактором у справі збільшення обсягів виробництва цукрового буряку (фабричного) є зростання кількості продукції, отриманої з 1 га посівної площі, поліпшення цукристості коренеплодів і збору цукру. Своєчасний аналіз чинників підвищення урожайності набуває великого значення.

Проведемо аналіз впливу кількості внесених мінеральних та органічних добрив на 1 га посіву цукрових буряків (x_1 , x_2 – факторні ознаки) на урожайність (y – результативна ознака) за допомогою кореляційно-регресійного методу. Кореляційний аналіз – це метод визначення та кількісної ознаки взаємозалежностей між статистичними ознаками, що характеризують окремі соціально-економічні явища та процеси [3]. Виберемо прямолінійну форму зв'язку, яка виражається рівнянням:

$$y_x = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2,$$

де y_x – теоретичні (обчислені за рівнянням регресії) значення урожайності цукрових буряків, ц/га; a_0 – початок відліку, тобто значення результативної ознаки, коли факторні дорівнює 0; a_1, a_2 – коефіцієнти регресії; x_1, x_2 – фактори.

Рівняння множинної регресії, яке характеризує залежність урожайності цукрових буряків від кількості внесених мінеральних добрив на 1 га посіву (x_1) і органічних добрив на 1 га (x_2) має такий вигляд

$$y_{x_{1,2}} = -6492.41 + 34.06x_1 + 787.05x_2.$$

Коефіцієнти регресії показують, на скільки зміниться урожайність цукрових буряків при зміні відповідного фактора на одиницю при умові, що другий фактор, включений у рівняння, знаходиться на середньому рівні [3]. Так, $a_1 = 34,06$ показує, що при середній дозі внесених органічних добрив на 1 га площі збільшення

---

¹⁴ Науковий керівник І.О. Тетеря, викладач бухгалтерських дисциплін вищої категорії

кількості внесених мінеральних добрив на 1 ц д.р. призводить до зростання урожайності на 34,06 ц/га. Збільшення кількості органічних добрив на одиницю земельної площі при середній дозі внесених мінеральних добрив сприяє зростанню урожайності на 787,05 ц/га.

Коефіцієнт сукупної кореляції $R = 0,5599$ свідчить про середній зв'язок між вивчаємими показниками. Коефіцієнт множинної детермінації ($R^2 = 0,3135$) показує, що 31,35% зміни урожайності цукрових буряків зумовлені дією включених в багатфакторну кореляційну модель факторів.

Парні коефіцієнти кореляції використовують для вимірювання тісноти зв'язку між двома досліджуваними ознаками без урахування їх взаємодії з іншими ознаками, включеними в кореляційну модель [3]. Обчислені парні коефіцієнти показують, що урожайність цукрових буряків перебуває в середньому зв'язку із кількістю внесених мінеральних добрив на 1 га посіву ($r_{yx_1} = 0.46$), і в слабкому зв'язку з органічними добривами, внесеними на одиницю земельної площі ($r_{yx_2} = 0.31$).

β -коефіцієнти показують, на скільки середніх квадратичних відхилень змінюється результативний показник при зміні відповідного фактора на одне значення середньоквадратичного відхилення. Вони характеризують вплив окремих факторів на результативну ознаку [3]. Обчислені β -коефіцієнти показують, що при збільшенні кількості внесених мінеральних добрив на одне середньоквадратичне відхилення урожайність цукрових буряків зростає на 0,362805 середньоквадратичного відхилення, а при відповідному збільшенні дози внесених органічних добрив на 1 га посівної площі – зростає на 0,329514 середньоквадратичного відхилення. Отже найбільші резерви щодо підвищення урожайності цукрових буряків пов'язані із збільшенням кількості внесених мінеральних добрив на 1 га посівної площі.

Ми розклали загальну варіацію результативного показника на включені у кореляційну модель фактори за допомогою β -коефіцієнтів, парних коефіцієнтів кореляції і парних коефіцієнтів детермінації (добуток β -коефіцієнта на парний коефіцієнт кореляції). Розрахунки підтвердили висновок про те, що основним фактором, що впливає на урожайність цукрових буряків по досліджуваній сукупності підприємств, є кількість внесених мінеральних добрив на 1 га посівної площі: 16,69% загального коливання урожайності зумовлене цим фактором. На долю другого фактора припадає 14,66%.

Список використаних джерел:

1. Сінченко В.М., Пирків В.І. Стратегія розвитку галузі буряківництва в Україні. Цукрові буряки. 2018. №1 (117). С. 4-7.
2. Статистичний щорічник України за 2018 рік. Державна служба статистики України. За ред. І.Є. Вернера. 2019. 482,с.
3. Горкавий В.К., Ярова В.В. Математична статистика: Навчальний посібник. – К.: ВД «Професіонал», 2004. 384 с.

Поси́лаєва К.І., канд. екон. наук, доцент
Курганська М.Г., здобувач першого (бакалаврського) рівня
(Харківський національний аграрний університет ім В.В. Докучаєва, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФАКТОРНОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

В системі управління будь-яким суб'єктом господарювання важливу роль відіграє економічний аналіз взагалі та факторний аналіз зокрема. Застосування методів факторного аналізу надає керівництву інформаційно-аналітичне забезпечення для розроблення та прийняття оптимальних управлінських рішень щодо подальшого розвитку та зростання ефективності господарської діяльності, усунення небажаних умов і факторів, подолання несприятливих явищ, процесів та наслідків, сприяння виконанню виробничих програм підприємств.

Застосування факторного аналізу фінансово – господарської діяльності сільськогосподарських підприємств об'єктивно зумовлено існуванням трьох взаємопов'язаних і взаємозумовлених передумов: 1) об'єктивна взаємопов'язаність, взаємозалежність та взаємозумовленість природно – кліматичних умов, агротехнологічних та організаційно - економічних процесів; 2) діяльність підприємства, будь-якої його ланки, підрозділу, їх функціонування та розвиток відбувається в умовах складної взаємодії комплексу внутрішніх і зовнішніх факторів; 3) необхідність розроблення та реалізації заходів і механізмів впливу на керовані об'єкти (явища або процеси) для досягнення поставленої мети (визначених результатів). [1].

Як відомо, усі явища та процеси у діяльності сільськогосподарських підприємств знаходяться у взаємозв'язку і взаємозалежності, а кожне явище можна розглядати як причину і як результат. Наприклад, обсяг валової продукції сільського господарства залежать від рівня продуктивності праці, яка в свою чергу обумовлена рівнем фондоозброєності, кваліфікацією персоналу та іншими чинниками.

Усі форми реальних взаємозв'язків складаються на основі причинності, поза якою не існує жодне явище дійсності. У зв'язку з цим розрізняють в першу чергу такі типи факторного аналізу: детермінований і стохастичний. Вплив детермінованих факторів на результати діяльності підприємств становить приблизно 85-90%, тому основна увага в економічній літературі, приділяється вивченню саме цих факторів.

Важливою особливістю детермінованого факторного аналізу слід вважати, що всі фактори, що входять до системи, повинні бути не тільки необхідними елементами формули, але й перебувати у причинно-наслідковому зв'язку з досліджуваними показниками. Інакше кажучи, побудована факторна модель повинна мати пізнавальну цінність. Факторні моделі, які відображають причинно-наслідкові зв'язки між показниками, мають значно більше пізнавальне значення, ніж моделі, створені за допомогою прийомів математичної абстракції. Останнє можна проілюструвати наступним чином. [3]. Візьмемо дві моделі:

$$ВП = ЧП * РВ; \quad (1)$$

$$PB=BP/ЧП; \quad (2)$$

де ВП – валова продукція господарства; ЧП – чисельність працівників у господарстві;

PB – середньорічний виробіток продукції одним працівником.

У першій системі чинники знаходяться в причинно-наслідковому зв'язку з результативним показником, а в другому – у математичному співвідношенні. Тому, друга модель, побудована на математичних залежностях має менше пізнавальне значення, ніж перша.

Другою особливістю є те, що в його основі лежить використання методичного прийому елімінування, який дозволяє відокремити вплив кожного чинника на зміну результативного показника, що відбулася в звітному періоді. Основними його недоліками, по-перше, є те, що не завжди можна обмежити кількість показників та факторів для аналізу і, залежно від моделі, результати можуть відрізнятись: якщо кількість факторних ознак перевищує три, складність інтерпретації результатів різко зростає. Саме тому під час аналізу намагаються зменшити кількість факторів, вплив яких на залежну змінну вивчається в одній ситуації. [3]

По-друге, недоліком цього методу є діюче правило, відповідно до якого при розрахунку впливу якісного фактора кількісний завжди береться за звітний період і навпаки: вплив кількісного обчислюється при базисному якісному факторі, тому в залежності від обраного порядку заміни факторів розмір впливу кожного чинника можуть бути різними. Наприклад, розрахунок розміру впливу урожайності озимої пшениці (у) на зміну валового збору (ΔB_3) визначається за існуючим правилом:

$$\Delta B_{3y} = (y_{\phi} - y_{\pi}) \times S_{\phi}, \quad \text{де } S - \text{площа посіву.} \quad (3)$$

Далі у цю формулу підставляємо конкретні дані та маємо:

$$\Delta B_{3y} = (65,4 - 62,3) \times 100 = +310_{(ц)}. \quad (4)$$

Якщо змінити послідовність факторів у моделі, тобто визначити:

$$\Delta B_{3y} = (y_{\phi} - y_{\pi}) \times S_{\pi}, \quad (5)$$

тоді одержуємо інший результат:

$$\Delta B_{3y} = (65,4 - 62,3) \times 85 = +263,5_{(ц)}. \quad (6)$$

Щоб уникнути таких розбіжностей доцільно для розрахунків застосовувати інтегральний або логарифмічний методи.

Отже, від того, наскільки об'єктивно й точно побудовані моделі будуть відображати зміст та форму впливу факторів на результативний показник, безпосередньо залежать результати аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств

Список використаних джерел:

1. Кулик А. В. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. С.152.
2. Синькевич Н.І. Аналіз існуючих прийомів і методів фінансового аналізу діяльності суб'єктів господарювання / Н.І. Синькевич, Т.М. Васишин // Бізнес Інформ. – 2015. – № 4. – С. 313-317.
3. Поси́лаєва К.І. Факторний аналіз у дослідженні показників господарської діяльності. Облік і фінанси АПК: бухгалтерський портал. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/faktorniy-analiz-u-doslidzhenni-pokaznikov-gospodarskoi-diyalnosti.html>

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

У результаті дослідження методичних та організаційних засад та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення обліку та аналізу дебіторської заборгованості в сільськогосподарських підприємствах шляхом поліпшення механізму його організації.

За результатами дослідження зроблені наступні висновки теоретичного, методичного та практичного характеру:

1. В умовах української економіки у підприємств немає обмежень відносно вибору партнера, форми розрахунків і ринку збуту продукції, тому ризик виникнення дебіторської заборгованості присутній практично у всіх економічних взаєминах: з покупцями, постачальниками, найманим персоналом і ін. Серед вітчизняних та зарубіжних дослідників відсутнє єдине розуміння поняття «дебіторська заборгованість». Облікову категорію «дебіторська заборгованість» доцільно інтерпретувати як вимогу (право) на отримання фінансових та майнових ресурсів від юридичних та фізичних осіб, що заборгували підприємству в результаті минулих подій та які підлягають поверненню в майбутньому.

2. Ефективне управління дебіторською заборгованістю, як видом фінансових вкладень однієї компанії в іншу, передбачає збереження цього активу у допустимих обсягах. Хоча в усіх випадках кошти передаються на умовах платності і зворотності, дебіторська заборгованість має специфіку: кошти можуть повертатися товарами («закриття» авансів); управління дебіторською заборгованістю сприяє зростанню продаж; дебіторська заборгованість може формувати додатковий дисконтний дохід і підвищувати ефективність закупівель; як і будь які займи дебіторська заборгованість схильна до ризиків неповернення, інфляційних та інших втрат.

3. Проблемами щодо обліку дебіторської заборгованості є: недостатня розробленість плану рахунків бухгалтерського обліку та інструкції про його застосування щодо відображення в обліку та оцінки довгострокової та поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, послуги (в т.ч. передбаченої та непередбаченої договором); неможливість отримання інформації про дебіторську заборгованість в обсязі і вигляді, достатньому для проведення аналізу розрахунків з дебіторами та прийняття управлінських рішень підприємствами; неефективність та непристосованість методів розрахунку резерву сумнівних боргів, відповідно до П(С)БО 10, до обліку на підприємствах в Україні; майже повна відсутність контролю за станом та обсягами сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості на підприємствах.

5. Відображення дебіторської заборгованості в підсистемах програми 1С дозволяє створювати документ «Інвентаризація розрахунків з контрагентами»

---

¹⁵ Науковий керівник В.В. Ярова, канд. екон. наук, доцент

(проведення інвентаризації дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства). Підсистема «Управління взаєморозрахунками» забезпечує аналіз зміни заборгованості в часі та оперування двома видами заборгованості – фактичною (пов'язана з операціями розрахунку і моментами передачі прав власності) і прогнозованою (відкладеною) (виникає при замовленні на поставку або передачі товарів на комісію).

4. Аналітичне дослідження дебіторської заборгованості за 2009-2019 рр. показало, що у звітному 2019 р. підприємство має найгірші показники ефективності контролю дебіторської заборгованості: високий рівень відволікання оборотних активів (частка її в оборотних активах підприємства становить 35,4%); зниження показника оборотності дебіторської заборгованості у 12 разів (з 19,429 у 2009 р. до 1,597 у 2019 р.); суттєве перевищення нормативного значення періоду погашення дебіторської заборгованості – 225 днів проти 75 днів, і середнього рівня за 2009 – 2018 рр. – 73 дні. В результаті застосування коефіцієнтного підходу встановлено погіршення джерел фінансування дебіторської заборгованості, а саме зниження у 2,8 рази фінансування за рахунок власних оборотних коштів (з 8,102 у 2009 р. до 2,822 у 2019 р.) і зростання майже у 210 разів фінансування за рахунок поточної кредиторської заборгованості (з 0,581 у 2009 р. до 5,529 у 2019 р.). Це свідчить про суттєве порушення співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості: на 1 грн. дебіторської заборгованості припадає 5,53 грн. кредиторської заборгованості. Наслідком виявлених негативних тенденцій стало вилучення коштів з обороту, зниження ліквідності та неплатоспроможність підприємства, і, в цілому, погіршення його фінансового стану.

5. Причинами виникнення на підприємстві договірної простроченої дебіторської заборгованості є: відсутність можливості виконання зобов'язання на дату виникнення обов'язку з оплати; низька платіжна дисципліна контрагентів-дебіторів; відсутність практики попередньої перевірки репутації та благонадійності клієнтів; шахрайські дії контрагентів; форс-мажорні обставини. Договірна прострочена дебіторська заборгованість є небезпечною для підприємства, оскільки відрізняється від інших видів значними сумами боргу та відсутністю можливості спрогнозувати строки її повернення. Можливими шляхами запобігання виникнення безнадійної дебіторської заборгованості на підприємстві є: проведення аналізу ризиковості співпраці з потенційними бізнес-партнерами; взаємодія з перевіреними контрагентами; співпраця на умовах «передоплати» або «часткової передоплати» за товари (роботи, послуги); створення резерву сумнівних боргів; своєчасність та регулярність проведення інвентаризації розрахунків з контрагентами.

6. В результаті багатофакторного кореляційного аналізу впливу дебіторської заборгованості на рівень рентабельності господарства встановлено, що наслідком зростання коефіцієнта відволікання оборотних активів і періоду погашення дебіторської заборгованості є зменшення рівня доходності підприємства. Між рентабельністю акціонерного товариства і зазначеними факторами існує середній за тіснотою зв'язок, про що свідчить значення сукупного коефіцієнта кореляції $R = 0.572$. На долю досліджуваних факторів припадає 32,8%

загальної варіації рівня дохідності господарства, з них 23,5% становить доля коефіцієнта відволікання оборотних активів, 9,3% – доля періоду погашення дебіторської заборгованості. В результаті прогнозування дебіторської заборгованості методом перспективної екстраполяції можна припустити, що у 2025 р. сума її може збільшитися на 33,6% порівняно із середнім значенням за 2017 – 2019 рр. і може становити 1173,3 тис. доларів США. Зростання дебіторської заборгованості в абсолютних величинах і її частки в оборотних активах можна оцінити позитивно, тільки якщо воно буде пов'язане зі збільшенням продажів при збереженні обачності кредитної політики і прийнятної якості боргів.

7. Головним напрямком удосконалення бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості в Україні вважаємо запровадження на українських підприємствах програмних комплексів типу SAP ERP, які включають окремі системи для управління виробництвом, фінансами, персоналом, збутом чи матеріальними потоками. Система дозволяє замінити більшість поодиноких використовуваних систем та спростити подальший технологічний розвиток підприємства, оскільки періодичне оновлення відбувається комплексно для усіх модулів системи. Потужність платформи SAP надає можливість підвищувати ефективність існуючих програмних продуктів, спростити їх функціональне об'єднання та мінімізувати потреби у власних технологічних розробках. Система підтримує прийняття оптимальних рішень на всіх рівнях управління як на поточний момент, так і в довгостроковій перспективі.

8. З метою удосконалення аналізу дебіторської заборгованості в сільськогосподарських підприємствах необхідно: здійснювати контроль за динамікою дебіторської заборгованості та її часткою в загальній величині оборотних активів, за співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості; формувати принципи кредитної політики та системи кредитних умов; систематизувати і аналізувати інформацію про покупців, замовників та інших дебіторів підприємства; проводити моніторинг дебіторської заборгованості; формувати стандарти оцінки платоспроможності дебіторів і визначення умов надання кредиту; контролювати дебіторську заборгованість за розподілом її за строками непогашення для своєчасного реагування та вжиття заходів щодо її погашення; систематично проводити інвентаризацію розрахунків з покупцями та замовниками для підтвердження реальності сум заборгованостей формувати процедури своєчасного погашення дебіторської заборгованості; забезпечувати використання на підприємстві сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості; будувати ефективні системи контролю за рухом і своєчасним погашенням дебіторської заборгованості, особливо контролю за заборгованістю, строк оплати за якою ще не настав, а також заборгованістю, не сплаченою в строк; розраховувати прогнозного розміру резерву сумнівних боргів.

Слєпцова Ю.А., здобувач першого (бакалаврського) рівня
Герасименко Ю.С., канд. екон. наук, доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ДІАГНОСТИКА МУЛЬТИКОЛІНЕАРНОСТІ ТА ЗАСТОСУВАННЯ RIDGE РЕГРЕСІЇ

Основною проблемою застосування МНК-рішення в економічних дослідженнях є мультиколінеарність даних [1, 2], яка приводить до поганої обумовленості МНК-матриці. Інтенсивність мультиколінеарності вимірюють, як правило, за допомогою VIF-фактору. Ступінь поганої обумовленості МНК-матриці вимірюють числом обумовленості, cond , яке обчислюється як відношення мінімального сингулярного числа МНК-матриці до її максимального сингулярного числа. За критерієм VIF-фактора вважається, що має місце мультиколінеарність, якщо $\text{VIF} > 4$.

З точки зору обумовленості МНК-матриці вважається, що МНК-матриця є погано обумовленою, якщо її число обумовленості $\text{cond} > 10$ [1]. Показники мультиколінеарності, VIF-фактор та число обумовленості, cond , в R обчислюються за допомогою функцій `vif()` та `carra()` [3]. Якщо X є матриця регресорів, яка складається з регресорів X_1, X_2 та X_3 , а Y є відгук [2], то для застосування функції `vif()` необхідно викликати проект `car`:

```
> library(car)
> fit <- lm(Y~X1+X2+X3, Egor9)
> vif(fit)
X1 X2 X3
116.01489 151.66089 68.74305
```

Серед чисел необхідно обрати максимальне. Для розрахунку числа обумовленості МНК-матриці необхідно побудувати дизайн-матрицю [1] даних $D = [1 \ X]$. Тоді число обумовленості МНК-матриці, $\text{cond} = \sqrt{\lambda_{\max}(D'D) / \lambda_{\min}(D'D)}$. Загальновідомо, що при наявності мультиколінеарності рішення задачі лінійної регресії може бути некоректним у тому сенсі, що отримані оцінки параметрів лінійної регресійної моделі ($\hat{b}_j$) можуть дуже сильно відрізнятися від відповідних значень у генеральній сукупності (b_j). Зі статистичної точки зору, це є результатом дуже великої дисперсії (s_{b_j}) оцінок параметрів лінійної регресійної моделі ($\hat{b}_j$), яка визначається величиною стандартного відхилення залишкової помилки у генеральній сукупності (σ_e) та діагональними елементами оберненої МНК-матриці:

$$s_{b_j} = \sigma_e \sqrt{C_{jj}}, \quad C_{jj} = \text{diag}(X'X)^{-1}_{jj}, \quad (1)$$

Слід зауважити, що стандартне відхилення залишкової помилки σ_e в МНК-методі є невеликою величиною і не зростає при збільшенні степені мультиколінеарності. Однак це не стосується величин C_{jj} . Саме ці величини суттєво зростають при збільшенні VIF-фактора або числа обумовленості (cond), що призводить до неприйнятності МНК-рішення, бо при цьому коефіцієнти регресії стають некоректними завдяки великій помилці рішення.

Далі слід відзначити дуже важливий факт: умови наявності мультиколінеарності [1]:

$$VIF > 4, \text{cond} > 10, \quad (2)$$

часто є занадто суворими, що може привести до необґрунтованої втрати довіри к даним. Справа у тому, як визначати статистичну незалежність регресорів, оскільки вважається, що для незалежних регресорів $VIF = 1$ та $\text{cond} = 1$. Слід відмітити, що в економічних даних незалежних регресорів не буває взагалі, якщо їх не створювати навмисно. У практиці моделювання даних незалежними вважаються дані генераторів псевдовипадкових чисел (ГПЧ). В R, наприклад, такі числа для стандартного нормального розподілу генеруються функцією `rnorm()` [3]. Регресори, які генеруються за допомогою ГПЧ, слід вважати статистично незалежними. Це дає підставу для більш точної діагностики наявності мультиколінеарності. Якщо підставити у матрицю регресорів $X = (X_j)$ замість самих регресорів X_j псевдовипадкові вектори R_j та обчислити діагностичні фактори $(\ ) VIF_R X$ та $\text{cond}_R (D' D)$ для дизайн-матриці, то слід вважати, що мультиколінеарність існує, якщо спостережені значення цих факторів, VIF та cond перевищують критичні значення, VIF_R та cond_R :

$$VIF > VIF_R, \text{cond} > \text{cond}_R, \quad (3)$$

Слід відмітити, що критичні значення VIF_R та cond_R можуть суттєво перевищувати одиницю і це залежить від відношення m/n , де n - розмір вибірки, а m - число регресорів. Якщо, наприклад, $n=10$, $m=5$, то критичні значення: $VIF_R = 2,58$, $\text{cond}_R = 16$. Тобто число обумовленості перевищує 10 – загально прийняте критичне значення, але мультиколінеарність ще не спостерігається. У даному разі мультиколінеарність виникає при $\text{cond}_R > 16$. Тобто, якщо число обумовленості МНК-матриці для зазначених даних близьке до 20, то не слід очікувати мультиколінеарності, незважаючи на загальноприйнятну умову (2). Це означає, що для цих даних ми можемо довіряти результатам розрахунків коефіцієнтів регресії та відповідним статистичним інференціям і використовувати їх і економічних дослідженнях.

Тобто умова (3) дозволяє точніше враховувати наявність мультиколінеарності у спостережених даних, що, у свою чергу, дозволяє використовувати МНК для тих економічних даних, для яких умова (2) цього не дозволяє. Незважаючи на таку можливість, реальні економічні дані такі, що спостережені показники мультиколінеарності VIF та cond суттєво перевищують навіть критичні значення VIF_R та cond_R , що не дозволяє довіряти МНК-рішенню задачі регресії. У цьому разі немає іншого виходу, як використати *ridge*-регресію [1, 2]. Однак, слід мати на увазі, що застосування *ridge*-регресії неможливе для лінійної моделі регресії у натуральних змінних:

$$Y = b_0 + \sum_{j=1}^m b_j x_j + e, \quad (4)$$

яка використовується практично у всіх підручниках та пакетах прикладних програм. Зауважимо, що МНК-матриця $D' D$ у натуральних змінних з дизайн-матрицею D має погані характеристики: дуже великі значення числа обумовленості та максимального сингулярного числа. У *ridge*-регресії замість матриці $D D'$ використовується матриця регуляризації: $D' D + \text{ridge } I$, де *ridge* –

параметр ridge-регресії, а I – одинична матриця. Суть ridge-регресії полягає в тому, що матриця регуляризації має сингулярні числа на величину ridge більшу, ніж матриця $D' D$. Якщо максимальне сингулярне число матриці $D' D$ дуже велике, то додавання малого параметру ridge несуттєво змінює число обумовленості матриці регуляризації $D' D + \text{ridge } I$, яке визначається як відношення максимального сингулярного числа до мінімального. Це означає, що матриця регуляризації у ridge-методі буде, як і раніше, погано обумовленою. Таким чином, у ridge-методі використовується тільки лінійна регресійна модель у стандартизованих змінних.

$$T_Y = \sum_{j=1}^m \beta_j t_j = e' . \quad (5)$$

Слід також зауважити, що ridge-метод не завжди може бути застосованим взагалі, якщо МНК-матриця $(t' t)$ регресійної моделі у стандартизованих змінних погано обумовлена за рахунок досить великого максимального сингулярного числа при будь-якому мінімальному сингулярному числі.

У цьому разі додавання малого параметру ridge несуттєво змінює число обумовленості матриці і вона залишається погано обумовленою. Таким чином, перш ніж вирішувати задачу лінійної регресії необхідно розрахувати: критичні та спостережувані значення VIF та cond , VIF_R та cond_R , а також мінімальні та максимальні сингулярні числа МНК-матриці для стандартизованої форми моделі, та вирішити, чи можливо взагалі знайти прийнятне для економічного аналізу рішення. Якщо спостережувані дані дають $VIF > 4$, то їх слід трансформувати до стандартизованого виду.

Для стандартизованого виду характерне суттєве зменшення як VIF -фактору, так і числа обумовленості МНК-матриці, що для коректності МНК-рішення не має ніякого значення: обидва матричних МНК-рівняння одночасно або мають, або не мають рішення. Однак МНК-матриці обох рівнянь мають дуже різні сингулярні числа, що дозволяє застосовувати ridge-регресію якщо мінімальне сингулярне число МНК-матриці стандартизованої моделі лінійної регресії набагато менше одиниці, а максимальне сингулярне число не набагато більше одиниці.

Прийнятним критерієм неможливості застосування ridge-регресії є сталість рішення задачі регресії при зміні ridge-параметру. Якщо при збільшенні ridge-параметру від 10 % значення мінімального сингулярного числа стандартизованої МНК-матриці до одиниці рішення ridge-регресії практично не відрізняється від МНК-рішення, то метод ridge-регресії не може бути застосованим. Це означає, що задача лінійної регресії не може бути вирішеною у рамках МНК-наближення.

Список використаних джерел:

1. Greene W. H. *Econometric Analysis*. – Pearson: Prentice Hall, 2012. – 1239 p.
2. Егоршин А. А. Корреляционно-регрессионный анализ / А.А. Егоршин, Л.М. Малярец. – Х: «Основа», 1998 p.
3. Kleiber C. *Applied Econometrics with R* / C. Kleiber, A. Zeileis: Springer, 2008 p.

Таран О.М., канд. екон. наук, доцент
Рожненко Д.А., здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

МАРКЕТИНГОВА ПОЛІТИКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЇХ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Маркетинг за своїм змістом є концепцією, яка сприяє пристосуванню суб'єктів сільськогосподарського виробництва до роботи в умовах ринкової економіки, а маркетингова діяльність у цьому зв'язку є організованою формою сучасного товарного виробництва. Саме маркетингова діяльність спрямовує зусилля сільськогосподарських товаровиробників щодо здійснення ними не лише операцій щодо реалізації продукції, а й під час формування і впровадження концептуальних засад виробничого та управлінського процесу, визначення характеру та масштабів виробництва продукції, можливостей економічно виправданого використання ресурсного потенціалу підприємства та формування ефективних логістичних каналів і взаємозв'язків, орієнтуючись на максимальне задоволення потенційного попиту. Маркетингова складова забезпечує врахування не лише об'єктивних тенденцій стратегічного розвитку з фокусуванням уваги на досягненні ключової мети сільськогосподарського підприємства – отриманні прибутку, а й впливає на обґрунтування концепції його позиціонування на споживчому ринку. [1].

Застосування маркетингу у сільському господарстві підвищує економічну ефективність комерційної діяльності сільськогосподарських підприємств, оскільки продукція виготовляється у відповідності до результатів ринкових досліджень попиту, що дозволяє вирішувати комплекс складних питань:

- встановити ефективні та взаємовигідні стосунки між виробником, продавцем і покупцем за допомогою вивчення ринку, розподіл, просування товару і реклами;
- визначити обсяги виробництва у залежності від обсягів і якості попиту та купівельної спроможності споживача;
- розвивати рекламу та інші форми стимулювання збуту;
- здійснювати координацію роботи із задоволення потреб споживача як головної мети підприємництва.

Виробництво продукції сільського господарства має ряд специфічних особливостей, які зумовлюють необхідність використання відповідних маркетингових інструментів та маркетингової політики: 1. Щорічні коливання обсягів виробництва, що залежать від впливу природних факторів. Вирощування сільськогосподарських культур базується на біологічних природних процесах росту, на які виробник має обмежений вплив, це викликає труднощі у досягненні однорідної якісної продукції. 2. Просторово-кліматична орієнтація виробництва (Україна знаходиться в помірній кліматичній зоні з переважно рівнинними ландшафтами, характерними ґрунтами). Місце виробництва (ґрунтові, кліматичні

умови тощо) визначає асортимент продукції, строки її отримання, періоди збуту, знову ж таки – якість. 3. Сезонність виробництва, причому урожай можна отримати протягом відносно короткого періоду: кінець весни – літо – початок осені. А далі необхідні переробка і зберігання, що суттєво впливає на операції маркетингу. Сезонність виробництва продукції звужує можливості отримання постійного доходу. 4. Низький потенціал зберігання сільськогосподарської продукції зумовлює необхідність додаткових витрат – на обладнання сховищ, умови транспортування, переробку тощо. 5. Споживач потребує сільськогосподарської продукції як у необробленому вигляді (наприклад, овочі, фрукти), так і після обов'язкової первинної обробки (наприклад, зернові) і переробки (цукрові буряки, соняшник, пшениця). Відповідно, отримана продукція є сировиною для переробних підприємств. 6. На собівартість сільськогосподарської продукції впливають виробничі фактори: застосовувані технології, обсяги виробництва, кваліфікація виробників тощо. 7. Незважаючи на те, що науково-технічний прогрес у цій галузі має швидкі темпи розвитку (введення більш досконалих сортів культивованих рослин і порід тварин) продукція аграрного сектору за своїми споживчими якостями залишається все тією ж пшеницею або виноградом, і корисність цих продуктів для споживача збільшити дуже важко. Тому, на відміну від інших секторів економіки, сільськогосподарські виробники більш обмежені в можливостях підвищувати ціни на свою продукцію [2].

В загальному розумінні сутність поняття «політика» передбачає формування загальних орієнтирів, принципів, намірів певного підприємства у сфері прийняття рішень у процесі економічної діяльності та заходів щодо їх імплементації. Ключовими складовими у наведених визначеннях поняття «політика» є цілі та завдання, методи та засоби щодо їх досягнення, наміри, орієнтири, принципи діяльності, яких слід дотримуватися під час прийняття управлінських рішень, загальне цільове управління підприємством, тобто як за окремими компонентами, так і в цілому, поняття «політика» має управлінські аспекти. Виділяють чотири основні теоретичні підходи щодо трактувань маркетингової політики підприємства: 1) процесний – ототожнення маркетингової політики і процесу маркетингової діяльності, тобто орієнтація на задоволення потреб споживача [3];

2) управлінський – сукупність рішень, які приймаються менеджментом, ґрунтуючись на маркетинговій стратегії підприємства [4];

3) інструментальний – передбачає виокремлення інструментів комплексу маркетингу, наприклад, товарної маркетингової політики, або цінової маркетингової політики [5];

4) фінансовий, який передбачає документальне закріплення в обліковій політиці підприємства можливостей зниження податкових ризиків, пов'язаних зі питаннями щодо ціноутворення, облікування витрат на рекламу, проведення маркетингових досліджень тощо [6].

Відповідно до цього, маркетингова політика виконує такі функції: підпорядкованість маркетингових дій місії (стратегії) підприємства; обґрунтування, проведення та інтерпретація маркетингових досліджень; визначення умов реалізації товарної політики; розробка механізму ціноутворення;

вибір методів, засобів та інструментів політики збуту та розподілу товару; розробка та реалізація комунікаційно-мотиваційних заходів просування товару. Маркетингова політика в такій інтерпретації є містком, що «пов'язує маркетингову стратегію підприємства зі щоденною маркетинговою діяльністю», тобто вона є «лінія поведінки організації на ринку»[6].

У розвиток цієї позиції можна означити, що основою маркетингової політики підприємства є обрана концепція маркетингу, яка являє собою орієнтацію підприємницької діяльності на місію, філософію господарювання в певних умовах.

Конкретизація принципів маркетингу для кожного підприємства матиме свою специфіку в залежності від місії, (образу) іміджу та цілей організації, обраної концепції маркетингу згідно із зовнішніми та внутрішніми умовами функціонування підприємства. Цілі організації та концепція маркетингу визначатимуть кількість та значущість стратегічних та відповідно тактичних завдань маркетингу, а місія та образ організації – основні умови, яким має відповідати маркетингова політика, тобто ступінь важливості (пріоритетності) маркетингових завдань.

Реалізація згаданих принципів відбувається через функції маркетингу, які зводяться до основних чотирьох: аналітичної, виробничої, збутової та управлінської. Відповідно до вказаних функцій через маркетингову політику узгоджуються та реалізуються стратегічні і тактичні завдання маркетингової діяльності. Досягнення стратегічних маркетингових цілей здійснюється шляхом вивчення та задоволення потреб споживачів, ринку, конкурентів, маркетингового середовища; організації внутрішнього маркетингу; реалізації, систематичного контролю та коригуванню заходів маркетингової діяльності тощо.

Список використаних джерел:

1. Тарасович Л.В. Маркетингова політика сільськогосподарських підприємств як інструмент їх економічного зростання. Молодий вчений. 2017. № 3. С. 851-854.
2. Гоменюк М.О. Маркетинг в управлінні сільськогосподарським виробництвом. Економіка і суспільство. Випуск 8. 2017. С.121-128
3. Касаткина Е. Теоретические аспекты маркетинговой политики зарубежных компаний. дис... д-ра экон. наук. Москва, 2001. 336 с
4. Маркетинг: навч. посіб. / П. А. Орлов, С. І. Косенков, Т. П. Прохорова та ін. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2012. 528 с.
5. Красноруцький О. О. Розвиток маркетингу на ринку агропродовольчої продукції України: монографія. Харків: Міськдрук, 2009. 262 с.
6. Савицька Н.Л., Афанасьєва О.П. Теоретико-методичні аспекти формування маркетингової політики підприємств на ринку м'яса та м'ясопродуктів. Проблеми економіки № 2, 2015. С.172-177.

Таран Ю.С., здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ВИБІР НАПРЯМУ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА НА ОСНОВІ ОЦІНКИ ЇХ СТРАТЕГІЧНОЇ ПОЗИЦІЇ

Розвиток сільськогосподарських підприємств є основою прогресивної динаміки національної економіки будь-якої держави. В Україні сільське господарство є однією з базових галузей, зокрема від розвитку аграрного сектору залежить розвиток інших галузей. В умовах змін в економіці на перший план виходять виробники, оскільки реальний сектор економіки має найбільший вплив на її ефективність. В умовах ринку вирішення завдання стабілізації становища аграрних підприємств вимагає зваженої оцінки їх розвитку.

Стосовно підприємств сільського господарства слід зазначити, що діяльність цих підприємств має певні риси: нерівномірний характер виробництва, сезонність та динамічні зміни. Окремі регіони мають відмінності у наявності територіальних ресурсів, географії попиту, кількості підприємств даного профілю. Підприємства – це відкриті системи, що активно взаємодіють з зовнішнім середовищем. Неоднозначні зміни середовища є передумовою розробки на підприємстві системи гнучкого пристосування до змін. Саме в рамках стратегічного аспекту діяльності кожне підприємство може швидко реагувати на зміни середовища і при цьому зберігати успішність і результативність діяльності в довгостроковому періоді.

Стратегія розвитку підприємства розробляється в процесі здійснення механізму стратегічного управління. В теорії менеджменту термін "стратегія" трактується як модель дій, набір правил і прийомів, за допомогою яких досягають довгострокових цілей розвитку організації. Визначення стратегії дається вченими у багатьох варіантах. Наприклад, Генрі Мінцберг зробив висновок, що стратегія - це принцип поведінки або слідування певній моделі поведінки. Він визначає стратегію як комбінацію п'яти "П" [1]: стратегія – план, керівництво, орієнтир або напрямок розвитку, шлях із сьогоднішнього у майбутнє; стратегія – принцип, поведінка або слідування деякій моделі поведінки; стратегія – позиція, визначення положення організації у зовнішньому середовищі і відносно своїх головних конкурентів; стратегія – перспектива, або за Пітером Друкером це "теорія бізнесу даної організації"[2]; стратегія – прийом, особливий маневр, що застосовується з метою перехитрувати суперника або конкурента. Американські дослідники М. Мескон, М. Альберт і Ф. Хедоурі розуміють стратегію як детальний всебічний комплексний план, призначений для того, щоб забезпечити здійснення місії організації і досягнення її цілей [3].

Формування успішної стратегії залежить від постійного аналізу таких елементів підприємства як фінансовий стан організації (визначає, яку стратегію вибере керівництво в майбутньому); виробництво (має велике значення для своєчасної адаптації внутрішньої структури організації до змін зовнішнього

оточення і її виживання в конкурентному середовищі); персонал (реалізує стратегію); організаційна культура та імідж організації (формує конкурентну позицію на ринку). Умовами успіху реалізації стратегії вважаються: забезпечення відповідності стратегії середовища; впевненість персоналу й менеджерів у своїх здібностях; готовність до змін. Проблемами, пов'язаними з реалізацією стратегії, є: її невідповідність структурі; високий ризик; відсутність навичок; слабкість інформаційних систем; недосконалість методів діяльності [4].

Нині для сільськогосподарських підприємств найважливішим етапом процесу стратегічного управління є стратегічний аналіз, що дозволяє зібрати, оцінити й систематизувати інформацію, необхідну для прийняття стратегічних рішень. Стратегічний аналіз дає можливість вибрати напрямок подальшого розвитку підприємства. Без певної стратегії у підприємства не буде обґрунтованого плану його подальшої діяльності і наміченої програми досягнення бажаного ефекту. Стратегія підприємства включає в себе такі взаємопов'язані компоненти:

- виявлення сфери функціонування підприємства з урахуванням намічених стратегічних напрямків;

- вироблення стратегічних цілей і завдань для їх досягнення;
- аналіз стратегічного плану, методів реалізації, зміна його в разі потреби;
- реалізація плану стратегії;
- оцінка результатів діяльності підприємства.

З'ясування стратегії підприємства розпочинається з розгляду таких питань:

- оцінки вихідної стратегічної ситуації;
- визначення цільової стратегічної ситуації в майбутньому;
- визначення позицій, що складають базову стратегічну орієнтацію, спрямовану на реалізацію майбутньої політики для досягнення цілей;
- реалізація стратегії шляхом використання моделей стратегічного аналізу[5].

Серед моделей стратегічного аналізу широке практичне застосування отримали:

- матриця «BCG» (Boston Consulting Group);
- матриця «GE / McKinsey» (General Electric / McKinsey);
- модель «McKinsey / 7S»;
- матриця «Shell / DPM» (Shell / Direct Policy Matrix);
- матриця «Hofer / Schendel»;
- матриця «ADL / LC» (Arthur D. Little / Life Cycle);
- модель SPACE;
- GAP – аналіз;
- STEP – аналіз;
- SWOT-аналіз;

Розробка моделі стратегічного аналізу базується на таких елементах: зовнішнє середовище, цінності та принципи підприємства, бачення і стратегічний горизонт розвитку, власники, ринок збуту, ресурси, конкуренти, керівництво (менеджмент) і підприємство.

У світовій практиці виокремлюють три основних види стратегій розвитку підприємства в залежності від стадії життєвого циклу бізнесу, кожний з яких повністю обґрунтований специфікою виробництва: 1) стратегія зростання (розвитку) відображає намір підприємства збільшувати обсяги продажу, прибутку, капіталовкладень, закріпити та утримувати позиції лідера, мати свої унікальні конкурентні переваги; 2) стратегія стабілізації (сталості) характеризує прагнення підприємства зберегти досягнуті обсяги виробництва в умовах суттєвої нестабільності обсягів продажу і прибутку, досягти ринкової рівноваги, збільшити ринкову частку, максимізувати прибуток; 3) стратегія виживання – оборонна стратегія в умовах глибокої кризи діяльності підприємства. Основна ціль даної стратегії – уникнення ймовірності банкрутства, забезпечення беззбитковості виробництва.

Стратегічне зростання підприємств відбувається шляхом концентрації, інтеграції та диверсифікації. Концентроване зростання в сільському господарстві частіше відбувається шляхом розширення виробничих потужностей, тобто укрупнення сільськогосподарських підприємств. На сьогоднішній день стає очевидним, що формування конкурентоспроможного великотоварного агропромислового виробництва неможливе без налагодження тісних міжгосподарських зв'язків. Формування агрохолдингів забезпечує зростання сільськогосподарського виробництва через інтеграцію. Диверсифікація може здійснюватись за допомогою трьох видів стратегій: стратегії центральної диверсифікації, стратегії горизонтальної диверсифікації, стратегії конгломератної диверсифікації. З метою виживання в умовах світової фінансово-економічної кризи і оптимізації діяльності сільськогосподарських підприємств основними стратегіями “виживання” можуть бути наступні: стратегія скорочення витрат, стратегія відмови від усього зайвого. стратегія заробітку на кризі.

Список використаних джерел:

1. Минцберг Г. Стратегический процесс. Пер. с англ. под ред. Ю.Н. Каптуревского. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 688 с.
2. Друкер Питер Ф. Задачи менеджмента в XXI веке: учеб. пос. Пер. с англ. Москва: Издательский дом «Вильямс», 2000. 272 с.
3. Мескон Майкл Х., Альберт Майкл, Хедоури Франклин Основы менеджмента: Пер. с англ. Академия народного хозяйства при Правительстве РФ / М.А. Майорова (пер.). Москва: Дело, 2000. 704с.
4. Белко І.А. Стратегія розвитку аграрних підприємств в умовах невизначеності ринкового середовища. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки» URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_09/16.pdf
5. Пуцентейло П.Р., Гуменюк О.О Стратегічний аналіз як важливий елемент управління підприємством. Науково-виробничий журнал ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА. № 3-4. 2016[62] С.196-205.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА КУКУРУДЗИ НА ЗЕРНО

Дослідження теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо організаційних засад обліково-аналітичного забезпечення ефективності виробництва кукурудзи на зерно) в сільськогосподарських підприємствах дало такі результати:

1. Кукурудза – «королева полів», це цінна сільськогосподарська культура сучасного світового землеробства, один із найурожайніших злаків, зерно якого використовують у різних галузях сільського господарства та промисловості. Серед усіх культурних рослин, що вирощуються у світі, кукурудза разом з іншими зерновими займає одну з провідних позицій. За останні роки врожайність кукурудзи порівняно з іншими культурами в Україні сягнула найвищої позначки, а порівняно з початком 90-х вона зросла майже вдвічі. Провідна роль у цьому належить селекційному прогресу у розвитку та врожайності кукурудзи, який неухильно просуває цю культуру дедалі вище у рейтингу найуспішніших культур для вирощування.

2. Світовими лідерами-виробниками зерна кукурудзи є США (384,78 млн т), Китай (219,55 млн т), Бразилія (98,5 млн т), країни ЄС (61,45 млн т) [1, 2]. Останні роки Україна посідала 5 місце серед країн світу за обсягами виробництва цієї продукції. Попит на кукурудзу у світі стабільно високий і щороку неухильно зростає. Одна із причин нарощування виробництва кукурудзи є те, що вона залишається для України основною експортною культурою. Підвищення інтересу країн ЄС до цієї культури пояснюється тим, що їм бракує зерна, вирощеного у себе, для внутрішнього споживання [2]

3. Метою обліку витрат та визначення собівартості кукурудзи на зерно є документальне, своєчасне, повне й достовірне відображення фактичних витрат на виробництво продукції для забезпечення контролю за використанням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів; планування собівартості продукції передбачає ефективне використання матеріально-технічної бази і коштів.

4. Підвищення якості управління витратами аграрних підприємств з виробництва сільськогосподарської продукції можна досягти шляхом розробки на підприємствах внутрішньої управлінської звітності, яка регламентує порядок формування, систему звітів про виконання бюджетів виробничих та номінальних центрів витрат і графік документообігу. Це дозволить адаптувати систему управління витратами до сучасних потреб забезпечення користувачів якісною інформацією, що надається для забезпечення процесу прийняття поточних і оперативних управлінських рішень.

5. Визначенню оптимального рівня витрат на вирощування та зберігання кукурудзи на зерно сприятиме аналіз інформації і розрахунок показників, що

формуються на базі позаоблікових документів: агротехнічного обліку (де узагальнюються дані про витрати за видами робіт, що виконуються під певну культуру, норми, і нормативи витрат на 1 га посіву, на 1 ц продукції і на плановий обсяг врожаю); техніко-економічної документації, бізнес-планів, виробничих планів (у яких систематизується інформація про технологію виробництва зерна, витрати під урожай майбутнього року, планові показники про витрати на зерновиробництво і збут зернопродукції).

6. Головним напрямом удосконалення бухгалтерського обліку в аграрних підприємствах вважаємо створення сучасної інтегрованої системи обліку «BAS ERP» (Business Automation Software) – яка повністю забезпечує комплексну автоматизацію в обліку, аналізі та управлінні [3]. Цей програмний комплекс повністю адаптований під українську законодавчу та нормативну базу. Розробники урахували всі сучасні вимоги: мобільні та хмарні технології, принципи масштабованості та безпеки. В основу закладені сучасні методики управління - теорія обмежень. Це дозволяє управляти ефективністю всього бізнесу. Система відрізняється безпечністю та високим рівнем захисту даних та дозволяє використовувати одну інтегровану програму замість декількох розрізнених. Введення в практику господарств інтегрованої системи обліку сприятиме не тільки автоматизації облікового процесу на підприємствах, а й розвитку ефективних систем управління та системи бюджетування, дозволить комплексно оцінити фактичний стан ведення бізнесу та прогнозувати й моделювати управлінські рішення.

7. Одним із чинників стабілізації та збільшення обсягів виробництва зерна є дотримання основних елементів технології вирощування сільськогосподарських культур. Збільшити виробництво зерна кукурудзи можливо за рахунок оптимізації інтенсивних факторів вирощування та адаптування їх відповідно до ґрунтово-кліматичних умов – підбору потенційно найбільш продуктивних гібридів та відповідного їх структурного складу за групами стиглості, розміщення після кращих попередників, раціонального використання добрив, застосування досконалої системи догляду за посівами за умови комплексного поєднання агротехнічних і хімічних заходів захисту від бур'янів, шкідників та хвороб, проведення своєчасного і якісного збирання врожаю та підготовки зерна до зберігання.

8. Серед резервів збільшення обсягів виробництва продукції рослинництва вчені важливе місце відводять інноваційному забезпеченню оновлення техніко-технологічної бази підприємств АПК. Наскрізню інноваційну роль у забезпеченні високої ефективності сільськогосподарської техніки відіграють електронні системи. В конструкції тракторів і сільськогосподарських машин вони входять як незамінна складова частина у вигляді високоінтегрованої системи, що охоплює всю галузь рослинництва. Основу становить банк даних, який включає всі дані з агротехнологічної карти, системи глобального позиціонування (GPS), картографування врожайності, агрохімічного аналізу ґрунтів. Наявність такої інформації дасть змогу поліпшити використання добрив і пестицидів залежно від властивостей ґрунтів та погодних умов [4].

9. На сьогодні виникла необхідність у біоадаптивних технологіях, зумовлена основними функціями землеробства як господарської системи. Розвиток біоадаптивної технології вирощування наразі є одним із найперспективніших напрямів вдосконалення виробництва рослинницької продукції в Україні та світі [5, 6]. Максимального ефекту при переході від традиційної технології до біоадаптивної можливо досягти тільки за умови системного підходу. Основним обмежуючим фактором для оптимального розвитку гібридів кукурудзи є запаси продуктивної вологи в ґрунті. Тому в таких умовах досить важливим є: вивчення посухостійкості новостворених гібридів, але водночас і здатності їх до прискореної віддачі вологи зерном під час дозрівання; розробка та оптимізація параметрів біоадаптивних технологій вирощування різних підвидів кукурудзи на зерно, харчові та біоенергетичні цілі на основі ресурсоощадження та зниження витратності виробництва.

Список використаних джерел:

1. Московчук Е. Попит на кукурудзу до 2026 року зросте до 1,191 млрд. тонн. Landlord. 02.07.2019 р. [Електронний ресурс]. URL: <https://landlord.ua/news/poput-na-kukurudzu-do-2026-roku-zroste-do-1-191-mlrd-t/>.

2. Бухало О.В., Шарафанова І.М. Меркетингове дослідження ринку зерна. Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах інтеграційних процесів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 90-річчю економічної освіти в ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 3-4 жовтня 2019 р. У 1-х ч. Ч.1. / Харк. нац. аграр. ун-т. – Харків: ХНАУ, 2019. С. 185-189.

3. Горковенко І.В. Інформаційні системи обліку та їх роль в управлінні підприємством. Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах інтеграційних процесів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 90-річчю економічної освіти в ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 3-4 жовтня 2019 р. У 2-х ч. Ч.2. / Харк. нац. аграр. ун-т. – Харків: ХНАУ, 2019. С. 121-122.

4. Левченко О.В., Чухно К.В. Резерви збільшення обсягів виробництва продукції рослинництва. Актуальні проблеми розвитку обліку, аналізу та фінансів в агропромисловому виробництві України: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. молодих учених, студентів, аспірантів, 25 квітня 2018 року. Харків: ХНАУ, 2018. С. 183-186.

5. Семеняка І.М., Семеняка О.І. Адаптивна технологія вирощування кукурудзи в умовах недостатнього зволоження. Агрономія сьогодні. 16 травня 2017 р. [Електронний ресурс]. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/8878>.

6. Перші результати проекту «Технології цифрового землеробства». Пропозиція. 2019. №11. С. 170-175.

Ткаченко А.А., здобувач другого (магістерського) рівня
Таран О.М., канд. екон. наук, доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ УПРАВЛІННЯ

Управління в організації здійснюється за допомогою її структури. Вибір загальної структури організації – це рішення, що належить до стратегічного планування та ґрунтується на стратегії організації. Організаційна структура – найбільш важливий механізм управління. Вона дає можливість реалізувати сукупність функцій, процесів та операцій, необхідних для досягнення поставлених цілей [1].

Організаційна структура управління (ОСУ) є одним з ключових понять менеджменту, тісно пов'язаних з цілями, функціями, процесом управління, роботою менеджерів та розподілом повноважень між ними. В рамках організаційної структури проводиться весь управлінський процес (рух потоків інформації, прийняття управлінських рішень), в якому беруть участь менеджери всіх рівнів, категорій та професійних спеціалізацій.

Під організаційною структурою розуміється впорядкована сукупність взаємопов'язаних елементів, що перебувають між собою в стійких відносинах, що забезпечують їх розвиток і функціонування як єдиного цілого [2].

Організаційна структура управління визначає склад, підпорядкованість, взаємодію робіт у підрозділах та органах управління, між якими здійснюються певні відносини щодо реалізації владних повноважень та потоків інформації.

Організаційна структура підприємства має відповідати тим умовам, які б забезпечили її ефективне функціонування та розвиток. В умовах кризи саме зміни організаційної структури підприємства служать інструментом подолання негативних явищ і досягнення організацією стратегічних цілей функціонування.

Існує низка вимог, яким має відповідати організаційна структура, найважливішими з яких є прозорість, хороша керованість, гнучкість, рентабельність [3].

Вдосконалення організаційної структури як напрям управління організаційним розвитком підприємства направлене на вирішення організаційних проблем шляхом формування нової організаційної структури, розподіл та перерозподіл функцій та відповідальності.

Різноманітність та складність організаційних структур, факторів та їх визначальних умов, об'єктивно зумовлюють існування різноманітних методів удосконалення останніх. Найбільш відомі методи: експертний, метод порівняння та аналогії, метод структуризації мети, організаційного моделювання та метод самодіагностики.

У сучасних умовах оперативного висвітлення кращого досвіду управління вітчизняними і зарубіжними підприємствами найбільшого поширення набули методи аналогій і порівнянь та метод експертних оцінок. Більш ефективні методи,

наприклад, організаційне моделювання та самодіагностика, практично до останнього часу не застосовувалися.

Вибір конкретного методу проведення робіт з удосконалення організаційної структури управління залежить від характеру проблем, наявності ресурсів, кваліфікованих виконавців та інших умов. Будь-які зміни організаційної структури управління мають здійснюватися з урахуванням того, що вони забезпечать кращі умови для досягнення організацією своїх цілей, підвищать ефективність управління нею [3].

З метою своєчасного виявлення резервів підвищення ефективності чинних організаційних структур управління підприємствами в умовах розвитку конкурентного середовища необхідно систематично здійснювати аналіз функціонування всіх елементів структури підприємства. Особливу увагу слід звертати на рівень підтримання постійних і зворотних зв'язків між ланками управління, чітке виконання кожною із них визначених поточних завдань, забезпечення необхідними ресурсами для досягнення поставлених цілей. У разі виявлення суттєвих відхилень окремих ланок від поставлених цілей необхідно оперативно вносити відповідні зміни в побудову структури управління. Ці завдання мають виконувати керівники та їх заступники вищої ланки управління підприємством [4].

Удосконалення організаційної структури передбачає вирішення всіх поточних питань, що стосуються виробництва, маркетингу, фінансів, персоналу та іншого на рівні цехів та виробництв, а рішення питань стратегічного характеру – на рівні центрального апарату управління. Ефективність організаційної структури управління, яка в кінцевому підсумку виявляється в успішному рентабельному функціонуванні підприємства, може бути досягнута лише за виконання умов, що не суперечать економічним законам, рівню розвитку продуктивних сил суспільства та етапу розвитку підприємства [4].

Під час розроблення ОСУ підприємством в сучасних умовах господарювання важливе місце посідає аспект, пов'язаний з визначенням конкретного способу їх побудови. Відповідно до вибраного способу побудови оргструктури управління підприємством головна увага, як правило, спрямовується на поділ робіт на окремі функції, забезпечення відповідності відповідальності управлінських працівників повноваженням, що їм надаються. На цій основі протягом багатьох десятиліть в країні створювались так звані формальні структури управління, які відомі як адаптивні та бюрократичні.

В усьому світі відбувається перехід до інформаційного суспільства, що висуває нові вимоги до системи відносин між організаціями та відповідної побудови процесів і структур управління. Здебільшого перевага віддається більш гнучким формам побудови відносин між людьми в організаціях, що означає відмову від зайвої формалізації та бюрократизації процесів, скорочення кількості ієрархічних рівнів за одночасного підвищення горизонтальної інтеграції між персоналом. Цей тип структури отримав назву органічного, а його головною характеристикою є групова та індивідуальна відповідальність кожного працівника за загальний результат. За такого підходу відпадає необхідність глибокого поділу

праці за видами робіт, а між учасниками процесу управління виникають відносини, які диктуються не структурою, а характером вирішуваної проблеми [5].

Сучасні проблеми організаційних структур управління часто вирішуються разом з формуванням проблемно орієнтованих команд. Це пов'язане з глобалізацією та об'єднанням діяльності учасників управлінського процесу, корпоративністю їх інтересів. В умовах розвитку цих процесів ієрархічність та лінійність управління звужують організаційні, а головне, інтелектуальні можливості такої організаційної структури. Зв'язки між учасниками управлінського процесу набувають широкої мережевої структури. З'являються принципово нові адекватні інтереси суспільного розвитку, а саме віртуальні організаційні структури управління.

Сьогодні аналіз особливостей побудови, переваг та недоліків ОСУ сучасними підприємствами дає змогу зробити важливий висновок: вибір певної ОСУ повинен співвідноситися зі стратегічними цілями компанії. Вдосконалення оргструктур на підприємстві включає вибір раціонального співвідношення централізації та децентралізації управління, поєднання вертикального (лінійного) та горизонтального (функціонального) керівництва з оптимальним розподілом функцій, прав та обов'язків між підрозділами та посадовими особами [6].

Таким чином, удосконалення організаційної структури підприємства, насамперед, передбачає процес внесення коректив в організаційну структуру управління. Як вже перевірено на практиці багатьох підприємств, введення незначних змін має більше шансів на успіх, ніж значні зміни. Заохочення співробітників до виконання поставлених цілей дозволить їм краще оцінити свою причетність і посилить їх відповідальність за передбачувані зміни. Проблема вибору методу аналізу та критеріїв оцінки результативності перетворень ще потребує подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Фатхутдинов Р.А. Стратегический менеджмент. М. Дело. 2005. с. 488.
2. Алексеева В., Ярковой В. Организационная структура управления субъектом предпринимательской деятельности. Техничко-технологические проблемы сервиса. 2013. № 3 (25). С. 96–100.
3. Махнова Г., Шевченко С. Совершенствование организационной структуры управления предприятием. Интеллект. Инновации. Инвестиции. 2013. № 1. С. 77–80.
4. Бойкова Ю., Куценко Є. Формування системи управління організації на основі інтеграційного підходу. Вісник магістратури. 2016. № 3–2 (54). С. 46–48.
5. Жемчугов А., Жемчугов М. Оптимальна організаційна структура підприємства. Проблеми економіки та менеджменту. 2015. № 5. С. 7–28.
6. Ступникова И., Куценко Е. Совершенствование организационной структуры управления как условие обеспечения конкурентоспособности организации. Теория и практика современной науки. 2016. № 2 (8). С. 404–409.

Удовенко М.В., здобувач першого (бакалаврського) рівня

Герасименко Ю.С., канд. екон. наук, доцент

Велієва В.О., канд. екон. наук, доцент

(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКІСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ

Ринкові умови господарювання породжують спектр гострих соціально-економічних проблем, вимагаючи нагальної розробки нових і вдосконалення вже існуючих систем, методів, методик, прийомів та інших засобів управління, спрямованих на підвищення його ефективності. Важливе значення при цьому належить економічному аналізу, за допомогою якого формується необхідна інформація для прийняття управлінських рішень.

Економічний аналіз передуює управлінським рішенням і діям, обґрунтовує та готує їх. У цьому полягає основа наукового управління, його об'єктивності й ефективності.

Під організацією економічного аналізу на підприємстві слід розуміти цілеспрямоване упорядкування й удосконалення методики та техніки аналізу, процесів збору первинної аналітичної інформації, її обробки, узагальнення й отримання відомостей, необхідних для управління підприємством [1, с.11].

Для прийняття управлінських рішень та визначення впливу факторів на результат господарської діяльності застосовуються різні способи та методи економічного аналізу.

Метод економічного аналізу становить комплексне системне вивчення, вимірювання й узагальнення впливу факторів на результати діяльності підприємства, виявлення та мобілізацію резервів з метою підвищення ефективності виробництва.

Так Є.В. Мних, під методом економічного аналізу розуміє науковий спосіб вивчення, становлення та розвитку господарських явищ і процесів. Він є сукупністю прийомів і способів дослідження господарської діяльності будьякого економічного об'єкта шляхом виявлення і визначення взаємозв'язку та зміни його параметрів, кількісного й якісного вимірювання впливу окремих факторів та їхньої сукупності на цю зміну [2, с.62].

У праці Т.Г. Рзаєва представлено таке визначення: «Метод економічного аналізу являє собою науково обґрунтовану єдність категорій, принципів, способів і спеціальних прийомів дослідження, які базуються на діалектичному методі пізнання, а системне та комплексне використання яких дасть змогу приймати обґрунтовані управлінські рішення» [3, с.16].

Грабовецький Б.Є. вважає, що під методом економічного аналізу слід розуміти спосіб підходу до вивчення господарських процесів в їх становленні та розвитку, який опирається на загальнонаукові, діалектико-логічні та формально-логічні закони, методи, принципи [4, с.19].

У процесі економічного аналізу, аналітичної обробки економічної інформації використовується ряд способів і прийомів. Саме в них полягає головна особливість методу економічного аналізу. На даний момент відсутнє єдине визначення методу економічного аналізу, та всі вони подібні між собою.

Характерними рисами методів економічного аналізу є:

- використання системи показників, які всебічно характеризують господарську діяльність;
- комплексне використання джерел інформації;
- вивчення і кількісне вимірювання впливу факторів на зміну того або іншого показника;
- виявлення резервів підвищення ефективності господарювання;
- розробка необхідних заходів із усунення виявлених у процесі аналізу недоліків;
- контроль за усуненням встановлених у процесі аналізу недоліків [1, с.23].

Отже, можна метод економічного аналізу визначити як сукупність принципів, прийомів та способів дослідження господарської діяльності будьякого підприємства, які базуються на наукових, логічних та діалектичних методах.

У визначенні відбиваються характерні риси методу економічного аналізу. Першою такою особливістю є використання системи показників при вивченні господарських явищ і процесів. Ця система формується звичайно в процесі планування, при розробці систем і підсистем економічної інформації, що не виключає можливості обчислення в процесі самого аналізу нових показників.

Друга характерна риса методу економічного аналізу – вивчення причин, що зумовили зміну тих чи інших господарських показників. Оскільки економічні явища обумовлені причинним зв'язком і причинною залежністю, то завдання аналізу – розкриття і вивчення цих причин (факторів). На господарську діяльність підприємства, навіть на окремо взятий показник, можуть впливати численні та різноманітні причини. Виявити та вивчити дію абсолютно всіх причин дуже важко, і не завжди потрібно. Завдання полягає в тому, щоб установити найбільш важливі причини, які впливають на той чи інший показник. Таким чином, передумовою правильного аналізу є економічно обґрунтована класифікація причин, що впливають на господарську діяльність та її результати.

До характерних рис методу економічного аналізу належать виявлення та вимір взаємозв'язку та взаємозалежності між показниками, що визначаються об'єктивними умовами виробництва й обігу товарів. Обсяг випуску промислової продукції залежить, наприклад, від трьох груп факторів, які пов'язані з

використанням робочої сили, знарядь праці, предметів праці. Кожна група поділяється на складові елементи. Так, фактори, що пов'язані з використанням робочої сили, поділяються на кількісні й якісні. До кількісних відносять кількість робітників, до якісних – продуктивність їхньої праці. Щорічний середній виробіток на одного робітника залежить, у свою чергу, від середньої кількості днів, відпрацьованих одним робітником на рік, середньої кількості годин, відпрацьованих одним робітником на день, середнього виробництва на одну відпрацьовану людино-годину. Кожний з цих показників також залежить від певної низки причин. Середня кількість днів, відпрацьованих одним робітником на рік, залежить, наприклад, від надання додаткових відпусток, неявок через хворобу, відряджень, цілодобових простоїв з вини підприємства, прогулів і т. д. Отже маємо певний ланцюг залежностей одного показника від іншого, де кожен фактор має своє значення. Вилучення того чи іншого фактора зі сфери уваги економіста, а іноді порушення послідовності розгляду факторів призводить до неефективності аналізу [5].

Отже, сьогодні сфера застосування економічного аналізу значно розширилася: його ставлять в основу розробки варіантів управлінських рішень щодо поліпшення використання економічного потенціалу суб'єктів господарювання, що працюють незалежно від форм власності. Це зумовлює використання різних методів і прийомів економічного аналізу. Щоб відповідати сучасним вимогам, методика економічного аналізу повинна своєчасно реагувати на повсякденні динамічні зміни зовнішнього середовища та бути надійним інструментом управління підприємством.

Список використаних джерел:

1. Андреева Г.І., Андреева В.А. Організація і методика економічного аналізу: Навчальний посібник. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 353 с.
2. Мних Є. В. Економічний аналіз: Підручник. — 2-е вид., перер. і доп. — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 472 с.
3. Рзаєва Т.Г. Економічний аналіз: Навчальний посібник. - Хмельницький: ХНУ, 2003. - 198 с.
4. Грабовецький Б.Є. Економічний аналіз: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 256с.
5. Навчальна електронна бібліотека КНУ [Електронний ресурс] / Коробова М.В., Горіцина І.А. Метод, методика, способи і прийоми економічного аналізу// Теорія економічного аналізу. — Режим доступу: <http://www.unicyb.kiev.ua/Library/TEA/2%5B1%5D.pdf>.

Хитрик Я.О., здобувач першого (бакалаврського) рівня
Герасименко Ю.С., канд. екон. наук, доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ПОНЯТТЯ КОРЕЛЯЦІЙНОГО АНАЛІЗУ

Методи кореляційного аналізу застосовують для вивчення взаємозв'язків між явищами. Для вивчення взаємозв'язків між явищами статистика використовує різні методи, зокрема метод групувань, метод індексного аналізу та ін. Провідне місце серед них належить саме методу кореляційного аналізу.

Необхідно розрізняти два типи зв'язків : функціональні і кореляційні. Функціональні зв'язки характеризуються повною відповідністю між змінами факторної і результативної ознак. При такому зв'язку зміна однієї ознаки чи показника на визначену величину зумовлює зміну другого показника або ознаки на чітко визначену величину. Наприклад, конкретному значенню радіуса відповідає єдине значення площі круга. Або конкретним значенням площі поля і (нехай – 100 га) і урожайності (нехай – 30 ц/га) відповідає єдине коректне значення валового збору (3000 ц). Проте в сфері соціально-економічних явищ такі залежності зустрічаються досить рідко.

При кореляційній залежності будь-якому значенню однієї змінної величини може відповідати множина значень іншої змінної величини. Наприклад, відомо, що внесення добрив підвищує урожайність сільськогосподарських культур. Проте, якщо на 10 ділянках внести одну й ту ж дозу добрив, то урожайність на ділянках може бути різною. Причому цілком можливо, що при збільшенні дози внесених добрив на окремій ділянці урожайність може і не підвищитись. Або робітники однієї професії і однакового стажу роботи виконують неоднакові обсяги роботи на протязі робочої зміни.

Головна відмінність кореляційної залежності від функціональної полягає в тому, що функціональний зв'язок має місце в кожному окремому випадку спостереження, а кореляційний проявляється точно лише в середньому або в цілому для всієї певної сукупності спостережень і є неповним, неточним щодо окремих спостережень. При такому зв'язку одному й тому ж значенню факторної ознаки відповідає множина значень результативної. Кореляційний зв'язок проявляється в цілому (або в середньому) по статистичній сукупності. При наявності функціональної залежності між ознаками можна, знаючи величину факторної ознаки, точно визначити величину результативної. При наявності ж кореляційної залежності встановлюється тенденція до змін результативної ознаки при зміні величини факторної. На відміну від однозначної визначеності функціонального зв'язку, кореляційні зв'язки характеризуються множинністю причин та наслідків і встановлюються лише в їх тенденції.

Вивчення взаємозв'язків кореляційного типу має велике значення, особливо при аналізі явищ, які складаються під впливом значної кількості факторів.

Коли визначається зв'язок між двома ознаками, кореляція називається простою (парною); якщо ж ознака розглядається як результат впливу кількох факторів – множинною. За формою кореляційна залежність буває прямолінійною і криволінійною, прямолінійна кореляція може бути за напрямом – прямою (додатною) та оберненою (від'ємною).

Прямим називають такий зв'язок, при якому зі збільшенням (або зменшенням) факторної ознаки збільшується (чи зменшується) результативна. Наприклад, із зростанням кваліфікації робітника зростає і його заробітна плата; чим вищий рівень механізації виробничих процесів, тим вища продуктивність праці, і т. д.

Оберненим називають зв'язок, при якому значення результативної ознаки змінюється у протилежному напрямі щодо зміни значень факторної: із збільшенням останньої значення результативної ознаки зменшується і навпаки. Прикладом такої форми зв'язку може бути залежність собівартості продукції від урожайності сільськогосподарських культур.

Під прямолінійним розуміють зв'язок, який описується рівнянням прямої лінії. Криволінійним називають зв'язок, що описується рівнянням будь-якої кривої лінії (парабола, гіпербола, логарифмічна крива та ін.).

Необхідно відзначити дві особливості, властиві кореляційному аналізу:

1) при його використанні вирішальне значення має всебічний економічно усвідомлений попередній аналіз даних господарської діяльності. Слід пам'ятати, що зв'язок між ознаками і властивостями не є результатом математичних розрахунків, а ґрунтується на природі самих економічних явищ, і за допомогою методів математичної статистики можна тільки краще виразити об'єктивно існуючі закономірності економічних процесів; 2) кореляцію можна виявити, лише досліджуючи достатньо велику сукупність спостережень, адже кореляційні зв'язки проявляються у формі сполучного коливання двох або кількох зіставляваних ознак.

Список використаних джерел:

1. Кореляційний аналіз Архівовано 4 січень 2015 у Wayback Machine. — Геостатистика (курс лекцій від Хом'яка М.М.)
2. Фёрстер Э., Рёнци Б. Методы корреляционного и регрессионного анализа. - Финансы и статистика, 1983 г.
3. Кобзар А.И. Прикладная математическая статистика. - ФИЗМАТЛИТ, 2006 г.
4. Крамер Г. Математические методы статистики. - Регулярная и хаотическая динамика, 2003 г.

Царевський М.В., здобувач першого (бакалаврського) рівня
Герасименко Ю.С., канд. екон. наук, доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ПРИЧИНИ ПОЯВИ МУЛЬТИКОЛІНЕАРНОСТІ І ТА ЇЇ ПРОЯВ В МОДЕЛІ

Однією з умов, необхідних для оцінювання параметрів загальної лінійної моделі МНК, є умова, яка стосується матриці вихідних даних X . Це матриця розміру $n \times m$, яка повинна мати ранг m , тобто серед пояснювальних змінних моделі не повинно бути лінійно залежних. Проте оскільки економічні показники, які входять до економетричної моделі як пояснювальні змінні, на практиці дуже часто пов'язані між собою, то це може стати перешкодою для оцінювання параметрів моделі МНК та істотно вплинути на якість економетричного моделювання.

В економетричних дослідженнях вельми важливо з'ясувати, чи існують між пояснювальними змінними взаємозв'язки, які називають мультиколінеарністю. Вона негативно впливає на кількісні характеристики економетричної моделі або робить її побудову взагалі неможливою.

Так, мультиколінеарність пояснювальних змінних призводить до зміщення оцінок параметрів моделі, а це означає, що за їх допомогою не можна зробити коректні висновки про результати взаємозв'язку залежної та пояснювальних змінних. А якщо між пояснювальними змінними існує функціональний зв'язок, оцінити їхній вплив на залежну змінну взагалі неможливо. Тоді для оцінювання параметрів моделі метод найменших квадратів не придатний, оскільки матриця $X'X$ буде виродженою. Така мультиколінеарність є екстремальною, або повною.

Нехай зв'язок між пояснювальними змінними не функціональний, проте статистично істотний. Тоді попри те, що оцінити параметри методом найменших квадратів теоретично можливо, знайдена оцінка може призвести до таких помилкових значень параметрів, що сама модель стане беззмисловою.

Мультиколінеарність – це лінійна залежність між двома або більше факторами змінними у регресійній моделі. Мультиколінеарність дуже поширена в статистиці, за допомогою якої визначають кількісні характеристики взаємозв'язку між економічними показниками.

Причини виникнення.

Перша причина виникнення, коли досліджувані ознаки, характеризують одну і ту ж сторону явища чи процесу.

Друга причина пов'язана з використанням в якості факторних ознак показників, в сумі значення яких є постійною величиною.

Третьою причиною є факторні ознаки, які є складовими один одного.

Четверта причина, коли факторні ознаки, за економічним змістом дублюються.

П'ята причина, коли індикатор визначення мультиколінеарності між ознаками є перевищення парним коефіцієнтом кореляції величини 0,8 і ін.

В наслідок мультиколінеарності відбувається: зміщення оцінок параметрів моделі, збільшення коваріації оцінок, незначущість параметрів моделі.

Завдяки мультиколінеарності факторів деякі фактори завжди будуть діяти в унісон. В результаті можна буде оцінити вплив кожного фактора окремо.

Небажано включати модель мультиколінеарності факторів в силу наступних трьох наслідків:

- Оцінки параметрів стануть ненадійними.
- Не може інтерпретація параметрів множинної регресії як характеристика дії факторів у чистому вигляді, через те, що фактори корельовано (параметри лінійної регресії втрачають економічний сенс).
- Немоżliвість визначення ізольованого впливу факторів на результативний показник.

Щоб оцінити мультиколінеарність факторів можна використати визначник матриці парних коефіцієнтів кореляції між факторами. Чим ближче визначник до нуля, тим сильніше мультиколінеарність факторів, тим менш надійні результати множинної регресії. Чим ближче визначник матриці між факторної кореляції до 1 – тим нижче буде мультиколінеарність.

У випадку, якщо між факторами існує висока кореляція, то не можна визначити їх вплив на результативний показник і параметри рівняння регресії будуть неінтерпретируемими.

Є також різні підходи подолання між факторної кореляції. Найбільш простий з них – виключення з моделі фактора, найбільшою мірою відповідальних за мультиколінеарності при умові, що якість моделі постраждає несуттєво.

Список використаних джерел:

1. Економетрика: навчальний посібник для студентів напряму підготовки "Економічна кібернетика" всіх форм навчання / Л.С. Гур'янова, Т.С. Клебанова, О.А. Сергієнко, С.В. Прокопович. – Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – 384 с.
2. Мультиколінеарність. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://studfile.net/preview/2401086/page:11/>
3. Лугінін О.Є., Білоусова С.В., Білоусов О.М. Економетрія: Навчальний посібник. – К., 2005. - 252 с.

Шерстюк К.Д., здобувач першого (бакалаврського) рівня
(Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції, Україна)

Шерстюк С.В., канд. екон. наук, доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

МОДЕЛЮВАННЯ ДЕТЕРМІНОВАНИХ ФАКТОРНИХ СИСТЕМ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Одним із важливих інструментів аналізу господарської діяльності є моделювання, під яким розуміють метод дослідження економічних явищ і процесів шляхом створення їх абстрактного образу – моделі. Термін «**модель**» широко вживаний не лише в науковій літературі, причому залежно від ситуації в нього вкладається різний зміст. Слово «модель» походить від латинського «*modulus*», що означає міра, мірило, зразок, норма [1]. Модель дає можливість отримати чітке уявлення про аналізований об'єкт, дати йому характеристику та кількісно описати внутрішню структуру та зовнішні зв'язки. Але починати факторний аналіз доцільно з детермінованого, основні принципи якого ми розглянемо в даному дослідженні. Детерміноване моделювання факторних систем – це простий та ефективний засіб формалізації зв'язку економічних показників; воно служить основою кількісної оцінки ролі окремих факторів у динаміці зміни узагальненого показника [2].

Сутність моделювання полягає в тому, що взаємозв'язок досліджуваного показника з факторними передається у формі конкретного математичного рівняння. За допомогою детермінованих факторних моделей досліджується функціональний зв'язок між результативним показником (функцією) і факторами (аргументами). При цьому виділяють чотири типи факторних моделей, які найбільш часто зустрічаються [3].

1. Адитивні моделі. Вони використовуються в тих випадках, коли результативний показник (Р) являє собою алгебраїчну суму декількох факторних показників (х).

$$P = x_1 \pm x_2 \pm x_3 \pm \dots \pm x_n$$

Приклад: загальний валовий збір зерна складається як сума валових зборів озимих зернових, ярих зернових та зернобобових культур, або сума прибутку дорівнює різниці між сумою доходу (виручки) і сумою витрат.

2. Мультиплікативні моделі. Цей тип моделей застосовується тоді, коли результативний показник є добутком декількох факторів.

$$P = x_1 * x_2 * x_3$$

Приклад: валовий збір окремої культури визначається як добуток площі посіву на урожайність; або загальний обсяг механізованих робіт обчислюється як добуток числа тракторів, кількості днів, відпрацьованих одним трактором за рік, коефіцієнту змінності та змінного виробітку на один трактор.

3. Кратні моделі: Вони застосовуються тоді, коли результативний показник отримують діленням одного факторного показника на величину іншого.
 $P = x_1 : x_2$

Приклад: собівартість одиниці продукції визначається шляхом ділення суми витрат на обсяг виробленої продукції, або рівень рентабельності виробництва розраховують як кратне від ділення суми прибутку на суму витрат.

4. Змішані (комбіновані) моделі - це з'єднання в різних комбінаціях попередніх моделей:

Приклад: сума прибутку (П) від реалізації окремого виду продукції визначають як добуток кількості (к) реалізації на різницю між ціною (ц) і собівартістю (с) реалізованої продукції:

$$П = к * (ц - с);$$

Норма прибутку (НП) розраховується шляхом ділення суми чистого прибутку (чп) на суму середньорічної вартості основних виробничих (оз) і оборотних (об) засобів:

$$НП = чп : (оз + об).$$

Моделювання мультиплікативних факторних систем в економічному аналізі здійснюється шляхом послідовного розчленування факторів вихідної системи на фактори – замінники [4]. Наприклад, при дослідженні процесу формування обсягу валової виробництва (ВП) можна застосувати такі детерміновані моделі, як:

$ВП = ЧР * РПП$. Якщо представити $РПП = Д * ДПП$, то отримаємо

$ВП = ЧР * Д * ДПП$. Якщо представити $ДПП = Г * ГПП$, то отримаємо

$ВП = ЧР * Д * Г * ГПП$,

де ЧР – число робітників; РПП річна продуктивність праці; Д – кількість днів, відпрацьованих одним робітником за рік; ДПП – денна продуктивність праці; Г – тривалість робочого дня в годинах; ГПП – продуктивність праці одного робітника за годину.

Ця модель відображає процес деталізації вихідної факторної системи мультиплікативного виду і розширення її за рахунок розчленування на співмножники комплексних факторів. Ступінь деталізації і розширення моделі залежить від мети дослідження, а також від можливостей деталізації і формалізації показників в межах встановлених правил.

Аналогічним чином здійснюється моделювання адитивних факторних систем за рахунок розчленування одного або декількох факторних показників на складові елементи.

До класу кратних моделей застосовують такі способи їх перетворення: подовження, формального розкладання, розширення і скорочення.

Перший метод передбачає подовження чисельника результативної моделі шляхом заміни одного або декількох факторів на суму однорідних показників. Наприклад, собівартість одиниці продукції можна представити як функції двох факторів: зміни суми витрат (В) і обсягу виробництва продукції (ВП). Вихідна модель цієї факторної системи буде мати вигляд:

$$C = B : \text{ВП}$$

Якщо загальну суму витрат (В) замінити окремими їх елементами, такими, як заробітна плата (ЗП), сировина та матеріали (СМ), амортизація основних засобів (А), накладні витрати (НВ) та ін., то детермінована факторна модель буде мати вигляд адитивної моделі з новим набором факторів (х):

$$C = (\text{ЗП} : \text{ВП}) + (\text{СМ} : \text{ВП}) + (\text{А} : \text{ВП}) + (\text{НВ} : \text{ВП}) = X_1 + X_2 + X_3 + X_4$$

Де X_1 – трудомісткість продукції; X_2 – матеріаломісткість продукції;

X_3 фондомісткість продукції; X_4 – рівень накладних витрат.

Спосіб формального розкладання факторної системи передбачає подовження знаменника вихідної факторної моделі шляхом заміни одного або декількох факторів на суму або добуток однорідних показників. В результаті отримуємо кінцеву модель кратно-адитивного виду з новим набором факторів.

Метод розширення передбачає розширення результативної факторної моделі за рахунок множення чисельника і знаменника дробу на один або кілька нових показників. В результаті виходить кінцева мультиплікативна модель у вигляді добутку нового набору факторів.

Спосіб скорочення являє собою створення нової факторної моделі шляхом ділення чисельника і знаменника дробу на один і той же показник. В даному випадку виходить кінцева модель того ж типу, що і вихідна, проте з іншим набором факторів.

Таким чином, результативні показники можуть бути розкладені на складові елементи (фактори) різними способами і представлені у вигляді різних типів детермінованих моделей. Вибір способу моделювання залежить від об'єкту дослідження, від поставленої мети, а також від фахових знань і навичок дослідника.

Список використаних джерел:

1. Стеценко, І.В. Моделювання систем: навч. посіб. – Черкаси : ЧДТУ, 2010. 399 с.
2. Посилаєва К.І. Факторний аналіз у дослідженні показників господарської діяльності. Облік і фінанси АПК: бухгалтерський портал. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/faktorniy-analiz-u-doslidzhenni-pokaznikiv-gospodarskoi-diyalnosti.html>
3. https://uk.wikipedia.org/wiki/Факторний_аналіз
4. Кулик А.В. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 452 с.152.

СТАТИСТИЧНА ГРАМОТНІСТЬ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Цифрова економіка – це глобальна платформа для ведення економічної і соціальної діяльності з використанням інформаційних і комунікаційних технологій, таких як інтернет, мобільні і сенсорні мережі, системи навігації. Цифрова економіка розглядається як одне із найбільш перспективних напрямлень, яке сприятиме зростанню продуктивності праці, зниженню витрат, підвищенню конкурентоспроможності і зростанню ВВП.

За даними Ключкової О.М., «в основі формування і функціонування цифрової економіки лежить розвиток и використання можливостей «Інтернету речей» – мережі мереж, що складається із унікально ідентифікуємих фізичних об'єктів, здатних взаємодіяти один з одним без втручання людини». За розрахунками вченої, «інтернет речей» здатний додати світовій економіці приблизно 6 трильйонів доларів до 2025 року [1].

Центральним засобом здійснення стійкого піднесення суспільства є розвиток статистики. Протиріччя між суспільством і природою, політичні, економічні, культурні відмінності між країнами актуалізували питання моніторингу суспільного розвитку. Потреба даних і статистики для аналізу досягнень у різних сферах суспільного життя є спільною проблемою для усіх країн. У зв'язку із цим зростає роль статистичної освіти населення.

Стейкхолдерами національної статистичної системи, яка формує статистику, виступають статистичні органи, інші виробники даних і споживачі статистичної інформації. Для досягнення цілей стійкого розвитку необхідне співробітництво всіх складових.

Статистична грамотність, розуміння правил і порядку застосування статистичних методів є показником якості вищої освіти. Статистичної освіти потребують не тільки галузі економіки. Галузями прикладної статистики є демографічна, медична, політична, біостатистика тощо. Статистичної освіти вимагають дослідницька, проектна і підприємницька діяльності, вирішення науково-практичних проблем, що мають важливе значення. На основі даних системи обстежень формується офіційна статистична інформація по широкому колу показників, що детально характеризують економіку і соціальну сферу країни, яка задовольняє зростаючі інформаційні потреби суспільства.

Проблемами розвитку сучасного суспільства є, по перше, низький рівень грамотності школярів, здобувачів вищого рівня освіти і населення в цілому; по-друге, низький рівень грамотності трансляторів статистичної інформації. Це може призвести у майбутньому до зниження якості вищої освіти та втрати покоління молодих наукових кадрів.

Згідно міжнародних принципів офіційної статистики, прийнятими Статистичною комісією ООН у 1994 році, «використання статистичними

агентствами у кожній країні міжнародних концепцій, класифікацій і методів сприяє узгодженості і ефективності статистичних систем на всіх офіційних рівнях» (принцип 9) [2].

В умовах розвитку цифрових технологій особливо помітними стають недоліки статистичної інформації, що збирається і обробляється традиційним способом. Це веде до монополізації сфери інформаційного забезпечення прийняття рішень усіма суб'єктами управління, включаючи органи державної влади.

Стійкий розвиток суспільства передбачає: створення цифрової аналітичної платформи надання статистичних даних; зниження звітного навантаження на респондентів; скорочення звітності із одночасним переходом до первинних даних із відповідним скороченням витрат бізнесу; створення гнучких і зручних для усіх категорій користувачів інструментів поширення статистичних даних, які відповідають всезростаючому попиту; спрощення процесу збору даних для того, щоб він був необтяжливим для бізнесу і населення; підвищення рівня популяризації статистики; забезпечення повноти, достовірності і своєчасності надання офіційної статистичної інформації шляхом раціоналізації вибору джерел її формування; інтеграцію комерційних і державних даних.

Міністерством цифрової трансформації України «Цілями до 2024 року» передбачено стовідсоткове надання публічних послуг громадянам та бізнесу онлайн, підвищити рівень забезпечення доступом до високошвидкісного інтернету транспортної інфраструктури, населених пунктів та їхніх соціальних об'єктів до 95%. [3].

Створення цифрової аналітичної платформи надання статистичних і адміністративних даних, нормативно-довідкової інформації, що формують єдиний інформаційний простір для органів державного управління, бізнес-товариства, громадян дозволить вирішити накопичені проблеми розвитку статистики.

Отже, в умовах цифровізації економіки статистика створює аналітичну базу для професійної діяльності інформаційних менеджерів, бухгалтерів, економістів, фінансистів, соціологів тощо. Саме це робить її показником, індикатором якості вищої освіти. Підвищення статистичної грамотності, загальної статистичної культури і удосконалення якості підготовки спеціалістів є необхідною умовою інтелектуального і професійного розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Ключкова Е.Н. Методологические вопросы измерения цифровой экономики в условиях трансформации информационного общества. Современные вызовы статистики: цифровизация и глобализация экономических процессов. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 11-12 вересня 2018.

2. Fundamental Principles of Official Statistics. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.unece.org/stats/fps.html>.

3. Міністерство та Комітет цифрової трансформації України. [Електронний ресурс]. URL: <https://thedigital.gov.ua/>.

АБСОЛЮТНІ ПОКАЗНИКИ В СИСТЕМІ ПОКАЗНИКІВ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ПРОГНОЗІВ

Підставою для оцінки якості прогнозів мають бути як фактичні дані результативної ознаки, так і теоретично очікувані прогностичні дані, розраховані за різними економетричними моделями (якість яких потрібно перевірити). До системи показників оцінки якості прогнозу входять абсолютні (MAE, RMSE, MSE, SSE) та відносні показники (MAPE і MPE) [1].

Першу групу утворюють абсолютні показники похибки прогнозу. Вони дозволяють кількісно визначити величину розбіжності прогнозу й фактичних значень спостереження в одиницях вимірювання змінної (результативної ознаки) [1].

Розрізняють наступні характеристики:

1.1. Похибка прогнозу:

$$e_j = y_j - \tilde{y}_{1j}, \quad e_j = y_j - \tilde{y}_{2j}$$

де: y_j – фактичне значення змінної для j -го виміру;

$\tilde{y}_{1j}$ – прогнозне значення досліджуваної змінної за моделлю 1;

$\tilde{y}_{2j}$ – прогнозне значення досліджуваної змінної за моделлю 2.

1.2. Абсолютна похибка прогнозу:

$$\Delta_{1j} = |y_j - \tilde{y}_{1j}|$$

$$\Delta_{2j} = |y_j - \tilde{y}_{2j}|$$

1.3. Середня абсолютна похибка прогнозу (the Mean Absolute Error, MAE):

$$MAE = \frac{\sum_{j=1}^N |y_j - \tilde{y}_j|}{N}.$$

Середня абсолютна похибка прогнозу (MAE) визначається для сукупності в цілому.

1.4. Середнє квадратичне відхилення (the Root Mean Squared Error, RMSE):

$$RMSE = \sqrt{\frac{\sum_{j=1}^N (y_j - \tilde{y}_j)^2}{N}}.$$

Середнє квадратичне відхилення (RMSE) визначається для сукупності в цілому.

1.5. Середній квадрат похибки (Mean Square Error, MSE):

$$MSE = \frac{1}{N} \sum_{j=1}^N e_j^2.$$

Середній квадрат похибки (MSE) визначається для сукупності в цілому.

1.6. Сума квадратів похибки (Sum Square Error, SSE):

$$SSE = \sum_{j=1}^N e_j^2.$$

Сума квадратів похибки (SSE) визначається для сукупності в цілому.

Найчастіше останні два показники використовуються при виборі оптимального методу прогнозування. У більшості статистичних пакетів дані показники використовуються як критерії вибору моделі.

Виконаємо розрахунок показників якості для курсу цінних паперів. Результати розрахунків представлені у таблиці.

Результати розрахунку абсолютних показників якості прогнозу коливання курсу цінних паперів фондової біржі

№ зп	Показник	Порядок розрахунку	Модель 1	Модель 2
1	Середня абсолютна похибка прогнозу (the Mean Absolute Error, MAE)	$MAE = \frac{\sum_{j=1}^N y_j - \tilde{y}_j }{N}$	0,875	1,750
2	Середнє квадратичне відхилення (the Root Mean Squared Error, RMSE)	$RMSE = \sqrt{\frac{\sum_{j=1}^N (y_j - \tilde{y}_j)^2}{N}}$	1,061	2,500
3	Середній квадрат похибки (Mean Square Error, MSE)	$MSE = \frac{1}{N} \sum_{j=1}^N e_j^2$	1,125	6,250
4	Сума квадратів похибки (Sum Square Error, SSE)	$SSE = \sum_{j=1}^N e_j^2$	9	50
	Рейтинг моделі за середніми абсолютними показниками		I	II

Використання у якості критеріїв вибору моделі прогнозу середніх абсолютних похибок прогнозу показало, що оптимальним є перший варіант моделі прогнозу курсу цінних паперів, по якому значення середнього квадрату похибки (Mean Square Error, MSE) і суми квадратів похибки (Sum Square Error, SSE) значно нижчі аналогічних показників моделі прогнозу №2. Отже, перша модель є більш прийнятною для опису досліджуваної сукупності коливання курсу цінних паперів.

Значення всіх перерахованих вище абсолютні показники похибки прогнозу залежать від масштабу вимірів, який у ряді випадків, зокрема, при міжоб'єктних зіставленнях, зменшує об'єктивність оцінок. Для того, щоб уникнути цього, у подальшому аналізі використовують відносні показники виміру похибки прогнозу, виражені або в частках одиниці, або у відсотках. Дані показники утворюють другу групу – відносні похибки прогнозу.

Список використаних джерел:

1. Теорія статистики: [навч. посіб.] / Г.І. Мостовий, А.О. Дегтяр, В.К. Горкавий, В.В. Ярова, За заг. ред. проф. Мостового Г.І. – Х.: Вид-во *ХарPI УАДУ* «Магістр», 2002. – 300 с.

Ярова В.В., канд. екон. наук, доцент
Якуніна А.А., здобувачка другого (магістерського) рівня
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

У 2015 році Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято резолюцію «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» [1]. Україна приєдналася до реалізації Цілей сталого розвитку, які визначені цим документом. Резолюцією визнано роль всіх суб'єктів господарювання (від мікропідприємств та кооперативів до багатонаціональних підприємств) у забезпеченні сталого розвитку кожної держави та закликано підприємців задіяти їх творчий та інноваційний потенціал для розв'язання завдань сталого розвитку.

У 2017 році Україна приєдналася до Декларації ОЕСР про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства (далі - Декларація ОЕСР) [2]. Невід'ємною частиною Декларації ОЕСР є Керівні принципи щодо відповідального ведення бізнесу. Керівні принципи ОЕСР визначають принципи добровільної дії та стандарти відповідальної ділової поведінки відповідно до законодавства і є визнаними у світі.

Соціальна відповідальність бізнесу (далі СВБ) – відповідальне ставлення будь-якої компанії до свого продукту або послуги, до споживачів, працівників, партнерів, активна соціальна позиція компанії, що полягає в гармонійному співіснуванні, взаємодії та постійному діалозі із суспільством, участі у вирішенні найгостріших соціальних проблем [4].

СВБ поширена серед країн Європи. В Данії, Франції, Фінляндії і Швеції вона інтегрована в громадську політику. В Європейському Союзі основна роль СВБ полягає у підтримці сталого розвитку компаній, що призводить до покращення ситуації на ринку праці, а також якості продуктів і послуг, що надаються компаніями.

В Україні СВБ перебуває в стадії становлення. Найактивнішими у цій сфері є, насамперед, представництва іноземних компаній, які переносять на українське підґрунтя сучасні світові практики, принципи і стандарти, а також великі та малі вітчизняні підприємства й організації, які удосконалюють свою діяльність на засадах концепцій Загального управління якістю.

В Україні серед компаній, які діють на принципах СВБ, можна назвати спільне підприємство АВ InBev Efes, АТ Укргазвидобування, ТОВ «Медіа група Україна», ТОВ «Нова пошта», НАК Нафтогаз України, державний концерн «Укроборонпром», АТ «Банк Кредит Дніпро», кондитерська корпорація «ROSHEN», ТОВ «БОГ Ритейл», підприємство з іноземними інвестиціями «МакДональдз Юкрейн ЛТД», українські оператори мобільного зв'язку, компанії «Lifecell», «Vodafone», іноземне підприємство «Кока-кола Беверіджиз Україна Лімітед», ТОВ «Майкрософт Україна», група компаній «Фокстрот», ПАТ «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь» та ін.

Роль держави полягає у сприянні розвитку СББ шляхом поєднання ініціативних заходів державної політики з застосуванням, у разі необхідності, засобів додаткового регулювання, як механізмів стимулюючого характеру.

Для розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні необхідним є формування державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу, яка визначає роль та участь держави у розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні.

24 січня 2020 року Кабінетом міністрів України було схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року (далі Концепція) [3]. Метою Концепції є створення нормативно-правової бази та здійснення заходів для впровадження міжнародних стандартів ведення соціально відповідального бізнесу в діяльність суб'єктів господарської діяльності для забезпечення сталого розвитку України та підвищення суспільного добробуту.

У Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року вказано, що «поняття «соціально відповідальний бізнес» визначає відповідальну поведінку суб'єктів господарської діяльності за вплив їх рішень і дій на суспільство, навколишнє природне середовище, яка сприяє сталому розвитку суспільства, зокрема забезпеченню добробуту населення; враховує очікування суб'єктів господарської діяльності та суспільства; відповідає законодавству і міжнародним нормам поведінки; інтегрована у діяльність суб'єкта господарської діяльності» [3].

Розвиток соціально відповідального бізнесу є добровільною діяльністю суб'єктів господарської діяльності, спрямованою на дотримання високих стандартів операційної та виробничої діяльності, соціальних стандартів та якості роботи з персоналом, мінімізацію шкідливого впливу на навколишнє природне середовище; створення довіри між бізнесом, суспільством і державою; покращення результативності бізнесу та показників прибутковості у довгостроковому періоді [3].

Проблема, яка потребує розв'язання в Україні, полягає у недостатньому рівні залученості бізнесу до реалізації соціальних проектів та необхідності визначення принципів і напрямів державної політики у сфері розвитку СББ. Згідно Концепції [3] способами розв'язання проблеми є:

- надання суб'єктам господарської діяльності рекомендацій стосовно удосконалення стратегії їх діяльності щодо безпеки та охорони праці, охорони навколишнього природного середовища та залучення таких суб'єктів до участі в удосконаленні законодавства у галузі охорони праці та законодавства з питань поводження з відходами;

- заохочення суб'єктів господарської діяльності до проведення відкритої політики щодо розкриття інформації, зокрема фінансової та нефінансової, публікації звітів щодо реалізації стратегії розвитку та діяльності суб'єкта господарської діяльності, підвищення рівня знань працівників з питань соціальної відповідальності, а також підвищення рівня нетерпимості до корупції в різних її проявах;

- забезпечення співпраці центральних та місцевих органів виконавчої влади з суб'єктами господарської діяльності у питаннях боротьби із корупцією, надання неправомірної винагороди, захисту конкуренції, прозорого оподаткування;

- надання суб'єктам господарської діяльності рекомендацій щодо залучення центральних та місцевих органів виконавчої влади для захисту інтересів споживача, зокрема запобігання і боротьби із недоброчесними маркетинговими практиками та шахрайством;

- проведення інформаційно-просвітницьких кампаній, зокрема тренінгів та мотиваційних зустрічей працівників суб'єкта господарської діяльності з уповноваженими представниками, які відповідають за впровадження СВБ, органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, громадського сектору щодо заохочення до свідомого вибору доброчесної поведінки;

- стимулювання та заохочення суб'єктів господарської діяльності до розвитку науки і технологій, виробництва інноваційної продукції, впровадження інновацій у промисловість;

- поширення інформації про розвиток СВБ, яка базується на міжнародному досвіді та завданнях, визначених у стратегічних та програмних документах для підвищення суспільного добробуту та досягнення Цілей сталого розвитку [3].

Отже, прийняття Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку СВБ в Україні на період до 2030 року покращить імідж України, продемонструє її прагнення застосовувати міжнародні стандарти ведення соціально відповідального бізнесу відповідно до сучасних європейських і світових тенденцій, дотримуватися концепції сталого розвитку, відповідально ставитися до проблем суспільства і навколишнього природного середовища.

Список використаних джерел:

1. Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року / Резолюція Генеральної асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року. [Електронний ресурс]. URL: <http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015>.

2. Декларація ОЕСР про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.me.gov.ua/News/%20Detail?lang=uk-UA&id=24cdaf8e-ec98-482e-91a7-141b480b98bd&title=UriadPidtrimavPridnanniaUkrainiDoDeklaratsiiOesrProMizhнародniInvestitsiiIBagatonatsionalniPidprimstva>.

3. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 66-р. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>.

4. Соціальна відповідальність влади, бізнесу, громадян: монографія: у 2-х т. / за ред. Г.Г. Півняка: М-во освіти і науки України. – Дніпропетровськ: НГУ. 2014. – Т.1. – 629 с.

СЕКЦІЯ 4 || **Розвиток економічних відносин аграрної сфери в умовах глобалізації**

Mohd Helmy Abd Wahab, PhD

(Universiti Tun Hussein Onn Malaysia, Malaysia)

Shovkun Liudmyla PhD, Assistant Professor

(Kharkiv National Agrarian University named after V. V. Dokuchaiev)

DIGITAL REGULATION IN DIGITAL ECONOMY

Digital version transformation public administration systems management in terms of digitalization economy Introduction information and communication technologies and development elements digital companies considered in most cases strange the world as one of the top priority's strategic tasks and nationwide one's priorities.

Digital technology and the related with them public and human activities form digital the scope of modern society, from which in the current the conditions determining depends on its economic and innovative potential social progress efficiency management implementation democratic procedures education, the level of human development national security and defenses and much more.

Backlog countries at a rapid pace product growth and services produced and provided services using and information and communication technologies technologists (the so-called digital divide), automatically calls it up backlog and in other industries. Conversely, dynamic, sustainable the development of digital sphere, by digitization and digital transformation is fundamental base increase competitiveness country on international arena and quality the lives of its citizens, achieved largely the growth diversity and volume rendering them traditional and new services, using modern digital technology.

Like this thus, in the world a new one has developed reality, which encourages governments all countries to conducting system administration policies digital economy through digital transformations: improvement appropriate industries national legislation, development and implementation large-scale projects government agencies strategies, projects and programs. Absolutely, the two main one's priorities practically always is software related to development digital economy international competitive ones advantages countries (regions, interstate agreement associations) and optimization internal development.

However even a cursory one comparison various models (strategies) digital development the company's current assets currently time in the world, allows you to state significant variability in the conceptual framework approaches, priorities, mechanisms and their ways implementations. At the same time, efficiency their applications depends

a lot depending on the degree of cultural and civilizational environment, region or even the country implemented one or the other strategy.

Otherwise speaking, universal management models by the state through mechanisms digital transformations no, a lot of things depends on institutional structure Wednesday.

Worth it note that digital economy dynamic adds new one's speed, volume it consists of, for the latest one's data, about 3 trillion dollars US dollars in international currencies the scale. This indicator it makes up over a third total capitalization the largest enterprises all over the world, and also exceeds amount gross domestic product, for example, Great Britain and in General it is impressive the capital amount, which reflects achievements digital economy just for a quarter of a century.

Digitalization economy purchased more than extensive impact due to distribution usage the Internet, which penetrates in all public areas processes.

In overall digital economy – it's not just those relationships, which are mediated by with the Internet, with cellular communication. Usage the entire spectrum digital functions technologies next how it effects on the economy countries: simplified household goods interactions; destroyed long chains intermediaries; accelerated the various transactions (credit, lease, sale, taxes, calculations and etc.); - void barriers of access on the markets, thanks what are eliminated spatial limitations and created alternative commercial site; provided by competitive features advantages companies independently depending on their size; appears possibility creating an effect scale and implementations its positive side returns when reduce costs.

So, digital technologies and their use in all areas life activity companies allow create new one's business practices, which are reflected in the appearance gig economy, freelancing, crowdfunding, crowd investing, crowdsourcing, crowd casting, crowd landing and others. oriented types services.

A manifestation development of the latest technologies it is avalanche-shaped growth of the number interactive features interactions, which are essentially they wear their own clothes service character.

Existing one's types of economic activity activities located on the different stage's conversions, conditioned digital versions technologies. We, as a society masters digital technology shows fundamental shift and deepen processes digital transformation which is shown: increasingly orientation digital technology production activities and not only entertainment (thus, happens the transition from development actually the scope of services to service it traditional ones types of economic activity activity); in transition from usage digital technologies for accumulation flashbacks data transfer to online databases not only that business-oriented, but also hyper personal, not only that structured, but also unstructured, which do not just raise it vital level a are critical important for life; movement from digitization individual spheres to the omnipresent digital society.

By according to analysts' estimates, every dollar, invested in digital form infrastructure, it will bring additional information 5 dollars a day GDP until 2025. Digitization information I made a shopping trip activity, lined up on it, significantly vulnerable. Digital version economy unevenly distributed developing in the world economic activity the environment. In some cases, national economies at different speeds, but inevitably the process is changing labor relations relationships, employment.

In developed countries economy and in the industries where which are easy they give in automation, for the last two years 20 years reduced percentage of employees average qualifications.

In 2015 for the first time was calculated Digital Economy and Society Index (DESI) for the purpose of detection methods directions priority investments in the creation process digital market and assistance EU countries in the improvement digital performance indicators. It consists of five sub-indexes, which measure development:

- infrastructure features connections to broadband to the Internet;
- ultrastructure's development human of capital;
- Internet use;
- integration features digital technologies into business;
- coverage digital versions technologies public sectors.

Role changes, which is evaluated sub-indexes. different in achievement digital performance indicators and measured including the coefficient weight loss each of them by absolute values indicators and their rates changes.

So, through usage this sub index for each States was selected four groups countries. To the group countries with the most modern digital economy in the EU for this reason assigned to the index Denmark, Finland, Sweden and the Netherlands, in a group with low results – Romania, Bulgaria, Greece and Italy.

In In 2016, the largest rate of change (more than 0.04 compared to with average the value on 0.028). Slovakia and Slovenia. in Portugal, Latvia and Germany observed small growth (below 0.02).

Appearance new species activities, update old ones based on digital technologies changes by generating ambivalent consequences for the national economy, household goods relationships, structures and models of public administration management, which in turn direct queue how its effects on all public sites processes and spheres. Governments many countries they are developing programs assistance click on the national button public administration systems management on digital devices technologies. Speed distribution new technological development it becomes a way of life. a key competitive advantage an advantage.

THE ECONOMIC GROWTH PERSPECTIVE FALLING STOCK MARKET IN BANGLADESH

The paper is geared up to fulfill the necessity in any case F-30 economic Markets and organizations at a minimize vicinity the tutorial route of our honorable route teacher, Jamal Uddin Ahmed, Professor, Department of Finance, University of the capital of the country. My difficulty relies on is “Present State of the Stock Markets in Bangladesh: Its troubles and Prospects” that I accustomed run the personality challenge count number with the useful resource of my revered route teacher for the completion of my theme. While getting geared up the term-paper, I tried to furnish my great effort to embody the theoretical and analytical elements of the topic.

The document consists of the records on the assigned situation count gathered from absolutely all absolutely wonderful sources. Such as- Websites, definitely all completely one-of-a-kind books, Newspapers, Articles, etc. An inventory market crash is frequently described as a sharp dip in share expenses of shares listed on the inventory exchanges. In parallel with a range of financial factors, a cause for inventory market crashes is additionally due to panic and investing public's loss of confidence. Often, inventory market crashes stop speculative monetary bubbles.

There have been well-known inventory market crashes that have ended in the loss of billions of bucks and wealth destruction on a huge scale. In essence, the inventory market is a secondary market for shopping for and promoting shares (also regarded stocks) which symbolize claims on businesses. These shares can be of a public restricted enterprise as properly as non-public limited. This market represents a free community of monetary transactions, no longer a bodily facility which means to purchase and promote one does now not have to be existing in a particular place. Most of the international locations all over the world have their very own inventory market. The major market is the place new problems are first offered, with any subsequent buying and selling going on in the secondary market. Bangladesh is a rising market with two inventory exchanges, Dhaka Stock Exchange Ltd. (DSE) and Chittagong Stock Exchange Ltd. (CSE) beneath the supervision of the Bangladesh Securities and Exchange Commission (BSEC). DSE is large in the two inventory exchanges.

The market started out 2016 positively as BB allowed some restructuring of Banks' capital market exposure. But the momentum shortly reversed as the market continued to journey promote stress with two mutual moneys being liquidated and the Banks' overexposure steadiness closing date looming in June. Market turnover moreover took a dip as the index fell. News emerged of a cyber-heist of USD 100mn in BB, in a similar way poor the investor sentiment. As a lot of the companies have been modified into June ending financial year, income season was once as soon as moreover delayed. BB eased capital market publicity requirements by using a way of enabling case-by-case consider

of overexposed Banks' capital market holdings. Banks had been no longer under accountability to promote off shares and some banks even grew to end up successful to make bigger their market exposure. With immoderate more liquidity in the machine and declining activity rate climate, the capital market commenced its recovery. Earnings season arrived with June ending stocks' annual penalties had been rapidly accompanied by means of the ability of Jul-Sep quarterly numbers and helped keep the upward momentum. Average each and every day turnover moved over BDT 5bn in September. The market performed the year in a buoyant mood with accelerated fund waft in the market translating into the index accomplishing a two 12 months high. Turnover swelled as top as frequent day by way of day turnover transferring previous BDT 9bn in December.

Most of the countries' stock markets have confronted the fashion of fall down at least once. In 2000, the London Stock Exchange and American Stock Exchange encountered the collapse. Economic recession all over the world delivered on the share market fall down in America and Europe. But Bangladesh blanketed itself from this scenario due to very little distant places funding in this country. After 1996 crumple in the share market, an unbiased Inspection Committee used to be as rapidly as common with a view to investigating the factors in the lower back of the market collapse. Munir Uddin, an FCA, used to be as rapidly as the chief of that committee. He opined that the provide way of 1996 used to be as rapidly as the give up stop give up end result of the matters to do of a crew of people. Main accused at that furnish way have been outsiders to Bangladesh. Some of the imperative businessmen alongside with the foreigners committed the crime. They had been sued at that time on the other hand lack of proof closed the archives of the alleged persons. According to that Investigation Committee, higher than 5 hundred crores used to be transferred outdoor the country. But for that failure, the authorities and the SEC have been accused. The controlling and the monitoring matters to do have been weak. As a whole, it can be referred to that paper specifically based totally genuinely certainly share certificate, lack of data of the retail investors, manipulation, internal buying for and merchandising and greed are some of the vital motives of the fall down (MOF, 2011). The quintessential catalysts for that crumple have been the good manipulators from each and every home and distant places area (Mohiuddin, 2010). Other factors like the insider buying for and merchandising via the usage of way of the dishonest broker, company and the related parties, incorrect approach in discovering out the face charge of the shares, wrong information unfold by using the media, horrible surveillance things to do of SEC, DSE & CSE etc. led in the course of this disastrous kingdom of affairs in the Bangladesh share market.

Throughout the report, I tried to habits a small print search for about on the Stock Markets of Bangladesh, its present-day scenario, the two massive crashes confronted with the virtually useful recommended resource of it in its journey, its troubles and chances probabilities in future days. I tried in addition to making some suggestions to maintain away from such mess ups in the future and made some pointers to decorate the things to do of the stock markets so that it can make contributions to the frequent enhancement of

the country. According to DSE source, the market in reality factors to bearish due to inactive participation of the institutions, which is, 60% of the whole trade; 20% of it comes from the extended way off areas stores and the enjoyment 20% comes from the retail purchasers as appropriate as the self-have self-assurance diploma of ordinary consumers are in addition decline. This is simply a very horrible signal for the inventory market of Bangladesh and we are in addition looking out to accelerated general, institutional and the long way off are as human beings to overcome this situation. One of the imperative explanations of why the market is going down can be recognized due to sustaining volatility in the cash market. Frequently altering insurance plan format design plan graph insurance plan diagram plan shape insurance plan sketch graph plan insurance plan diagram layout insurance plan design insurance plan insurance policies make the overheated. Individual retail outlets are shedding themselves have faith in the market. Some large telecom groups and some govt. non-public firms are in addition coming in the market indoors abruptly time, which will in the cease embellish the entire market capitalization.

References:

1. Adajaski, C.K.D., and N.B. Biekpe (2005), “Stock Market Development and Economic Growth: The Case of Selected African Countries”, Working Paper, African Development Bank.
2. Antonios, A. (2010), “Stock Market and Economic Growth: An Empirical Analysis for Germany”, Business and Economics Journal, Vol. 2010, BEJ-1.
3. Arestis, P., P. Demetriades and K.B. Luintel (2001), “Financial Development and Economic Growth: The Role of Stock Markets”, Journal of Money Credit and Banking, Vol. 33, pp. 16-41.
4. Bahadur, G.C. and S. Neupane (2006), “Stock Market and Economic Development: A Causality Test”, The Journal of Nepalese Business Studies, Vol. 3, pp. 36-44. Bangladesh Bank, Annual Report 2015-2016.
- Bangladesh Bank, Monthly Economic Trend, June 2017.
5. Barth, James, R., Donald Phumiwasana McCarthy and Gleen Yago (2006), “Opportunities and Challenges in Asian Bond Markets”, In Asia’s Debt Capital Markets, edited with the aid of way of Arner, Douglas, Jae-ha Park, Paul Lejot and Qiao Liu, Milken Institute, USA, pp. 11-32.
6. Beck, Thorsten and Ross Levine (2004), “Stock Markets, Banks and Growth: Panel Evidence”, Journal of Banking and Finance, Vol. 28, pp. 423-442.
- BSEC, Annual Report, Various Issues, Bangladesh Stock and Exchange Commission (BSEC).
7. Capasso, S. (2006), “Stock Market Development and Economic Growth”, Research Paper no.2006/102, World Institute for Development Economic Research.

CONCEPTUAL ASPECTS OF CREATING AGRO-INDUSTRIAL CROSS-BORDER CLUSTERS IN UKRAINE

The need to improve the efficiency of the Ukrainian agro-industrial complex requires a transition to an innovative type of development of agro-industrial production, strengthening relations between economic entities, partners and consumers of food, agricultural raw materials and finished products. Many scientists, economists and practitioners consider the creation of agro-industrial clusters that have shown their effectiveness in other countries to be one of the promising directions for the development of the agri-food sector of the economy. In the agro-industrial complex of developed countries, clusters also form the basis of an innovative economy, specializing in the production of various types of agricultural products.

As world practice shows, clusters they act as one of the forms of adaptation of the economic mechanism of functioning agricultural enterprises to the conditions of competition, acceleration of development agro-industrial production, increasing the competitiveness of certain economic sectors subjects and agricultural products, ensuring effective organization innovation processes, the formation of a specific economic space in order to expanding trade volumes, efficient use of capital and human resources.

Within the framework of cross-border (euroregional) cooperation, an agro-industrial cluster can be considered as an economic system characterized by a certain level of globalization, with heterogeneous material and intellectual resources that are used by horizontally and vertically integrated enterprises on both sides of the border, in order to increase the competitiveness of agricultural products both within the integration association and on the world agricultural market. The main participants of such a cluster can be:

- of the enterprise (organization), specializing in core activities (agricultural complexes, enterprises processing agricultural machinery or agricultural products);
- providers and companies providing services to specialized enterprises and service sector infrastructure agriculture;
- market infrastructure organizations (audit, consulting, credit, insurance and leasing services, logistics, trade, real estate operations)
- research and educational organizations;
- non-profit and public organizations, associations of entrepreneurs;
- organization of innovative infrastructure, support for small and medium-sized businesses, attracting investment, agencies to support the export of goods, firms that attract investment.

cross-border clusters mobilize private initiatives and resources in innovative projects that are not available to each participant individually. Clusters can provide greater dynamics in the flow of personnel, knowledge, competencies, technologies, communications, financial capital, and so on.

At the same time, the cross-border cluster in the agro-industrial complex is the most effective tool for stimulating the social development of rural border areas, since it provides

not only additional jobs for the rural population, but also creates conditions for obtaining basic and subsequent education, acquiring professional knowledge and skills, and forms social infrastructure. In this regard, state and municipal authorities should contribute to the institutional development of cluster structures in agro-business through, first, the creation of specialized organizations (Centers) for the development of cluster structures, as well as activities for strategic planning of cluster development. Secondly, it is necessary to develop mechanisms to support innovation projects aimed at improving the competitiveness of enterprises, the agro-industrial cluster and the effectiveness of their interaction.

The successful formation and development of clusters should be facilitated by a specially created legal framework that defines the concept, essence, legal status, and methods of forming a cross-border agro-industrial cluster; the basic rules for their functioning and state regulation, including forms of state support. It is advisable to provide for mechanisms of economic stimulation of innovation processes in clusters, including through preferential lending and reducing the tax burden for economic entities participating in the implementation of innovative projects.

For the innovative development of agro-industrial production, it is important to join the cluster of subjects of the educational, scientific and financial spheres. This will provide the cluster participants with new technologies, qualified personnel, and the necessary financial resources to implement innovations in production.

Specialized centralized information and consulting services based on the use of modern information technologies, taking into account the specifics of the agro – industrial complex, can become an important direction for spreading innovations, introducing them into production and ensuring innovative development of economic entities participating in the cluster.

This integrated approach to the innovative development of the agro-industrial complex based on the purposeful formation of cross-border agro-industrial clusters will ensure accelerated modernization of production, increase the competitiveness and financial and economic stability of economic entities.

Denmark, Greece, Bulgaria, Spain and France are the leaders in the number of agro-industrial clusters. Cross-border clusters in Europe are located in Austria, Germany, Switzerland, and France. The higher the economic level of the country, the smaller the share of agricultural clusters in the total number.

In Ukraine, the creation of cross-border clusters is a promising form of organization in the agribusiness system, but many legal and organizational and economic issues are under development. In our opinion, the geographical location of agricultural enterprises, large areas of agricultural land, the specifics of natural and climatic zones, the need for deeper integration of economic entities, the use of tools and methods of state regulation of the agricultural sector suggests the possibility of implementing various models of clustering of the agricultural sector in Ukraine.

It is also worth noting that the innovative structure of the agro-industrial complex in Ukraine is functionally incomplete and insufficiently developed. It does not cover all parts of the innovation process. In the innovative environment of the agro-industrial complex, there are virtually no venture funds and technology transfer centers. The activities of scientists from industry institutes that have completed scientific and technical

developments are not properly supported. Also, the educational and scientific potential of higher educational institutions and Research Institutes of the agricultural direction is used at a rather low level [1].

In Ukraine, the innovation mechanism in agro-industrial production is in great need of forming innovative structures, such as agro-industrial science parks, agrotechnoparks, agribusiness incubators, agro-industrial territorial innovation centers, etc. The role of connecting agricultural science with agricultural formations and commercial implementation of the latter's achievements in the market is assumed by Agro-Industrial Science Parks and agrotechnoparks.

Unfortunately, today in Ukraine, one agro-industrial cross-border cluster was created in 2018 within the Euroregion "Dniester" (Vinnitsa region, Ukraine - border territories of Moldova). One of the tasks of this cluster is to create a center for innovative agriculture. The newly created Foundation will allow certification of products in accordance with all EU regulations and requirements. In particular, it is equipped with a modern and convenient device for determining the biochemical composition of substances and their quality - an analytical analyzer of amino acids. Producers of all types of agricultural products can use the laboratory's services. [2]

It should also be noted that based on geographical, natural and climatic conditions, in the future it is possible to open agro-industrial cross-border clusters in such Euroregions as "Bug" and "Carpathians". This, as mentioned above, will create conditions for creating new jobs, which is very important in connection with the departure of the labor force for seasonal work.

An important warehouse part of the innovation and investment development of agricultural enterprises is the development of material and technical bases of science and technology in the agricultural sphere. Due to the significant degree of depreciation of fixed assets, agricultural enterprises are forced to incur significant costs for their maintenance and repair, which negatively affects the level of profit and hinders the possibility of financing innovation and investment projects.[3]

The conducted research makes it possible to draw the following conclusions. Ukraine is at the initial stage of creating cross-border agro-industrial clusters. If they are implemented further, they will be aimed at improving the competitiveness of final products, obtaining a synergistic effect from the joint use of production, supply and sales, transport, marketing and other resources. At the same time, public funding and support are of great importance for their primary development.

References:

1 Muzyka, P.M. and Stetsko, A.T. (2014), Improving the mechanism of state support of innovation activity agricultural enterprises, available at: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/148386/159-162.pdf?sequence=1>.

2. V Vinnickoj oblasti sozdadut agroklastery <https://propozitsiya.com/v-vynnyckoy-oblasty-sozdadut-agroklastery>

3. Ilchuk, V. and Shpomer, T. (2017), Innovation and investment activity of AIC: current state and problems of development. Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal, [Online], vol. 3, no. 1, pp. 108–118, available at: www.are-journal.com.

Айназаров Н.А., старший преподаватель
(Туркменский государственный институт финансов, Туркменистан)

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ВЕКТОРЫ ПОЛИТИКИ ИМПОРТОЗАМЕЩЕНИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ ТУРКМЕНИСТАНА

В Туркменистане политика импортозамещение агропромышленном секторе превращается в одну из базовых концепций социально-экономической стратегии государства. Последовательная реализация мер по налаживанию и расширению объемов импортозамещающих и экспортноориентированных производств в этой отрасли экономики указывается в числе важнейших приоритетов «Программы Президента Туркменистана по социально-экономическому развитию страны на 2019–2025 годы». Также, в рамках этой социально-экономической стратегии наращивание объёмов производства в Туркменистане импортозамещающей продукции намечено в качестве стратегической цели «Государственной программы по производству импортозамещающей продукции в Туркменистане».

В контексте важной роли политики импортозамещения в реализации национальной социально-экономической модели, актуальность детальных исследований в целях выявления позитивных и негативных аспектов и факторов существенно возрастает.

Мировая практика демонстрирует достаточно длительную по времени историю возникновения и развития концепции импортозамещения. Уже в 60-х годах XX века американский экономист Х. Чинери указывает стратегию импортозамещения наряду с внутренним спросом и экспортным спросом в числе ключевых факторов экономического развития. В 1970 году американский экономист Р. Нурксе указывает политику импортозамещения в качестве надёжного средства защиты развивающихся стран, испытывающих определённые трудности в осуществлении товарного экспорта, от неминуемой экономической стагнации. После второй мировой войны многие развивающиеся страны мира воспользовались иностранной поддержкой для реализации политики импортозамещения.

В настоящее время большинство экономистов придерживаются тенденции классификации мер по налаживанию импортозамещения по ряду направлений. Например, частичное «выдавливание» национальными товарами соответствующих импортных образцов кодифицируется как абсолютное проявление импортозамещения. Об относительном росте импортозамещения приходится говорить лишь в случае превалирования темпов роста национального производства над внутренним потреблением.

Российский учёный-экономист В.К. Фальцман классифицирует процесс импортозамещения на три группы:

1. инновационное импортозамещение, направленное на повышение качества продукции либо снижение её производственной себестоимости;

2. вынужденное импортозамещение, учитывающее потенциальное повышение цен, снижение качества либо пролонгацию сроков реализации инновационных проектов;

3. импортозамещение, чреватое в перспективе привести к ухудшению экономического взаимодействия с другими странами.

Политика инновационного импортозамещения реализуется по результатам роста доходов населения и носит добровольный характер. Политика, вынужденного импортозамещения осуществляется в рамках превентивной меры по преодолению последовательного ухудшения платёжного баланса.

Не стоит упускать из виду тот факт, что процесс импортозамещения запускается в увязке не только с увеличением реальных доходов населения, но также и с их снижением. Уже с начала 60-х годов прошлого столетия большинство развивающихся стран мира избрали именно импортозамещение приоритетным вектором собственной стратегии развития. Эта политика во многом дала свой позитивный эффект.

1. В стране создан прочный фундамент стабильного экономического роста.
2. Положительный мультипликативный эффект.
3. Снижение зависимости от других государств.
4. Оптимизация платёжного баланса.

В то же самое время, следует отметить существование некоторых негативных аспектов и отдельных издержек политики импортозамещения.

Несмотря на сравнительную недавность принятия «Государственной программы по производству импортозамещающей продукции в Туркменистане», в данном направлении, вне всякого сомнения, достигается уверенный прогресс. Обеспечение последовательности таких позитивных показателей создаёт благоприятные предпосылки для наращивания золотовалютных запасов государства.

В соответствии рассматриваемой программе, в товарном ассортименте импортозамещающих производств, рассчитанных на выпуск местных сельскохозяйственных товарных аналогов, указаны: овощи и бахчевые, фрукты, переработанная овоще-плодная продукция, рис, рыба, мясо, молоко и их производные, варенья и повидла, широкий ассортимент кондитерских изделий.

Физический и стоимостный объёмы импорта по каждому виду продукции, запланированной к замещению местными товарами в соответствии с «Государственной программой по производству импортозамещающей продукции в Туркменистане», ощутимо снизились. Данный факт свидетельствует об успешной реализации задач, намеченных Государственной программой.

Одновременно, целесообразно подчеркнуть, что уровень потребления указанных товаров в целом по стране не только не уменьшается, а наоборот, растёт. Это подтверждается ростом показателей розничного товарооборота, характеризующим уровень потребления населения. Сравнительный анализ соответствующих результатов по итогам 2014 и 2018 годов показывает рост данного показателя на 96,7%.

Кроме того, статистическими данными в соответствующем периоде фиксируется увеличение объемов производства в стране продукции, запланированной к замещению местными товарами. Точнее, обратимся вновь к сравнительному анализу показателей за 2014–2018 годы: объём произведенной овощной продукции вырос на 13,3%; плодов и ягод – на 39,5%; овощных и фруктовых консервов – на 21,2%. Площади, отведённые под сев риса, увеличились на 6%.

Существенным подспорьем в успешной реализации стратегии импортозамещения в Туркменистане становятся принимаемые уважаемым Президентом Туркменистана в целях защиты и поддержки отечественных товаропроизводителей специальные Постановления о введении таможенных акцизов на ввозимые из зарубежных стран товары. В частности, в соответствии с Постановлением Президента Туркменистана от 4 сентября 2015 года «О таможенных акцизах на ввоз некоторых видов товаров на территорию Туркменистана», введение таможенных акцизов на ввозимые в Туркменистан колбасы, мясные или мясосодержащие изделия, фрукты, маринованные овощи, плоды и орехи или другие растения, томатную пасту, овощные и фруктовые соки, не газированные минеральные воды, минеральные напитки с добавлением сахара или других подсластителей и прочие безалкогольные напитки привело к резкому снижению объёмов импорта перечисленных товаров в нашу страну и, соответственно, способствовало увеличению показателей их внутреннего производства.

Список использованных источников:

1. «Программа Президента Туркменистана по социально-экономическому развитию страны на 2019–2025 годы». – А.: Туркменская государственная издательская служба, 2019.
2. Постановление Президента Туркменистана «Об утверждении Государственной программы по производству импортозамещающей продукции в Туркменистане» от 15 мая 2015 года //Сборник актов Президента Туркменистана и решений Правительства Туркменистана. – 2015. – №5.
3. Статистический ежегодник Туркменистана. – Ашхабад, Туркменстат, 2015.
4. Статистический ежегодник Туркменистана. – Ашхабад, Туркменстат, 2019.
5. Фальцман В. Импортозамещение в ТЭК и ОПК // «Вопросы экономики». – 2015. – № 1.
6. Chenery H.B. Patterns of Industrial Growth, American Economic Review, September, 1960.
7. Leela P. Import Substitution and Economic Efficiency (a microlevel study), Himalaya Publishing House, 1984.
8. Hirschman A.O. The Strategy of Economic Development, Yale-University Press, 1958.

ДИВЕРСИФИКАЦИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

В настоящее время диверсификация – это курс государственной политики, направленной на преодоление зависимости экономики страны или региона от узкого круга видов экономической деятельности и создание более сбалансированной производственной структуры с точки зрения возможных источников доходов, занятости, а также циклических и рыночных рисков.

В основе термина диверсификация латинское слово *diversus* – разный, отличный. Это означает иные, инновационные технологии сельскохозяйственного производства. Наиболее часто в последние годы руководители сельскохозяйственных предприятий используют диверсификацию через применение ресурсосберегающих технологий.

Ресурсосбережение как понятие должно быть определено: комбинация производственных элементов и ресурсов, который дает преимущества для обеспечения экономических затрат на материалы, человеческие и финансовые ресурсы на основе возможностей ресурсосбережения, в котором отражены достижения научно-технического прогресса для получения продуктов, имеющих конкурентоспособность относительно минимизации уровня расходов в денежной эквиваленте и материальных затрат. Используя традиционные производственные технологии довольно большая доля прибыли относится на производственные расходы. В то же время 80 процентов результата зависит от вариации естественных и климатических условий. В случае использования ресурсосберегающих технологий приблизительно 20 процентов – доля вероятности влияния этих условий, дальнейший результат зависит от правильной и обоснованной комбинации управления и технологий [4].

Основой экономической безопасности любого государства является агропромышленный комплекс, базу которого составляет сельское хозяйство, являющееся самой сложной и трудоёмкой отраслью.

За годы независимости в Туркменистане наряду с другими отраслями экономики высокими темпами развивается и сельское хозяйство. В сельском хозяйстве страны быстрыми темпами осуществляются коренные преобразования.

Сельское хозяйство Туркменистана является одной из важнейших отраслей экономики Туркменистана. Основными видами сельскохозяйственных культур являются пшеница, хлопчатник, рис, сахарная свекла, кормовые, овощебахчевые и плодово-ягодные культуры.

Развитие сельского хозяйства осуществляется на научной основе. Различные виды сельскохозяйственных культур оптимально размещаются с учётом агроэкологических особенностей регионов страны, внедряются научно-

обоснованные схемы севооборотов.

Потенциал природных ресурсов Туркменистана в целом, и земельно-водных ресурсов в частности, позволяет ускоренными темпами развивать сельскохозяйственную отрасль страны и здесь осуществляются крупномасштабные реформы, нацеленные на обеспечение устойчивого роста производства сельскохозяйственной продукции и производительности труда.

Государственная поддержка производителей сельскохозяйственной продукции оказывается в виде предоставления крестьянам льготных кредитов, оплаты 50% стоимости механизированных работ, посевных семян, удобрений, химических средств защиты растений, регулярном повышении закупочных цен на зерно, хлопок, сахарную свёклу и рис, символической платы за землю и оросительную воду, освобождены от всех видов налогов.

Введены в строй и строятся химические заводы, выпускающие минеральные удобрения, закупается современные высокопроизводительные техники и сельскохозяйственные машины.

За короткое время, в результате проводимых преобразований, развития рыночных отношений, укрепления материально-технической базы сельского хозяйства, внедрения в производство достижений мировой науки и передовой практики, оснащения товаропроизводителей современной высокопроизводительной техникой, создания благоприятных условий для повышения их материальной заинтересованности достигнута продовольственная независимость страны.

Для удовлетворения растущих потребностей населения Туркменистана в продуктах питания большое внимание уделяется увеличению объёмов производимой продукции. В результате за последние годы резко увеличились объёмы производства овощебахчевой и плодово-ягодной продукции, выросли площади многолетних плодовых насаждений, виноградников и тепличных хозяйств.

В результате значительных объёмов инвестиций государства, направляемые на выполнение мероприятий, осуществляется широкое внедрение в производство передовых водосберегающих технологий, в том числе капельное орошение хлопчатника, садов и виноградников и дождевальное орошение зерновых и кормовых культур.

Главный фактор производства в сельском хозяйстве – это земельные ресурсы, которые необходимо рационально использовать для повышения почвенного плодородия, а вследствие – роста экономических выгод. Потенциал РФ в данном виде ресурса огромен, так как страна обладает почти половиной мировых запасов чернозема, но далеко не все их использует.

Земельные ресурсы не требуют существенных затрат для поддержания плодородного состояния. Они не изнашиваются в процессе производства, как например, основные средства, созданные трудом человека. Наоборот, при правильном использовании, соблюдении агротехнических требований они

улучшают свои свойства и дают дополнительный урожай.

Наибольшая доля в использовании земельных ресурсов принадлежит растениеводству, основу которого составляет зерновой сектор. Это определяется многосторонними связями зернового производства с другими отраслями, как сельского хозяйства, так и промышленности.

Зерновые культуры (пшеница, рожь, ячмень, рис, просо, гречиха и др.) являются важнейшей группой возделываемых растений любой страны, которые обеспечивают население продовольствием, промышленность – сырьем, а отрасли животноводства – кормами. В этой связи в условиях рынка конкуренции важнейшей целью сельскохозяйственных предприятий является не только повышение эффективности производства, но и расширение производства продукции.

Внедрение ресурсосберегающих технологий позволит сельхозтоваропроизводителям качественно провести предпосевную дифференцированную обработку почвы и снизить энергозатраты. Точный высев определенного количества и качества семян повышает урожайность, снижая при этом количество посевного материала. Дифференцированное внесение удобрений позволит вносить их на те участки поля, где они действительно необходимы, что даст возможность вести производство сельскохозяйственной продукции на экологически чистой основе, приведет к получению высоких урожаев и предохранению окружающей среды от загрязнения. Анализ состояния посевов с учетом сорняков и болезни растений позволит точно определить место внесения ядохимикатов и средств защиты растений. Автоматический контроль над работой и движением машин и механизмов позволит контролировать расход топлива, вести устойчивое и эффективное сельское хозяйство.

Наравне с мерами по улучшению земледелия в стране проводятся широкомасштабные мероприятия по развитию животноводства.

Также с высокими темпами развивается промышленность по переработке сельскохозяйственной продукции. Перерабатывающие предприятия оснащаются современным оборудованием, в производство внедряются процессы автоматизации.

Строятся современные зернохранилища и мукомольные заводы, мощности которых позволяют хранить и перерабатывать весь объем производимого зерна.

Список использованных источников:

1. Далисова Н.А., Степанова Э.В. Диверсификация сельскохозяйственного производства на основе ресурсосбережения // Вестник Алтайской академии экономики и права. – 2018. – № 6. – С. 58-68.

2. Анкудинов А. Б., Беляева М. Н. и Лебедев О. В. (2012). Влияние диверсификации на эффективность региональной экономики // Региональная экономика: теория и практика, Т. 10, вып. 31, с. 8–20.

РОЛЬ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РАЗВИТИИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Во всем мире стало непреложной истиной, что предпринимательство является одним из ключевых элементов рыночной экономики без него, не могут полнокровно развиваться ни государство, ни общество.

Малый и средний бизнес в силу своей специфики имеет ярко выраженную региональную ориентацию. Малые и средние предприятия обычно осуществляют свою деятельность, исходя из объема и структуры локального спроса, потребностей и возможностей местного рынка.

Сегодня в Туркменистане, выстраивающей свою экономику на принципах рыночных отношений, созданы благоприятные правовые, экономические, финансовые и социальные условия для эффективного и динамичного развития данного сегмента народнохозяйственного комплекса. Это находит подтверждение в совершенствовании налоговой системы, упрощении проведения экспортно-импортных операций, льготном кредитовании.

Все эти меры предусмотрены последовательно реализуемой Государственной программой по поддержке малого и среднего предпринимательства на период 2018-2024 годы. Она нацелена на обеспечение высоких темпов экономического роста и социального прогресса путём активизации предпринимательской деятельности в Туркменистане.

В числе её основных задач - увеличение объёмов производства товаров и услуг частным сектором, повышение конкурентоспособности отечественных производителей на мировых рынках.

Во всех регионах Туркменистана развёрнуто строительство теплиц, способных круглосуточно обеспечивать население городов и сёл свежей плодоовощной продукцией. Их сооружают местные предприниматели, оценивают выгодность таких бизнес-проектов, их высокий экономический эффект: прибыльность, быструю окупаемость и хорошую рентабельность.

Сельское хозяйство – один из ключевых секторов национальной экономики, динамичному развитию, которого способствует тщательно продуманная стратегия, ориентированная на всестороннюю поддержку отечественных сельхозпроизводителей.

Реальным подспорьем для аграриев Туркменистана служит финансовая поддержка государства, в том числе в виде символической платы за землю, полного освобождения от уплаты налогов. Обслуживание техники, обеспечение семенами, минеральными удобрениями, поливной водой и другие виды услуг оказываются арендаторам и фермерскими объединениям на льготных условиях. Кроме того, широко используется система льготного кредитования сельхоз проектов. Для их реализации министерствам, отраслевым ведомствам, учреждениям и

предприятиям, членам Союза промышленников и предпринимателей и фермерским хозяйствам выделяются земельные участки.

В условиях рыночной экономики важное значение приобретает развитие аграрного предпринимательства как в сфере производства, так и в сфере услуг. Предпринимательская деятельность обеспечивает сельскому населению занятость и расширение ее видов, сокращение сезонности производства, способствует росту доходов и благосостояния сельских семей, более полному использованию местных ресурсов. При этом должны быть приняты во внимание специфические особенности аграрного сектора - сильная зависимость от природно-климатических условий, сезонность производства, медленный оборот капитала, повышенный производственный риск и т.д. Тем большую остроту приобретает в современных условиях развитие эффективного предпринимательства в аграрном секторе. От того, насколько предприниматели восприимчивы к новым технологиям, прогрессивным методам хозяйствования, зависит не только экономический рост, но и будущее нашей экономики.

Средствами предпринимательской достижения этой цели являются изменения в аграрном секторе экономики, и он с одинаковым успехом может использовать для себя как разрушительные, так и созидательные с точки зрения общества процессы. Он может обретать успех как на разрушении отживших форм, так и просто на развале сельского хозяйства.

Предприниматель (фермер, акционер, кооператор и т.д.) здесь действует в полном соответствии со своей природой: для него любые изменения, происходящие в аграрном секторе - пространство для «новаторства».

Поэтому главной задачей государственной политики в отношении новых форм предпринимательства в аграрном секторе является точная оценка позитивных и негативных процессов, происходящих в современной по своей сути переходной экономике. Необходимо детальная оценка реального состояния сельского хозяйства. Это важно для созидательных процессов, особенно в производственных отраслях, состояние и развитие которых является материальной основой производительности труда, издержек, доходов, конкурентоспособности сельхозпродукции.

Вполне обоснованно специфичность предпринимательской деятельности в сельском хозяйстве связывается с понятием риска. Принятие на себя риска в условиях неопределенности может представляться главным и определяющим признаком в сельском предпринимательстве. Принимая решения, связанные с нововведениями, предприниматель идет как бы на дополнительный риск по сравнению с остальными участниками рынка. В продолжающемся условиях пандемии COVID-2019 в экономике многих стран испытывает рецессию. Поэтому сейчас предпринимателям в сельском хозяйстве выгодно иметь малый бизнес. Большой бизнес в сельском хозяйстве испытывает убытки.

В непосредственном предпринимательском действии технология, финансы, сбыт представляют собой органы единого тела сельхозпредприятия, которые имеют продолжение в аграрном пространстве, а за его пределами уже в качестве самостоятельных сфер. Эти самостоятельные сферы и представляют ту область, где

конструктивно возникают изменения, предшествующие и обуславливающие нововведения, которые осуществляет предприниматель уже внутри своего хозяйства. Нововведения сначала приводят к изменениям внутри сельхозпредприятия, но затем оказывают влияние и на внешнюю сферу, и каждое новое изобретение ведет к большему или меньшему развитию всего аграрного сектора.

Поэтому главной задачей государственной политики в отношении новых форм предпринимательства в аграрном секторе является точная оценка позитивных и негативных процессов, происходящих в современной по своей сути переходной экономике. Для этого нужна детальная оценка реального состояния сельского хозяйства.

Действительно, нет развитого рыночного хозяйства, в котором бы отсутствовали развитые формы индустриальности. Поэтому нельзя говорить о рыночном хозяйстве, о рыночных реформах и о предпринимательстве в его современных формах, оставляя в стороне этот аспект рыночного хозяйства.

Индустриальность как свойство рыночного хозяйства характеризует производственно-технологическое качество экономики, проявляющееся в таких его особенностях, как широкое применение в производстве сельхозпродукции, интенсивных технологий, существование крупного производства, развитие науки и тесное ее взаимодействие с сельским хозяйством, специфические формы организации предприятий, часто со сложным внутренним строением. Степень развитости экономики сельского хозяйства во многом определяется тем, как далеко она шагнула в создании и использовании индустриальных методов. В конечном счете это определяет и степень конкурентоспособности сельского хозяйства

Поэтому главной задачей государственной политики в отношении новых форм предпринимательства в аграрном секторе является точная оценка позитивных и негативных процессов, происходящих в современной по своей сути кризисной экономике.

Список использованных источников:

1. «Государственная программа по поддержке малого и среднего предпринимательства на период 2018–2024 годы» г. Ашхабад 2018 г.
2. «Программа Президента Туркменистана по социально-экономическому развитию страны на 2019–2025 годы». — А.: Туркменская государственная издательская служба, 2019.
3. Закон Туркменистана «О государственном регулировании развития сельского хозяйства» г. Ашхабад 9 июня 2018 года.
4. Филимонова Н.М. Региональные аспекты развития малого предпринимательства/ Вестник ОГУ 4 `2004.

Бага Л.Г., канд. екон. наук, доцент
Порохняк Н.В., здобувач вищої освіти
ступеня доктор філософії, ст. викладач
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

СПЕЦИФІКА КАТЕГОРІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Розглядаючи інтелектуальну власність як специфічний результат інтелектуальної діяльності, закріплений юридично за конкретним власником, відмітимо, що в нинішніх реаліях господарської діяльності вона активно бере участь у економічних процесах та спрямована на отримання прибутку від її застосування. Поняття інтелектуальної власності в сучасних реаліях світової економіки залишається дискусійним, так як постійно розширюються та уточнюються її специфіка та складові.

За результатами систематизації та проведених досліджень, відмітимо, що єдиної концепції щодо доктрини визначення категорії інтелектуальної власності на даний момент ще не сформульовано. Суперечності в баченні місця, ролі та специфіки інтелектуальної власності ведуть до проблематики в оцінці її специфіки практичного використання та визначення ефективності. Одночасно з цим, багато вчених визнають ключову роль в інтелектуальній власності в розвитку сучасної економіки, що автоматично відносить дану категорією до найважливіших в дослідженнях. Дослідження ускладнюються ще й тим, що категорія інтелектуальної власності не може бути чітко формалізовано чи математично оцінена, так як ми стикаємось з таким складним явищем як інтелектуальні витрати в процесі створення суспільних цінностей. Сюди входять й суспільні знання, й накопичена в інформація підприємств і особисті навички, знання, інтелектуальні здібності працівників і технології інформаційного характеру, що використовуються в процесі створення продукту.

Проста їх оцінка, розділення на живу та уречевлену працю, що може сформулювати вартість товару, не відображає дійсної ситуації з встановлення цінності інтелектуальної власності. Окрім того, постійно присутній еволюційний фактор, оскільки зміст даного поняття змінюється в результаті розвитку суспільних відносин, наукових досліджень, технологій, ринкових елементів економіки та законодавства. Недостатність визначення проблеми його сутності незважаючи на вже сформований спеціальний вектор досліджень з теорії інтелектуального капіталу, дає широкі можливості до розвитку наукової думки в даній проблематиці.

Інтелектуальна власність є елементом інтелектуального капіталу. Так, в спеціалізованих дослідженнях Е. Брукінга, до складу інтелектуального капіталу включаються як людські активи, так і інтелектуальна власність підприємства, його інфраструктурні та ринкові активи, що викликає деякі дискусії. Особливо

дискусійним є виділення людських активів в формі сукупності колективних знань робітників підприємства, а також їх творчі здібності [1]. Сформована шведським професором Лейфом Едвінссоном модель взаємодії економічних типів капіталу зорієнтована на їх розвиток в контексті спільних цінностей, котрі формуються за рахунок не тільки традиційних типів капіталу (фінансового), а й такої нової форми, як інтелектуальної власності в виді специфічного капіталу. З точки зору вченого, саме інтелектуальна власність стала центральним фактором формування нових типів капіталу підприємства (таких капіталів як: споживчий, процесний, інноваційний), котрі, в свою чергу, формують ланцюг цінностей для діяльності організації [2].

Спираючись на положення теорії цінностей в 1961 р. була сформована специфічна фінансова теорія цінностей, котра включила в себе модель Кестера - Брейлі - Майера з оцінки фірми. За даною моделлю оцінка включає два основні елементи:

1) оцінка цінності «існуючих активів», тобто визначення поточної цінності наявного в фірмі постійного грошового потоку від реальних її активів;

2) оцінка цінностей, що забезпечують можливості до зростання фірми. Це визначення цінностей поточних можливостей, котрі вкладаються фірмою в вигляді додаткових інвестицій в виробництво, і можуть принести дохід, який перевищить звичайні ринкові прогнози на прибуток.

Розроблена модель в секторі другого елементу оцінки повністю спирається саме на оцінку можливостей ефективного використання інтелектуальної власності підприємств[3].

Особливу увагу інтелектуальній власності стали приділяти в 90-х рр. ХХст, такий видатний вчений, як К. Е. Свейбі, саме в цей період виділив інтелектуальну власність, як основний фактор розвитку інноваційного менеджменту, а процес управління знаннями - головною метою ефективного функціонування інноваційної економіки[4].

Розвиток теорії інтелектуальної власності в ХХІ ст. відкрив шлях до появи нових наукових ідей, котрі описують її розвиток відповідно до сучасних реалій суспільства в цілому та економічних процесів в ньому. Сучасний етап формування економічних відносин спирається саме інтелектуальні здібності, котрі сприяють формуванню і ефективному розвитку в усіх сферах технологічного суспільства. Головним фактором виникнення категорії «інтелектуальна власність» стала саме її інноваційність, що формує конкурентоздатність підприємництва в постіндустріальному виробництві.

Значний внесок в розкриття специфіки категорії інтелектуальної власності та специфіки її використання в умовах діяльності сучасного підприємства розкрито в дослідженнях Й. Рууса, С. Пайка і Л. Фернстр. Ними трактується інтелектуальна

власність як всі негрошові та нематеріальні ресурси, котрі приймають безпосередню участь у формування цінностей [5].

Дослідження Л. Прусак ототожнює категорії «інтелектуальний капітал» та «інтелектуальна власність», що викликає деякі суперечності в прийнятті досліджень автора[6];

Основною рисою подальшого розвитку теорій інтелектуальної власності для ХХІ ст. стало поглиблення і розширення підходів в розумінні суті, механізму функціонування та методик оцінки її ефективності. Багато науковців трактують дану категорію як статичну, зорієнтовану на результат, сформовану цінність, та економічну власність, яка знаходиться в розпорядженні окремих осіб чи підприємств. Однак, є вчені, котрі оцінюють інтелектуальну власність і з позиції «динамічного» підходу, як фактор розвитку особистості, підприємництва та суспільства. Такі суперечності говорять про недостатнє розкриття даного економічного явища на наш час.

Узагальнюючи існуючі на наш час теоретичні дослідження з проблеми сутності інтелектуальної власності, ми виділили чотири напрямки у формулюванні її визначення: як нематеріальний актив; як частково нематеріальний актив; як капітал в торії цінності; як інноваційний ресурс.

Список використаних джерел:

1. Брукінг Е. Інтелектуальний капітал: ключ до успіху в новому тисячолітті / Е. Брукінг// під ред. Л. Н. Ковачіна. СПб.: Питер, 2001.-287с.
2. Эдвинссон, Лейф - Корпоративная долгота/Лейф Эдвинссон/ М.: ИНФРА-М, 2005 (АООТ Твер. полигр. комб.). - 247 с.
3. Мейер М.В. Оценка эффективности бизнеса [пер. с англ.] / М.В. Мейер/ М.: Вершина, 2004. – 272 с.
4. Sveiby K.-E. Measuring Intangibles and Intellectual Capital. An Emerging First Standard/ K.-E. Sveiby //Internet version, Aug 5. 1998.-218p.
5. Русс Й., Пайк С., Фернстром Л. Інтелектуальний капітал: практика управління./ Й.Русс, С Пайк., Л.Фернстром/ 2-е вид. СПб.: Вища школа менеджменту, 2008.- 436с.
6. Лессер Э. Прусак Л. Как превратить знания в стоимость / Э. Лессер, Л. Прусак / Альпина Бизнес Букс, 2005. -248с.

ПІДТРИМКА АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ В ПРОЕКТІ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ НА 2021 РІК

Кабінетом Міністрів України 14 вересня 2020 року було внесено на розгляд Верховної Ради України проект Закону України "Про Державний бюджет України на 2021 рік" (реєстр. № 4000) [1]. Особливостями підготовки даного проекту державного бюджету України стали наступні моменти:

1. Уряд цього року не подавав до Верховної Ради України Бюджетну декларацію на 2021-2023 рр., яка мала б визначати засади бюджетної політики і показники державного бюджету на 2021-2023 рр. і бути основою для складання проекту державного бюджету на 2021 р. та прогнозів місцевих бюджетів на 2022 і 2023 роки. Це сталося завдяки призупиненню з ініціативи Уряду дії у 2020 р. статті 33 Бюджетного кодексу України, яка визначала обов'язок подання такої Бюджетної декларації. Відповідні зміни до законодавства були внесені навесні 2020 року [2].

2. Проект Державного бюджету на 2021 рік підготовлено з урахуванням запропонованих Кабінетом Міністрів України змін до базового бюджетного і податкового законодавства, які ще не розглядалися Верховною Радою України, а саме проектів законів України "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України" (реєстр. № 4100) [3] та "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень" (реєстр. № 4101) [4].

3. Законопроект "Про Державний бюджет України на 2021 рік" (реєстр. № 4000) пропонує на 2021 рік призупити, як і в попередні роки, дію низки норм чинних актів законодавства, що суперечить численним рішенням Конституційного Суду України. У проекті Державного бюджету на 2021 рік на розвиток агропромислового комплексу передбачено 4,2 млрд. грн, що майже на рівні 2020 року (4,1 млрд. гривень). За підрахунками Уряду, це дозволить надати державну фінансову підтримку понад 9,0 тис. сільськогосподарським підприємствам.

17 вересня 2020 року на засіданні Комітету Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики було презентовано пропозиції Мінекономіки щодо державної підтримки аграрної галузі на 2021-2023 рр. Зокрема, планується 7 основних програм підтримки: фінансова підтримка заходів в АПК (кредити, страхування); підтримка виробництва нішевих культур (продовольча безпека); підтримка фермерства; підтримка садівництва, виноградарства, хмелярства; картоплярство; підтримка тваринництва; часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки [5]. При презентації проекту Державного бюджету України на 2021 рік на засіданні Уряду перед внесенням законопроекту до Верховної Ради України пропонувалися трохи інші основні програми підтримки, а саме: здешевлення придбання сільськогосподарської техніки та обладнання; здешевлення кредитів; розвиток фермерських господарств; розвиток тваринництва; розвиток садівництва, виноградарства, хмелярства; продовження

підтримки за рахунок програми 5-7-9% (близько 60% кредитів у межах програми); підтримка та розвиток приватних меліоративних систем [6].

Проектом Державного бюджету на 2021 рік передбачається наступний розподіл видатків та надання кредитів за програмною класифікацією на 2021 р. у частині програм підтримки АПК:

1. На фінансову підтримку сільськогосподарських товаровиробників планується виділити за рахунок коштів загального фонду Державного бюджету 4,0 млрд. грн, що відповідає рівню 2020 року.

2. Надання кредитів фермерським господарствам через Укрдержфонд передбачається здійснити за рахунок коштів спеціального фонду Державного бюджету у сумі 50,0 млн. грн, що на 17,0 млн. грн менше порівняно з 2020 роком та на 17,7 млн. грн більше порівняно з 2019 роком.

3. У 2021 році пропонується збільшити більш як удвічі порівняно з Державним бюджетом затвердженим на 2020 рік видатки на витрати Аграрного фонду, пов'язані з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та експортом об'єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду до 181,5 млн. грн.

4. Видатки на організацію і регулювання діяльності установ в системі агропромислового комплексу та забезпечення діяльності Аграрного фонду у 2021 році пропонується збільшити порівняно з 2020 роком на 19,4% до 177,3 млн. грн, в тому числі за рахунок коштів загального фонду Державного бюджету – до 120,3 млн. грн та за рахунок коштів спеціального фонду – до 57,0 млн. грн.

Отже, проект Державного бюджету на 2021 рік стосовно підтримки АПК не передбачає внесення суттєвих змін, ані в частині обсягів фінансування, а ні в частині перегляду основних програм і механізмів підтримки.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону України "Про Державний бюджет України на 2021 рік" (реєстр. № 4000). URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua>

2. Закон України від "Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2020 рік" від 13.04.2020 р. № 553-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

3. Проект Закону України "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України" (реєстр. № 4100). URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua>

4. Проект Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень" (реєстр. № 4101). URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua>

5. Стенограма засідання Комітету Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики № 41 від 17.09.2020 р. URL: <http://komagropolit.rada.gov.ua>

6. Презентація проекту держбюджету на 2021 рік. URL: <https://mof.gov.ua>

Боровик Н.В., викладачка
(державного навчального закладу «Лісоводський професійний аграрний ліцей»)
Боровик О.В., канд. псих. наук,
доктор філософії в галузі психології, член-кореспондент МАНЕБ
(державного навчального закладу «Лісоводський професійний аграрний ліцей»),

СУТНІСТЬ І ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПТНЗ

В умовах сучасної економіки потрібно сформувати у здобувачів освіти професійно-технічних навчальних закладів не тільки знання, діловитість, підприємницькі здібності, а й економічну культуру.

Методологічною основою при написанні послужили наукові праці провідних закордонних та вітчизняних вчених: Булавенко С., Грицуленко С.І., Вітенко І.М., Дзюбенко Н.М, Прокопенко І.Ф., Максименка С.Д., Сухомлинського В.А., Філончук З.В., Фіцули М.М., Піпер Н. Аксьонової О.В, Грицуленко С.І., Фугело П.М. та інших.

Аналіз літературних джерел показав, що дослідження цих науковців є ґрунтовними, але для формування економічної культури здобувачів освіти професійно-технічних навчальних закладів залишається незавершеним та не доопрацьованим.

Як зазначає Філончук З.В., «економічна культура» - досить складна інтегрована категорія, яка знаходиться на межі соціології, економіки, психології, філософії, географії, історії, математики [1].

Автор І. Прокопенко зазначає, що "економічна освіта як процес і результат оволодіння суб'єктом соціальним економічним досвідом, сприяє формуванню економічної культури на основі засвоєння економічних знань, умінь, розвитку економічного мислення, що дозволяє особистості вірно оцінювати факти і явища економічного життя, встановлювати зв'язки і відношення між ними" [2].

Н. Дзюбенко вперше виявила особливості формування економічної культури здобувачів освіти у формі накопичення й актуалізації інформації економічного змісту; інтересу до питань і проблем економічного розвитку, отримання економічного прибутку тощо; усвідомлення вибору майбутньої професії певного спрямування; бачення можливості прояву самостійності та самореалізації шляхом набуття економічної незалежності; отримання основних навичок економічної поведінки (покупки, розрахунки, заповнення документів тощо) [3].

Методика викладання економічних дисциплін має неабияке значення. Адже в практиці викладання економіки надзвичайно важливим є не тільки розкрити зміст економічних категорій, концепцій, але знайти ефективні форми знань, домогтись їх засвоєння на рівні мислення та поведінки людини [4].

Методика – це система засобів, своєрідне «ноу-хау» в практиці викладання.

Викладання – це процес передачі знання від однієї особи до тієї, яка бажає вчитися.

Економічна дисципліна – це система економічних знань, навичок і вмінь з конкретної дисципліни [5].

Головних фактори, котрі здатні впливати на якість фахової освіти: соціальний вплив (стихийний, направлений, опосередкований, контрольований); узгодженість позицій влади і громадськості відносно проблем освітньої політики; вивірена державна ідеологія; загальнодержавна якість життя; початковий рівень знань здобувачів освіти; висока кваліфікація викладачів, їх педагогічна майстерність, тощо [6].

Автором С. Булавенко розроблено структурно-функціональну модель формування економічної культури здобувачів освіти, категорійну матрицю економічної культури, ядро методичного забезпечення, що в цілому відображає певну системність педагогічного процесу [7].

Економічна культура розглядається як соціально-економічна характеристика особистості, що має економічну освіченість, економічну свідомість та економічне мислення, яке проявляється в умінні визначити необхідний набір економічних компетенцій для реалізації тієї чи іншої економічної ролі.

Одним із завдань сучасного професійно-технічного навчального закладу є формування економічного мислення та культури здобувачів освіти, що обумовлено подальшою трансформацією українського суспільства на шляху ринкових реформ. Необхідні кваліфіковані спеціалісти, які здатні самостійно здійснювати вибір, приймати ціннісно та економічно обґрунтовані рішення.

Формування економічного мислення та культури – це поступовий процес, який треба розпочинати якомога раніше. Завдання викладача як носія ціннісних орієнтацій полягає у формуванні світогляду здобувачів освіти та визначенні ними життєвих цінностей, максимально наблизити предмет до розуміння та особистісного сприйняття здобувачів освіти, чого можливо досягти в разі виокремлення та використання економічної складової змісту курсу.

Контингент здобувачів освіти, які приходять в професійно-технічні навчальні заклади, значно слабший, ніж у школах. Здебільшого, це діти – сироти, діти з багатодітних сімей. І тому, ми впевнені, що викладачу економічних дисциплін потрібно відігравати подвійну роль – роль викладача економіки і роль психолога.

Вважаю, що для окремої людини знання економічної науки полягає в можливості навчитися раціонально використовувати власні заощадження. Адже знання в галузі фінансів допоможуть вигідно вкласти кошти, врятувати їх при необхідності від інфляції тощо. Економічна обізнаність дає можливість успішно вести власний бізнес або вибрати хорошу професію, що користуватиметься попитом.

Сучасний випускник професійно-технічного навчального закладу, дбаючи про свій добробут, про добробут своєї родини, протягом усього життя змушений

робити економічний вибір, приймати економічні рішення і відповідати за їх наслідки, покладаючись, головним чином на власні зусилля і власний хист. Саме тому набуття економічних знань є нагальною потребою для здобувачів освіти професійно-технічних навчальних закладів.

Методика та технологія навчання сьогодні майбутнім робітникам недостатньо мати високу професійну кваліфікацію. Саме тому ми практикуємо на своїх уроках використання методики виховання відповідальності та формування економічної культури, адже вона має унікальний набір прийомів і технік, що дозволяють створювати ситуацію мислення на уроці.

Важливим компонентом економічної культури є економічна свідомість - знання основних законів розвитку ринкової економіки, підвищення ефективності виробництва, перебудови його структури, вдосконалення виробничих відносин, системи управління та методів господарювання. Економічна свідомість забезпечує розуміння економічного життя суспільства, перетворення кожного працівника на активного, творчого учасника виробничого процесу. В умовах економічних реформ формування економічної свідомості підростаючого покоління стає загальним і обов'язковим.

Особлива актуальність виховання відповідальності зумовлена тим, що кожна людина стикається з проблемами економіки у професійній діяльності і в особистому житті.

Здобувачі освіти, як майбутні працівники мають оволодіти такими економічними навичками: планування і організації своєї праці; виконання професійних обов'язків, трудових завдань згідно зі встановленими економічними та іншими нормативами; оцінки результатів своєї праці за відповідними критеріями; пошуку шляхів підвищення ефективності своєї праці; вдосконалення виробництва в галузі своєї професійної діяльності.

У процесі формування економічної культури важливо формувати у здобувачів освіти здорові матеріальні потреби. Матеріальні потреби, як і духовні, мають тенденцію зростати. Задоволення їх потребує від особистості високої активності. У вихованні здобувачів освіти важливо, щоб матеріальні потреби не домінували над духовними. Духовні потреби людина починає задовольняти після задоволення матеріальних потреб. Хоча значну частину духовних потреб людина може реалізувати через власні захоплення, самоосвіту, доручення до церкви, до діяльності у громадських організаціях.

Економічне виховання ліцеїстів сприяє формуванню в них необхідного рівня економічної культури. Це єдність економічних знань, економічного мислення, переконань, умінь, навичок та активної трудової діяльності щодо їх реалізації на практиці. Основу економічної культури, економічного виховання майбутніх робітників становлять економічні знання, але вони повинні бути усвідомлені, перетворені у переконання та використані в економічній діяльності.

На моїх уроках здобувачі освіти засвоюють, що рівень використання матеріальних ресурсів виражається через показник матеріалоємкості продукції –

співвідношення маси матеріальних витрат (сировини, матеріалів, палива, енергії та інших видів ресурсів) і виготовленої продукції. Розрахунки ведуться як у грошовому, так і в натуральному виразі.

Бюджет кожної сім'ї є важливою складовою економічної системи держави. Серед багатьох аспектів проблеми підготовки здобувачів освіти до дорослого життя важливим є формування в них уявлення про сімейний бюджет та його особливості. Адже розумне планування власних доходів та витрат дозволяє родині заощаджувати кошти, спрямовувати їх на підвищення добробуту. Одним із засобів формування таких уявлень є математичні задачі на сімейний бюджет, які можна й потрібно пропонувати здобувачам під час навчання математики. Вони охоплюють велике коло економічних операцій, мають прикладну спрямованість.

Однією з головних проблем освіти стає використання навчального матеріалу не тільки для того, щоб зробити здобувачів освіти розумнішими, але й виховати їх відповідно до сучасних вимог. Суспільству потрібні люди, які не просто відтворюють велику кількість знань, а ті, які вміють використовувати здобуті знання на практиці.

Список використаних джерел:

1. Філончук З.В. Формування економічної культури учнів. Економіка в школах України, № 10 (71) жовтень, 2010, с. 5-8.
2. Прокопенко І. Ф. Теоретичні та методичні основи економічної освіти в загальноосвітніх і професійних навчальних закладах : дис. у формі наук. доповіді ... доктора пед. наук : 13.00.04; 13.00.01 / К., 1996. – 67 с.
3. Дзюбенко Н. М. Педагогічні умови формування економічної культури старшокласників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 "Теорія і методика виховання" / Н. М. Дзюбенко. – К., 2013. – 25 с.
4. Грицуленко С.І., Потапова-Сінько Н.Ю., Гарбера К.М. Методика викладання економічних дисциплін. Одеса: ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2012. 224 с.
5. Аксьонова О.В. Методика викладання економічних дисциплін. Київ : КНЕУ. 2006. 708 с.
6. Васильєва О.М., Фугело П.М., Фугело М.А. Фахова підготовка аграріїв: проблеми, структура, пропозиції. Аграрна наука і освіта в умовах євроінтеграції: збірник наукових праць міжнар. Наук.-прак. конф. Ч 2. (20-22 березня 2018 р. м. Кам'янець-Подільський). Тернопіль: Крок, 2018. С.289-2912.
7. Булавенко С. Д. Формування економічної культури учнів основної та старшої школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 "теорія і методика виховання" / С. Д. Булавенко. – К., 2011. – 23 с.
8. Булавенко С. Д. Застосування методики мислення на уроках економіки // Географія та основи економіки в школі. – 2004. - № 1. – с. 17 - 19.

Бесєдіна Г.Є., канд. екон. наук, доцент
Скрипник Д.Ю., здобувач вищої освіти ступеня доктор філософії
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

ПІДХОДИ ДО МОТИВАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ

У традиційному економічному суспільстві мотиви базуються на необхідності задоволення матеріальних потреб, що цілком відповідає характеру індустріальних систем виробництва і забезпечує певну рівновагу між інтересами окремих груп і прошарків суспільства та прогресивним розвитком матеріального виробництва. В країнах з розвинутою економікою мотиваційний механізм різко змінюється під впливом що найменше двох факторів: перший зумовлений тим, що у результаті підвищення добробуту та рівня життя значної частини населення, в системі цінностей людини поступово зростає, а згодом домінує прагнення до удосконалення власної особистості; другий – пов'язаний з тим, що розвиток нових видів та форм виробництва потребує засвоєння значних обсягів інформації, а тому виникає потреба в постійному підвищенні рівня освіти й кваліфікації, яка згодом перетворюється на мету трудової діяльності. Наслідком цих змін став перехід до якісно нового етапу соціально-економічного розвитку, що викликає зміни і в мотивації будь-якої діяльності [1].

Розробка концепції соціально-мотиваційного механізму розвитку аграрної сфери була і залишається невідкладною проблемою. Методи запобігання таким негативним тенденціям, як скорочення природного приросту трудових ресурсів, їх депопуляція, міграційні переміщення і т. ін. не розроблені або не дають ефекту, що суттєво впливає на знецінення мотиваційних стимулів до підвищення продуктивності праці. Існує чимало теоретичних та практичних підходів, щодо мотивації праці: власне примушення та стимулювання мінімальним заробітком, метод «батога і пряника» (були поширеними до початку ХХ ст.). Не зважаючи на істотну різницю вони мають спільні недоліки: практично не стимулюють творчу працю і розвиток робітників; не створюють передумов до діючої мотивації управлінської праці. Обидва підходи спрямовані, головним чином, на задоволення первинних потреб, що зовсім недостатньо для сучасної людини, що й зумовило появу нових підходів до мотивації праці, які базуються на урахуванні та використанні економічних і соціально-психологічних аспектів сучасного виробництва. Їх відрізняють склад потреб працівника, а також способами їх задоволення. До таких підходів відносять змістовний та процесуальний, а також комплексні теорії мотивації.

Структуризація потреб людини з подальшим їх задоволенням через винагородження для досягнення цілей підприємства є характерною відмінністю змістовного підходу, який однак є більш прийнятним для мотивації працівників в розвинутому суспільстві, оскільки дозволяє враховувати не тільки первинні, але й потреби більш високого порядку. Цей підхід має свої недоліки, обумовлені складністю структуризації потреб у зв'язку з їх багатогранністю та динамічністю.

Слід врахувати й той факт, що потреби людей істотно відрізняються. Крім того, змістовний підхід до мотивації враховує фактори, які визначають поведінку людей. Процесуальний підхід до мотивації заснований на аналізі розподілу зусиль людини за для досягнення цілей, вибору конкретного виду поведінки. Його сутність розкривають теорії очікувань та справедливості.

Теорія очікування виходить з припущення, що працівники очікують чіткого взаємозв'язку між затратами праці, її результатами і отриманим винагородженням. Найбільш ефективна мотивація виникає тоді, коли люди усвідомлюють, що їх зусилля допомагають досягнути намічених цілей підприємства і що вони будуть відповідним чином винагородженні. Теорія справедливості заснована на ствердженні, що люди постійно порівнюють винагородження з зусиллями, які вони витрачають, порівнюючи його з тим, яке отримують інші за аналогічні зусилля. Процесуальна теорія мотивації поєднує елементи двох попередніх. Згідно цього підходу трудова активність працівників залежить від якості цільових установок, цінності винагородження за їх досягнення, впевненості в тому, що воно буде отримано, а також можливості задоволення через нього своїх особистих потреб. Один з найбільш важливих висновків цього підходу визначається тим, що результативна праця повинна вести до задоволення і у результаті сприяє результативності праці [2].

Слід зауважити, що жоден з зазначених підходів до мотивації не є загальновизнаним. Продовжується активний пошук нових систем, що обумовлено складністю і значенням цього питання. На думку низки авторів в Україні початку економічних перетворень домінував підхід «батога і пряника», перехід до ринкових відносин обумовив невілювання великої кількості обмежень в сфері оплати праці, доступність зарубіжного досвіду, виникнення підприємств різних форм власності та організаційно-правового статусу, необхідність стимулювання ефективних підходів та велике різноманіття систем, що їх відображають. Однак недостатня увага до мотивації праці, обумовлена як нерозумінням цього процесу, так і складністю її реалізації з ряду причин залишалася однією з основних проблем підвищення ефективності праці.

Ефективне функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах ринкової економіки не можливе без кардинального поліпшення мотивації праці. Механізм мотивації праці повинен забезпечувати з одного боку можливість задоволення за рахунок справедливого винагородження різноманітних потреб працівника, а з другого – отримання очікуваних результатів праці, успішне досягнення цілей організації. Він складається з упорядкованої сукупності дій по формуванню, активізації та задоволенню потреб залежно від результатів трудової діяльності та досягнення рівня встановлених цілей.

Модель соціально-економічного механізму включає мотиваційний блок, демографічний, трудовий, професійно-кваліфікаційний, соціальну і виробничу інфраструктуру. До регуляторів трудової мотивації перш за все відносять інтереси (усвідомлені потреби кожного конкретного працівника), стимули (збуджуючі до дій причини), потреби, активність, дисципліну, впровадження прогресивних організаційних форм праці, що не потребує додаткових витрат, але сприяє

активізації людського фактора, що в сільському господарстві разом з землею та капіталом формує елементи розвитку продуктивних сил.

Основним регулятором трудової мотивації є внутрішня мотивація праці, важливим структурним елементом якої виступає матеріальний інтерес. Попередні дослідження дозволяють виділити низку факторів мотивації, серед яких найбільший вплив на продуктивність праці має внутрішня мотивація; далі за значимістю йдуть рівень освіти та інтелект працівника, удосконалення організації і форм праці; професійно-кваліфікаційний рівень працівників і поліпшення умов праці; останніми за ступенем значимості є нормування праці і розвиток творчого відношення до праці, а також зміцнення трудової дисципліни [3].

При побудові мотиваційного механізму з урахуванням сучасної соціально-економічної ситуації в країні, необхідно враховувати особливості формування мотивації праці на селі. Не можна не погодитись з твердженням деяких дослідників, що при цьому найбільша увага повинна приділятися рівню виробничої та соціальної інфраструктури, специфіці рівня життя сільських працівників, демографічному стану на селі, врахуванню сезонності, «ролі», яку виконує працівник у виробництві, його віку, кваліфікації, освіті, ціннісним орієнтирам. Повинні розроблятися методи виявлення внутрішніх резервів з метою зростання продуктивності праці, саме тому, що вони пов'язані з особистими якостями і мотивацією праці кожного робітника, його вмінням працювати в загальній команді. Матеріальні мотиви зараз залишаються першочерговими, однак заробітна плата втрачає мотиваційну функцію внаслідок хронічних її не виплат та мізерності.

Першочергового значення в сучасних умовах життя та праці селян набувають такі групи мотивів, як прояв своїх можливостей, підвищення майстерності, пошук праці, яка б задовольняла творчі потреби працівників (духовна група); сприятливий режим праці та відпочинку, соціально-психологічний клімат у колективі, санітарно-гігієнічні умови, характер контролю за роботою працівників (виробнично-побутова група); участь у престижній діяльності, почуття відповідальності за виконану працю, можливість впливу на прийняття рішень на виробництві (соціальна група) [4].

Список використаних джерел:

1. Проданова Л. В. Мотиваційний механізм розвитку підприємницької діяльності в економіці України: монографія / Л.В. Проданова, О.В. Котляревський; Черкаський державний технологічний університет. – Черкаси: Видавець Пономаренко Р.В., 2019. – 240 с.

2. Мескон М. Х. Основы менеджмента / Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф.; пер. с англ. – М.: Дело, 1992. – 702 с.

3. Самуэльсон П.Э. Экономика / П.Э. Самуэльсон, В.Д Нордхаус; пер. с англ. – М.: изд-во Вильямс, 2008. – 1358 с. – (В 2-х томах).

4. Богиня Д.П. Еволюція теорій мотивації на рубежі ХХІ ст. / Д.П. Богиня // Регіональні перспективи. – 2002. – № 3-4 (22-23). – С. 5–8.

РАЗРАБОТКА СТРАТЕГИИ ИНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГА В СФЕРЕ АГРОБИЗНЕСА

В рамках существующих в настоящее время структур управления сельскохозяйственным производством как на уровне его первичного звена, так и на уровне регионов происходит переход к рыночной ориентации производства, что выражается в выполнении ряда функций маркетинга. Однако все они осуществляются зачастую разрозненно и не объединены по функциональному признаку, кроме того, использование существующих форм управления, в большинстве своем ориентированных на производство, а не на рынок, не обеспечивает таких функций маркетинга, как исследование рынка, разработка стратегии и тактики рыночного поведения предприятия. В свою очередь, это не позволяет сельскохозяйственным товаропроизводителям эффективно использовать потенциальные возможности рынка [2]. Также прослеживается недостаточное использование инструментария Интернет-маркетинга в деятельности агробизнеса.

Для обеспечения своей конкурентоспособности каждое предприятие по производству и переработке сельскохозяйственной продукции должно разрабатывать собственную маркетинговую стратегию и маркетинговые планы [1]. Разработка маркетинговой стратегии позволяет находить точки роста агрохолдинга, ставить цели и достигать их максимально эффективно. Благодаря стратегии, все работы по продвижению проводятся слаженно, а каналы рекламы дополняют и усиливают друг друга. В свою очередь Интернет-стратегия позволяет определять направления развития и прогнозировать эффективность маркетинговых коммуникаций. Без стратегии бизнес движется в слепую и полагается на удачу и профессионализм рекламистов. Стратегия Интернет-маркетинга снижает неопределенность и дает полноценный план развития АПК [3].

Агробизнес существенно отличается от других сфер.

1. Рынок агрохолдингов отличается стабильностью. Новые игроки появляются редко, то же самое с крупными корпоративными клиентами. Поэтому важно выстраивать долговременное сотрудничество.

2. Сезонность спроса. В первую очередь это касается тех АПК, которые занимаются продажей сырья для других холдингов. Например, удобрения будут пользоваться спросом только весной, во время посадочного сезона. Соответственно и маркетинг должен выстраиваться в соответствии с сезонностью спроса и предложения.

3. Работа с разными сегментами. Многие агрохолдинги стремятся развивать как B2B, так и B2C сегменты, то есть работают и с другими фирмами, и с клиентами. Каждый сегмент имеет свою специфику и требует особого подхода.

4. Бум популярности экологически чистых товаров. Чаще всего их называют фермерскими, эко- или био-продуктами. Они активно набирают популярность во

всех транах.

Стратегия Интернет-маркетинга агробизнеса предполагает комплексный подход к продвижению, который может включать в себя SEO, работу с социальными сетями, а также e-mail рассылку и контекстную рекламу.

Преимущества SEO-продвижения для агропромышленного предприятия:

- Первые позиции в выдаче поисковика получают больше всего внимания и привлекают больше всего потенциальных клиентов.
- Потребители охотнее доверяют сайтам, находящимся в ТОПе выдачи.
- В отличие от рекламы, высокие позиции в выдаче приносят долговременный результат.
- Оптимальное соотношение цена/результат.
- Повышение эффективности других маркетинговых вложений.

Однако, при использовании SEO-продвижения можно выделить недостатки: результат можно оценить только через 3-6 месяцев работы, могут потребоваться глобальные изменения сайта, высокая стоимость.

Для агрохолдингов, особенно работающих в сегменте B2C, крайне важно общаться с клиентами, напоминать им о себе с помощью SMM (маркетинга социальных медиа). Продвижение в социальных сетях в настоящее время обладает следующими достоинствами: повышение лояльности клиентов, получение обратной связи, возможность интерактивного общения с клиентами, проведения конкурсов, розыгрышей и т.д., создание сообщества вокруг бренда, улучшение имиджа, бесплатное продвижение за счет репостов, относительно недорогое продвижение/рекламу. С другой стороны, SMM требует постоянно выкладывать новые посты и работать с комментариями, а также для продвижения сообщества или группы требуются вложения.

Выбор конкретной социальной сети зависит, в первую очередь, от целевой аудитории и позиционирования бренда агропроизводителя. Также, каждая социальная сеть предполагает определенный вид контента. Для «ВКонтакте» и «Facebook» это текстовые посты с фотографиями и видео, «Instagram» — фотографии или видео с короткими подписями, а «YouTube» — только видео. Выбор площадки также должен основываться на возможностях компании.

Например, в «Instagram» пользователи приходят посмотреть на красивые фотографии животных, продуктов или блюд и незаметно для себя получает информацию об АПК и его преимуществах. Качественные публикации создают имидж модного бренда. Это приводит к естественному притоку клиентов. Также, «Instagram» позволяет закрепить в самом верху страницы всю необходимую информацию. Это могут быть адреса магазинов, отзывы, каталог продуктов, условия доставки и т.д. Это позволяет пользователям быстро получить ответ на вопросы, не переходя на сторонние ресурсы.

Стоит также обратить внимание на «Facebook». Хотя он и не так популярен, как «ВКонтакте», его аудитория более зрелая и платежеспособная. Он подойдет для поиска как розничных, так и оптовых клиентов. Главное достоинство «Facebook» — распространение информации. Когда пользователь ставит отметку «Нравится» или комментирует пост, все его друзья видят это.

Для разных социальных сетей желательно создавать разные посты. Они должны учитывать особенности аудитории и возможности социальной сети.

Контекстная реклама при разработке Интернет-стратегии выступает в роли вспомогательного инструмента для привлечения новых клиентов. В первую очередь в сегменте В2С. Например, можно разработать стратегию, в рамках которой запустить 2 блока контекстной рекламы. Первый блок будет нацелен на привлечение клиентов в интернет-магазин. Реклама демонстрируется тем пользователям, которые интересовались здоровым образом жизни и экологически чистыми продуктами. Второй блок рекламы нацелен на привлечение клиентов в розничные магазины. Он показывался пользователям, которые не только интересовались ЗОЖ и правильным питанием, но и часто бывали рядом с точками продаж. Такой подход позволяет максимально эффективно распределить усилия и работать только с заинтересованными потребителями.

Е-mail рассылка в агробизнесе служит для удержания клиента. Она всегда держит клиента в курсе новостей и напоминает об удачных покупках в прошлом, чем повышает шанс повторного сотрудничества. Рассылка будет эффективна, если уже есть большая наработанная база клиентов. Для агрохолдингов рекомендуется использовать два типа писем: информационные и развлекательные. Информационные письма должны сообщать о новинках, акция и персональных предложениях, а развлекательные — делиться новостями фирмы, примечательными особенностями производства и интересными событиями. Помимо этого, стоит подготовить поздравительные письма.

Маркетинговая стратегия разрабатывается индивидуально с учетом специфики конкретного агробизнеса. При этом комплексный подход Интернет-маркетинга дает возможность агропромышленному предприятию планомерно развивать бизнес, одновременно привлекая клиентов и работая на репутацию.

Список использованных источников:

1. Митяй О.В. Маркетинговые инструменты повышения конкурентоспособности предприятий агропромышленного комплекса // Современные научные исследования и инновации. 2015. №8. Ч.1 URL: <http://web.snauka.ru/issues/2015/08/57325> (дата обращения: 13.10.2020).
2. Современный агромаркетинг: сущность, принципы, структура URL: <https://port-u.ru/> (дата обращения: 13.10.2020).
3. Чурилова Д.Ф. Интернет-маркетинг в агробизнесе // Социально-экономические и правовые тенденции развития региона. Сборник трудов конференции. 2017. Издательство "АГРУС". С.261-263.

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ТИПОВИХ ГОСПОДАРСТВ ДЛЯ БЕНЧМАРКІНГУ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ НА СВІТОВОМУ РІВНІ

Глобалізаційні процеси розвитку продовольчого ринку, які охоплюють дедалі більше країн, зумовлюють необхідність підвищення конкурентоспроможності підприємницьких структур, які забезпечують діяльність продуктових сегментів. Одним із таких інструментів є бенчмаркінг, який являє собою безупинний систематичний пошук і впровадження найкращих практик, що приведуть організацію до досконалішої форми. Цей новий сучасний метод управління бізнесом дозволяє підприємствам удосконалюватися, визначивши становище компанії порівняно з іншими, подібними за розмірами чи сферами діяльності організаціями, цілеспрямовано впроваджуючи елементи переваг конкурентів чи лідерів.

В умовах зростаючої міжнародної взаємозалежності особливо актуальним є міжнародний бенчмаркінг, який стосується галузей сільського господарства, бенчмаркінгом яких займаються як окремі компанії, так і наукові та науково-комерційні організації. Завданнями їх є збір, накопичення, систематизація та узагальнення інформації щодо розвитку окремих галузей сільського господарства (зернової, молочної, м'ясної та ін.) в різних країнах світу. Результати таких досліджень використовуються для прийняття рішень в процесі порівняння практик різних господарств, вони дозволяють оцінити результати роботи конкретного господарства при аналогічних операціях порівняно з іншими географічними регіонами, визначити своє місце та побачити як зміна практики може вплинути на діяльність господарства. Проте міжнародний бенчмаркінг виявився складнішим, ніж внутрішній, адже відмінності між країнами означають, що інформацію, яку необхідно використовувати при порівняльному аналізі, часто неможливо на пряму співставити. Саме ця обставина підштовхнула організації, які займаються міжнародним бенчмаркінгом до визначення типового господарства в кожній країні для подальшого порівняння.

Концепції типових господарств уже близько 100 років. З'явилася вона на початку 30-х років минулого століття в США [1]. У 1920 р. Елліотт використав її, проводячи сільськогосподарські економічні дослідження. Його визначення типового господарства зводилося до «модельного господарства при розподілі господарств однієї сукупності або це репрезентативна група фермерів, що роблять одне і те саме» [2]. Згідно цього визначення репрезентативне господарство – це те, яке типове для групи представлених господарств. Це не обов'язково середнє значення усіх господарств у представленій групі, а скоріше модальна концепція. Виникнення концепції типових господарств зумовлено потребою в якісному економічному аналізі на рівні господарств зі сторони урядових організацій, економістів, керівників господарств, фінансових радників та ін. Наявність середньостатистичних даних, які характеризують галузь чи сектор економіки, не

завжди дозволяли здійснити об'єктивну оцінку їх стану, що відображалось на ефективності запроваджуваної політики державного регулювання. Визначення типових господарств та їх аналіз в цьому відношенні відкриває можливості для отримання якісних досліджень на рівні підприємств.

У 1928 р. типові господарства були визначені економістами-аграрниками на замовлення Департаменту сільського господарства США для різних територій, що було опубліковано у Технічному бюлетені № 102 [3]. Необхідність їх визначення була зумовлена тим, що розроблені регіональні, державні та місцеві програми розвитку сільського господарства не давали відповідної ефективності із-за відмінностей господарських систем між штатами або господарствами в одному і тому ж штаті. Програми, розраховані на «середнього» фермера були невизначеними, а загальні рекомендації недостатньо конкретними. Постала необхідність сегментації фермерів у певні групи за розмірами ферм та в однорідних типах фермерських територій, щоб можна було зробити правильну оцінку потреб типових ферм та справжню інтерпретацію ефектів, які будуть мати зміна умов для них. Були запропоновані методичні підходи до визначення типових господарських систем на різних територіях Північної Дакоти. В їх основі стали земельний розмір господарства та структура вирощуваних культур. Результати досліджень типових фермерських систем пропонувалося використовувати при розробці сільськогосподарських програм розвитку, підвищення прибутковості виробництва, а також для в якості основи для планування подальших досліджень у даному напрямку.

Наприкінці 50-х років Дж. Томпсон провів дослідження, використовуючи ідею типових ферм. Він заявив, що дослідження типових господарств дозволяє детально вивчити та отримати уявлення про конкретну ферму, зекономивши при цьому ресурси, необхідні для досліджень. Він підкреслював, що типові господарства повинні представляти модальну концепцію і не ґрунтуватися на середніх значеннях. Дж. Томпсон припустив, що розробка синтетичної типової ферми може бути більш доцільною, аніж використання будь-якої фактичної ферми для представлення групи ферм [4]. Він зазначав, що визначення типових господарств передбачає: 1) наявність знань про основні характеристики групи; 2) господарство реальне чи синтетичне може втілювати ці основні характеристики.

У декаду 60-х років ідея репрезентативних ферм, що складають типову або модальну концепцію, була замінена ідеєю репрезентативних ферм, які являються середньозваженим значенням усіх господарств у групі. Багато науковців досліджували репрезентативні господарства, більшість яких стосувалося не стільки питань на рівні фермерського господарства, стільки регіональних реакцій. Економісти в цілому відійшли від концепції модальних типових господарств. Окремі дослідники ототожнювали поняття типового та репрезентативного господарства.

В 70-х роках виник певний інтерес до типових господарств, коли Служба економічних досліджень Департаменту сільського господарства США почала відбирати типові господарства [5]. Вони повернулися до ідеї, що типові господарства являються більш модальними, мають модальний комплект

обладнання і є типових розмірів. Вони підкреслювали, що типове господарство не репрезентативне для усіх категорій господарств регіону.

Фінансова криза на початку 80-х років викликала необхідність у додаткових дослідженнях на рівні фермерського господарства. У 1982 р. в журналі «Southern journal of agricultural economics» було опубліковано статтю групою американських учених, присвячену ролі типових господарств у дослідженнях аграрного сектору, опису процедури відбору типових ферм, характеристиці 20 типових ферм – виробників хлопку та бобів у штаті Міссісіппі [6]. Автори зазначають, що економічний аналіз типових ферм, насамперед, необхідний для політиків, які потребують інформацію на рівні господарств для прийняття рішень в аграрній сфері. Дослідники аграрної політики використовують типові господарства для вимірювання впливу різних програм на них, оцінки фінансового стану, для визначення ефективності використання ресурсів та ін.

У 1991 р. двоє американських вчених Діллон Феуз та Мелвін Скольд вперше сформулювали теорію типових господарств у своїх праці «Теорія типових господарств в сільськогосподарських дослідженнях» [7]. Дослідження на рівні господарств завжди ускладнені підбором типом даних, на яких можна побудувати аналіз. Є декілька варіантів: 1) це можуть бути дані з конкретної ферми або вибірки ферм, 2) національні або регіональні статистичні дані, 3) синтетичні ферми.

Починаючи з 2000 р. значний інтерес до досліджень типових господарств для бенчмаркінгу аграрного бізнесу на світовому рівні проявляють корпоративні структури, в тому числі міжнародні, які здійснюють моніторинг потенційних сфер для майбутніх інвестицій, а, отже, потребують якнайточнішої оцінки існуючої ситуації. Такими організаціями розроблена стандартна процедура визначення типових господарств. Характерним для цих структур є застосування потужних інструментів математичних методів та моделей для обробки інформації. Особлива увага приділяється визначенню та вибору об'єкта дослідження, який буде типовим для конкретної країни.

Список використаних джерел:

1. Strickland, F.L. & Fawcett, D. (1978). Selected typical farming operations in the United States. CED, ESCS, USDA.
2. Elliott, F.F. (1928). The Representative Firm: Idea Applied to Research and Extension in Agricultural Economics. Journal of Farm Economics, 10:483-498.
3. Elliott, F.F. & Tapp, Jesse W. & Willard, Rex E. (1928). Types of farming in North Dakota. Technical bulletin 102, U.S. dept of agriculture.
4. Thompson, James F. (1958). Defining Typical Resource Situations. Farm Size and Output Research. Southern Cooperative Series Bulletin, No. 56.
5. Strickland, P. Leo and Fawcett, David (1976). Selected Typical Farming Operations in the U.S. Commodity Economics Division, ERS USDA.
6. Thomas, C. Hatch, Cole, Gustafson, Kenneth, Baum & David, Harrington (1982). A typical farm series: development and application to a Mississippi delta farm. Southern journal of agricultural economics. December, pp. 31-36.
7. Feuz, D.M., Skold, M.D. (1991). Typical farm theory in agricultural research. Journal of sustainable agriculture, II(2), pp. 43-58.

Крамаренко К.М., канд. екон. наук, доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

В сучасних умовах економічного розвитку сільське господарство є стратегічно важливою галуззю, оскільки воно може забезпечити розширене відтворення потенціалу всього агропромислового комплексу. Це у свою чергу сприятиме комплексному розвитку аграрного сектора. При цьому розвиток АПК за високої продуктивності виробництва якісної продукції забезпечить задоволення потреб населення в продовольстві. Досягнення даної мети можливе тільки за повноцінного інвестиційного процесу.

За існуючих умов інвестиційної діяльності у 2020 році загальні обсяги капітальних інвестицій у виробництво продукції сільського господарства у цінах 2019 року становитимуть близько 51 млрд грн або \$2 млрд. Це на 5% менше показника 2019 року та на 17–20% менше результатів 2017 і 2018 років. Втім, у разі погіршення ситуації та за умов синергії наявних та нових негативних чинників, зокрема: погіршення фінансового стану підприємств, зменшення реалізації інвестиційних проектів в агропромислове виробництво, а також світова економічна криза, пов'язана з пандемією COVID-19, — можна очікувати зниження обсягу інвестицій додатково ще на 15–20% — до \$1,6–1,7 млн [1].

За розрахунками вчених Інституту аграрної економіки, обсяг прямих іноземних інвестицій в сільському господарстві України у 2020 році залишиться на рівні минулого року і становитиме близько \$560 млн. Пріоритетним напрямком інвестування у сільському господарстві України в 2020 році залишатиметься рослинництво як більш прибуткова та експортоорієнтована галузь, продукція якої є конкурентоспроможною на внутрішньому та зовнішньому ринках. Найбільшу інвестиційну привабливість у рослинництві матиме виробництво ягід, соняшнику, винограду, ріпаку та проса, у тваринництві — виробництво молока, м'яса птиці та свинини. Прогнозований обсяг капітальних інвестицій у 2020 році стримуватиме розширення відтворення капіталу сільського господарства, необхідного для забезпечення продовольчої безпеки держави та розширення її експортного потенціалу[1].

Станом на 4.09.2020 видано близько 2 800 кредитів на загальну суму 6,5 млрд грн: 57% - в галузі сільського господарства; 15% - промислова переробка, 15% - торгівля та виробництво. Лідерами за сумами укладених договорів є Харківська (9%), Львівська (7%) та Київська (7%) області [2].

Основним напрямом державного регулювання інвестиційної політики України для АПК має бути визначення пріоритетних галузей виробництва, тобто об'єктів першочергового іноземного інвестування. Одним з провідних критеріїв доцільності такого вибору повинна бути можливість досягти ланцюгової реакції

господарської активності та зростання в усьому агропромисловому комплексі як наслідку первинної ін'єкції капіталів [3].

Сучасна система стимулювання інвестиційної діяльності в аграрному секторі має передбачати [4]:

1. Диверсифікацію інструментів та методів податкового стимулювання інвестиційної діяльності.

2. Податкові інструменти, використовувані для стимулювання інвестицій в аграрний сектор мають передбачати зменшення податкових ставок, пільговий режим оподаткування при виплаті дивідендів, зниження або відсутність мит на імпорт сільськогосподарської техніки, податкові кредити (знижки) при збільшенні доданої вартості.

3. Використання методів державного регулювання інвестиційної діяльності в сільському господарстві та переробно-харчовому сегменті АПК через прийняття державних інвестиційних програм і фінансування їх за рахунок коштів бюджету.

4. Покращення стану інституціонального середовища інвестиційної діяльності через реформу судової системи та ліквідацію корупційної складової з метою посилення захисту інтересів інвесторів у сільському господарстві та переробно-харчовому сегменті АПК.

Отже, інвестиційне забезпечення агропромислового виробництва України є недостатнім. Інвестиційний клімат України поки що не сприяє поживленню інвесторів. Для покращення ситуації доцільно стабілізувати економічний та політичний стан у державі, сприяти підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва для забезпечення можливості реалізувати інвестиційні проекти за рахунок власних джерел фінансування. Важливими є також відповідні зміни у податковій політиці та у реформуванні судової системи. Такі заходи сприятимуть збільшенню обсягів та підвищенню ефективності інвестицій у агропромислове виробництво України.

Список використаних джерел:

1. Обсяги інвестицій в агросектор зменшаться до \$1,6 млн. Agravery.com : веб-сайт. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/obsagi-investicij-v-agrosector-zmensatsa-do-16-mln> (дата звернення: 25.10.2020 р.).

2. Основні досягнення роботи Мінекономіки за останні півроку. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України : офіційний сайт. URL: <https://cutt.ly/hgxmfa> (дата звернення: 25.10.2020 р.).

3. Каламан О., Яровенко Т. Проблеми інвестування та розвитку АПК України. Економіка харчової промисловості. 2010. № 2. С. 17 – 21.

4. Лучечко Ю.М. Стимулювання інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки України: диверсифікація методів та інструментів. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 13. С. 43 – 49.

Курганська М.Г., здобувач (першого) бакалаврського
Мещеряков В.Є., канд. екон. наук
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК СУЧАСНОГО АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ

Становлення ринкової економіки в Україні супроводжувалося поступовим залученням країни до світових інтеграційних процесів, значним зменшенням рівня закритості національного господарства, що зумовило низку як позитивних, так і негативних наслідків.

В умовах глобалізації та інтернаціоналізації економічних відносин розвиток сучасного суспільства характеризується стрімкими змінами структурного й інституційного характеру, що пов'язано з переходом найрозвинутіших країн від індустріального до постіндустріального устрою, який має інше економічне підґрунтя та внутрішню будову.

Глобалізаційні процеси формують щодо українського аграрного сектора зовнішнє інституційне середовище, й не враховувати його вплив недоречно. Потрібно не очікувати, а рухатись назустріч глобалізації, стаючи активним її учасником, зокрема й у контексті реальної інтеграції вітчизняного агропромислового виробництва. Подальша інституційна трансформація українського агропромислового сектора економіки має на меті стабілізацію цієї сфери та підвищення рівня захищеності щодо впливу екзогенних факторів [1].

Ми вважаємо, що глобалізаційні процеси впливають як на розширення виробничих можливостей аграрної сфери, так і водночас призводять до загострення проблеми нерівномірного розподілу харчових продуктів та незадовільного рівня забезпечення продовольчої безпеки. Економічна політика урядів «великої сімки» та міжнародні фінансові організації намагаються підтримувати цю реструктуризацію сільського господарства в усьому світі. Аналогічна тенденція спостерігається і на українському ринку сільськогосподарської продукції та послуг. Особливо негативно фінансова криза вплинула на товаровиробників цієї продукції, оскільки цей сектор економіки є залежним від можливості отримання кредитів у зв'язку з нерівномірністю виробничого циклу та періоду отримання доходів [2].

З метою зниження негативного впливу світової фінансової кризи, викликаной пандемією корона вірусу, ми вбачаємо наступні основні напрямки розвитку агропромислового сектору економіки нашої країни:

- введення в експлуатацію новітніх агротехнологій, завдяки яким відбудеться підвищення продуктивності виробництва та з'явиться можливість знизити витрати на кожен одиницю виробленої продукції, а все це у свою чергу сприятиме зміцненню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств;
- покращення якості землі та збільшення ефективності її використання внаслідок впровадження науково обґрунтованих сівозмін, збільшення маси діючої речовини добрив, і передусім органічних;

– запровадження правильної боротьби зі шкідниками та хворобами сільськогосподарських культур, що дає змогу зберегти понад 25% вирощуваних культур;

– запровадження комплексних заходів з охорони ґрунтів;

– інтенсифікація сільського господарства шляхом механізації та використання комп'ютерних технологій виробництва, меліорації, інтенсивного розвитку біотехнології у рослинництві;

– у тваринництві – інтенсифікація, якої можна досягти через використання сучасних науково-дослідних розробок генетики і селекції, поліпшення кормової бази тощо;

– формування високоосвічених професійних кадрів, підвищення їх мотивації у результатах діяльності;

– зменшення втрат сільськогосподарської продукції при її збиранні, транспортуванні, зберіганні та переробленні тощо [3].

Отже, ми можемо зробити висновок, що процес глобалізації постійно розширюється та агропромислове виробництво нашої країни підпадає під постійний вплив цих процесів. Тому необхідно орієнтуватися на забезпечення продовольчої безпеки та здешевлення кінцевих харчових продуктів, проводити вкладення активів у науково-дослідні розробки, а також розширювати масштаби реалізації аграрної продукції.

Інвестиції в нові методи вирощування та перероблювання органічної продукції відшкодовуватимуться завдяки можливості встановлювати високі ціни на якісну продукцію. Хоча значна частка споживачів в глобальному вимірі не зможе придбавати таку продукцію через низький рівень доходів. Цей дуалізм ставить вибір перед кожною країною, що має прагнення стати глобальним учасником світових аграрних ринків, про орієнтацію на певний сегмент споживачів.

Перспективами подальших досліджень у напрямі розвитку агропромислового виробництва є вивчення практичних аспектів застосування методів державного регулювання в умовах світової глобалізації, а також вибір пріоритетів аграрної політики з орієнтацією на впровадження європейських стандартів у життя мешканців сільської місцевості.

Список використаних джерел:

1. Лузан Ю.Я. Сучасні проблеми та основні фактори розвитку аграрного сектору України // Економіка АПК. 2014. № 6. С. 5-9.

2. Глобальні виклики для сільського господарства та харчової промисловості: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (19-20 вересня 2019 р.). Київ: НУБіП. 2019. URL: <https://nubip.edu.ua/en/node/64222>.

3. Лопатинський Ю.М. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток вітчизняного аграрного сектора. URL: http://zbirnuk.bukuniver.edu.ua/issue_articles/4.pdf.

Маслакова Ю.В., здобувач (першого) бакалаврського
Бага Л.Г., канд. екон. наук., доцент
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ

Міжнародна міграція робочої сили – це переміщення робочої сили з однієї країни в іншу на строк, більший ніж один рік [6].

Міграція населення характеризується різноманітністю як з точки зору просторово-часових ознак, так і стосовно причин, якими вони обумовлюються, та їхніх соціально-демографічних характеристик.

Розрізняють такі типи міжнародних мігрантів: переселенці (які переїжджають на постійне місце проживання); працюючі за контрактом (де обумовлений термін перебування в країні, яка приймає); професіонали (які мають високий рівень підготовки, відповідну освіту, практичний досвід роботи); викладачі і студенти (переміщуються в світовій системі вищої освіти); нелегальні іммігранти (до них входять іноземці з простроченою туристичною візою); біженці.

Сьогодні міграційні потоки в Україні складаються із міжнародних короткострокових і довгострокових трудових мігрантів та внутрішніх мігрантів [1].

За статистичними даними із загальної кількості безробітних 1,4 млн. осіб 80,3% раніше працювали, а інші 0,3 млн. осіб шукали роботу вперше не маючи досвіду роботи і до них належала молодь, яка була не працевлаштована після закінчення навчальних закладів. Зокрема, серед таких безробітних у 2017 р. частка осіб віком 15-24 роки складала 77,7%, а у віці 25-29 років – 20,7% [2].

Низький рівень працевлаштування змушує українське населення виїжджати за кордон. Різні методи дослідження та недосконалість отримання статистичної інформації в Україні сприяє значним відхиленням в інформаційних даних. Вітчизняна статистика враховує тільки дані, подані суб'єктами господарювання, які надають послуги з посередництва та працевлаштування.

Високий рівень трудової міграції пов'язаний з негативними економічними чинниками, низьким рівнем життя та нестабільною ситуацією на сході країни [1]. Також причиною є те, що більшість мігрантів за короткий термін заробляють достатньо грошей для відкриття власного бізнесу не тільки в Україні, але й за кордоном.

Для нелегального влаштування на роботу звичним є ненормований робочий день, недотримання техніки безпеки, виконання небезпечних для здоров'я робіт, пов'язаних з ризиком для життя та здоров'я, невчасна і неповна виплата заробітної платні. Мігрантам може загрожувати небезпека опинитися в принизливих умовах існування або стати жертвами торгівлі людьми. Медична допомога мігрантам як правило надається нелегально [3].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що головною причиною трудової міграції є незадоволеність рівнем заробітної плати в Україні. Мінімальна заробітна плата у вітчизняній економіці є найменшою серед країн Європи та у 4 рази нижча ніж у Польщі [4].

Через значний від'їзд молоді закордон держава може втрачати значну кількість кадрів. Якщо в подальшому ситуація не буде покращуватися ринок праці України відчує недостачу кваліфікованих кадрів, що може призвести до закриття організацій, демографічної кризи, поширення деструктивних зрушень у інших сферах діяльності країни, відтік майбутньої робочої сили. Тому для запобігання негативних зрушень необхідно провести деякі реформи в економіці, соціальній, правовій сферах та освіті.

Спочатку потрібно вдосконалити законодавчу базу до відповідності з сучасними потребами національної економіки та довгострокову економічну стратегію країни, яка спростить становлення та розвиток малого і середнього бізнесу, знизить монополізацію економічних секторів. Створення програм фінансової підтримки підприємств, надання субсидій та пільг для новостворених фірм, створення умов для започаткування бізнесу сприятиме створенню нових робочих місць, стимулюватиме розвиток та впровадження інновацій на підприємствах, зробить економіку України привабливішою для іноземних інвесторів, що допоможе збільшити грошові надходження до державного бюджету України, рівень заробітної плати та обсяг ВВП.

Для управління за міграційними процесами необхідно впроваджувати ефективну автоматизовану систему постійного моніторингу легальних та нелегальних трудових мігрантів. Цим повинні займатися спеціальні органи або сектор науки, які повинні забезпечити владу статистичною інформацією, вона буде служити прогнозуванню, плануванню та швидкому виявленню проблем та негативних зрушень, які будуть сприяти швидкому прийняттю рішень щодо їх запобігання та подолання.

Формування міграційної політики в Україні відбувалося ситуативно, тому реформування законодавства на державному рівні необхідно починати з пришвидшення прийняття проєктів законів, щоб не поглиблювалися процеси, які можуть призводити до виїзду кваліфікованих трудових мігрантів та притоком на ці місця мігрантів з низькою кваліфікацією.

Список використаних джерел:

1. Міграція як чинник розвитку в Україні [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.iom.org.ua/>
2. Офіційний сайт статистики України [Електронний ресурс]. – <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Міграційна криза в Європі: пошуки шляхів розв'язання та наслідки для України [Електронний ресурс] / О. А. Малиновська // Стратегічні пріоритети. – 2016. – № 3. – С. 104–114. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2016_3_
4. Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми в Україні, 2017 – Режим доступу: <http://www.iom.org.ua/>
5. Дорошенко Г. О. Міграція робочої сили як показник неефективності державного управління розвитком трудового потенціалу в Україні / Г. О. Дорошенко, І. М. Абрамова // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2015. – № 2. – С. 214-221.
6. Ю.Г. Козак, Д.Г. Лук'яненко Міжнародна економіка: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Козак Ю. Г., Лук'яненко Д. Г., Макогон Ю. В. та ін.; За ред. Ю. Г. Козака, Д. Г. Лук'яненка, Ю. В. Макогона – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 560 с.

Пасемко Г.П., доктор наук з держ. упр., професор
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

Лозинська Т.М., доктор наук з держ. упр., професор
(Полтавська державна аграрна академія, Україна)

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ПРОДОВОЛЬЧУ ПРОБЛЕМУ

В кінці ХХ і на початку ХХІ ст. в економічну, політичну, соціальну та інші сфери життя нашої країни міцно увійшло таке поняття як «глобалізація». Тенденція розвитку людського суспільства від національної замкненості країн до їх інтегрованої взаємодії породила ідею про трансформацію загальнолюдської організації. Проте, на думку Д. Гелда та Е. Мак-Грю глобалізацію зарано сприймати як «модель гармонізації світової спільноти» [1, с.1], за умови реалізації якої культури й цивілізації ближчають. Названі автори вважають, що на даному етапі глобалізацію скоріше слід розглядати як процес уніфікації та вдосконалення пересування потоків товарів і інформації в міжнародному просторі.

Без сумніву продовольча проблема є на сьогодні тим викликом, за яким можна оцінювати масштаби, роль і результати глобалізації, а радше навпаки побачити як глобалізація сприяє розв'язанню продовольчої проблеми. Продовольча безпека набула глобального характеру (світова продовольча безпека) через низку причин:

1) більшість країн формують національні продовольчі ресурси як за рахунок власного виробництва, так і за рахунок залучення можливостей світового продовольчого ринку. Це пов'язано як з об'єктивними (нерівномірністю розподілу природних ресурсів, кліматичними умовами, погодними катаклізмами), так і з суб'єктивними (цікавістю споживачів до товарів іноземного походження, рекламою та іншими маркетинговими заходами, уніфікацією стандартів і технологій) причинами;

2) діяльність продовольчих транснаціональних компаній (ТНК) певною мірою забезпечує технічну допомогу країнам, що розвиваються, у сфері виробництва продуктів харчування. Крім того, суб'єктами продовольчих систем багатьох країн сьогодні є економічні агенти вітчизняного і зарубіжного походження;

3) набула розповсюдження продовольча допомога країнам, що потерпають від голоду з боку високорозвинутих держав і міжнародних організацій. Ми не розглядаємо причини поширення продовольчої допомоги, серед яких є і необхідність позбавитися продовольчих надлишків із більшою вигодою, ніж це було б можливо в національних межах (тільки за рахунок державного бюджету), ми лише констатуємо той факт, що вона існує, а отже впливає на розв'язання глобальної продовольчої проблеми [2].

Зменшення масштабів голоду прямо пов'язано із зменшенням бідності на землі, якщо ці тенденції не проявляються, то говорити про позитивні наслідки глобалізації зарано, оскільки в своїй основі глобалізація має сприяти зменшенню різниці у рівнях життя. Якщо звернутися до поглядів на сутність глобалізації прихильників різних економічних шкіл, то можна помітити, що в їхніх судженнях є повторювання принаймні двох елементів, притаманних глобалізації: вільний ринок і демократія [3-10]. Ці безперечні досягнення цивілізації між тим сьогодні не дають змоги багатьом країнам розв'язати продовольчу проблему.

По-перше, слід наголосити, що демократія лише створює умови для самоуправління, за якого люди прагнуть реалізувати економічні можливості і досягти соціальної справедливості, а зовсім їх не гарантує.

По-друге, вільний ринок має багато цінностей, втім справедливість до його чеснот не належить. Сануюча функція ринку безжалісно забезпечує виживання тільки найбільш конкурентоспроможним його суб'єктам.

По-третє, парадоксальним висновком є те, що ріст кількості транснаціональних компаній не сприяє розвитку демократії, а стримує її. Причиною цьому є використання на виробництві місцевої робочої сили, яка готова поступитися своїм правом на управління задля стабільного і досить пристойного для країн третього світу заробітку. Особливо це стосується представників «білих комірців», які отримують вагомі соціальні пакети і не прагнуть більшого на фоні тотальної злиденності. Глобалізація тісно пов'язана з розвитком ТНК, однак останні, об'єктивно стримуючи демократичні процеси, на даному етапі не сприяють її поглибленню.

По-четверте, глобальні геополітичні зміни після розпаду СРСР поклали край існуванню двохполюсної світової системи, в межах якої протистояння між США та СРСР сприяло забезпеченню соціальних гарантій населенню не тільки обох країн, але і країн, так чи інакше втягнутих у це протистояння. Послаблення конкуренції у будь-яких сферах призводить до погіршення якості пропонованого продукту. У даному випадку погіршення торкнулося якості соціального забезпечення. Асиметрія в доходах, а отже і в доступі до життєвих благ, у тому числі й до продовольства, поглиблюється, а не зменшується.

Строкатість конфліктів, породжених глобалізацією, повною мірою відбивається у суперечності функціонування світового продовольчого ринку, проте не заперечує наявності зачатків глобального управління.

Вплив глобалізації на формування продовольчої системи в Україні перш за все проявляється у стандартизації моделі споживання продовольства, уніфікації умов виробництва та продажу продовольчих товарів, розвитку міжнародного співробітництва у сфері наукових досліджень, зокрема біотехнологій.

Список використаних джерел:

1. Гелд Д., Мак-Грю Е. Глобалізація / анти глобалізація / Пер. з англ. І. Андрущенко. – К.: К.І.С., 2004. – 180 с.
2. Лозинська Т.М., Пасемко Г.П. Теоретичні засади формування продовольчої безпеки // Механізми ефективного розвитку економіки аграрної сфери АПК України: [моногр.] / [редкол. Л. М. Анічин, Г. О. Андрусенко, Г. І. Мостовий та ін.; за заг. ред. проф. Л. М. Анічина.] – Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2006. – С. 221 – 256.
3. Hayek, F. The Road to Serfdom. – London: Rout-Ledge and Kegan Paul, 1976.
4. Held D. Law of states, Law of peoples: three models of sovereignty/ Legal Theory 8 (1), 2002.
5. Hirst, P. and Thompson G. Globalization in Question, 2 nd edn. Cambridge: Polity, 1999.
6. Howard, M. War and the Liberal Conscience. – Oxford-University Press, 1981.
7. Long, P. The Harvard Shool of Liberal International Theory: the case for closure. Mittenium 24 (3), 1995.
8. Strange, S. The Retreat of the State. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
9. Swanc, D. Global Capital, Political Institutions and Policy Change in Developed Welfare States. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
10. Walker, R.B.J. Inside / Outside. Cambridge University Press, 1994.

Россоха В. В., д-р екон. наук, професор
(Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки, Україна»)»
Петриченко О. А., д-р екон. наук, доцент,
(Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН, Україна)

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

Організація взаємодії учасників товарного ланцюга створення цінності, що включає основні й допоміжні бізнес-процеси в молокопродуктовому підкомплексі, здійснюється на засадах агропромислової інтеграції, яка проявляється в таких формах економічних відносин:

- 1) контрактації співпраці товаровиробників у кормовому й харчовому ланцюзі, що охоплює виробництво, перероблення і збут продукції;
- 2) агропромислових формувань, створених шляхом об'єднання капіталів і праці (інтеграції власності) юридичних і фізичних осіб (кооперативи, господарські товариства, корпорації);
- 3) комбінатів із замкнутим технологічним циклом основних, допоміжних і обслуговувальних процесів у ланцюзі виробництво → перероблення → збут;
- 4) кластерних об'єднань товаровиробників, створених на основі контрактації між учасниками й очолюваних фірмою-інтегратором, яка забезпечує взаємозв'язки з іншими учасниками на договірних засадах або шляхом участі у формуванні їхньої власності;
- 5) холдингових компаній, де дії більшості учасників координує й повністю контролює материнська компанія.

За своїми ознаками інтеграція постає як складна похідна процесу кооперації, з якою вона тісно пов'язана. У молокопродуктовому підкомплексі інтеграція здійснюється у напрямках створення горизонтальних, вертикальних і комбінованих інтеграційних об'єднань шляхом злиття, поглинання та консолідації активів підприємств, що зумовлює підвищення ступеня концентрації виробництва. Складність розвитку інтеграції полягає в тому, що кожна галузь молокопродуктового підкомплексу відокремлена від загального спільного кінцевого інтересу й працює на власний кінцевий результат.

Однак інтеграційні процеси молокопродуктового підкомплексу загалом не мають чітко окреслених форм. Співпраця між учасниками ґрунтується, передусім, на контрактних відносинах, які сформувався на зміну відносинам підлеглості, визначаються одним із найвагоміших принципів ринкової економічної системи і врегульовуються законодавством України.

Проте договірні відносини виробників молокосировини і переробників здебільшого мають формальний характер, встановлюють їх переробні підприємства в односторонньому порядку без дотримання принципів контрактації. Для налагодження взаємовигідної співпраці контрактні відносини мають спиратися на принципи партнерської відповідальності, об'єктивної взаємодії, взаємного стимулювання, інформаційного моніторингу та статистичного відображення, яких контрактанти, зазвичай, не дотримуються.

Кооперація в молочній галузі розгортається у формі обслуговувальної. Молочарські кооперативи за своїм оснащенням подібні до традиційних стаціонарних молокоприймальних пунктів переробних підприємств. Відмінності між ними полягають лише у формі власності. Молочарський кооператив з колективною власністю дрібнотоварних виробників обстоює їхні інтереси й самостійно визначається щодо ціни та каналів реалізації продукції. Вища ціна генерується гарантією якості й обсягами молока для переробних підприємств. Молокоприймальні пункти належать переробним підприємствам і представляють їхні інтереси, що позначається на ціні закупівлі продукції. Основна проблема в розвитку молочних кооперативів полягає у створенні матеріально-технічної бази, бажанні жителів сіл брати на себе відповідальність та певні зобов'язання, переважанні власного інтересу над колективним.

Розвитком кооперації у сировинній галузі молокопродуктового підкомплексу значною мірою опікуються міжнародні організації. Компанія «Данон Україна» з міжнародною благодійною організацією (МБО) «Добробут Громад» (Heifer International Ukraine) за підтримки «Данон Екосистем Фонду» (Франція) та Департаменту закордонних справ, торгівлі та розвитку CIDA/SOCODEVI (Канада) реалізували проекти «Кооперативна молочна ферма та послуги» (2011–2017 рр.) на суму 3 млн дол. США у Дніпропетровській області та «Розвиток молочарських кооперативів в Україні» у 5-ти областях (Херсонська, Запорізька, Полтавська, Миколаївська, Дніпропетровська). Загальна сума інвестицій у сімейні ферми (5–10 гол.) і міні-ферми (10–20 гол.), які виробляють молоко, та кооперативи в межах цього проекту за період 2010–2016 рр. становила 7,1 млн дол. США у гривневому еквіваленті [1].

За рахунок коштів уряду Канади, «Данон Екосистем Фонду», МБФ «Добробут Громад» впроваджується проект «Розвиток молочного бізнесу в Україні» (2014–2021 рр.). Ним передбачено закріпити досягнення попереднього проекту «Покращення конкурентоспроможності молочного сектору в Україні» (2008–2014). Семирічний проект з бюджетом 20 млн дол. США спрямований на подолання труднощів, перед якими постають малі та середні виробники молока, шляхом створення й розвитку наявних кооперативів, які пропонують послуги, необхідні для функціонування ефективної системи молочного виробництва.

Проектом міжнародної технічної допомоги «Розвиток молочного бізнесу в Україні» започатковано кооперативне об'єднання (КО) СОК «Господар», яке вже налічує 176 членів і 14 СОК у Дніпропетровській та п'яти суміжних областях. На сьогодні залучено 23 млн грн інвестицій на будівництво демонстраційної ферми СП «Молочарське», придбання корів і техніки. Нині на фермі утримують 120 корів у двох приміщеннях (по 60 голів кожне). Ферма символізує середньоевропейську сімейну й стала навчальним центром, своєрідним стартапом, на базі якого постійно проводять безкоштовні тренінги та надають консультації для малих і середніх виробників молока [2].

В умовах занепаду галузі молочного скотарства, скорочення обсягів виробництва сирого молока, зниження коефіцієнта завантаження виробничих потужностей, загострення конкуренції за закріплення й розширення сировинних зон переробні підприємства вдаються до заходів, спрямованих на підтримку й

розвиток власної сировинної бази, створення виробничих систем із замкнутим циклом – виробництво сировини → перероблення → реалізація продукції. На договірній основі з сільськогосподарськими товаровиробниками вони створюють ферми з вирощування нетелів високопродуктивних порід, пункти штучного осіменіння корів, кормову базу для забезпечення худоби кормами. У період весняно-польових робіт та збирання врожаю переробні підприємства надають партнерам кредити під продаж молока.

Завод «Галактон» став інтегратором у молокопродуктовому виробництві й реалізував низку спрямованих на підтримку сільськогосподарських товаровиробників заходів. На умовах пільгового кредитування закуповує своїм постачальникам різне технологічне устаткування фірми «Alfa Laval», комбікорми, мийні засоби, пально-мастильні матеріали, за які товаровиробники розраховуються молоком. Водночас сільськогосподарським підприємствам надається консультаційна, технічна та фінансова допомога.

Закупівля до 80 % молока в сільськогосподарських підприємствах забезпечила заводу контрольований збір сировини і стабільну якість готового продукту. Переваги економії на масштабі дали змогу закуповувати молоко за вищою порівняно з іншими переробними підприємствами ціною, що стало стимулом для розвитку сировинної бази і забезпечення себе сировиною в достатніх обсягах.

ПАТ «Вімм-Білль-Дан Україна» компенсує нестачу інвестиційних ресурсів для розвитку сировинної бази шляхом придбання у шведського підприємства «ДеЛаваль» обладнання для охолодження й зберігання молока з відстрочкою платежу на один рік і передає це обладнання сільськогосподарським товаровиробникам теж з відстрочкою платежу терміном на два роки. Завдяки використанню таких фінансових схем співпраці молокопереробне підприємство закріплює за собою сировинну зону й забезпечує гарантовані обсяги надходження якісного молока на перероблення.

За участі ТОВ «УкрМілкІнвест» здійснюється інтеграція учасників молокопродуктового підкомплексу на засадах кластерної взаємодії. Діяльність створеного у 2017 р. в межах проекту «Сімейні молочні ферми» кластеру «Натуральне молоко» спрямована на розвиток мережі 10–12 кооперативів для обслуговування сімейних ферм, розв'язання проблем закупівельних цін на сире молоко, заборгованості молокопереробних підприємств перед постачальниками, зниження поголів'я корів та зменшення частки молока, яке виробляють сільськогосподарські підприємства. Згідно з договором про співпрацю сімейним фермам надають фінансову допомогу. За умовами договору, молоко фермери повинні здавати у господарство позичальника [3].

Список використаних джерел:

1. Розвиток молочарських кооперативів. URL : <http://dobrobut-hromad.org/current-projects/rozvitok-molocharskih-kooperativiv.html>.
2. Кооперативна навчальна ферма (Сільськогосподарське підприємство «Молочарське»). URL : <http://coopfarm.org.ua/uk/about-us/history.html>.
3. Виробники молока створили кластер «Натуральне молоко». URL : <http://agro-business.com.ua/agrobusiness/item/8713-vyrobnyky-moloka-stvoryly-klaster>.

Семенюк О.В., здобувач¹⁶ другого (магістерського) рівня
Сало М.І., здобувач другого (магістерського) рівня
(Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна)

АМЕРИКАНСЬКИЙ ТА ЯПОНСЬКИЙ ДОСВІД ВІДБОРУ ПЕРСОНАЛУ

Управління людськими ресурсами являє собою певний вид управлінської діяльності, який потребує здійснення спеціальних функцій та наявності особливих якостей у людини, яка займається цією діяльністю. Створення виробництва завжди пов'язано з людьми, які працюють на підприємстві. Складним являється те, що керівник підприємства повинен професійно та відповідально підбирати та відбирати персонал, цей етап вважається одним з самих відповідальних щодо розвитку підприємства та є показником рівня професіоналізму.

На практиці управління персоналом в останні роки чітко просліджується переплітання різних його моделей: американської, японської і західноєвропейської. В цьому проявляється процес інтернаціоналізації сучасного менеджменту. Важливим етапом цього процесу стали асиміляція ідей системного підходу, розробка різних моделей організації, як системи — не тільки функціонуючої, але й такої, що розвивається, на основі яких сформувався новий підхід у кадровому менеджменті - управлінні людськими ресурсами.

В сучасній теорії і практиці управління персоналом на фірмах індустріально розвинутих країн домінують два діаметрально протилежних підходи — американський і японський.

Американський — передбачає початкове визначення професійно-кваліфікаційної моделі «посади» і «підтягування» до найбільш відповідних працівників за схемою «посада — працівник». Особливостями системи управління в американських фірмах є наступне: персонал розглядається як основне джерело підвищення ефективності виробництва; йому надається певна автономія; підбір здійснюється за такими критеріями, як освіта, практичний досвід роботи, психологічна сумісність, уміння працювати в колективі; орієнтація на вузьку спеціалізацію менеджерів, інженерів, вчених.

На американських підприємствах при прийманні на роботу потенційні кандидати мають пройти тестування для виявлення професійної підготовки. Зазвичай кожне підприємство розробляє свої власні критерії відбору персоналу та порядок найму. Після чого проводять введення на посаду, коли робітника ознайомлюють з його обов'язками згідно інструкції, що мають вузьку спеціалізацію, та не знайомлять з діяльністю підприємства в цілому та її організаційною культурою[1].

---

¹⁶ Науковий керівник Г.П. Пасемко, доктор наук з держ. упр., професор

Американські менеджери традиційно орієнтовані на індивідуальні цінності і результати. Вся управлінська діяльність в американських компаніях ґрунтується на механізмі індивідуальної відповідальності, оцінці індивідуальних результатів, розробки кількісних виражень цілей, які мають короткотерміновий характер. Управлінські рішення, як правило, приймають конкретні особи і несуть відповідальність за їх реалізацію.

В американських фірмах звільнення персоналу, включаючи менеджерів, завжди супроводжується серією виховних прийомів, за винятком екстремальних ситуацій (злочинство, шахрайство, очевидне порушення порядку). Оцінка кожного працівника здійснюється один або два рази на рік. Результати проведеної оцінки обговорюються працівником і його начальником, підписуються ними. Вони містять перелік недоліків у роботі та шляхів їх ліквідації, а також, у разі необхідності, попередження про звільнення або про те, що подальше перебування на посаді залежить від якості роботи. Японський стиль підбору персоналу полягає в тому, що кадрові служби починають підбір майбутніх фахівців, коли вони вчаться в університетах на 2-3 курсах. Виявляються молоді люди, що проявляють певні здібності, які можуть бути успішно використані в справі подальшого розвитку підприємства. Японський менеджмент вважає, що першокласний випускник з хорошого університету обов'язково стане видатним керівником. Кандидати, рекомендовані університетом, повинні пройти письмові тести. Потім кандидати, які успішно пройшли письмове тестування, запрошуються на співбесіду. Випускники престижних університетів не проходять письмового тестування, а відбираються за результатами співбесіди. Також кандидатів запрошують на лекції, які читають фахівці і керівники підприємств і фірм, виховуючи в них патріотизм щодо того підприємства, яке має намір надати в подальшому роботу.

При наймі на роботу, за кожним молодим фахівцем закріплюється наставник, який допомагає новачкові адаптуватися на робочому місці. В Японії ретельно вивчаються біографічні дані кандидата з метою встановлення фактів судимостей і психічних захворювань його або родичів. Вирішальним є підсумкова відбірна співбесіда, оцінка якої об'єктивна і неупереджена. Ці якісні зміни в менеджменті на багатьох японських підприємствах, які враховують психологію людей і їхній соціальний статус, не могли не дати поштовху до кардинального вдосконалення традиційних методів управління кадрами в інших країнах з розвиненою економікою. Розуміння того, що кваліфікація працівників і їх бажання добре працювати стають головною продуктивною силою виробництва, спричинило за собою переорієнтацію стратегії управління найбільших фірм на мотивацію праці, отримання великих знань, вміння, трудових навичок, ініціативи, підприємливості персоналу. Наявність всіх перерахованих вище якостей у кандидатів розглядається тепер як необхідна умова при відборі персоналу практично у всіх цивілізованих країнах.

Основна причина успіхів японської економіки криється в методах управління. Використовуються головним чином дві групи методів: «канбан» («точно вчасно») і «комплексне управління якістю» («нуль дефектів»), відповідно до яких і будується робота з персоналом, ведуться його виховання, добір і формування резерву [2].

Японський стиль управління базується на переконанні, а не на примусі працівників. Начальник не виділяє себе з маси підлеглих, його завдання не керувати роботою, яку виконують інші, а сприяти взаємодії співробітників, надавати їм необхідну підтримку і допомогу, формувати гармонійні відносини. Як правило, в японських фірмах немає докладних посадових інструкцій, а положення про структурні підрозділи носять загальний характер. Співробітник, що направляється на роботу отримує лише довідку про призначення, що інформує про те, що з такого-то числа він призначається в такий-то відділ на такий-то тарифний розряд, без вказівки конкретних обов'язків, сфери відповідальності або терміну роботи. Поступивши в підрозділ, працівник опановує трудові операції й особливості міжособистісних відносин у колективі за підтримки колег по роботі і безпосереднього керівника. Організація робочого місця і виробничих приміщень всіляко сприяє колективній праці [3].

Основним завданням відбору кадрів являється процес, за допомогою якого проводиться аналіз потреби в кадрах, точне визначення спеціалістів, які необхідні для підприємства, визначення джерел звідки надходитимуть кандидати на посаду та вибір методів відбору персоналу. Відбір персоналу на вакантну посаду – важливий етап, на якому немає права на помилку, тому необхідно бути уважним до всіх претендентів на посаду та мати ефективну методику відбору персоналу.

Основним завданням відбору кадрів являється процес, за допомогою якого проводиться аналіз потреби в кадрах, точне визначення спеціалістів, які необхідні для підприємства, визначення джерел звідки надходитимуть кандидати на посаду та вибір методів відбору персоналу. Відбір персоналу на вакантну посаду – важливий етап, на якому немає права на помилку, тому необхідно бути уважним до всіх претендентів на посаду та мати ефективну методику відбору персоналу.

Список використаних джерел:

1. Мороз М.М. Зарубіжний досвід управління персоналом: наук. вісник / Мороз М.М. – К.: НЛТУ України, 2010. – 344 с
2. Травин В. В. Менеджмент персонала предприятия : учебн.-практ. пособ. / В. В. Травин. – 5-е изд. / В. В. Травин, В. А. Дятлов – М. : Дело, 2003. – 272 с
3. Журавлев П. В. Мировой опыт в управлении персоналом : монография / П. В. Журавлев, М. Н. Кулапов, С. А. Сухарев. – М. : Изд. Росс. экон. акад. ; Екатеринбург : Деловая книга, 1998. – 232 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Сталий розвиток передбачає існування балансу між поколіннями, який можна тлумачити як з позиції задоволення потреб в контексті забезпечення природними ресурсами, так і з позиції здатності задовольняти потреби як процесу забезпечення відповідного рівня життя.

Динамічне зростання кількості визначень сталого розвитку в наукових дослідженнях, починаючи з 1990 року зберігає цей тренд і на сьогоднішній день, спираючись на невирішені проблеми в концепціях сильної та слабкої стійкості, які були формалізовані у термін «сталий розвиток» в розумінні Комісії Брундтланд. Концепція сталого розвитку поступово набуває абстрактного характеру, та асоціюється з економічним зростанням, яке не призводить до деградації навколишнього середовища і при цьому супроводжується вирішенням соціальних проблем, зокрема нерівності і бідності.

В 2015 році концепція стала ідейною основою для прийняття відповідного документу «Порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року», що підготовлений під егідою ООН, містить Цілі у сфері сталого розвитку, що включають набір з більш ніж 170 завдань за різними напрямками, об'єднаних в 17 цілей - від подолання бідності до забезпечення гендерної рівності. Цілі сталого розвитку сформульовані широко, і кожна з них конкретизована у великому наборі показників. Реалізація визначених Цілей та значна часина їх фінансування має здійснюватися на національному рівні кожною країною окремо. Однак, розроблені Цілі не є глобальною ініціативою, всі країни беруть участь у їх обговоренні та залучаються через участь у фінансуванні міжнародних інститутів.

Порядок денний у сфері сталого розвитку пропонує широкий спектр індикаторів, за допомогою яких оцінюється успіх в досягненні Цілей, зокрема:

- показник екологічного сліду - площа продуктивних земель і водних екосистем, які необхідні для виробництва всього того, що людство споживає, за умови, що воно відновлює всі екосистеми, які були порушені в результаті економічної діяльності. В даний момент людство розвивається нестабільно, адже екологічний слід людства перевищує площу планети Земля;

- показник чистих скоригованих заощаджень - чисті заощадження, з урахуванням споживання природного капіталу, виснаження ресурсів і збитку від забруднень, до яких додаються інвестиції в людський капітал;

- індекс людського розвитку, який, крім показника доходу, включає ще індикатори, що відображають рівень освіти і тривалість життя.

Розглядаючи показники та об'єднуючи їх в різні групи, можна скласти велику кількість різних складових індексів, при цьому не можна сказати, що існує єдиний індикатор, адже саме поняття сталого розвитку є широким та неоднорідним, а цілі необхідно сприймати їх як орієнтири, до яких варто прагнути.

МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ РОБОЧОЇ СИЛИ В ПЕРІОД COVID 19

За період карантину, через covid 19, в усьому світі сильно постраждав ринок праці. Ринок праці України зазнав негативного впливу одразу в декількох напрямках:

1. зміни національної економіки на внутрішній ринок праці України впливають на розвиток ринку праці в країні;
2. відбулися зміни у сегменті національної економіки, функціонування якого зорієнтовано на зовнішній ринок;
3. ринок праці України змінився і через міграцію робочої сили закордон.

Вплив covid 19 на розвиток ситуації в Українському ринку праці призвів до зменшення залучення робочої сили до економічної діяльності. Такий вплив на ринок праці в Україні відбувся у зв'язку з прямою тимчасовою заборорою деяких видів економічної діяльності та обмеження трудової міграції закордон. Почав змінюватись попит на товари та послуги підприємців України та за її межами, що в свою чергу змінило й потребу в живій силі.

Тодішній голова НБУ Я. Сомолій в кінці червня зазначив: «Більшість проблем українського ринку праці не пов'язаний з covid 19». Він виділив ряд проблем української економіки:

1. безвідповідальність та непрофесійність робітників;
2. низький рівень продуктивності праці;
3. старіння нації;
4. трудова міграція;
5. низький рівень зайнятості жінок в країні.

Карантин тільки вніс деякі корективи до цих проблем.

В цілому вплив пандемії на світову та українську економіки призвів до змін на ринку праці за період березень – липень 2020 р. По-перше, відбулося фактичне скорочення зайнятості в країні. По-друге, зріс рівень безробітності. По-третє, зменшився й рівень працюючих за кордоном. По-четверте, відбулось зменшення доходів населення від продажу своєї робочої сили, через те що більшість підприємців зменшили заробітню плату або через зменшення робочого дня.

Важливо, також, і врахувати тіньову зайнятість населення.

З впровадженням карантину в Україні у березні, значна сфера послуг вітчизняної економіки, як і в інших країнах, буда зупинена на деякий час згідно з рішенням органів державної влади, а не через зміни ринку.

Згідно з даними державної статистики України в роздрібній та оптовій торгівлі, ремонту автотранспортних засобів тимчасове розміщення й організація харчування, фінансова й страхова діяльність, операції з нерухомістю, мистецтво, спорт, розваги, працювало лише 28% всього зайнятого населення в економіці країн. Економічна діяльність цих сфер господарств зазнала найбільший удар із запровадженням карантину в Україні й світі.

Як тільки послабили карантинні обмеження, в червні зросла ділова активність. Але з послабленням обмежень, також зросла й небезпека підвищення

кількості захворюваних. Що може притягнути за собою більш суворі обмеження й знову погіршеться функціонування ринку праці.

Щоб побачити всю картину негативного впливу пандемії на ринок праці, потрібно також врахувати працівників, які були змушені взяти оплачувану відпустку. Багато хто так зробили, щоб зберегти своє робоче місце, бо не має гарантів навіть для досвідчених фахівців, що вони зможуть знайти схоже місце роботи з такими ж умовами праці. Працівникам сфери послуг довелося піти в вимушену відпустку через відсутність клієнтів. Деякі роботодавці провели штатне скорочення працівників або ж самі відправили своїх працівників у відпустку за їх рахунок, щоб було менше збитків. Інакше кажучи це приховане безробіття.

Офіційна статистика безробітності в країні достатньо точно відображає зміну зайнятості в галузях, що по-різному постраждали від пандемії з впровадженням карантину в Україні та світі. З початком літа 2020 року зросла кількість безробітних у сфері харчування, порівняно з даними минулого літа у 3,6 раза, у сфері нерухомості рівень безробітності зріс у 2,1 раза. Разом кількість безробітності в Україні, за рік зросла в 1,7 раза. Тільки в період з березня по червень поточного року кількість зареєстрованих безробітних зросла на 154,97 тис. осіб. Хоча в кінці червня Міністерство розвитку економіки, торгівлі сільського господарства України повідомили, що 156 тис. осіб було працевлаштовано лише через фонди зайнятості за період коронавірусу. Майже 216 тис. осіб отримують фінансову допомогу за програмою часткового безробіття.

Характерна ознака української економіки є експорт робочої сили. І ця сфера економічної діяльності теж зазнала потужного впливу вірусу. Так, в кінці червня тодішній голова НБУ Я.Смолій заявив що частина українців, які працюють за кордоном, навіть не поверталися додому під час введення карантину, оскільки їх лякала перспектива пошуку роботи в Україні. А ті, які повернулися, тепер змушені конкурувати з місцевими звільненими за робочі місця з не завжди порівнянними зарплатами та за першої нагоди знову почали виїжджати за кордон, як тільки стартувало пом'якшення карантинних обмежень, адже потреба в українських працівниках нікуди не зникла.

З вище сказаного, можна зробити висновок, що під впливом пандемії український ринок праці зазнав істотних змін. Зараз він потроху оговтується від шоку, викликаного цією кризою.

Список використаної літератури:

1. Міжнародна організація з міграції підтримує безпечну та впорядковану мобільність трудових мігрантів через. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://iom.org.ua/sites/default/files/labour_migration_position_paper_ukr.pdf

2. Вплив пандемії COVID-19 на трудову міграцію громадян України та можливі напрями державного реагування. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/vpliv-pandemii-sovid-19-na-trudovu-migraciyu-gromadyan-ukraini-ta>

3. Український ринок праці під впливом пандемії COVID-19 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4942:situatsiya-na-vitchiznyanomu-rinku-pratsi-v-umovakh-pandemiji-2&catid=64&Itemid=376.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ТИПІВ РИНКУ ТА ЇХ ВПЛИВУ НА ЦІНОУТВОРЕННЯ

Згідно з основними положеннями економічної теорії в ціні знаходять відображення: динаміка витрат на виробництво продукту; показники продуктивності праці; темпи інфляції; поточне співвідношення попиту та пропозиції; ступінь монополізації ринку [1].

Тобто цінова політика підприємства в значній мірі залежить від моделі (типу) ринку. Економісти виділяють чотири типи ринку, кожний з яких має свої особливості в сфері ціноутворення.

У різних галузях сільського господарства проявляються ознаки різних типів конкурентних ринків (більшою, або меншою мірою).

Ринок чистої конкуренції характеризується наступними показниками: наявністю безлічі фірм, жодна з яких не може значно впливати на рівень поточних цін, оскільки кожній належить невелика частка ринку; однорідністю й взаємозамінністю конкуруючих товарів; відсутністю цінових обмежень.

В умовах чистої конкуренції для фірми попит повністю еластичний за ціною. Це пояснюється тим, що на ринку діє велика кількість фірм, причому жодна з них не контролює значної частки ринку. При розширенні обсягу виробництва фірма, як правило, ціну не змінює. Залежність між попитом і ціною на ринку вільної конкуренції для галузі - обернено пропорційна, тобто зниження ціни сприяє збільшенню попиту. Якщо пропозиція продукції у галузі зростає, то ціна знизиться, причому для всіх підприємств, незалежно від обсягу їх виробництва. Саме на такому ринку і функціонує переважна більшість вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників.

Ринок монополістичної конкуренції складається з багатьох фірм, що пропонують свої товари за цінами, що коливаються у великому діапазоні.

Продукція не цілком взаємозамінна й розрізняється не тільки за фізичними характеристиками, якістю, оформленням, але й за споживчими перевагами. Різниця між виробами виправдує широкий діапазон цін. В умовах монополістичної конкуренції фірма визначає ціну на вироблену продукцію, з огляду на структуру споживчого попиту, ціни, які встановлені конкурентами, а також власні витрати виробництва.

Олігополістична конкуренція виникає між деякими великими фірмами, товари яких можуть бути як однорідними й взаємозамінними (сталь, пластмаси), так і відмінними (сільгоспінвентар, автомобілі). На такий ринок новому підприємству проникнути вкрай складно. У цих умовах кожний учасник оперативно реагує на маркетингову діяльність конкурентів і обережно ставиться до зміни ціни на свою продукцію.

На ринку чистої монополії панує тільки один продавець. Це може бути приватна фірма або державне підприємство. Використовуючи державну монополію, можна різко збільшити споживання товару тими групами населення, які не в змозі його купити за повну вартість (ціна встановлюється нижче собівартості), або встановити високу ціну для обмеження споживання продукту. Приватна фірма-монополіст сама встановлює ціни на свою продукцію, не орієнтуючись на цінову політику інших фірм. Однак, як правило, маючи вільні можливості встановлення цін, фірма все-таки визначає оптимальний рівень ціни, виходячи з попиту на свою продукцію й з урахуванням регуляторних та обмежувальних дій держави [2].

Слід зазначити, що в реальній економіці не існує жодного типу ринку в чистому вигляді. Підприємство може одночасно виступити з одним своїм товаром на ринку чистої монополії, а з іншим - на висококонкурентному ринку; у надрах олігополії можлива поява як монополій, так і вільної конкуренції.

Сам по собі аналіз типу ринку не може дати готових рецептів встановлення цін. Однак такі дослідження необхідні для визначення принципів ціноутворення залежно від співвідношення попиту та пропозиції і для подальшого розвитку теорії ціноутворення – формування теорії монопольної, або, точніше, олігопольної ціни. Так, Е. Чемберлен в науковій праці «Теорія монополістичної конкуренції» доводить, що якщо в умовах необмеженої, тобто досконалої конкуренції, ціна виступає як результат стихійно діючих сил попиту та пропозиції, то в умовах панування недосконалої, монополістичної конкуренції підприємства – олігополісти отримують можливість впливати на ціни через свій вплив і на пропозицію і на попит, і на сам ринок [3].

Сучасні західні економісти прагнуть до відділення загальних економічних законів від методик ціноутворення. М. Трейсі (США) переконаний, що абстрактні загальні закони економіки, в тому числі теорії ціноутворення можуть не мати відношення до окремих випадків. Наприклад, не можна використовувати закон вартості для того, щоб обґрунтувати конкретні ціни [4], тому що неможливо на практиці емпіричним шляхом отримати функції на певних відрізках кривих попиту і пропозиції, щоб розрахувати рівень цін і їх зміну. Можливо тільки описати основні тенденції зміни даних величин.

Отже, з ґносеологічного та прагматичного поглядів, потребам сьогодення найбільше відповідає трактування ціни не лише як категорії обміну, але як такої, що має глибоке коріння у сферах виробництва та споживання. Неокласична економічна наука певною мірою здійснила поєднання засад виробництва і споживання в теорії ціни, однак воно відбулося на функціональному рівні. Вплив на ціну обсягу та еластичності попиту, розміру і динаміки доходів покупців, їх смаків і уподобань, а також відповідних параметрів пропозиції – ці та інші прямі й обернені зв'язки втілено в економіко-математичних моделях, побудованих на функціональних залежностях. Тому ціна тут виступає як категорія суто сфери обміну, а відносини, що криються за нею, обмежуються стосунками продавця і

покупця. Так, у багатьох сучасних вітчизняних і зарубіжних авторів знаходимо не визначення категорії ціни, а дефініцію рівноважної ціни, що складається як результат угоди між контрагентами ринку; кількість грошей, за яку відбудеться ринковий обмін.

Близькою до цієї є новітня неокласична позиція в руслі теорії змінених витрат, де ціна блага прирівнюється до певної кількості інших благ, від яких слід відмовитися, щоб придбати дане [5]. Своєрідність підходу полягає в тому, що ціна постає не як продукт обміну між ринковими суб'єктами, а як результат зважування покупцем витрат і надбань, яких йому не минути при купівлі блага чи відмові від нього. Але й при цьому ціні відводиться роль мірила альтернативних вартостей різноманітних товарів, адже саме завдяки їй можна зіставляти (хай навіть суб'єктивно) цінність порівнюваних предметів.

Таким чином, проблема ціни товару – це проблема суспільно необхідних витрат абстрактної праці та їх суспільної корисності. «Ціна виробника» визначається витратами на виробництво, в той час як «ціна споживача» – граничною корисністю товару (послуги); разом з тим виробник і споживач на вільному ринку знаходяться в стані пошуку рівноважної ціни.

Ціна, маючи об'єктивну основу, не може бути продуктом штучного конструювання. Історично вона завжди була результатом зміни суспільних умов виробництва, а значить, суспільно необхідних затрат на виробництво товарів. В дійсності має місце свавілля в ціноутворенні, яке пояснюється політикою втрати механізмів державного контролю в сфері ціноутворення. Разом з тим небезпечна практика ціноутворення яка базується тільки на корисності або тільки на витратах.

Аналіз розглянутих нами поглядів вчених дозволяє зробити висновок, що вартість є суспільна, а не природна властивість речей, вона виражає собою суспільні відносини товаровиробників, опосередкована через речі. Так, одні вчені визначали ціну граничною корисністю, другі – витратами виробництва, треті – співвідношенням попиту і пропозиції, четверті – вартістю. Історичний досвід доводить, що вартість має різне трактування в певних історичних умовах, але кожна з них внесла свій внесок у розвиток теорії вартості.

Список використаних джерел:

1. Пушкаренко П.І. Економічна теорія. Модульний курс: підручник / П.І. Пушкаренко. – Суми: Університетська книга, 2011. – 384 с.
2. Цены и ценообразование / под ред. В. Е. Есипова. – СПб.: Питер, 2000. – 432 с.
3. Чемберлен Э. Теория монополистической конкуренции (переориентация теории стоимости); пер. с англ. / Э. Чемберлен. – М.: Экономика, 1996. – 352 с.
4. Трейси М. Сельское хозяйство и продовольствие в экономике азвитых стран. Введение в теорию практики и политики / М. Трейси. – СПб: Экономическая школа, 1995. – 345 с.
5. Риккардо Д. Начала политической экономии и податного обложения / Д. Риккардо. – М.: Соцэкгиз. – 1935. – С 294.

ІННОВАЦІЙНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Ефективна організація бухгалтерського обліку на підприємстві неможлива без застосування та ефективного використання сучасних інформаційних технологій.

Питання впровадження інформаційних технологій в обліковий процес постійно знаходяться у центрі уваги науковців (С. Гаркуша, С. Голов, С. Івахненко, С. Левицька, Т. Носкова, О. Писарчук, Л. Пісьмаченко). Однак розвиток інноваційних технологій та перспективи їх застосування потребують подальших досліджень.

До інноваційних інформаційних технологій у бухгалтерському обліку слід віднести штучний інтелект, технології Блокчейн та Big Data.

Штучний інтелект (AI) слід розглядати як розділ інформатики, який займається розробленням інтелектуальних комп'ютерних систем, що володіють можливостями, які традиційно пов'язують із людським розумом. Це розуміння мови, навчання, здатність міркувати, вирішувати проблеми. У бухгалтерському обліку штучний інтелект здатний збирати, обробляти й аналізувати величезні масиви інформації в найкоротші терміни.

Блокчейн (Blockchain) – це цифровий реєстр, у якому транзакції записуються в хронологічному порядку і можуть проглядатися всіма, у кого є доступ. Ця база даних створена для проведення фінансових операцій. Блокчейн дає можливість аналізувати інформацію у режимі реального часу, підтвердження достовірності бухгалтерської інформації. Існує ймовірність, що з використанням інформаційної технології блокчейн відпаде необхідність аудиту фінансової звітності.

Big Data сукупність підходів, інструментів і методів обробки структурованих та неструктурованих даних величезних обсягів і значного різноманіття для отримання ефективних в умовах безперервного приросту й розподілу по численних вузлах обчислювальної мережі результатів, що сприймаються людиною. Інформаційні технології Big Data сьогодні набувають особливої актуальності, змінюючи підходи до аналізу інформації та способів прийняття рішень і можуть підвищити конкурентоспроможність організації.

Сфера застосування інноваційної інформаційної технології Big Data стосується передусім управлінського обліку. До основних характеристик Big Data відносять: швидкість, об'єм, різноманітність, достовірність. І саме завдяки цій технології бухгалтерам потрібно буде вийти за межі традиційної функції бюджетування, формування витрат та мати навички роботи з новими техніками та методами роботи.

Зміни неминучі та швидко виникають завдяки прогресивним технологіям, інноваційним бізнес-моделям, а відтак і бухгалтерська професія повинна бути адаптованою до сучасних вимог та відповідати своїй ролі у суспільстві.

Наукове видання

**СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОБЛІКУ,
АНАЛІЗУ ТА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА**

**Матеріали
III Міжнародної науково-практичної конференції,
Харків, 12 — 13 листопада 2020 р.**

відповідальний редактор канд. екон. наук,
доцент кафедри статистики і економічного аналізу
Р.М. Остапенко

Матеріали видано у авторській редакції

Мова українська, англійська та російська